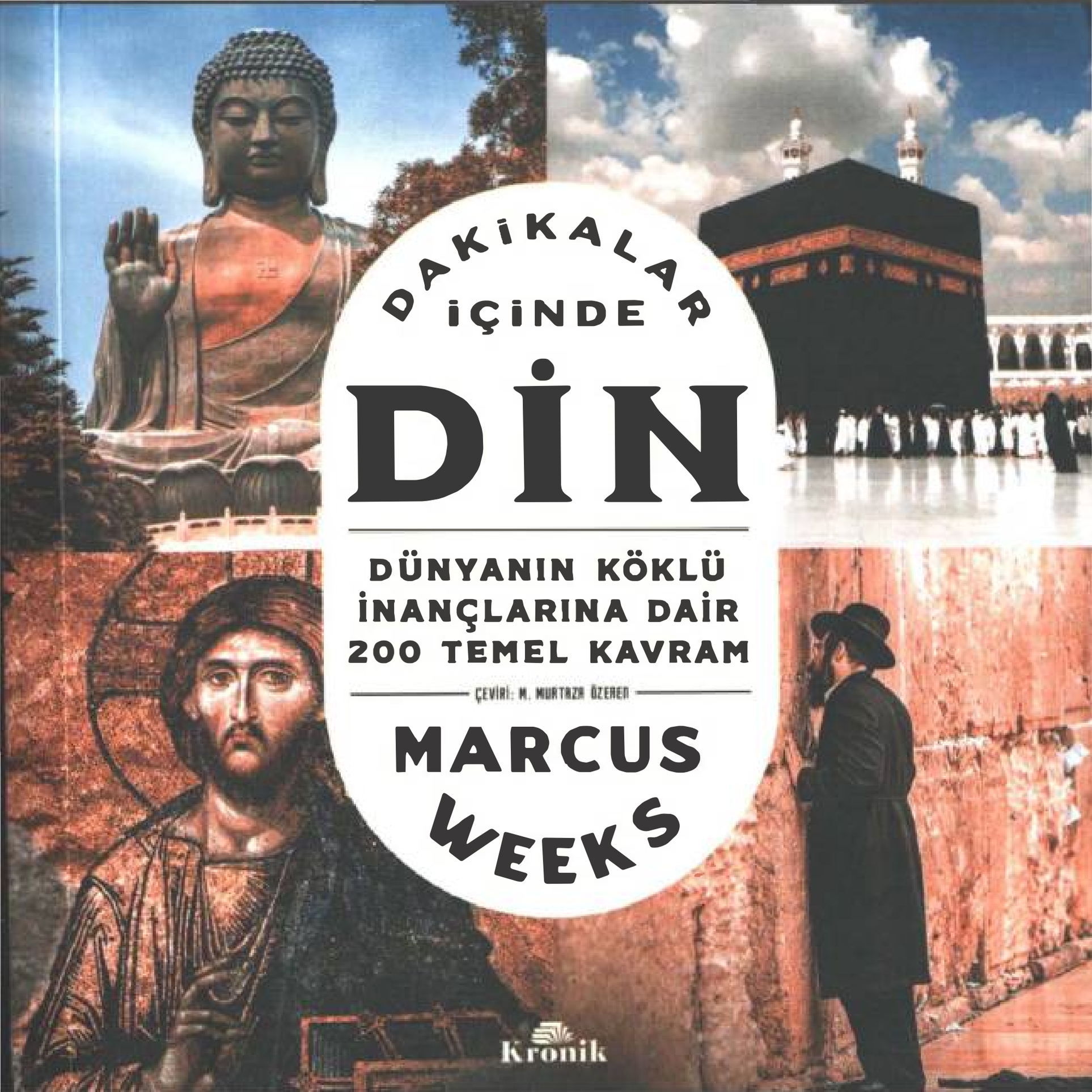

DAKİKALAR İÇİNDE DİN

DÜNYANIN KÖKLÜ İNANÇLARINA DAİR 200 TEMEL KAVRAM

ÇEVİRİ: M. MURTAZA ÖZEREN

MARCUS WEEKS

Kronik

DİN
Dünyanın Köklü İnançlarına Dair 200 Temel Kavram

MARCUS WEEKS

KRONİK KİTAP: 290
Dakikalar İçinde: 7

YAYIN YÖNETMENİ
Adem Koçal

ÇEVİRİ
M. Murtaza Özeren

EDİTÖR
Tuğçe İnceoğlu

KAPAK TASARIMI
Kutan Ural

MİZANPAJ
Kronik Kitap

1. Baskı, Nisan 2022, İstanbul

ISBN
978-625-8431-39-1

KRONİK KİTAP
Şakayıklı Sk. N°8, Levent
İstanbul - 34330 - Türkiye
Telefon: (0212) 243 13 23
Faks: (0212) 243 13 28
kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 49639

www.kronikkitap.com
kronikkitap

BASKI VE CİLT
Optimum Basım
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1
34295 K. Çekmece / İstanbul
Telefon: (0212) 463 71 25
Matbaa Sertifika No: 41707

DAKİKALAR İÇİNDE

DİN

DÜNYANIN KÖKLÜ İNANÇLARINA DAİR 200 TEMEL KAVRAM

ÇEVİREN: M. MURTAZA ÖZEREN

MARCUS WEEKS

Kronik

İçindekiler

Giriş 6
Dinî İnanç ve Uygulama 8
Yerel ve Geleneksel Dinler 28
Kadim Dinler 36
Zerdüştlük 66
Caynizm 72
Hinduizm 80
Budizm 128
Çin ve Japonya'da Din 170

Yahudilik 190
Hıristiyanlık 240
İslam 302
Sihizm 352
Yeni Dinler ve Kültler 370
Dine Yönelik Sınavlar 398
Terimler Sözlüğü 408
İndeks 412

Giriş

Bilim ile teknolojinin ve benzeri görülmemiş maddi refahın egemen olduğu bir çağda yaşıyoruz. Akılcılık ve bilgi, toplumlarımızda ödüllendirilip teşvik ediliyor. Dinî kurumların otoritesi azaldı ve böylece bugün ulusların ekseriyeti laik demokrasiye sahip olmaktan dolayı gururlu... Buna rağmen dünya nüfusunun yaklaşık üçte ikisi kendilerini tereddüt etmeksizin dindar olarak tanımlıyor.

İnsanların dinî inanca sahip olma ihtiyacını anlamak zor değil: İnsan evrenin yoğunluğu, karmaşıklığı ve yaşamın "mucizesi" ile karşı karşıya kaldığında din, felsefe ve bilimin tatmin edici biçimde çözemediği gizemleri açıklamak ve anlamak için bir çerçeve sunuyor.

Günümüzde insanların çoğu kendilerini Hıristiyanlık, İslamiyet, Hinduizm veya Budizm ile tanımlamasına rağmen çağlar boyunca dünyanın farklı kesimlerinde çok çeşitli dinler var olmuştur. Bazıları kadim, bazıları silinip gitmiş, bazılarıysa yakın zamanda ortaya çıkmış; her birinin kendine özgü inançları ve uygulamaları olsa da çoğunun birtakım ortak özellikleri bulunmakta. Bunların

başında iman; yani bir şeye, genellikle doğaüstü bir güce, varlığa veya ilkeye inanç geliyor. Kanıta dayalı akılcı açıklama yerine iman, dini; bilim ve felsefeden ayırır.

Ancak din, başka türlü açıklanamayan bir şeye inanmaktan çok daha fazlasıdır. Bu, bireydeki iman veya maneviyat olarak düşünülebilir; din ortak faaliyet, bir kurum, ritüeller ve ahlaki bir yasa içeren ortak bir inancı ifade eder. Kapsamlı bir inanç sistemi sunduğu için genellikle söz konusu dine inanan insan topluluğunun kökenleri hakkında bir mitoloji de sağlar, bu nedenle o toplumun kültürünün temel taşı hâline gelir.

Tıpkı uygarlıklar gibi dinler de ortaya çıkıp zamanla kaybolabilir. Fakat kültürler de dinler de öylece yok olmaz. Buna karşılık dinler, görünüşte kendilerinin yerini alan kültür ve inanç sistemlerine dâhil edilir. Birçok kadim dinin unsurları günümüze kadar varlığını sürdürmüştür ve belki de önümüzdeki yüzyıllarda (inananlar bunu kabul etmekten rahatsızlık duyacak olsa da) günümüz dinlerinin birçoğu gelecekteki çağın inançlarını etkileyen tarihsel ilginçlikler olarak görülecektir.

Doğal Dünya

İnsanlar doğaları gereği meraklıdır. Çevremizdeki dünyayı anlamaya yönelik bariz bir ihtiyaç duyuyoruz ancak bazı şeyler akılcı açıklama girişimlerimize meydan okuyor.

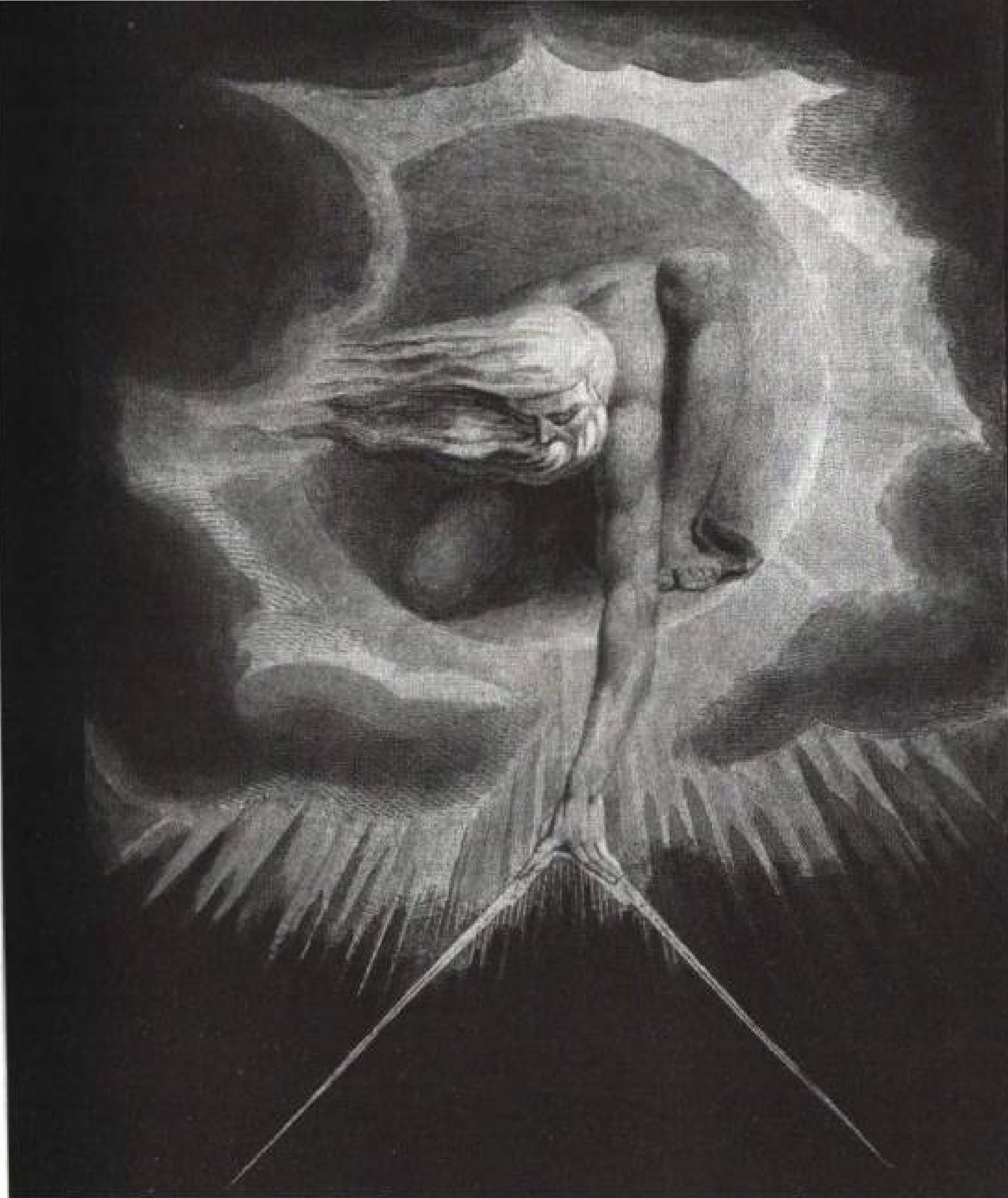
Tarih öncesi insanları için Güneş, Ay ve yıldızlar büyülü, kelimenin tam anlamıyla başka dünyaya ait görünüyor ve doğaüstü varlıklar veya ruhlarla ilişkilendiriliyordu. Gece ile gündüzün düzenli döngüleri ve mevsimlerin değişimi; bu ruhların ve ormanlar, bitkiler ve hayvanlar gibi canlılar; fırtına, sel ve kuraklık gibi doğal tehlikelerle denizler, nehirler, dağlar dâhil başka doğa fenomenlerinin işleyişi olarak anlaşılabiliyordu. Hepsi ya besin sağlayarak ya da varlığı tehdit ederek insan yaşamı üzerinde derin bir etkiye sahipti ve hâlâ da öyledir. Medeniyet beraberinde doğal dünyaya dair geniş bir felsefi ve bilimsel anlayış getirmişse de yaşamın mucizeleri, ölüm ve evrenin yaratılışı gizemini korudu. Dinler bu gizemler için açıklamalar sunmaya, evreni anlamlandırmaya ve hayatta anlam aramaya devam ediyor.

Yaratılış Hikâyeleri

Doğal dünyanın gizemlerine ait dinî açıklamalar neredeyse daima Güneş, okyanuslar ve yaşam belirtisi gibi doğal ve doğaüstü güçleri kişileştiren efsaneler biçimindedir. Mitler bazen bazı ruhların veya tanrıların eylemlerine ve söz konusu eylemlerin günlük yaşamlarımızı nasıl etkilediğine dair mecazi bir anlatım sağlar.

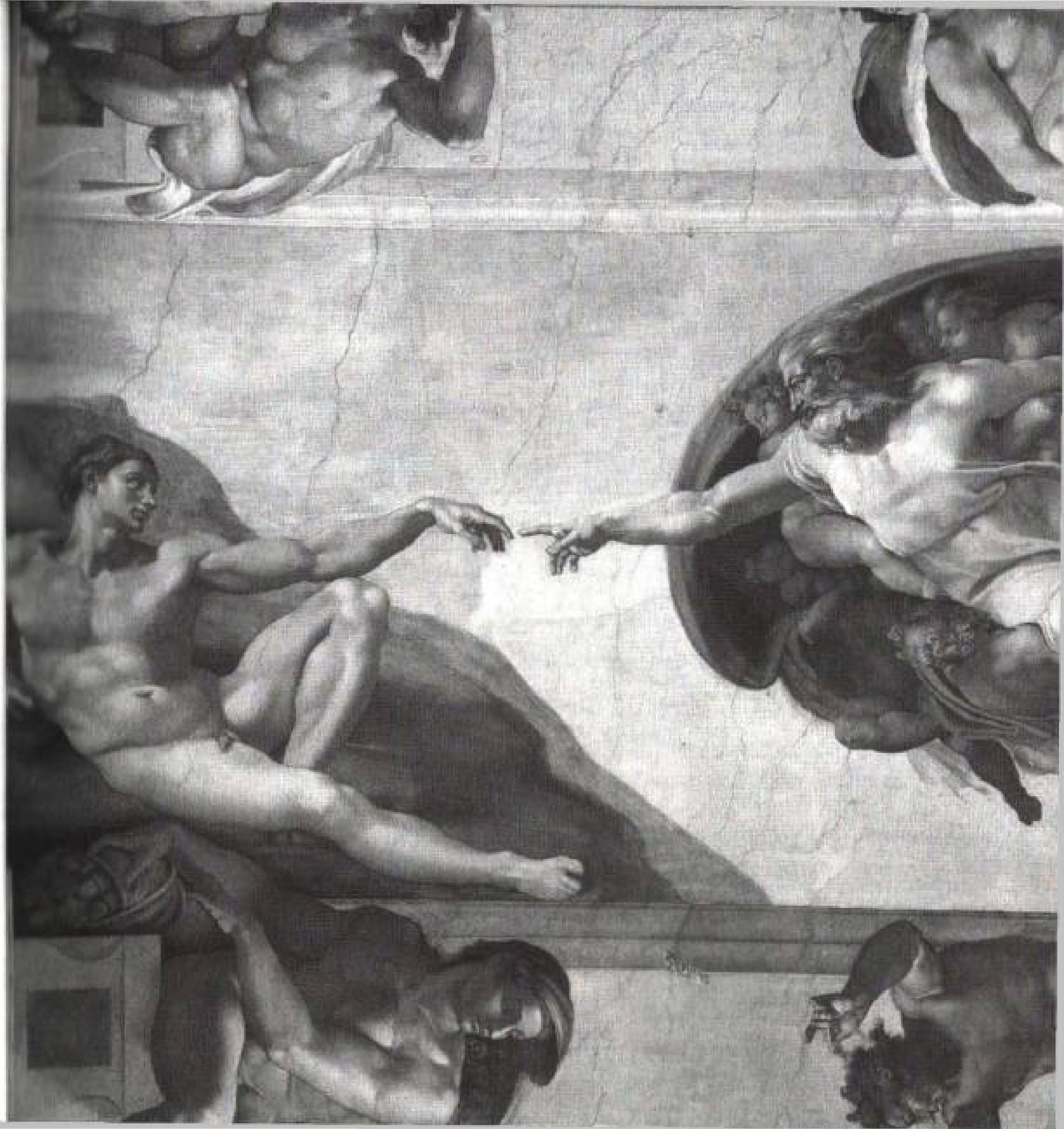
Bu mitoloji bütün kültürlerin merkezindedir. Söz konusu hikâyeler toplum içinde iyi bilinir ve dinin temelini teşkil eder. Doğal fenomenleri açıklamanın yanı sıra çoğu din aynı zamanda en büyük doğa gizemine, evrenin ve içindeki her şeyin nasıl ortaya çıktığına dair bir anlatım da sunar: Yaratılış hikâyesinin birçok farklı versiyonu vardır. Bazıları kozmik düzeni kaostan ya da hiçlikten çıkaran yüce bir varlığı içerirken bazıları ise erkek ve dişi ruhların birleşmesini vurgular. Diğerleri ise doğaüstü güçlerin yaşamı yarattığı sonsuz bir evren anlatmaktadır. Bazı dinler, genellikle kıyameti getirecek bir savaşla evrenin sonunu da öngörür.

Doğaüstü Varlıklar

Kozmosun yaratılmasından sorumlu doğaüstü güçleri anlatırken çoğu din, sıklıkla tanrı şeklinde kişileştirilmiş manevi varlıklara odaklanır.

Çoğu kadim din ve halk dini, tanrıları Güneş veya Ay gibi belirli nesnelerin yanı sıra doğurganlık, sevgi ve savaş gibi daha soyut kavramlarla da tanımlar. Normalde bu tanrılar ebedîdir ve dolayısıyla ölümsüzdür. Her doğal fenomen belirli bir tanrı ile ilişkilendirildiğinden kadim dinlerin çoğu çoktanrılıydı. Bununla birlikte çoğu zaman tanrılardan biri, diğerlerine hâkim olan üstün bir varlık -genellikle yaratıcı bir tanrı- olarak kabul edilegelmiştir. Yaklaşık üç bin yıl önce, Orta Doğu uygarlıklarında gerçek tektanrılı dinler ortaya çıkmaya başladı ve özellikle Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet gibi İbrahimî dinler gelişmeye başladı. Ancak bu tektanrılı dinlerde bile melekler gibi alt seviyeli doğaüstü varlıkların ve iyi Tanrı'nın Şeytan gibi kötü mukabilinin olduğuna inanılmaktadır.

Ruhlar ve Canlar

Dinler, yaşam veren ve onu sürdüren güçlere açıklamalar sağlamanın yanı sıra öldüğümüzde ne olacağı konusundaki merakımızı da gidermeye çalışır. Dünyadaki yaşamın ebedî bir ahiret hayatı için hazırlık olduğuna dair güvence sunarlar.

Hemen hemen her dinde, fiziksel bedenden ayrı ve farklı, ölümden sonra yaşayan insan ruhuna dair bir inanç vardır. Fiziksel ölümden sonra ruha ne olacağına yönelik kavramlar inançtan inanca farklılık gösterir. Birçok din bu ruhların gittiği yeri tanımlar: Tanrı veya tanrıların bulunduğu göksel bir alan veya yeraltındaki bir gölgeler diyarı. Zamanla, sonsuz ahiret yaşamının doğasının ölen kişinin dünya yaşamına bağlı olduğu fikri gelişmiştir. Bilhassa tektanrılı dinlerde seçim basitti: Göksel cennet ya da azaplı cehennem. Diğer dinler, özellikle Hinduizm ve Budizm, öbür dünyayı bir son durak değil; ruhun sürekli bir yaşam, ölüm ve yeniden doğuş döngüsünde reenkarne olduğu bir yolculuğun parçası olarak tasavvur etmektedir.

Tanrıları Kutsamak

Tanrılar, doğal dünyadan sorumlu doğaüstü güçler olarak görüldüğünden genellikle biz ölümlülerden üstün sayılırlar. O hâlde dinlerin tanrılara saygı ve ihtiram göstermeye büyük önem vermesi şaşırtıcı değildir.

Dinî uygulamalar arasında ibadet törenleri, bir tanrının veya tanrıların gücünü övmek ve onlara adak adamak yer alır. Birçok kadim dinde bu bir hayvanın, hatta bir insanın ritüel olarak kurban edilmesi ya da hasadın veya avın bir kısmının tanrıya ayrılması şeklini aldı. Daha sonraki dinlerde, teklifler daha sembolik bağlılık vaatlerine dönüştü. Bir kişi hayatını dine veya hayır işlerine adayabilir, tanrının istediği hayatı yaşama konusunda ondan kendisine yol göstermesi için dua edebilir veya eğer haddi aşan bir iş yaptıysa ondan af dileyebilir. Buna karşılık inananlar tanrılarından iyilik isterler; günlük yaşamlarında -örneğin hayatta kalmak için temel ihtiyaçlarını karşılamak ve doğal afetlerden korunmak gibi- yardım isterler.

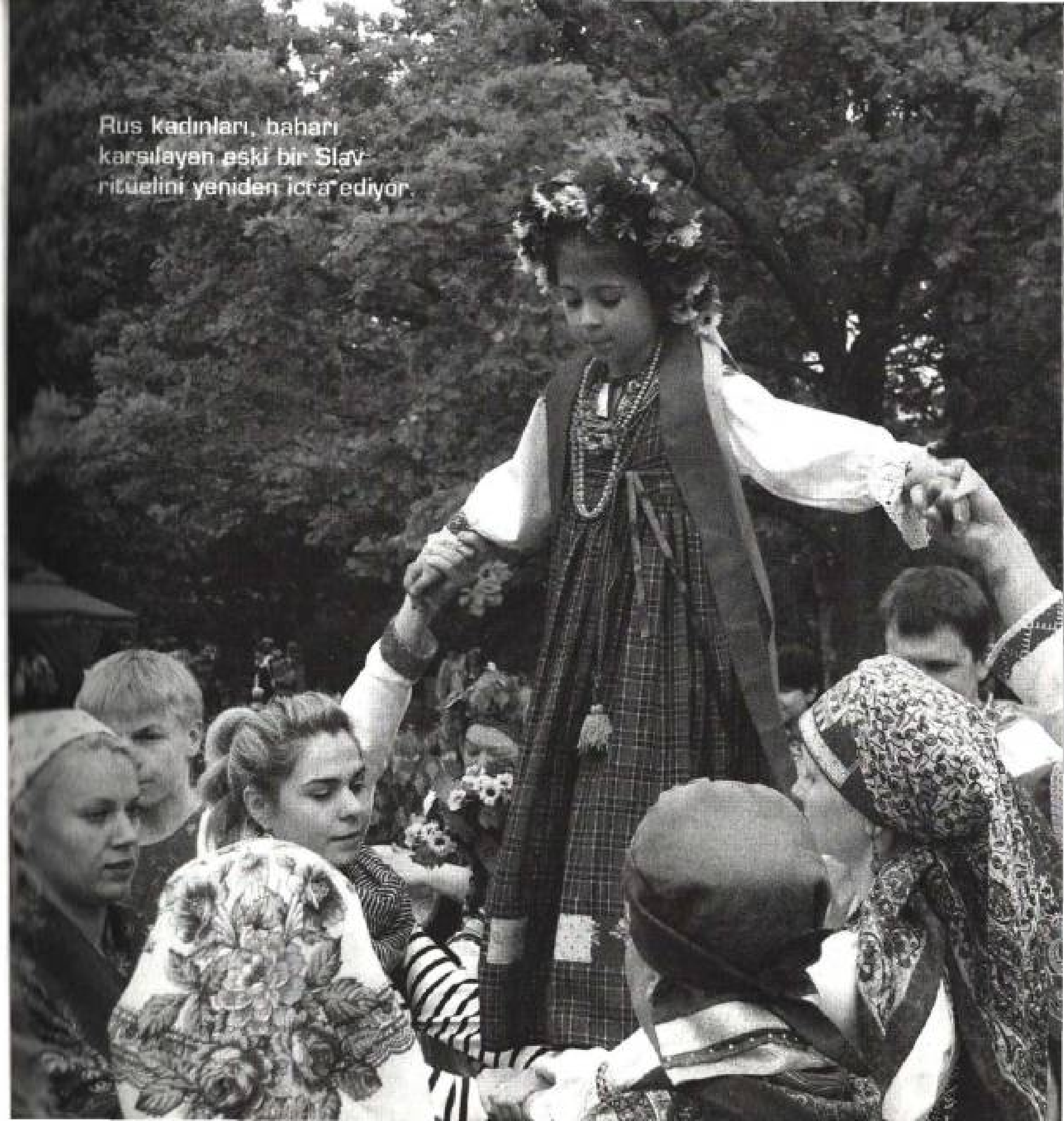
Bu on altıncı yüzyıl kodeksinde geçtiği üzere, Orta Amerika Aztek dininde çeşitli tanrılara insan kurban etme âdeti vardı.

Ritüeller ve Ayinler

Bir dinin takipçileri belirli bir zamanda bir tür bağlılık gösterirken bunları toplu ibadet ritüelleri şeklinde resmileştirmek normaldir. Günlük ya da haftalık törenlerin yanı sıra yılın belirli zamanları da önem taşır ve bayramlar, şölenler, oruçlarla kutlanır.

Çoğu dinde değişen mevsimlerle, özellikle de inananların doğurganlık ve üretkenliğe ilahi müdahale aradığı tarımsal takvimin önemli zamanlarıyla -baharın gelişi veya hasat zamanı vb.- bağlantılı ritüeller mevcuttur. Birçok din, peygamberlerin ve azizlerin doğum günleri gibi mitolojilerinin temel unsurlarını da anar. Bir kimsenin hayatında ilahi rıza amacıyla yapılan dinî ritüellerle belirtilmiş şahsi dönüm noktaları da vardır. Bir çocuğun doğumuna ve cenazeye ait törenler dünyanın her köşesinde görülür ve birçok dinin ayrılmaz bir parçası olan ergenlik veya reşit olma törenleri, halka açık evlilik yemini gibi başka geçiş törenleri de vardır.

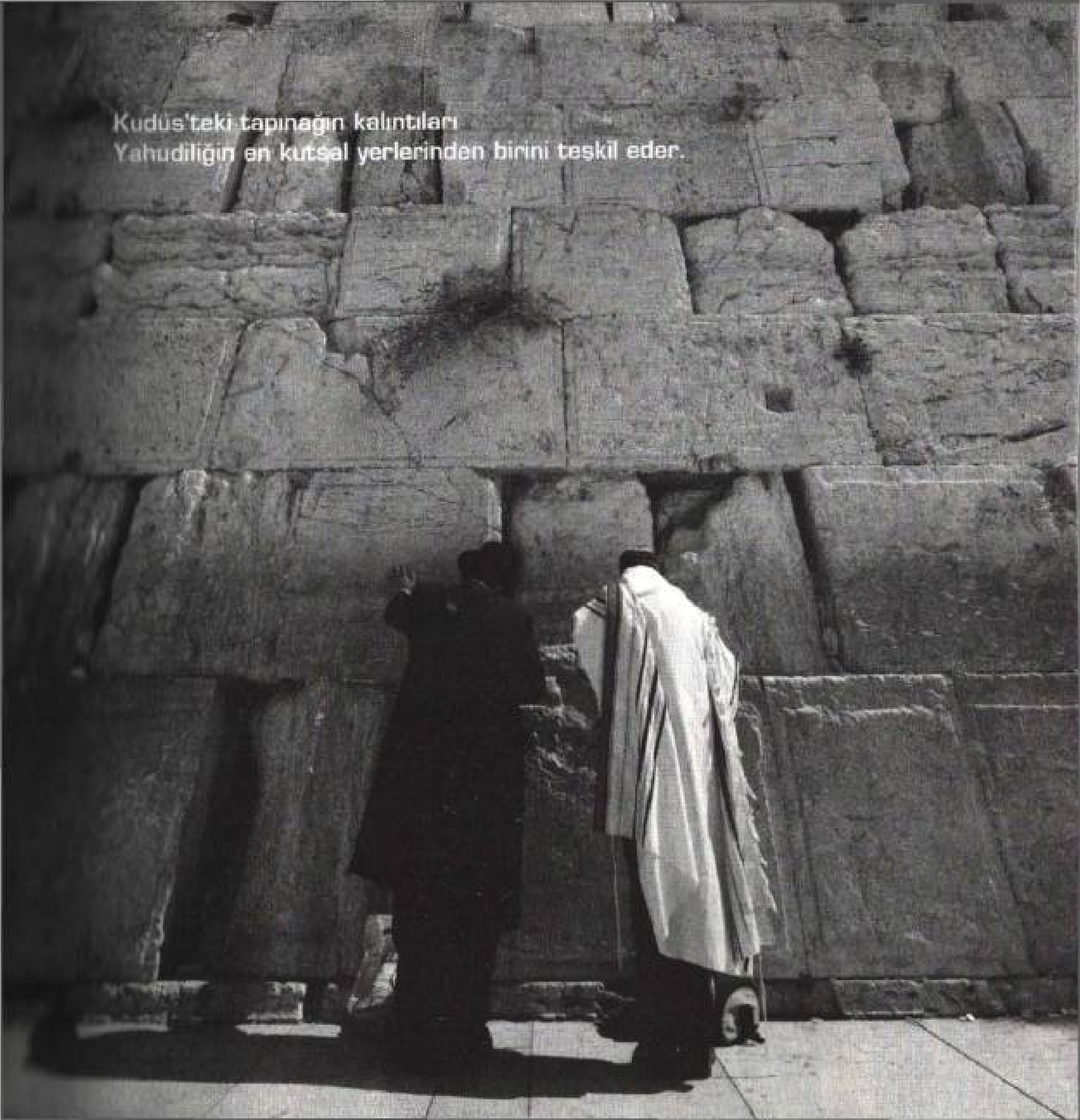

Rus kadınları, baharı karşılayan eski bir Slav ritüelini yeniden icra ediyor.

Kutsal Yerler

Eski dinlerin tanrıları soyut kavramlarla tanımlandıkları gibi (bkz. sayfa 12) aynı zamanda sık sık arazi özellikleriyle de ilişkilendirilmişlerdir. Örneğin deniz veya nehir tanrılarının yanı sıra kutsal kabul edilen -ya bir tanrının evi ya da mitolojik bir olayın yeri olarak imlenen- belirli yerler de bulunmaktaydı.

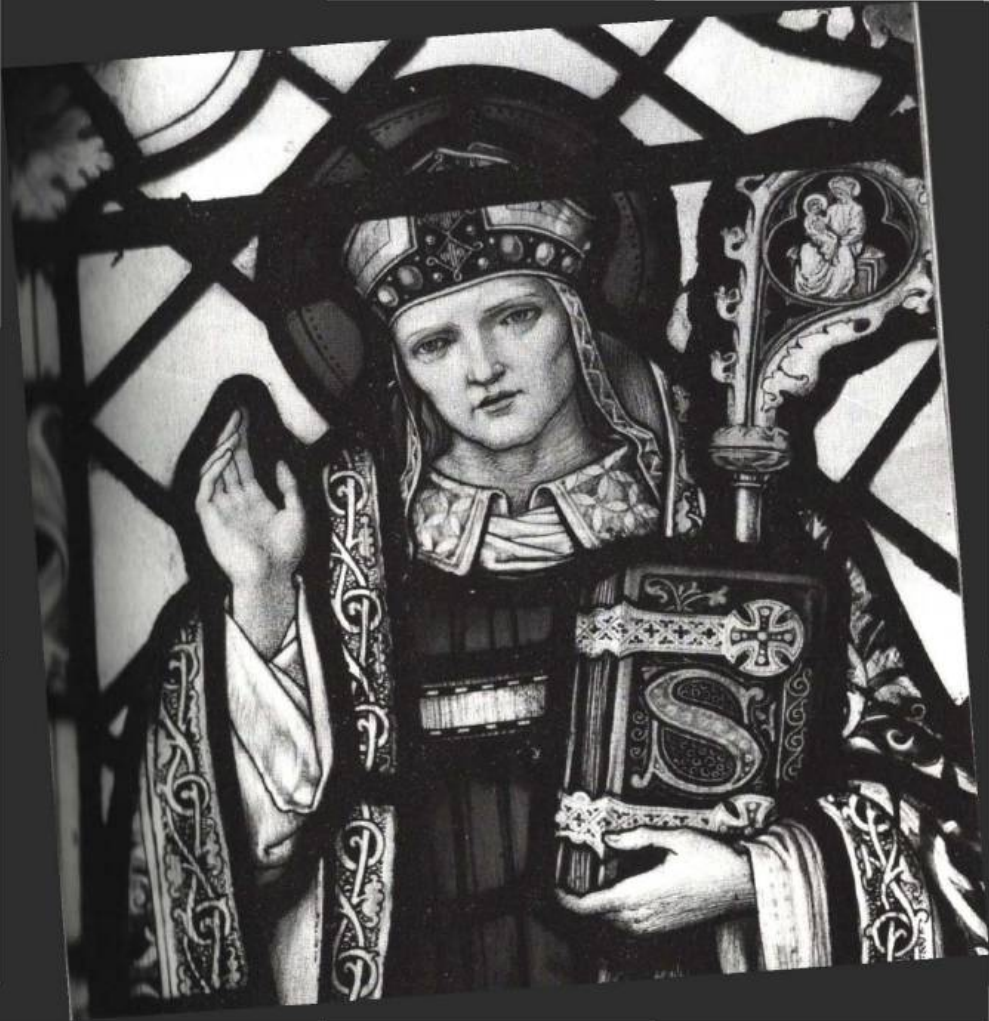
Ormanlar, dağlar ve diğer coğrafi özellikler, bir tanrının yarattığı şeyler olmaları bakımından dinî öneme sahip olabilirken başka yerler astronomik nedenlerle -örneğin güneşin yılın önemli bir gününde doğduğu yaz gündönümü gibi- seçilmiştir. Bazıları mezarlık alanları veya dinî ritüellerin gerçekleştirildiği yapılar ve binalara hasredilmiş yerler hâline gelmiştir. Örneğin bir tapınak, kilise, sinagog veya cami gibi dinî ibadete adanmış bir binaya sahip olma geleneği neredeyse tüm inançlarda ortaktır. Bunlar, azizler veya peygamberler gibi kutsal insanlara adanan türbelerle birlikte hac ziyaretleri için konaklar hâline gelmiş olabilir.

Kudüs'teki tapınağın kalıntıları
Yahudiliğin en kutsal yerlerinden birini teşkil eder.

Kutsal İnsanlar

Bir din genellikle mevcut bulunduğu toplum içinde bir yapıya sahip toplumsal bir kurumdur. Çoğu zaman, toplumun yaşlıları, dinî öğretinin bilginleri ve âlimleri veya dinî ritüel uygulayıcılarından müteşekkil bir manevi liderler sınıfı -rahipler zümresi- hiyerarşisi barındırırlar.

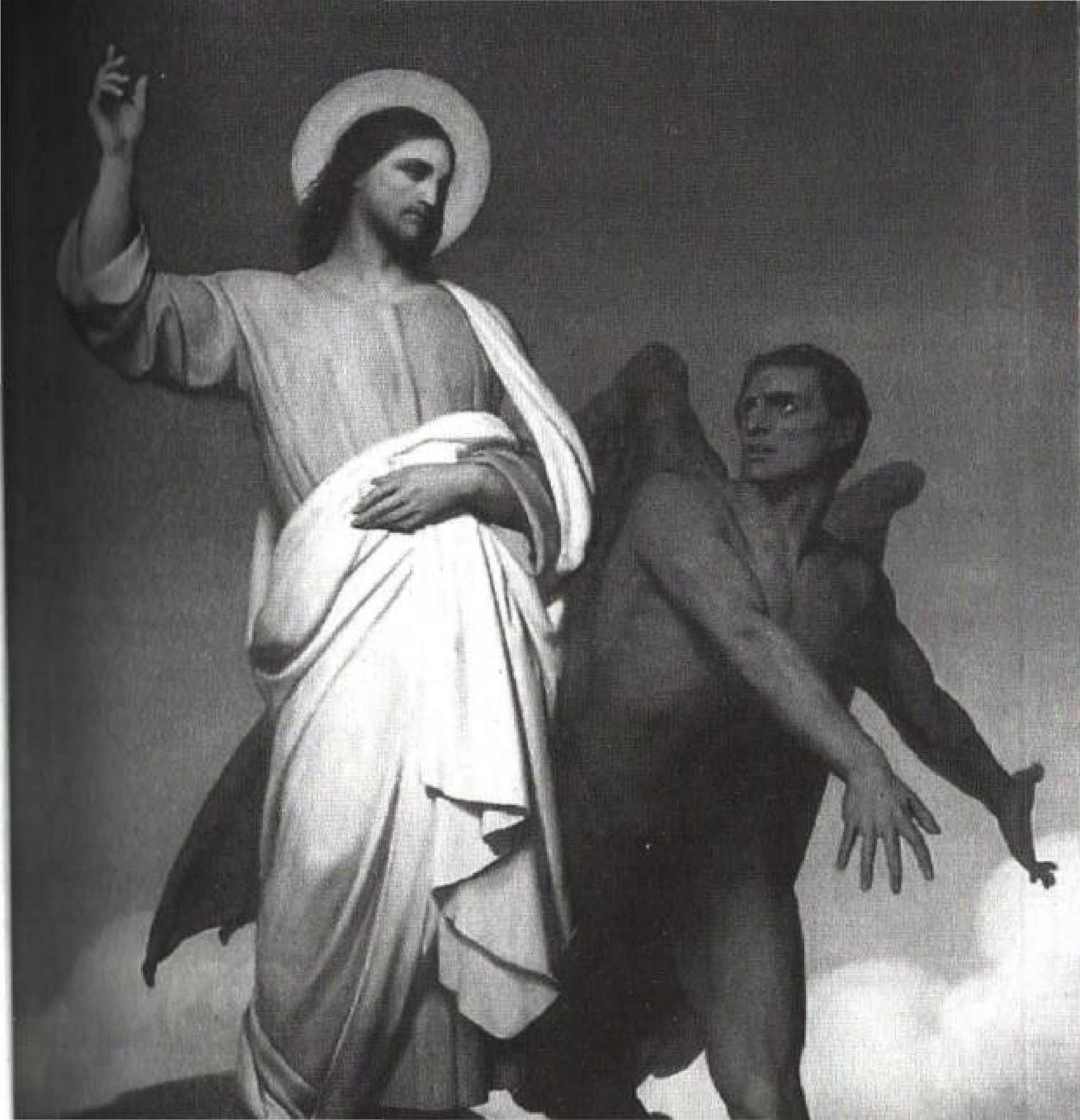
Bu kişilere doğrudan ibadet edilmese de toplumun saygın üyeleridir ve manevi olduğu kadar ahlaki rehberlik de sağlarlar. Bilgelikleri veya şamanlarda olduğu gibi (bkz. sayfa 32) insanlarla tanrılar veya ruhlar arasında aracı olarak hareket etme yetenekleri nedeniyle seçilebilirler. Bazıları peygamber -tanrılarının sözlerini kendilerine vahyedildiği gibi aktaran- veya mucizeler göstermek gibi bazı doğaüstü niteliklere sahip aziz veya yarı ilahi varlık olarak hürmet görürler. Birçok toplumda manastır hayatı sürme geleneği vardır. Bir kısım insanlar inzivaya çekilerek hayatlarını tamamen dinlerine adarlar. Bu kutsal erkekler ve kadınlar -keşişler ve rahibeler- dünyevi toplumu reddeder ve kendilerini dua, ibadet ve hayır işlerine verirler.

İyi ve Kötü

Dinler, yaşamın ve evrenin gizemlerini açıklarken genellikle içinde yaşadığımız dünyayı etkileyen iyi ve kötü ruhlardan bahseder. Bunlar aslında "iyi" ve "kötü", doğru ve yanlış kavramlarını kasteder.

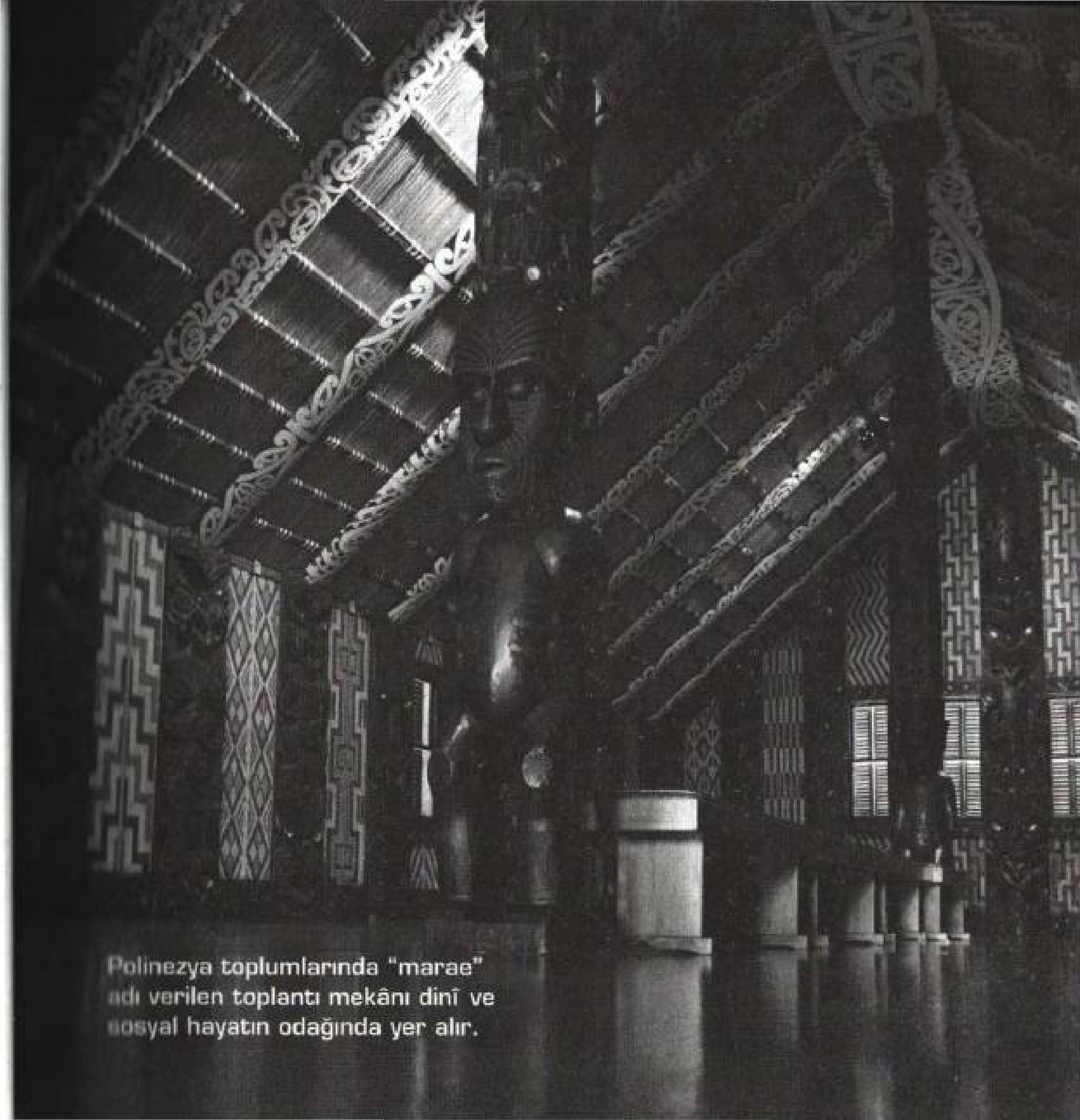
Daha açık bir ifadeyle dinler ya Budist Sekiz Katmanlı Yol (bkz. sayfa 144) gibi kişinin yaşamını doğru şekilde yaşaması için bir rehber ya da Yahudilik ve Hıristiyanlıktaki On Emir (bkz. sayfa 196) gibi kabul edilemez davranışlar belirleyen kurallar biçiminde bir ahlak sistemi sunar. Çoğu dinin ahlak kuralları arasında genellikle dikkate değer benzerlikler vardır ve bunlar altın kuralın -"Sana yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma!"- türevlerine dayanır: Öldürmek, çalmak, yalan söylemek neredeyse bütün dinlerde yasaktır. Özellikle cinsel ilişkiler, hijyen veya yiyeceğe dair diğer kurallar dinlere göre değişir. Bir dinin yasakladığı birçok şey deneyime dayanır—örneğin belirli gıdaların yasaklanması gıda zehirlenmesinden kaçınmak içindir.

Din ve Toplum

Bir dinin tanımlayıcı özelliği toplumsal bir faaliyet olmasıdır. Genel itibarıyla, manevi inançlarına sahip bir kişi dindar olarak kabul edilebilir ancak bir dinin mensubu olarak kabul edilmeyebilir. Din olarak sayılabilmesi için bu inançların sistematik olarak düzenlenmesi ve başkaları tarafından paylaşılması gerekir. Dinler, paylaşılan inançlardan ve neredeyse her zaman tören veya ritüel şeklinde kendini gösteren toplu ayinlerden müteşekkil olduğu için manevi olduğu kadar önemli bir sosyal rol de oynarlar.

Örneğin ibadet eylemi, insanları ortak amaç doğrultusunda bir araya getiren bir topluluk etkinliğidir. Yerel düzeyde, tapınak veya kilise, bir topluluğun dinî merkezi olduğu kadar sosyal merkezi de olabilir. Daha geniş bir perspektiften bakıldığında bir din ulusal veya bölgesel kimliğe yakından bağlı görünebilir. Dinî ritüellerde genellikle bir toplumun kültürel mirasının merkezinde yer alan müzik ile dans bulunur ve bazen kutsal metinler şeklinde resmileştirilen mitoloji sıklıkla bir toplumun edebiyatı ve tarihiyle olan bağları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

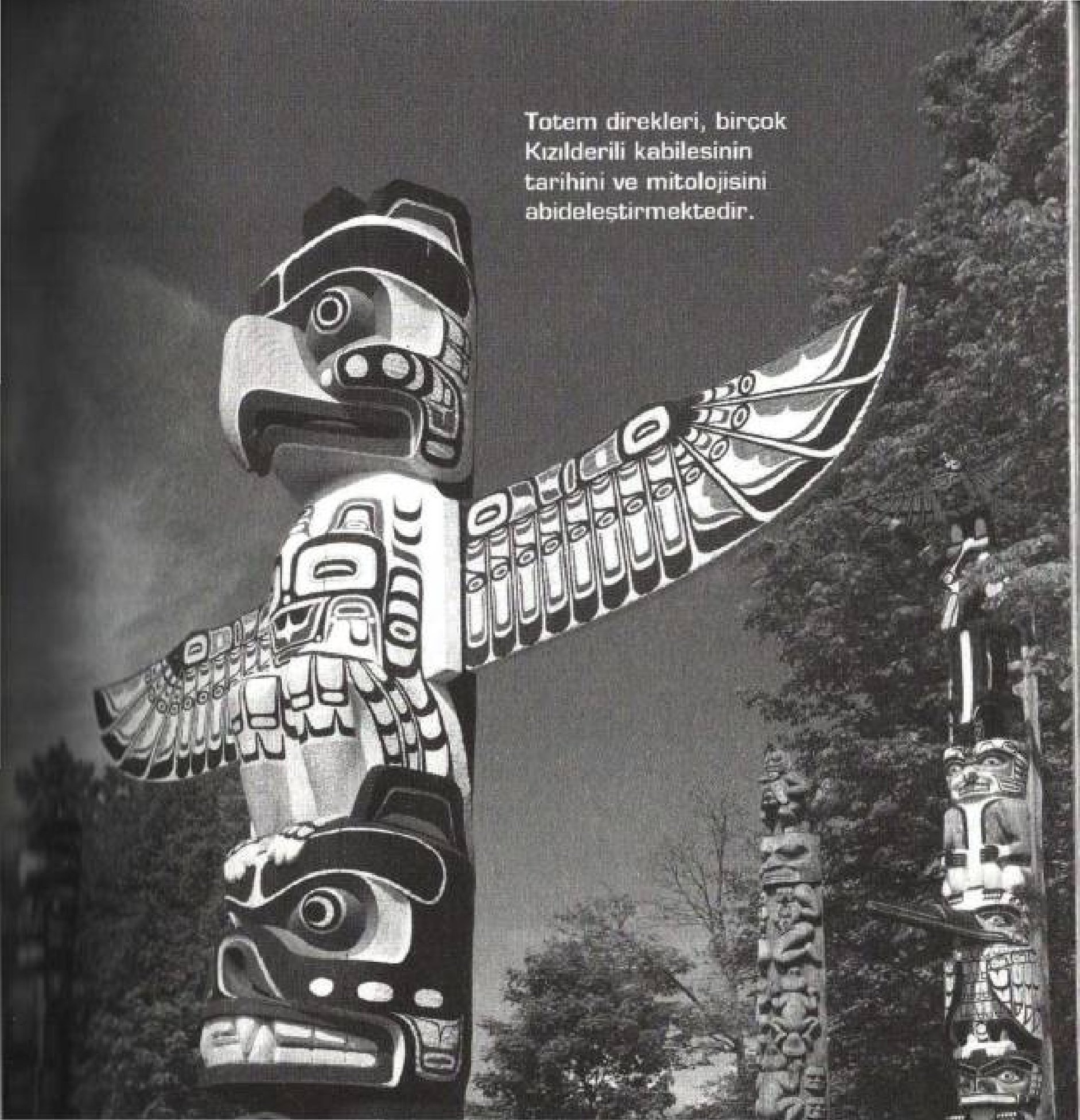

Polinezya toplumlarında "marae" adı verilen toplantı mekânı dinî ve sosyal hayatın odağında yer alır.

Geleneksel İnançlar

Bazı geleneksel dinler modern çağda da varlıklarını sürdürmüştür. Özellikle de dünyanın sanayileşmiş toplum tarafından el sürülmemiş köşelerinde bunlara rastlayabiliyoruz. Afrika, Güney Amerika, Avustralasya ve hatta Kuzey Amerika'nın bazı kısımları ile Avrupa ve Asya'nın daha uzak bölgelerindeki yerli halklar, bazen binlerce yıl öncesine dayanan kesintisiz bir gelenekle varlığını korumuş inanç sistemlerini ve dinî ritüelleri sürdürür.

Örneğin Mısır ve Yunanistan'ın eski dinlerinin veya Hinduizm gibi hâlâ gelişmekte olan eski inançların aksine bu dinler uygarlıkların dinî ifadelerini taşımaz, daha küçük ve genellikle daha az karmaşık kabile topluluklarının özelliklerini yansıtırlar. Dolayısıyla tarih öncesi kültürlerin inançları ve uygulamaları hakkında bize bir fikir verebilirler. Günümüzün küreselleşmiş dünyasında iletişim teknolojisindeki hızlı gelişmelerle bu "halk dinlerinin" birçoğu, mensupları modern toplumla temas kurdukça tehdit altına girdi ancak Amerika'nın kuzeybatısı gibi bazı bölgelerde geleneği korumak için ortak bir çaba gösterildi.

Totem direkleri, birçok
Kızılderili kabilesinin
tarihini ve mitolojisini
abideleştirmektedir.

Animist İnançlar

Hayatta kalan geleneksel yerel dinlerin doğal dünya ile güçlü bir bağlantısı vardır. İster göçebe ister avcı-toplayıcı bir toplulukta isterse daha yerleşik bir tarım toplumunda olsun, yaşam biçimi mevsimlerin döngüsüne ve hayatta kalmak için gerekli olan hayvanlar ile mahsullere yakından bağlıdır.

Bu geleneksel dinlerin çoğu animisttir ve doğal fenomenleri doğaüstü ruhlara sahip olmaları üzerinden tanımlar. Bu inanç sistemlerinin bazılarında Güneş veya Ay gibi unsurlar tanrı olarak tanımlanırken diğerlerinde doğal dünyadaki her şey üstün bir tanrı veya yaratıcının ifadesidir. Genellikle bu ruhların ve tanrıların dinî ritüellerden etkilenebileceğine ve av veya hasattan gelen kurbanlarla yatıştırılabileceğine inanılır. Bu dinlerin çoğu insanlar ve çevreleri arasındaki simbiyotik ilişkiyi yansıtır ve doğanın sağladığı iyilikler karşılığında tanrıların insanlardan işlerini doğal dünyanın koruyucuları olarak yapmalarını, doğayı sömürmek yerine doğayla uyum içinde yaşamalarını beklediğine inanır.

Ruh Dünyaları

Geleneksel yaşam tarzlarını izleyen yerli halklar arasında, diğer dünyalara -bildiğimiz dünyadan ayrı, iyi ve kötü ruhların ya da vefat etmiş ataların ruhlarının yaşadığı yerler- inanma eğilimi vardır.

Diğer dinlerde olduğu gibi bu tür topluluklar da örneğin ruhlarla iletişim kurmak, av ya da başarılı bir hasat için yardım istemek adına tören ve ritüeller düzenlerler. Ancak bu topluluklarda, ruhlarla iletişim kurma konusunda doğuştan gelen bir yeteneğe sahip olduğuna inanılan şamanlar da vardır. Şamanlar topluluklar ve ruhlar arasında aracı olarak hareket edebilir, hatta trans veya rüya gibi bir durumda ya da bazı ilaçların etkisi altındayken ruh dünyalarını ziyaret edebilirler. Şamanlar dünya çapındaki her geleneksel toplumda bulunur ve genellikle iyileştirme gibi ek güçlere de sahip olduklarına inanılır. Birçok yerli Afrika dininin "cadı doktorları" ve Kuzey Amerikalı yerli kabilelerin "tıp adamları" bunlara iyi örneklerdir.

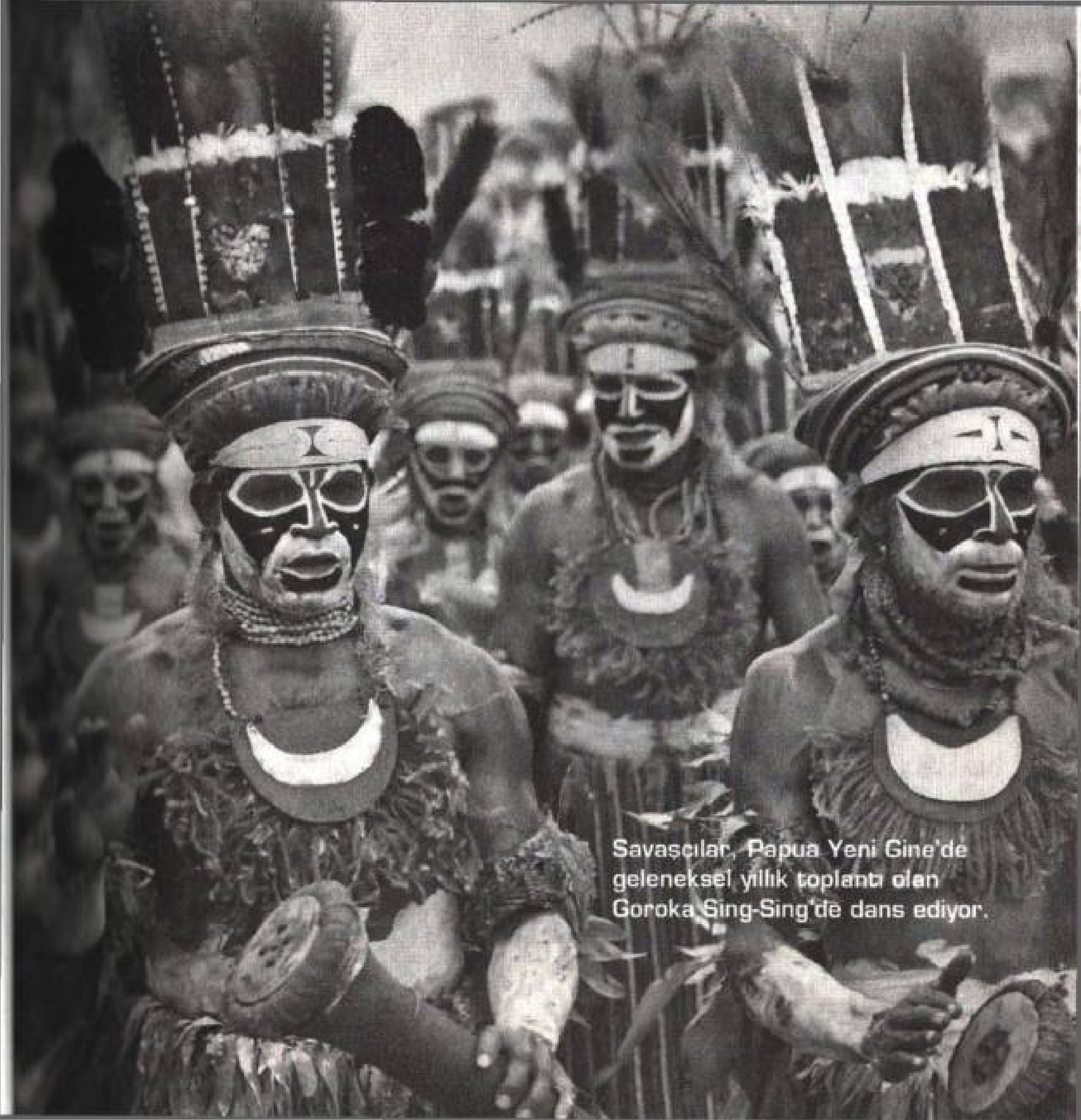

Kanada, British Columbia'daki
Kızılderili Koskimo kabilesinin şamanı.

Halk Dinlerinin Yaşaması

Dünyada çok az yer modern toplum tarafından dokunulmamış durumdadır. Pek çok yerli halk, önce sömürgecilik ve daha sonra küresel ticaret ile kentleşme sonucunda geleneksel yaşam biçiminin tamamen ortadan kalkması ve dinlerinin tehdit edilmesiyle karşı karşıya kaldı.

Bazıları sadece uzakta olmaları sayesinde hayatta kalmıştır (Papua Yeni Gine'nin dağlık kabilelerinde olduğu gibi), bazıları ise modernleşme baskısına rağmen en azından bazı eski inançlarını uygulamaya devam etmektedir. Diğerleri, asıl özelliklerini koruyan yeni bir inançta, diğer dinlerden yeni fikir ve etkileri birleştirerek zamana uyum sağlamışlardır (bkz. sayfa 390). Bununla birlikte sadece birkaçı, bazen değişime direnç göstermeden ama aynı zamanda kültürlerini bilinçli bir şekilde koruyarak yerli dinlerine inatla sarılmıştır. Özellikle bir zamanlar kolonizasyonun acısını çeken veya siyasi rejimlere uymaya zorlanan halklar için bu böyle olmuştur. Son yıllarda, Orta Amerika'nın eski dinleri gibi etkisi tükenmiş veya yok olmaya yüz tutmuş bazı halk dinleri, bu tür milliyetçi hareketlerin bir parçası olarak yeniden canlandırıldı.

Savaşçılar, Papua Yeni Gine'de geleneksel yıllık toplantı olan Goroka Sing-Sing'de dans ediyor.

Mezopotamya Dinleri

Tunç Çağı boyunca göçebe halklar, Dicle ve Fırat nehirleri arasındaki verimli Mezopotamya topraklarına yerleştiler. Toplulukları, ortak bir inancın önemli rol oynadığı sofistike bir sosyal yapıya sahipti.

MÖ dördüncü binyılda yerleşen Sümerler, ortak bir dine sahip birkaç küçük krallık kurdu. Su tanrısı Enki ve gök tanrısı Anu gibi tanrılarından oluşan mitolojileri Sümer kültürünün ayrılmaz bir parçasıydı. Babil halkı, MÖ üçüncü binyılda yavaş yavaş Sümerlerin yerini alarak dinlerinin büyük kısmını özümsedi. Buna kendi tanrılarını da eklediler; bunların en önemlisi evreni düzenleme gücü verilen Enki'nin oğlu Marduk'tu. Sümer kökenli bir Babil tanrısının ortaya çıkış metaforu, Babil egemenliğini meşrulaştırmaya yardımcı olan bir Yaratılış efsanesi olan *Enuma Eliş* destanının bir parçasıydı. Babilliler, Babil mitolojisini benzer şekilde uyarlayan ve Marduk'u tanrıları Aşur ile değiştiren Asurlular tarafından MÖ 691'de fethedildi.

Ninurta, Mezopotamya savaş ve avcılık tanrısı.

Eski Mısır'da Din

Nil Nehri boyunca uzanan eski Mısır krallığı birçok farklı halkı firavunlarının yönetimi altında bir araya getirdi. MÖ 3100'den 323'e kadar süren bu uygarlığın başarısı, büyük ölçüde firavunların yerel kültürleri özümseme ve çeşitli inançları kendi topraklarını kazanırken tek bir ortak dine entegre etme yeteneklerine bağlıydı.

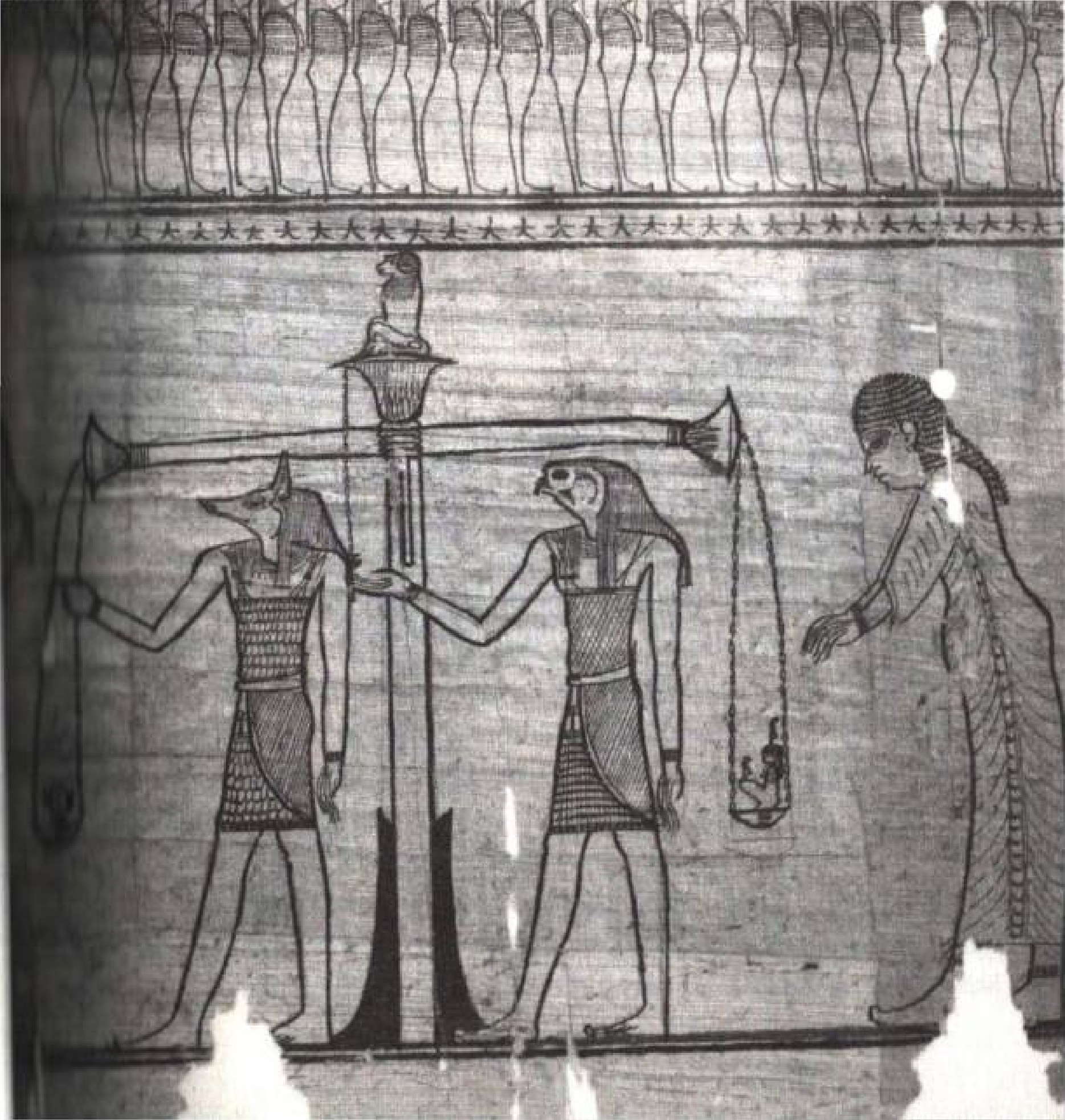
Güçlerini desteklemek için firavunlar, güneş tanrısı Ra'nın oğulları olan tanrı-krallar olduklarını iddia ettiler ve kendilerini yerel tanrılara bağlayan bir mitoloji geliştirdiler. Bu Mısır dini geliştikçe çeşitli ana tanrılar ortaya çıktı. En önemlisi, aslen Aşağı Mısır halkının bereket tanrısı olan Osiris'ti. Osiris, çölün kötü tanrısı olan kardeşi Set tarafından boğuldu ancak bedeni kız kardeşi İsis tarafından kurtarıldı ve mumyalanarak ölümsüzleştirildi. İsis, erkek kardeşinin kalıntılarıyla ilişkiye girerek gök tanrısı Horus'a (yan sayfada) hamile kaldı. Sonuç olarak Osiris, yaşam ile ölüm tanrısı ve öbür dünyanın hükümdarı olarak Ra ile neredeyse eşit bir statü kazanırken İsis ana tanrıça rolünü üstlendi.

Mısır'da Öteki Dünya

Ra'nın soyundan geldikleri iddiasında olan Mısır firavunları ölümsüz olarak görülmüştür. Ölümden sonra yaşam fikri başlangıçta tanrı-krallara mahsustu ancak sonrasında bu, soylular için de geçerli bir ölümsüzlük kültüne dönüştü. *Ka*'nın (ruhun) öbür dünyada yaşamasını sağlamak için vücut -Osiris'in mumyalanmasının taklidi olarak- mumyalandı ve temel mezar eşyaları ve hizmetçi heykelleri ile gömüldü.

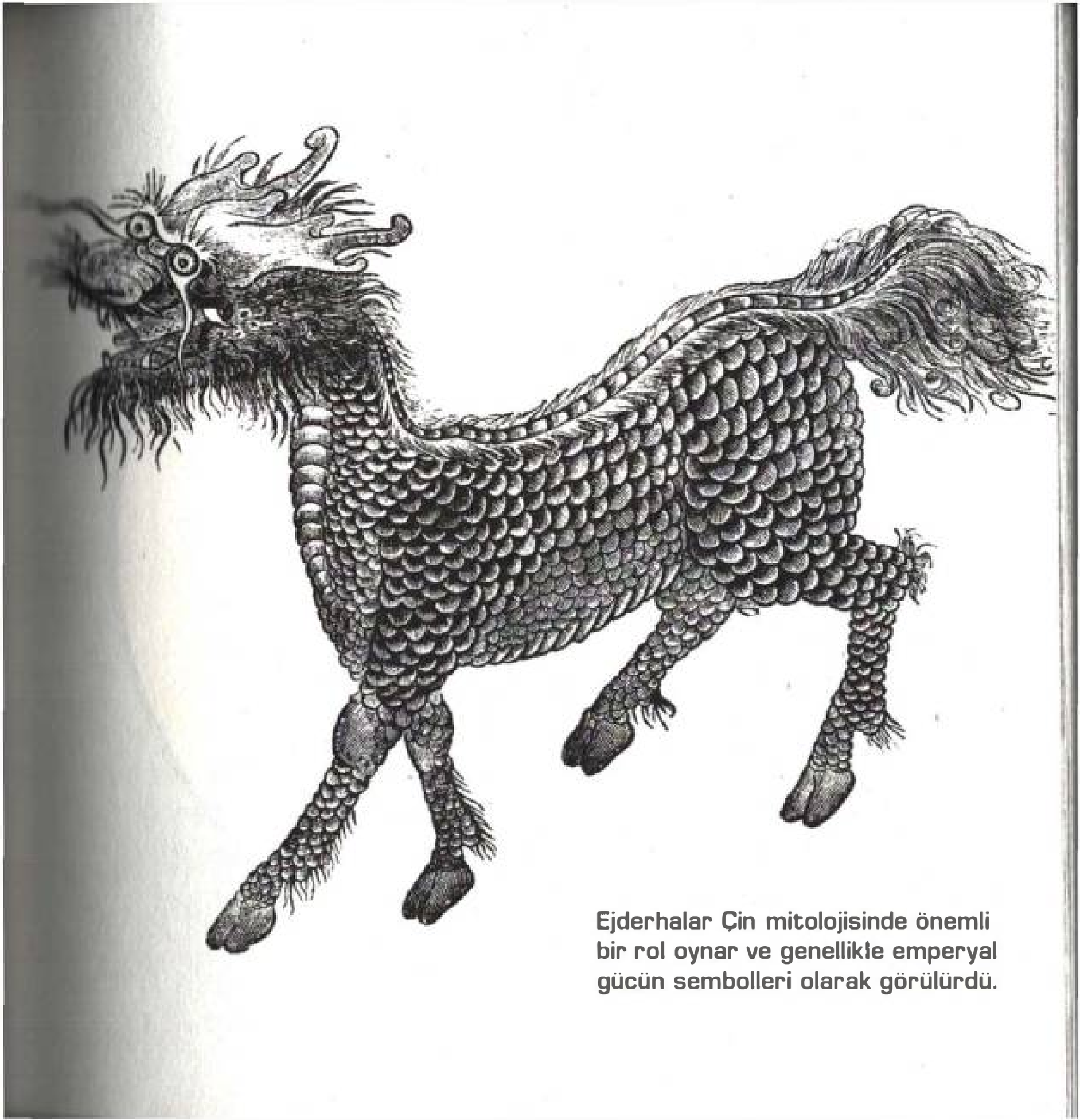
Cenaze törenleri titizlikle izlendi ve doğru prosedürlere yönelik talimatlar -Ölüler Kitabı olarak bilinen metin koleksiyonları- genellikle mumyalanmış cesetlerle gömüldü. Örneğin bu metinler, ölen kişinin ölümsüzlük için uygun olup olmadığına karar verilmesi adına, Osiris krallığındaki bir yargı yerine kadar ona eşlik eden çakal başlı Anubis'in resmini barındırır. Bu törende ölen kişinin kalbi adalet tanrısı Ma'at'ın tüyüyle tartılır ve sınavı geçerse diğer ölümsüz tanrılar arasında Osiris ve İsis'in yanına götürülür.

Çin Mitolojisi

Çin halkı yerleşik bir yaşam tarzını benimseyip büyük Çin uygarlığının temellerini atarken kabile atalarından dinî bir gelenek miras aldılar.

Antik Çin dinleri büyük ölçüde animistti ve doğal fenomenleri tanrılarla özdeşleştiriyordu. Bunlardan yüce tanrı Şangdi -daha sonra *Tian* (cennet) olarak anılacaktır- bir ejderha olarak temsil edilirken *Di* (Dünya) bir anka kuşuyla resmedilir. Şamanlar (bkz. sayfa 32), ruhlar dünyası ve ölü ataların ruhları ile iletişim kurarak bu geleneksel Çin dinlerinde de önemli rol oynadılar. MÖ üçüncü binyıldan itibaren Çin yavaş yavaş birleşik bir imparatorluk hâline geldi ve din, sosyal uyumun yaratılmasında temel bir bileşendi. Diğer uygarlıklarla benzer şekilde, mitoloji tarihle karışarak -ilk tanrı ya da "göksel büyükbaba" olan Yeşim imparatoru efsanesinde olduğu gibi- Çin toplumu için bir çerçeve ve hanedan yönetimi için bir model sağladı. İmparatorlar tanrıların torunları olarak kabul edildi; sadece güçlerini değil, aynı zamanda erdemlerini de kişileştirerek ilahi bir yönetme meşruiyetine sahip oldular.

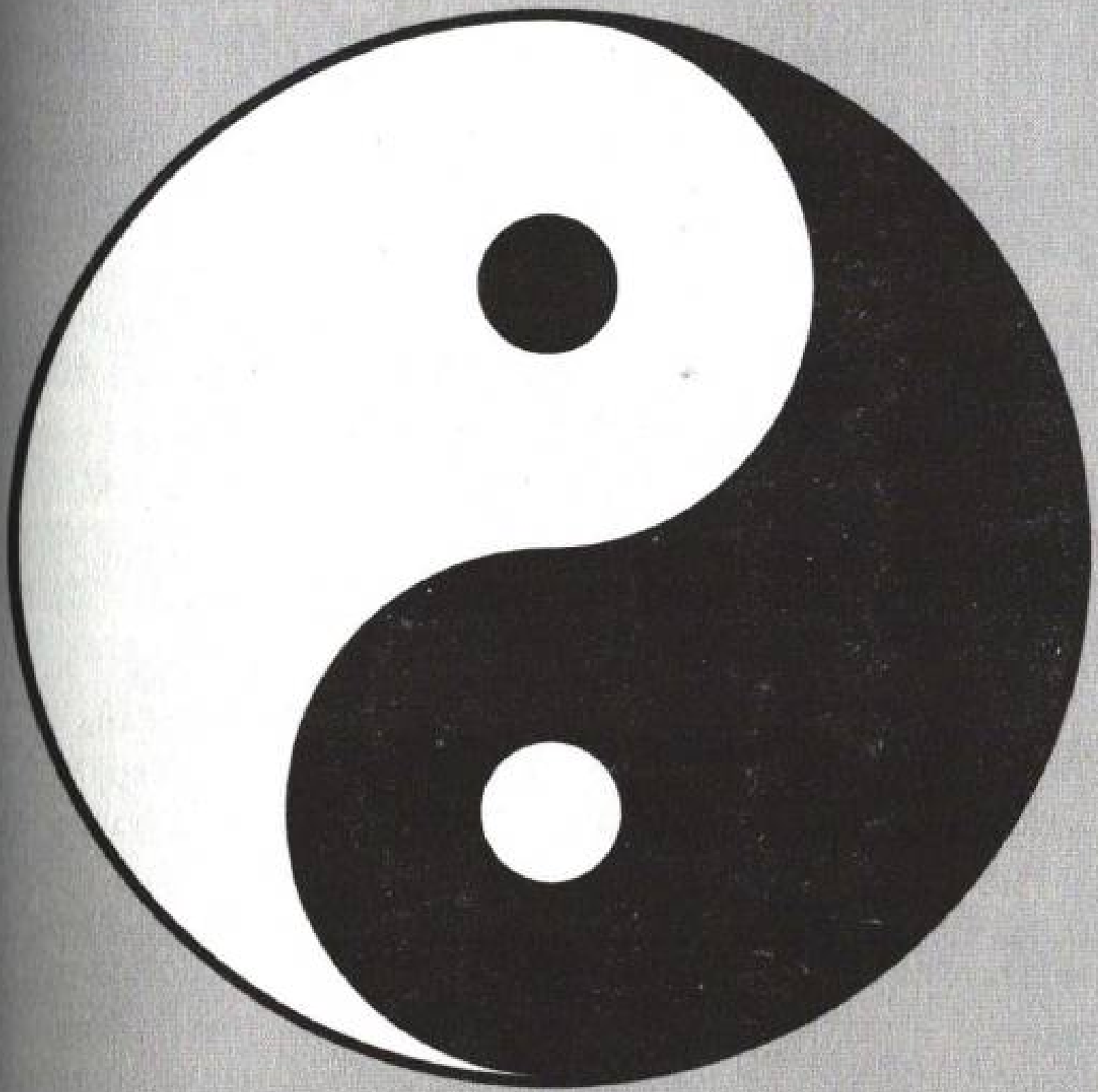

Ejderhalar Çin mitolojisinde önemli bir rol oynar ve genellikle emperyal gücün sembolleri olarak görülürdü.

Yin ile Yang

Geleneksel Çin dinlerinin çoğu evrenin yaratılışını yaratıcı bir tanrının değil, iki kozmik güç arasındaki gerilimin bir sonucu olarak görür: *Tian* (cennet) ve *Di* (Dünya). Bunlar ejderha ve anka, erkek ve dişi, eylem ve anlayış, aydınlık ve karanlık olarak anılır. Dolayısıyla çoğu Çin düşüncesinin özünde yatan kozmosun temel ikiliğini sembolize ederler.

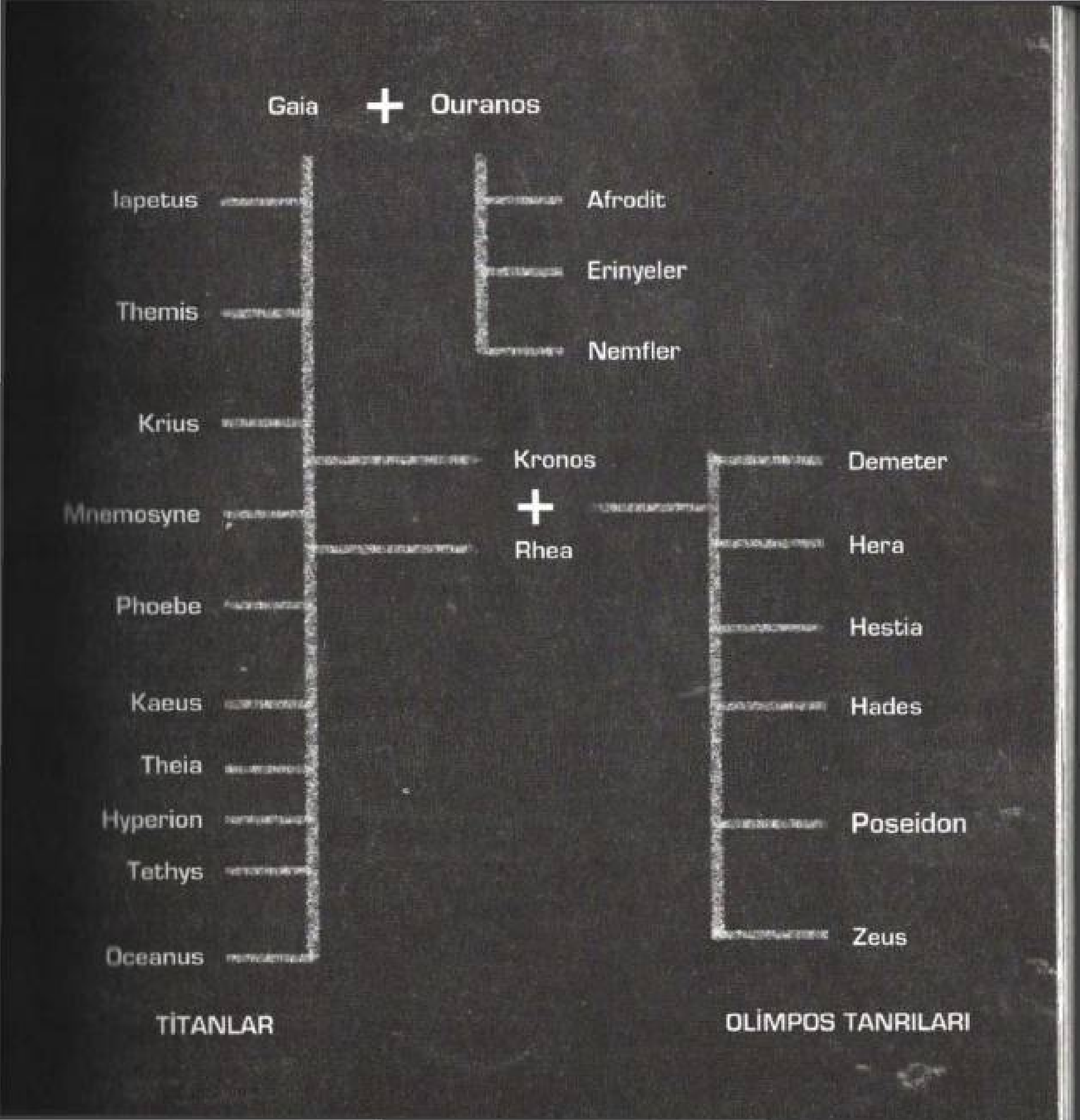
Daha sonraki Çin felsefesinde bu güçler, azalmayla ilişkili pasif ilke olan "yin" ve büyümeyle ilişkili aktif ilke olan "yang" olarak nitelendirildi. Antik Çin inançlarında ortak olan diğer anahtar kavramlar da tanrılara ibadet etmekten ziyade insan toplumu ve kozmostaki yerine vurgu yaparak Çin İmparatorluğu'nun dinî felsefesini şekillendirmeye yardımcı oldu. Bunların başında ahlakın ilahi kaynağı olarak *Tian* ve her canlıya enerji veren yaşam gücü *Çi* kavramları gelmektedir. Diğer fikirler, günlük yaşamın ilahi örneğe dayalı olarak düzenlenmesiyle ilgilidir.

Yunan Tanrıları

Antik Yunan tanrılarının panteonu, Yunan uygarlığının MÖ ilk binyılda çeşitli halkların inançlarını özümsemesi ve üç farklı tanrı nesliyle karmaşık bir hiyerarşi yaratmasıyla gelişti. Minos Girit'i, Gaia'nın -Dünya'nın- nasıl Ouranos'un -Gök'ün- babası olan Titan ırkını doğurduğunu anlatan bir Yaratılış efsanesi ortaya koydu. Bunlar arasında Zeus'un ebeveyni Kronos ve Rhea da vardı.

Bu mitin Yunan uyarlamasında Zeus, kardeşleri ve kuzenleriyle Olimpos Dağı'nda ikamet eden mevcut tanrı kuşağının kralı olmuştu. En önemlileri arasında kadın ve aile tanrıçası Hera, deniz tanrısı Poseidon, bereket ve hasat tanrıçası Demeter, savaş ve bilgelik tanrıçası Athena, Güneş ve bilgi tanrısı Apollo, Ay ve avcılık tanrıçası Artemis, savaş tanrısı Ares, aşk ve güzellik tanrıçası Afrodit, tanrıların habercisi Hermes ve asma, şarap ve dinsel coşku tanrısı Dionysos yer alır. Zeus'un kardeşi Hades de büyük bir tanrı olarak kabul edildi ancak kendi krallığında, yeraltı dünyasında yaşadı.

Gaia
+
Ouranos
Iapetus
Themis
Krius
Mnemosyne
Phoebe
Kaeus
Theia
Hyperion
Tethys
Oceanus
Afrodit
Erinyeler
Nemfler
Kronos
+
Rhea
Demeter
Hera
Hestia
Hades
Poseidon
Zeus
TİTANLAR
OLİMPOS TANRILARI

Mitler ve Ölümlüler

Yunan tanrıları, Yunanların kendilerinden tamamen farklı olarak tasvir edilmemişti. Olimposluların Titanları nasıl yendiğine dair hikâyelerde, tanrılar insanlarla aynı başarısızlıkları gösterir: Gurur, açgözlülük ve şehvet. Tanrılar soyut kavramlar değildi, insan biçimlerine sahiplerdi ve ölümlülerle etkileşime girdiler, hatta yarı-tanrı çocukları doğuran cinsel münasebetleri oldu.

Onları insanlardan ayıran şey ölümsüzlükleri ve doğal fenomenler ile insan ilişkileri üzerindeki etkileriydi. Şair Hesiodos'un *Theogonia*'sı (yaklaşık MÖ 700) bu ölümsüzler ırkının ortaya çıkışını ve onların karmaşık ilişkilerini anlatır. Diğer epik şairler, özellikle de *İlyada* ve *Odysseia*'de Homeros, Yunan tarihinin önemli anlarında tanrıların müdahalesinden bahseder. Bununla birlikte, bu mitler kayda geçirildiği sırada, tanrıların insan dünyasına aktif olarak dâhil olmaları önemli ölçüde azalmıştı ve klasik Yunanistan'ın en parlak döneminde, hâlâ güçlü bir etkiye sahip olmalarına rağmen ölümsüzlerin kendilerini Olimpos Dağı'ndaki evlerine kapattığına inanılıyordu.

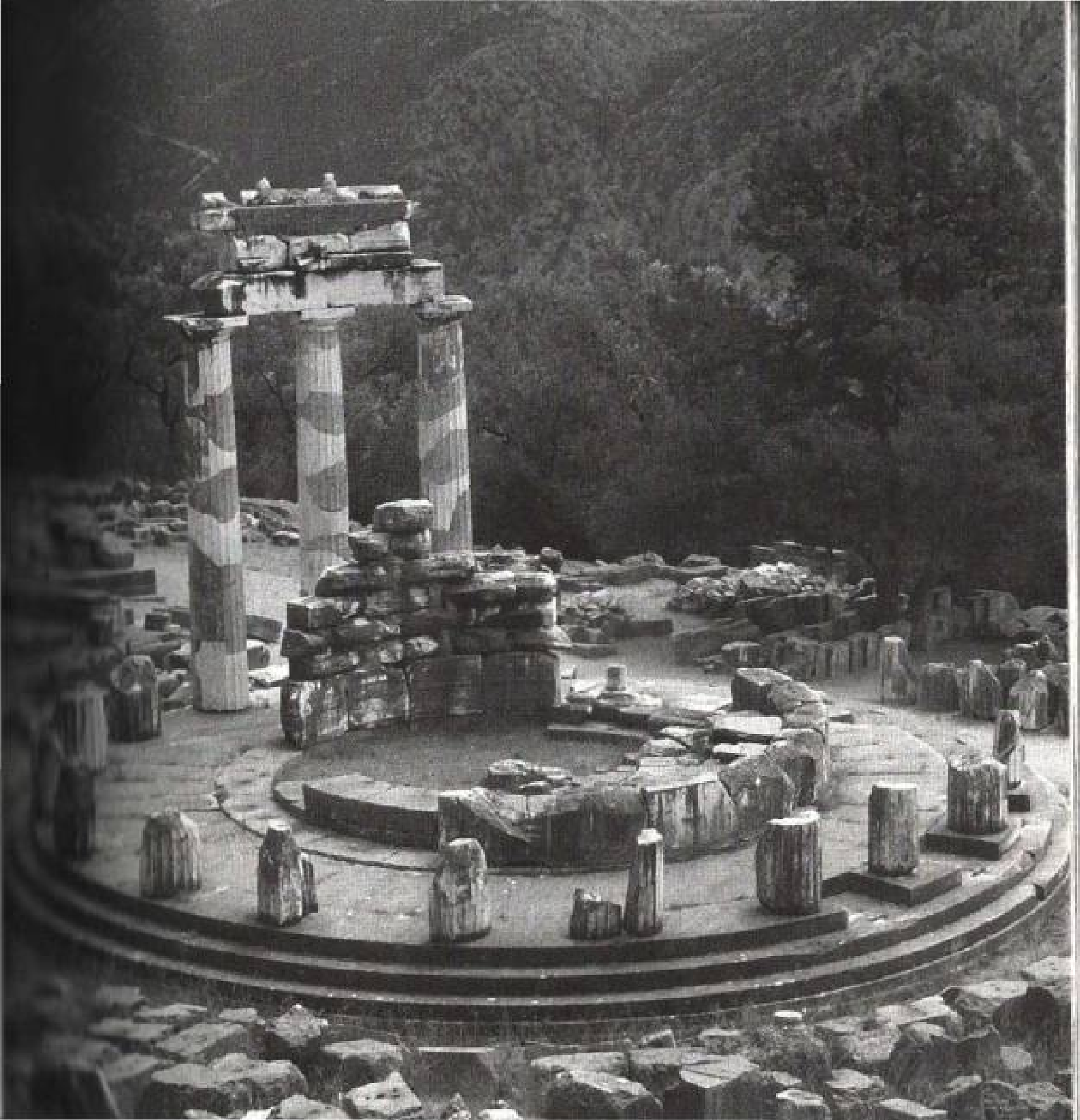

Paris'in Yargısı, Peter Paul Rubens.

Yunan Tapınakları

Tanrılar ve ölümlüler arasındaki mitsel etkileşim nedeniyle din, Yunan kamusal yaşamında ayrılmaz bir rol oynadı. Tanrılara kâhinler aracılığıyla, devlet meselelerinden kişisel sorunlara kadar her şey için tavsiyeleri sorulurdu. Bu kâhinlerin en ünlüsü, Delfi'deki Apollon Tapınağı'nda (yan sayfada) bulunan rahibe Pythia'dı.

Herhangi bir girişim için ölümsüzlerin desteğini sağlamak adına Antik Yunanlar ayrıca ayrıntılı törenlerde onlara ibadet etmiş ve onları kurbanlarla hoşnut etmişlerdir. Bu ritüeller genellikle, Atina'daki tanrıça Athena'nın Parthenon'u gibi, belirli tanrılara adanmış muhteşem tapınaklarda gerçekleştirildi ancak Yunan takviminde milat kabul edilen, şehir veya ülke çapında kutlanan çeşitli festivallerin de odak noktasını teşkil ederdi. Olimpos tanrılarına karşı böylesine halka açık saygı gösterilerinin yanı sıra, Hades ve Dionysos gibi panteonun daha karanlık veya daha hazcı tanrılarından bazılarına gizli mensubiyetlerin ve ayinlerin yapıldığı birtakım gizemli kült de vardı.

Yunan Yeraltı Dünyası

Titanları deviren Olimposlu tanrılar ganimeti paylaştırdı. Zeus hava krallığını, kardeşi Poseidon deniz krallığını, en büyük kardeşi Hades ise yeraltı krallığını kazandı. Hades olarak da bilinen bu yeraltı âlemi ölümlülerin öldüklerinde gidecekleri yerdi.

Ölüleri, iki gözlerine ve dillerinin altına bir madenî parayla gömmek âdettendi; çünkü bu paralar onları Styx ve Acheron nehirlerinden Hades'e taşıyan Charon'a (yan sayfada) verilecek ücretti. Kapılardan geçtikten sonra ölüler beş âlemden birine götürülürdü. Tanrıların düşmanları Tartarus'ta sonsuz işkenceye mahkûm edilirken suçlular ve günahkârlar Ceza Tarlalarına gönderilirdi. Suçsuz ama sıradan hayatlar sürenler Asphodel Çayırları'nda ebedî bir dinlenme yeri bulurlardı. Elysian Tarlaları, kalmayı ya da yeniden doğmayı seçebilecek en erdemli ve kahraman ölüler için ayrılmıştı. Eğer hak ettikleri üç yaşamdan sonra Elysium'a geri dönerlerse Kutsanmışlar Adası'ndaki sonraki yaşamların en mutlusuna gönderileceklerdi.

Roma Mitolojisi

MÖ birinci binyılda gelişen Roma uygarlığı, dinlerinin temel unsurlarını daha önceki bir İtalyan halkı olan Etrüsklerden aldı. Ancak Akdeniz'deki Roma etkisi arttıkça Yunan tanrılarının çoğuna Latince adlar ve daha tanınabilir bir şekilde Roma özellikleri vererek Yunan panteonunun çoğunu açıkça kendilerine mâl ettiler.

Örneğin Zeus, Jüpiter oldu; kardeşleri Poseidon ve Hades, Neptün ve Pluto; Afrodit ise Venüs diye anıldı. Yunanistan'da şehvetli bir gizem kültüyle ilişkilendirilen Dionysos, adını Bacchanalia'nın skandal festivallerine veren Romalı Bacchus'la anıldı. Tanrıların kahramanlıkları ve ilişkileriyle ilgilenen Antik Yunan mitolojisinin çoğu Roma toplumu ve gelenekleriyle bezenerek Roma'ya uyarlanmıştır ancak aynı zamanda Romulus ve Remus efsanesi ve Roma'nın kuruluşu gibi otantik Roma mitleri ve tarihi de bu mitolojiye katılmıştır.

Greko-Romen Panteonunun Önemli Figürleri

YUNAN	ROMA	ROLÜ
Afrodit	Venüs	Aşk, güzellik, doğurganlık tanrıçası
Apollo	Apollo	Müzik, kehanet, şifa tanrısı
Ares	Mars	Savaş tanrısı
Artemis	Diana	Av ve Ay tanrıçası
Athena	Minerva	Bilgelik ve savaş tanrıçası
Demeter	Ceres	Hasat tanrıçası
Dionysos	Bacchus	Şarap ve şenlik tanrısı
Eros	Cupid	Aşkın ve cinsel arzunun tanrısı
Hades	Plüton	Yeraltı dünyasının kralı
Hephaistos	Vulkan	Ateş ve demirci tanrısı
Hera	Juno	Tanrıların kraliçesi
Hermes	Merkür	Tanrıların elçisi
Hestia	Vesta	Yuva tanrıçasi
Pan	Pan	Doğa tanrısı
Persephone	Proserpin	Yeraltı Dünyasının kraliçesi
Poseidon	Neptün	Deniz tanrısı
Zeus	Jüpiter	Tanrıların kralı

Kamu ve Özel Hayatta Roma

Romalılar dinî törenleri, kurbanları ve bayramları, tanrıların lütfunu sağlamak için gerekli olan günlük yaşamın önemli bir parçası olarak görüyorlardı. Dinî ritüel kamusal yaşamın o kadar önemli bir parçasıydı ki din ve siyaset birbirinden ayrılmazdı ve çeşitli tanrıların tapınaklarının rahipleri hükümette görev alıyordu. Politikacılar, askerî liderler ve kraliyet ailesinin üyelerinin dinî törenlerde öncü rol oynamaları bekleniyordu. Halk figürlerinin tanrılarla ilişkisi bazı imparatorların -örneğin Augustus- ölümlerinden sonra tanrılaştırılmasına varacak kadar ileriydi.

Bununla birlikte dinin tamamı devlete bağlı değildi ve ordu arasında popüler olan Pers kökenli gizemli Mithraizm kültü gibi çok sayıda özel kült vardı. Roma'nın sıradan vatandaşları da kendi özel dinlerini uygulayarak yaşamlarıyla daha alakalı ruhlara bağlılıklarını sunarlardı. Bunlar arasında yuvanın ve evin tanrıçası Vesta, ev kilerinin koruyucu ruhu Penates, tarım arazilerinin ve ata mezarlıklarının ruhları olan Lares vardı.

Vesta Bakireleri, Roma'nın en önemli tapınaklarından birinin koruyucularıydı.

İskandinav Tanrıları

Kuzey Germen halkının inançları İskandinav mitolojisinin zengin geleneğinde korunmaya devam etmektedir, nesiller boyunca sözlü olarak aktarılmış ve on üçüncü yüzyılda İzlanda'da yazıya geçirilmiştir. Eski İskandinav metinleri tanrılar, devler ve diğer efsanevi yaratıklar arasında karmaşık bir hiyerarşiyi aktarır.

En saygın tanrılar topluluğu, şefleri tanrı Odin (yan sayfada) olan Aesir'dir. Yanında bilgelik ve kehanet tanrıçası olan karısı Frigg ile oğulları Hodr ve Baldr vardır. Aesir'in diğer üyeleri arasında çekiç kullanan Thor ve savaş tanrısı Tyr bulunur. Vanir olarak bilinen daha küçük tanrılar, savaşta Aesir tarafından yenildi ve daha sonra ikisi birleşerek tek bir panteon oluşturdu. Bunlar arasında Vanir'in şefi Njordr ve çocukları doğurganlık tanrısı Freyr ile aşk ve savaşla ilişkilendirilen güzel bir büyücü olan Freyja vardır. Tanrıların altında, Loki'nin liderliğindeki Jotnar adında bir devler ırkı vardır ve yeraltı dünyasının gözetmeni Hel, kurt-canavar Fenrir ve yılan-canavar Jormungandr gibi birçok çocuğu bu ırka mensuptur.

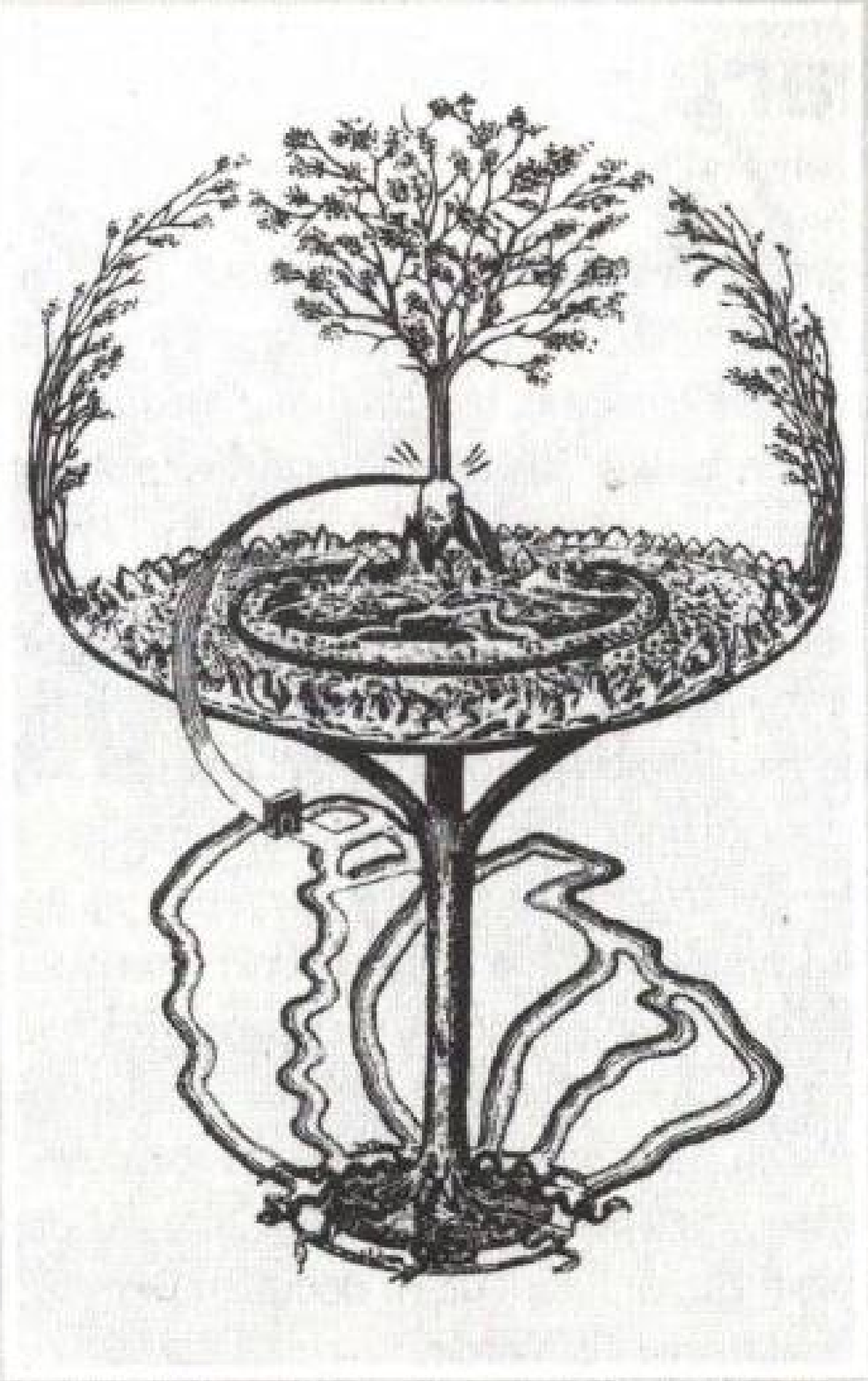

İskandinav Kozmolojisi

İskandinav kozmolojisinde evrenin merkezinde; gövdesi her türden insan, hayvan, tanrı ve diğer efsanevi yaratıkların yaşadığı dokuz "ana dünya"yı birbirine bağlayan devasa bir dişbudak ağacı olan Yggdrasil vardır.

Burada Asgard, Aesir'in (tanrılar) krallığı; Midgard ise insanların evidir. Diğerlerinde Vanir, Jotnar ve Dökkálfar ile Ljosalfar, karanlık ile aydınlık cüceler yaşar. Yggdrasil'in kökleri yeraltı dünyasına ve Niflheim (buzlu sisin anavatanı), Muspelheim (ateşin anavatanı) ve Helheim'a (karanlığın anavatanı) kadar uzanır.

İnsanlar ölümden sonraki yaşamlarını bu dünyalardan herhangi birinde geçirebilir. Savaşta yiğitçe ölenler Valkürler tarafından Asgard'a götürülür, burada Valhalla'da Odin'le ziyafet çeker veya Freyja'nın Folkvangr çayırında dinlenirler. Doğal bir ölümle ölenler, Helheim'daki tanrıça Hel'in bakımına gönderilir. Onursuz bir hayat sürenler Niflheim'ın buzlu bataklıklarına mahkûm edilir.

Ragnarök

İskandinav mitolojisinin doruk noktası, Aesir (tanrılar) ve Jotnar (devler) arasında yapılan dünyanın sonundaki Ragnarök savaşıdır. Ragnarök kelimesi, nihai sonucu hakkında ipucu verir şekilde, "tanrıların kaderi" veya "tanrıların alacakaranlığı" olarak tercüme edilebilir.

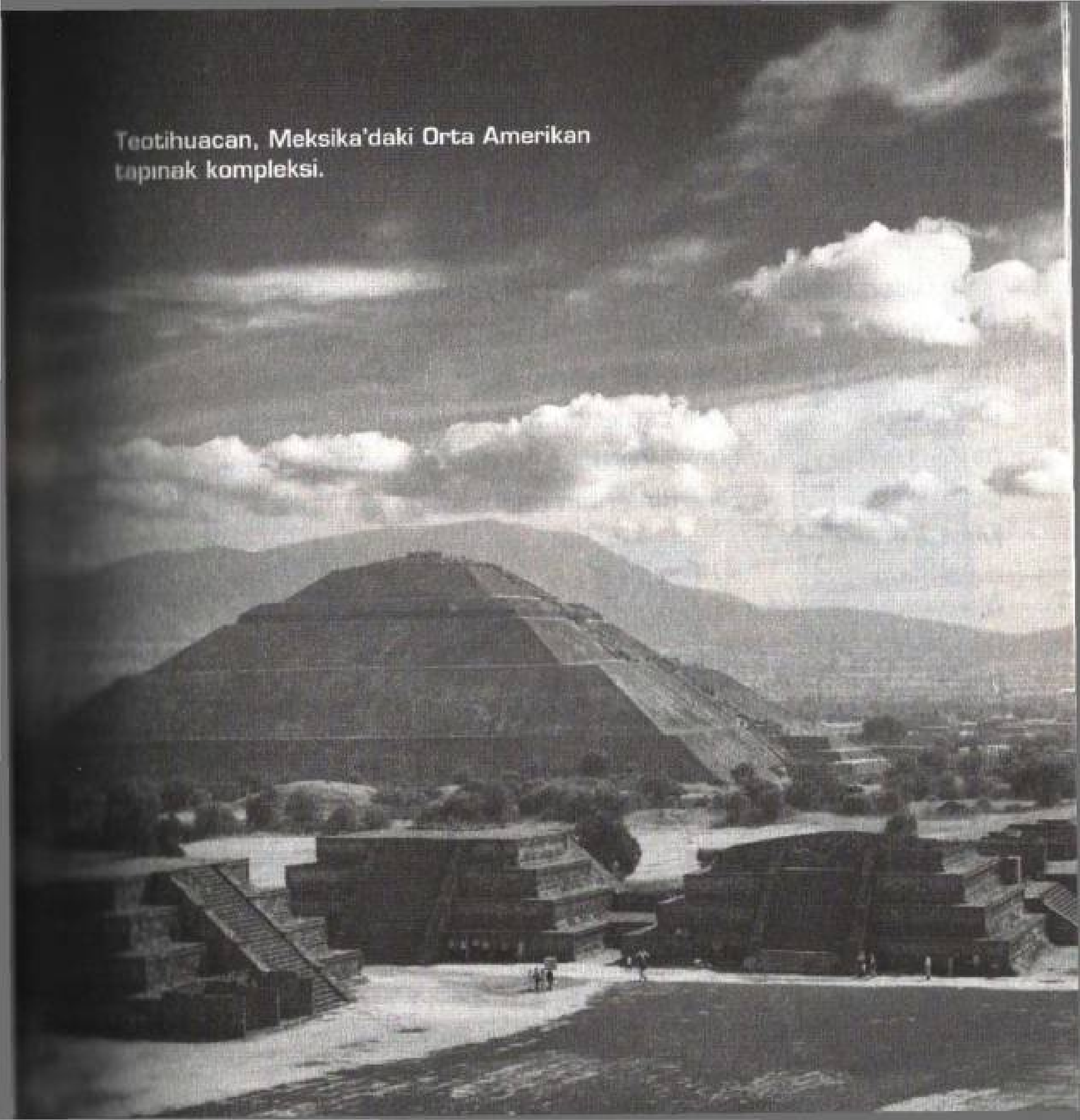
Aesir'i savaşa sokan Odin, kurt-canavar Fenrir tarafından yenir ve o da Odin'in oğlu Vidarr tarafından öldürülür. Freyr ve Thor öldürülür. İskandinav tanrılarından birkaçı savaşta hayatta kalırken tanrıçaların çoğu savaştan etkilenmez. Loki liderliğindeki Jotnar ve diğer canavarlar da benzer kayıplara uğrar ancak ölümcül şekilde yaralanmasına rağmen Loki, evrenin tamamen yok edilmesini denetleyecek kadar uzun yaşar. Bu kıyamet çatışmasının bıraktığı kalıntılardan, bir çağın başlangıcını müjdeleyen yeni ve daha iyi bir dünya ortaya çıkacaktır. Ragnarök'ün çeşitli açıklamalarında aşikâr olmasa da mitte İskandinav dininin zamanı sonsuz ve döngüsel bir süreç olarak varsaydığına dair bir işaret vardır.

Orta Amerika Dinleri

Yeni Dünya'da, insanlar günümüz Meksika'sının verimli bölgelerine yerleşince MÖ 1000 gibi erken bir tarihte uygarlıklar ortaya çıktı. MÖ birinci binyılda Olmekler ve erken Mayalardan, Teotihuacan ve Toltek halkı aracılığıyla on dört ile on altıncı yüzyılların Aztek İmparatorluğu'na kadar birbirini izleyen toplumlarda ortak inançlarla desteklenen bir sosyal yapıya sahip, ayırt edici bir Orta Amerika kültürü ortaya çıktı. Moche ve Nazca, daha sonra da İnkalar gibi benzer kültürler şimdiki Peru'da ortaya çıktı.

Dinî inanç; politik olarak güçlü bir rahip sınıfı tarafından denetlenip yiyecek, hayvan ve hatta insanların kurban edilmesini içeren ritüeller etrafında dönüyordu. Tarım döngüsü ve astronomik olaylara bağlı olarak yılın belirli zamanlarında törenler yapılırdı. Tanrılar ve onlara adanan tapınaklar karmaşık bir takvim sisteminin unsurlarıyla ilişkiliydi. Örneğin Aztekler, güçlü Rüzgâr ve Yağmur tanrıları, Quetzalcoatl ve Tlaloc'u Venüs gezegeninin karmaşık hareketleriyle ilişkilendirmişlerdi.

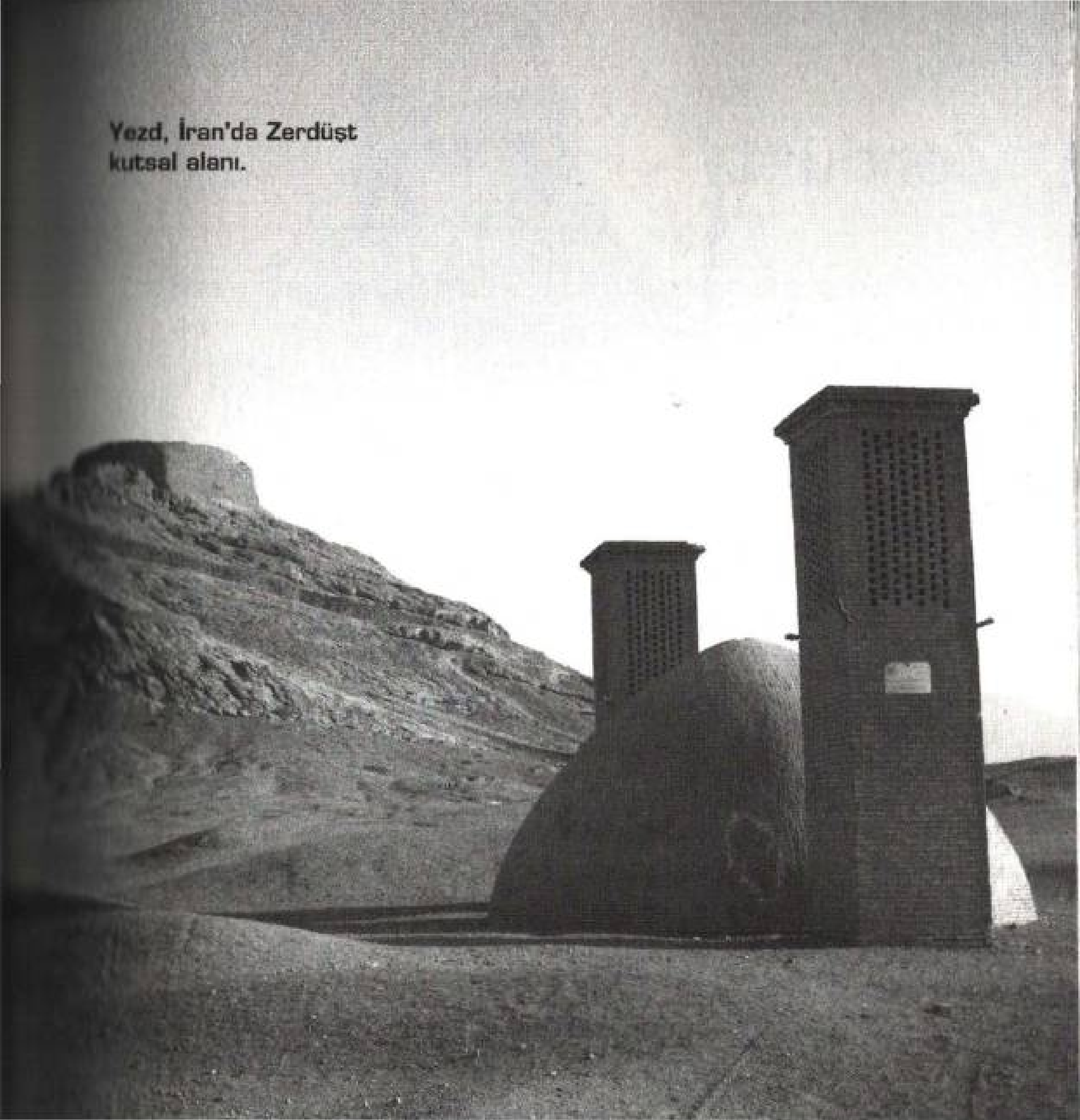

Teotihuacan, Meksika'daki Orta Amerikan tapınak kompleksi.

Zerdüştlük

Peygamber Zerdüşt tarafından MÖ ikinci binyılın sonlarında veya birinci binyılın başlarında kurulan Antik Pers dini, muhtemelen günümüze kadar varlığını sürdüren en eski inançtır. Zerdüştlük aynı zamanda bilinen en eski tektanrılı din olarak da anılır, çünkü Zerdüşt en yüksek yaratıcı olarak geleneksel Pers ve Hint dinlerinin panteonundan Ahura Mazda'yı seçmiştir.

Ahura Mazda, daha küçük yedi doğaüstü varlığın, Ameşa Spentas'ın yaratıcısıdır ancak aynı zamanda kötü bir ruh da vardır: Angra Mainyu. Ahura Mazda ve Angra Mainyu arasındaki çatışma -güçler düzeni ve kaos- Zerdüşt inançlarının merkezinde yer alır ve Zerdüşt'ün öğretileri, insanın özgür iradesine ve kişinin eylemlerinin sorumluluğuna büyük önem verir. MÖ altıncı yüzyılda, Zerdüştlük İran'ın ana dini hâline geldi ve İslam yerini alana kadar büyük bir dünya dini olarak kaldı. Bugün çoğunlukla Persler veya İraniler olarak bilinip Hindistan'da yaşayan iki yüz binden az takipçisi vardır.

Yezd, İran'da Zerdüşt kutsal alanı.

Zerdüşt

Zerdüştlüğün kurucusunun hayatı hakkında bir Avesta -eski Pers, şimdiki İran ve Afganistan'ın etnik gruplarından biri- olması dışında çok az şey biliniyor.

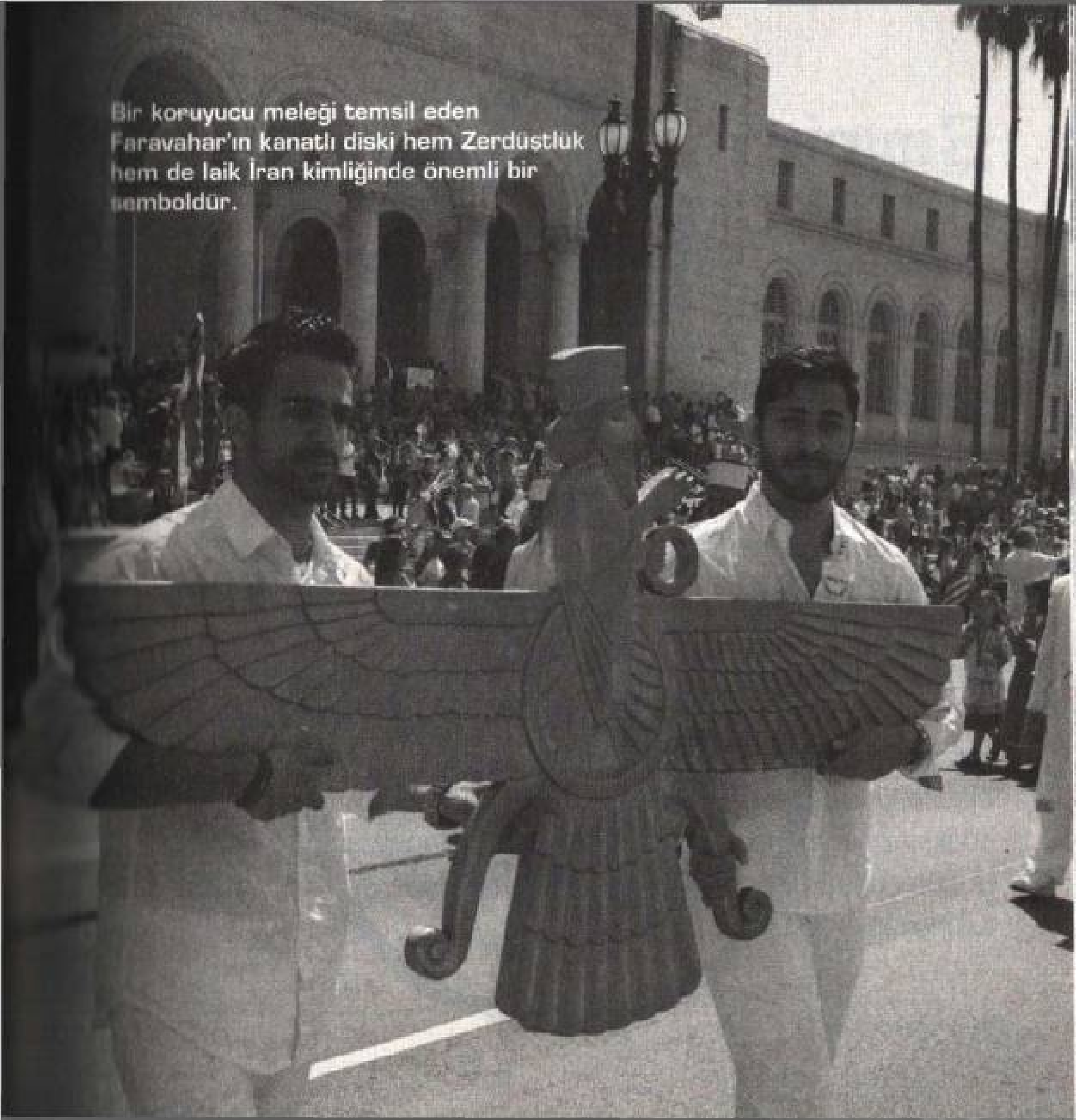
Geleneğe göre, Zerdüşt MÖ yedinci yüzyılda doğdu ancak şimdi genel olarak onun çok daha önce, muhtemelen MÖ 1700 ile 1300 arasında yaşadığı kabul ediliyor. Zamanının çoktanrılı din ortamında yetişti ve öğretilerinden, daha sonra Hinduizm hâlini alacak Hint dinleri hakkında biraz bilgisi olduğu görülmektedir. Efsaneye göre otuz yaşında, kendisini iyi bir yaratıcının üstünlüğüne ikna eden bir rüya gördü ve o andan itibaren hayatını vaaz vererek geçirdi. Bir dizi ilahi (*Gathalar*) yazdı; sonrasında takipçileri tarafından Avesta dilinde yazılan metinlerle bunlar Zerdüştlerin kutsal kitabı Avesta'yı oluşturdu. Zerdüştlük, Avesta halkının resmî dini hâline geldi ancak altıncı yüzyılda Pers ve Medyen imparatorluklarının birleşmesine dek bir azınlık inancı olarak kalsa da sonrasında tüm Pers ülkesine yayıldı.

Melekler ve Şeytanlar

Evrenin eşsiz yaratıcı ruhu olan Ahura Mazda'ya olan saygısında tektanrılı olmasına rağmen Zerdüştlük düşüncesinin özünde bir düalizm vardır. İyiliğin kötülüğe karşı manevi mücadelesi, Ahura Mazda ile Angra Mainyu'nun karşıt güçleri tarafından sembolize edilir ve Zerdüştlüğün Yaratılış mitinde kendisini gösterir.

Zerdüşt, Ahura Mazda'nın her zaman var olduğunu ve daima Angra Mainyu ile çatıştığını açıklamıştır. Ahura Mazda ve Angra Mainyu düzen ve kaos güçlerinden sorumlu olan aşkın ruhlardır. Ahura Mazda evreni yaratıp insanlarla doldurmadan önce Spenta Mainyu'nun, yani "İyi Ruh"un ve diğer altı göksel varlığın ruhunu serbest kıldı. Bu yedi ruh, yani Ameşa Spenta aracılığıyla, insanlar yaratıcıyı anlayabilir ve kötülükle savaşmak için özgür iradelerini kullanabilirler. Ayrıca meleklere benzeyen *yazata*ları, bu savaşta kendilerine yardımcı olmaları için yarattı. Buna karşılık yaratma gücü olmayan Angra Mainyu, Ahura Mazda'nın yarattıklarını baştan çıkarmanın yolunu buldu ve insanoğluna bela olan zehirli ve vebalı yaratıkların gönderilmesine neden oldu.

Bir koruyucu meleği temsil eden Faravahar'ın kanatlı diski hem Zerdüştlük hem de laik İran kimliğinde önemli bir semboldür.

Caynizm

Caynizm, adını kelimenin tam anlamıyla "fatih" manasına gelen *cina* kelimesinden alır. Burada kelime, "aydınlanmış öğretmen" olarak mecazi ve manevi anlamda kullanılmıştır ve Cayniler herhangi bir ilahtan ziyade bu *cina*lara saygı duyar.

Cayn kutsal metinlerine göre, Caynizm MÖ dokuzuncu yüzyıla kadar tarihlenebilir ve bugün bilindiği gibi din *Cina* Mahavira tarafından MÖ altıncı yüzyılda kurulmuştur. Ancak Cayniler, Mahavira'nın mevcut kozmik çağımızın sayısız milyarlarca yıl geriye uzanan 24 *cina* dizisinin en yenisi olduğuna inanırlar. Diğer dharmik Hint dinleri gibi Caynizm de bir ölüm ve yeniden doğuş döngüsü olduğuna ve bundan *cina*lara benzeyerek kaçılabileceğine inanır. Aydınlanmaya giden Cayn yolu, büyük ölçüde kişisel sorumluluk ve kendini yok kılma ilkelerine odaklanır ve mensupları genellikle aşırı çileci yaşamlar sürer. Bugün çoğu Hindistan'da yaşayan tahminî dört ila beş milyon takipçisi vardır.

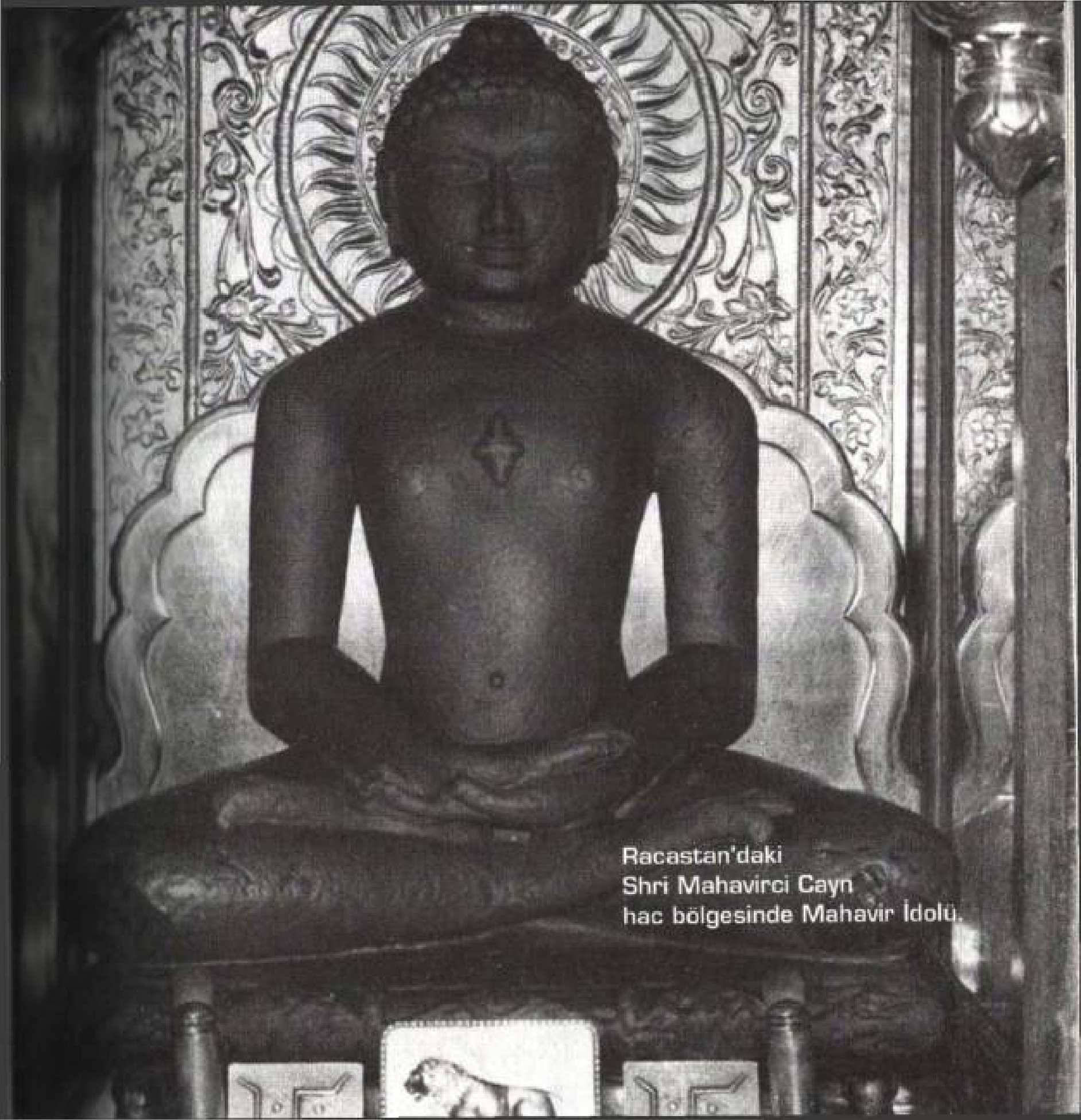

Cayn'ın *ahimsa*, yani şiddetsizlik ilkesini temsil eden sembol.

*Cina*lar

Caynizm mevcut hâliyle, bir *cina* (ruhsal öğretmen) olduğunda Mahavira adını alan Prens Vardhamana (MÖ altıncı yüzyıl) tarafından kurulmuştur. Buda'nın çağdaşı (bkz. sayfa 130) Mahavira, aydınlanmayı aramak için ayrıcalıklı hayatından vazgeçti; tüm içsel tutkuları ve bağlılıkları yenen *arihant* statüsüne ulaştı.

Mahavira hayatını öğretmeye, bir *tirthankara* olmaya, başkalarını sonsuz yeniden doğuş döngüsünden kurtuluşa yönlendirmeye adadı. Mahavira, Caynizm tarafından yüce varlıklar olarak tanınan *tirthankara*ların ya da *cina*ların 24'üncüsüydü ve kendisinden önce MÖ dokuzuncu yüzyılda Parşvanatha adında bir rehber, ondan da önce Rishabhanatha ile başlayan efsanevi ruhani liderler silsilesi vardı. Caynizmde beş çeşit "yüce varlık" vardır: *Arhat*lar, ruhları uyanmış olanlar ki aralarında *cina*lar da vardır; *siddha*lar (özgür ruhlar); *açarya*lar (Cayn tarikatının liderleri); *upadhyaya* (Cayn rahip ve rahibelerinin öğretmenleri) ve *muni*, yani keşişler ve rahibeler.

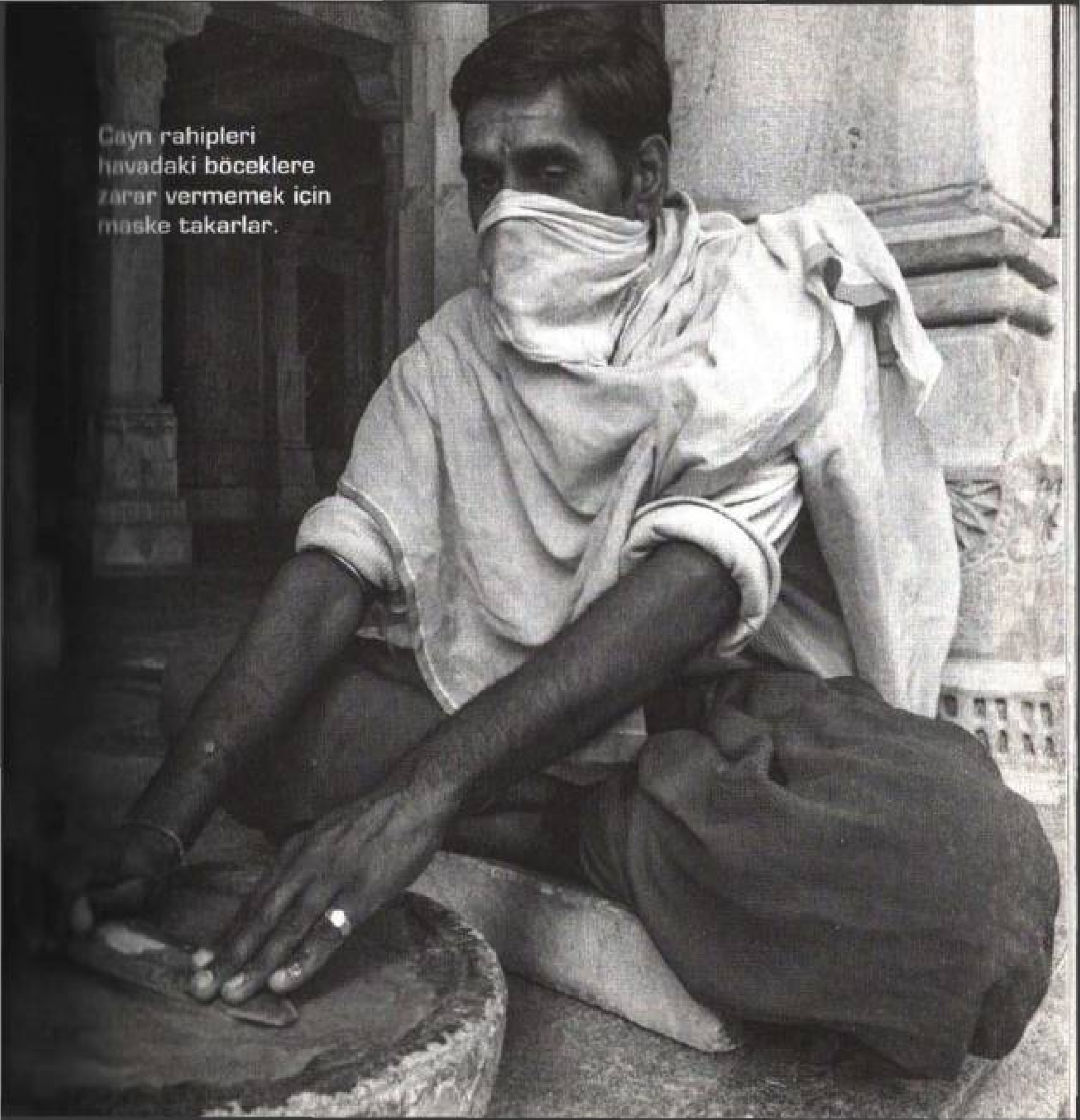

Racastan'daki
Shri Mahavirci Cayn
hac bölgesinde Mahavir İdolü.

Beş Büyük Yemin

Caynilер, ruhun yeniden doğuş döngüsünden kurtuluşunun, *tirthankara*ların yaşamlarının ruhsal aydınlanmaya giden on dört adımda ilerlemek için bir rehber olarak izlenmesiyle elde edilebileceğine inanırlar. *Tirthankara*ların bilgeliği Beş Büyük Yemin olarak bilinen beş temel ilkede korunur.

İlk yemin; herhangi bir canlıya herhangi bir şekilde zarar vermemeyi içeren *ahimsa*, yani şiddetsizliktir. Sonraki *satya*, doğruyu söylemek veya yaralanmaya neden olabileceği durumlarda sessiz kalmaktır. *Asteya*, ücretsiz olarak sunulmayanları almama ilkesidir (yalnızca çalmak değil, aynı zamanda gasp veya hileyi de yasaklar). *Brahmaçarya* yemini keşişler ve rahibeler için bekârlık yeminidir, sıradan biri için iffet demektir. Benzer şekilde *aparigraha* yemini, yani sahiplenilmeme; sıradan Cayn için materyalizme bağlılığın reddi ancak Cayn keşiş veya rahibe için herhangi bir mülkiyet biçiminden mutlak bir şekilde feragat edilmesi anlamına gelir. Manastır emirleri bu yeminlere sıkı sıkıya bağlı kalırken sıradan Caynilerden sadece hayatlarını bu ilkelere göre yaşamak için ellerinden gelenin en iyisini yapmaları istenir.

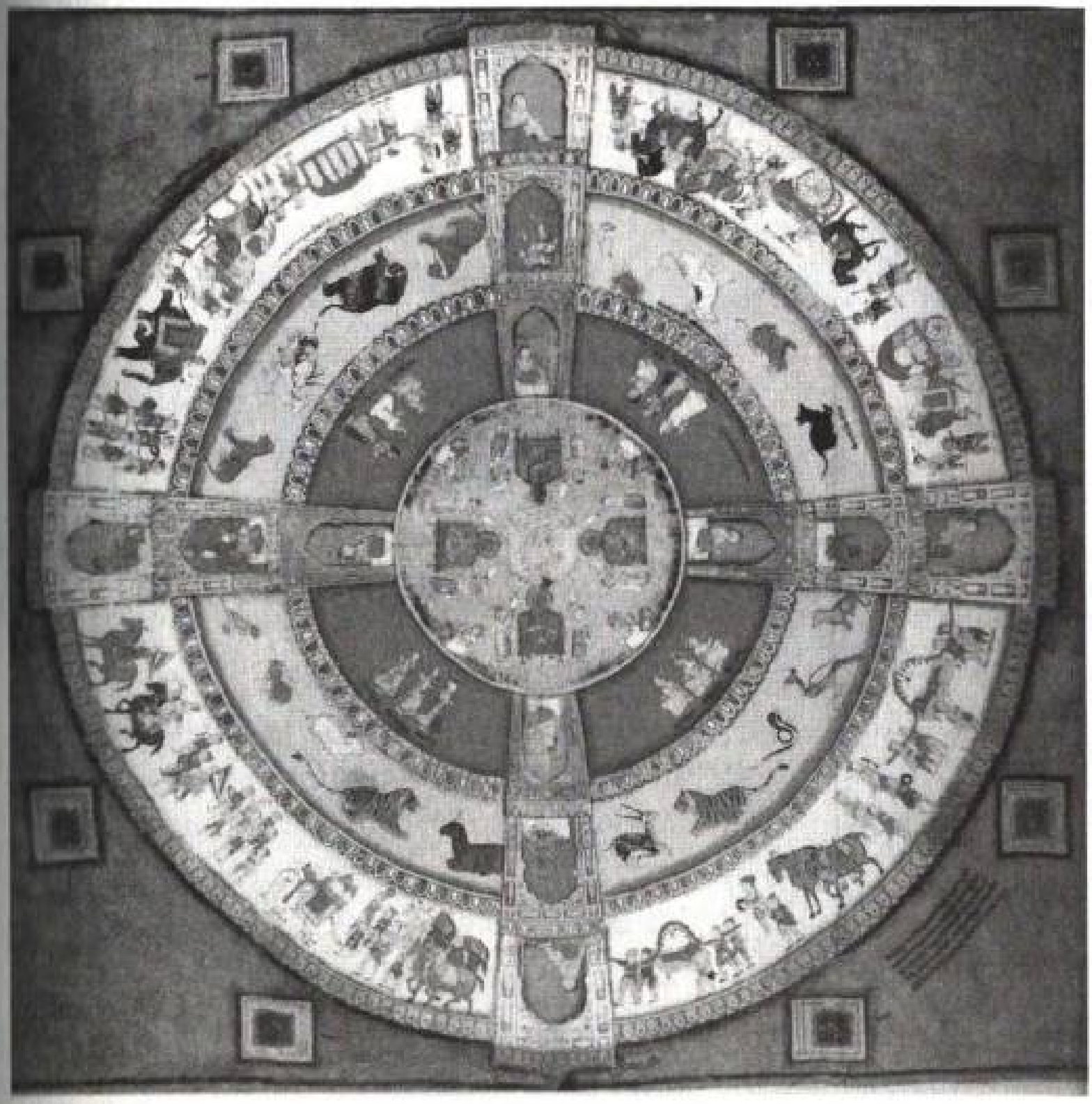

Cayn rahipleri havadaki böceklere zarar vermemek için maske takarlar.

Cayn İbadeti

Cayniler evrenin sonsuz olduğuna, başlangıcı veya sonu olmadığına inandıklarından yaratıcı bir tanrı kavramını reddederler. Dolayısıyla onların dinlerinde bir tapınma yeri yoktur, bunun yerine "yüce varlıklara" hürmet ve özellikle *cina*ların yaşamları ve öğretileri üzerine meditasyon vardır. Bu meditasyon genellikle bir Cayn tapınağında veya evdeki bir köşede gerçekleştirilebilen, kırk sekiz dakika (günün 30'da biri) süren günlük bir tefekkür ritüeli şeklini alır.

Meditasyon sırasında, Cayniler düşüncelerini *darşan* ile -yani *tirthankara*ların görüntülerini düşünüp onlarla göz teması kurarak- odaklar ve beş yüce varlığa (bkz. sayfa 74) saygı gösteren Namokar veya Panca Namaskara gibi mantraları okurlar. Cayniler ayrıca sekiz veya on günlük Paryuşana da dâhil olmak üzere birtakım yıllık bayramlarla inançlarını kutlarlar. Bu törenin son günü, Cayn takviminin en yüksek noktası olan Samvatsari; Evrensel Bağışlama Günü, eksikliklerin itirafı ve yeminlerin yenilenmesi zamanıdır.

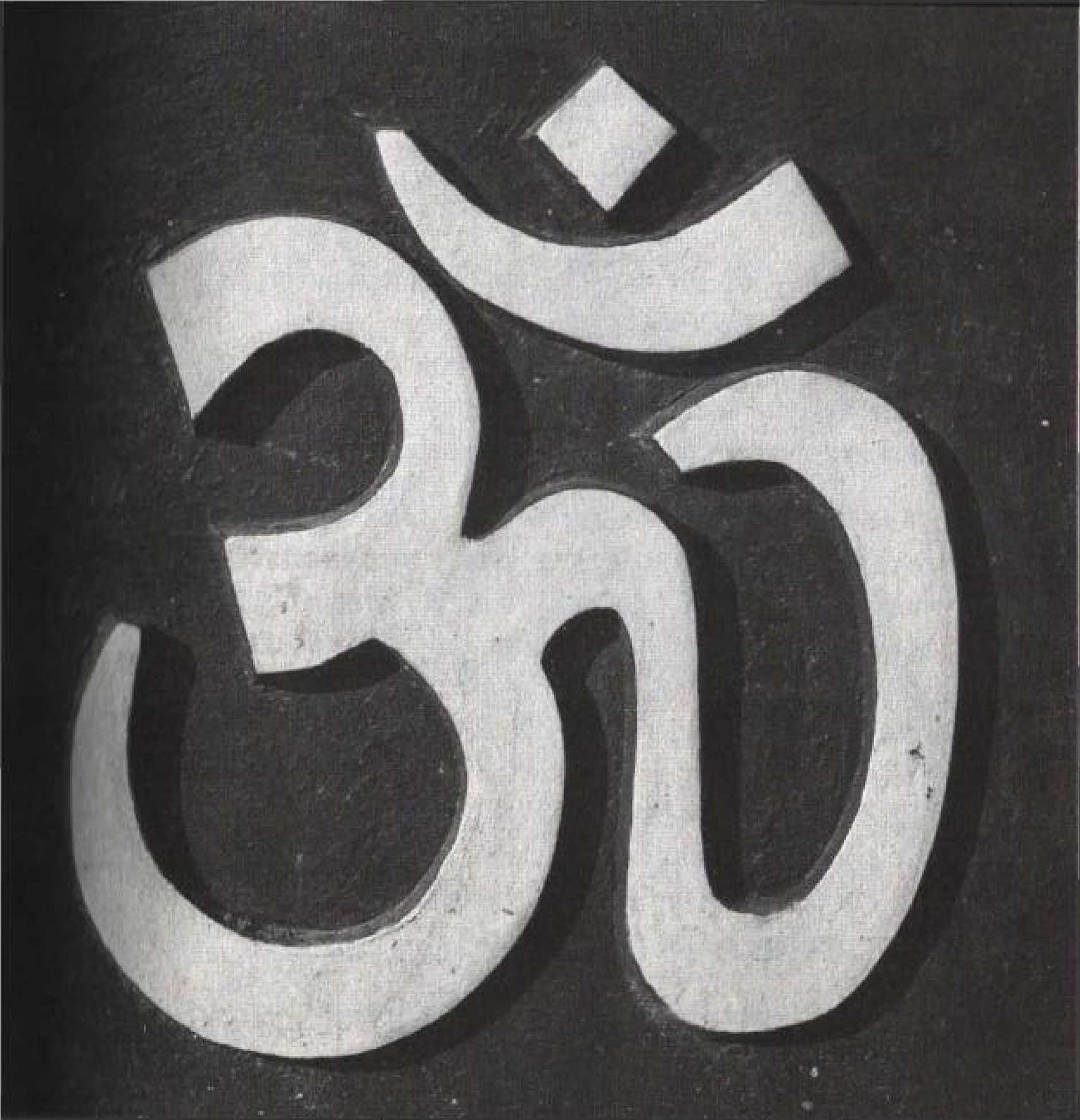

Bir *tirthankara*nın öğretilerini duymak için bir araya gelen insan ve hayvanların on sekizinci yüzyıldan kalma ibadet resmi.

Hinduizm

Dünyanın üçüncü büyük dini olarak kabul edilen Hinduizm, aslında Hint geleneğinde ortak kökleri olan birçok farklı dinin toplamından ibarettir. "Hinduizm" kelimesinin söz konusu Hint inançları için bir şemsiye terim olarak kabul edilmesi ancak on dokuzuncu yüzyılda gerçekleşmiştir.

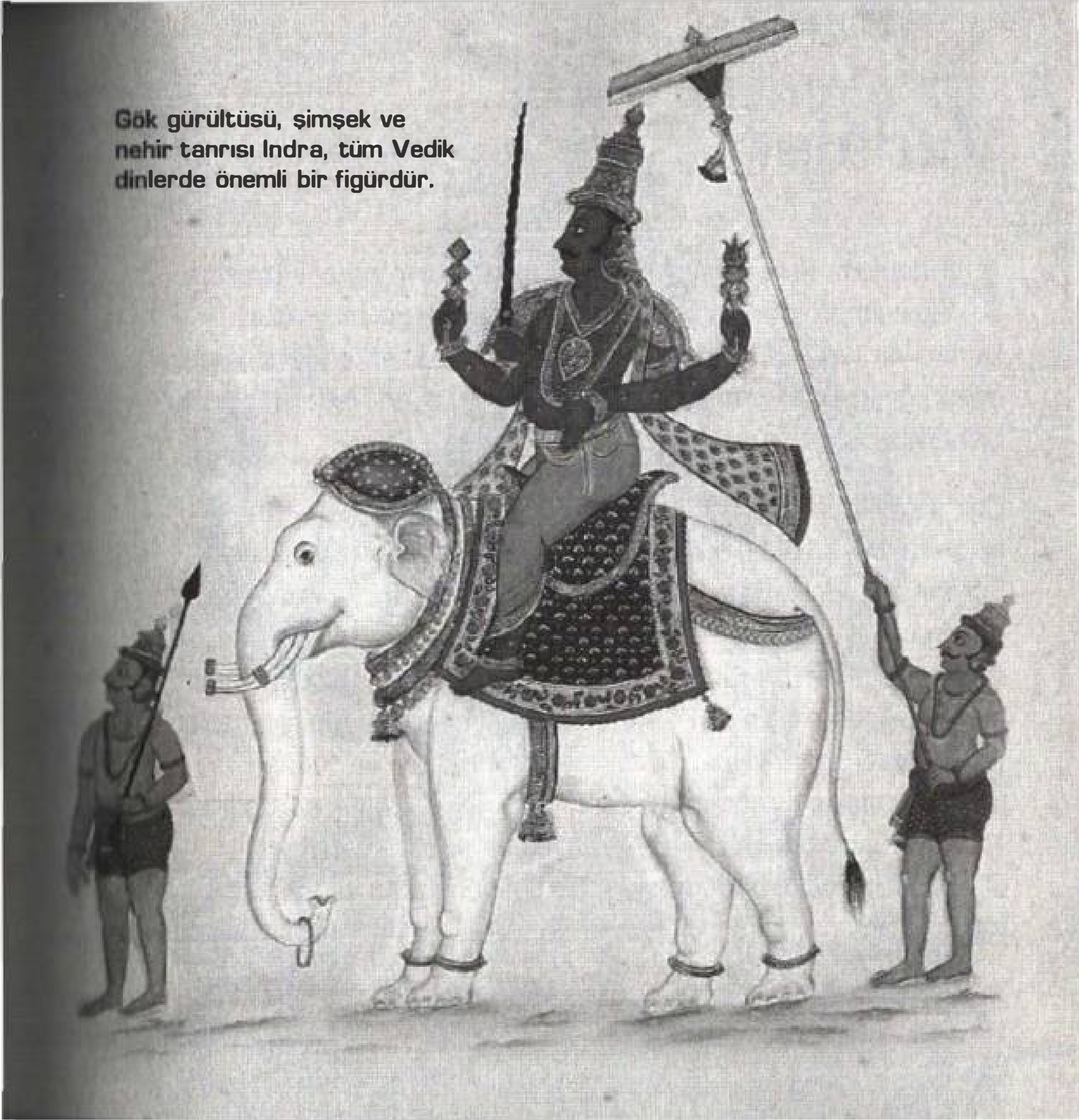
Hinduizm'in merkezî bir otoritesi, tek bir mitolojisi, standart ritüelleri ve belirli tanrıları yoktur. Bununla birlikte, ana birleştirici özellik, belirgin bir şekilde Hint felsefi *dharma* -kadim Sanskritçe metinlerde tanımlandığı üzere evrendeki düzeni ve insan davranışını yöneten doğal yasalar- kavramı (bkz. sayfa 90) ve *samsara* inancıdır; yani ölüm ve yeniden doğuş. Bu inançlar, MÖ 1700 gibi erken bir tarihte eski Hint dinlerine kadar tarihlenebilir ve Hinduizm'i sürekli hayatta tutan en eski inanç sistemlerinden biri hâline getirir. Hinduizm bugün hâlâ esas olarak, nüfusun yaklaşık yüzde 80'inin Hindu olarak tanımlandığı Hindistan ile ilişkili bir dindir ancak Bangladeş ve Endonezya'nın Bali Adası'nda da geniş takipçi kitlelerine sahiptir.

Vedik Din

Toplu olarak Hinduizm olarak bilinen Hindistan dinlerinin kökenleri, MÖ 1500-500 arasında gelişen Vedik kültürdedir. Bu zaman diliminde dinin içerisinde kurban ateşi, tanrılara mantralar okunması, kapsamlı bir mitoloji ve kozmoloji içeren ritüel güçlü bir vurguya sahipti.

Doğal fenomenlerle ilişkili sayısız tanrının yanı sıra Vedik din, kozmosta iş başında olan güçlerden daha soyut kavramlar da içeriyordu. Bunların başında *satya* (gerçek) -evrenin birliğinin mutlak niteliği- ve dünyanın doğal düzeninde *satya*nın ifadesi olan *rta* (düzen veya kural) vardı. Hinduizm'de bunlar *dharma* ve karma kavramlarına dönüştü (bkz. sayfa 90 ve 96) ve bir ahlak sisteminin temelini oluşturdu: Kozmik yasalarla uyum içinde olmak için nasıl yaşamalı? Vedik dinin müminleri ölümden sonra ruhun başka bir bedene göçüne inanıyorlardı; *satya* ve *rta* ilkelerini izlemek cezadan kaçınmaya yarayacak, başarılı bir yeniden doğuş sağlayacaktı.

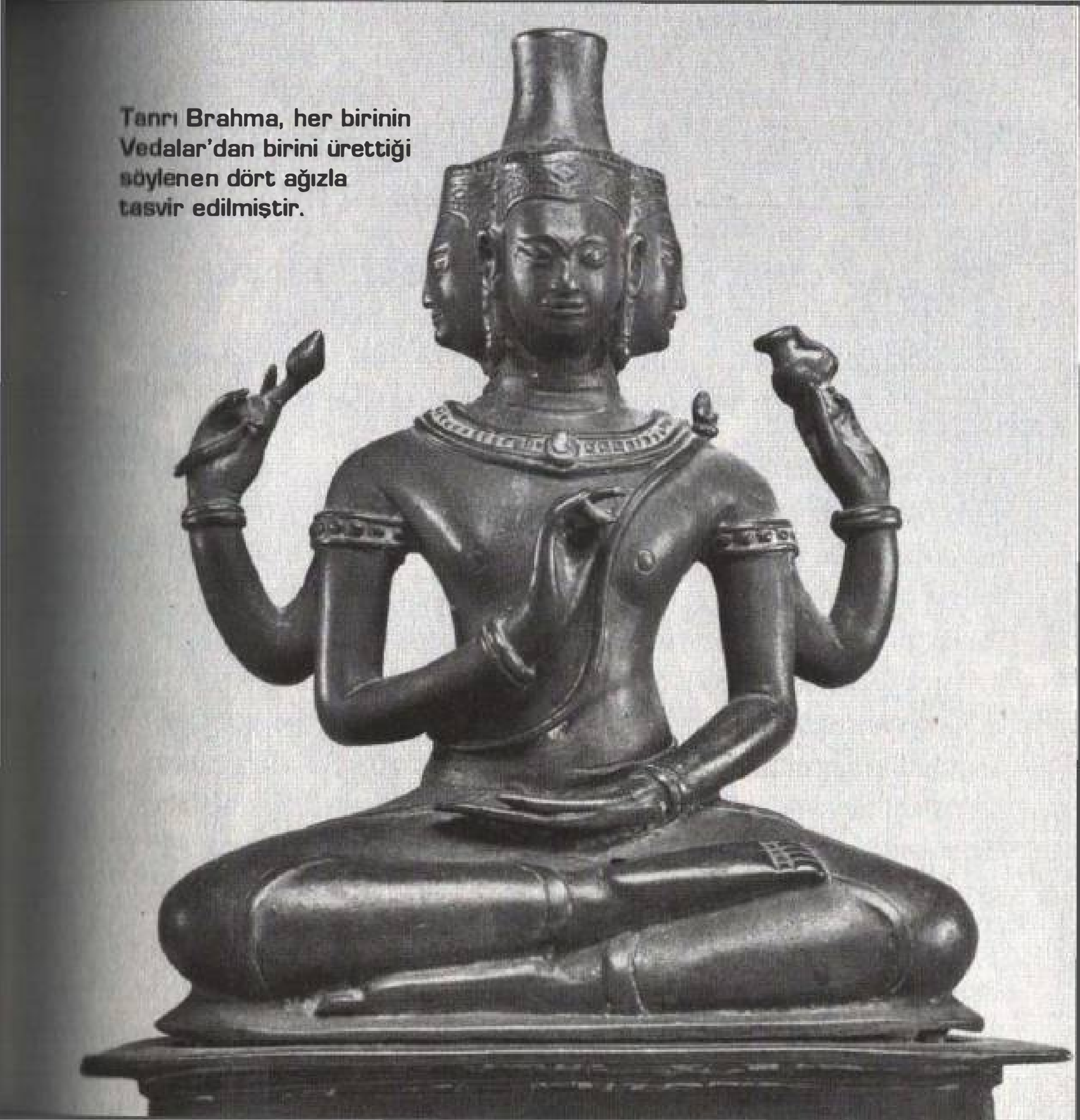

Gök gürültüsü, şimşek ve nehir tanrısı Indra, tüm Vedik dinlerde önemli bir figürdür.

Vedalar

Hinduizm, ilahi vahiy veya bir peygamberin mesajı üzerine kurulmamıştır ve bu nedenle kutsal metinleri yoktur. Bunun yerine, Hinduizm'in çeşitli gelenekleri, erken Hint Vedik uygarlığının âdetlerini ve inançlarını tanımlayan Vedalar olarak bilinen Sanskritçe metinlerden türetilmiştir.

Çok daha uzun bir sözlü geleneğin parçası olan bu metinlerin ilk olarak MÖ 1200-900 arasında yazıldığına inanılmaktadır. Samhitalar, Brahmanalar ve Upanişadlar da dâhil olmak üzere daha sonraki metinlerle Vedalar, bilgeler tarafından kaydedilen ebedî gerçekler olarak kabul edilir. Toplu olarak *şruti*, "duyulan" olarak bilinen metinler Vedik dinin ritüelleri hakkında talimatlar ve yorumlar içerir. Upanişadlarda, dinin felsefi ve ruhsal temeline ilişkin ayrıntılı bir araştırma vardır. Büyük epik şiirler *Ramayana* ve *Mahabharata*'yı içeren ve *smriti* (hatırlanan) olarak bilinen diğer metinler, *şruti*'nin inançlarını ve felsefesini yineler ancak aynı ağırlığa sahip değildir.

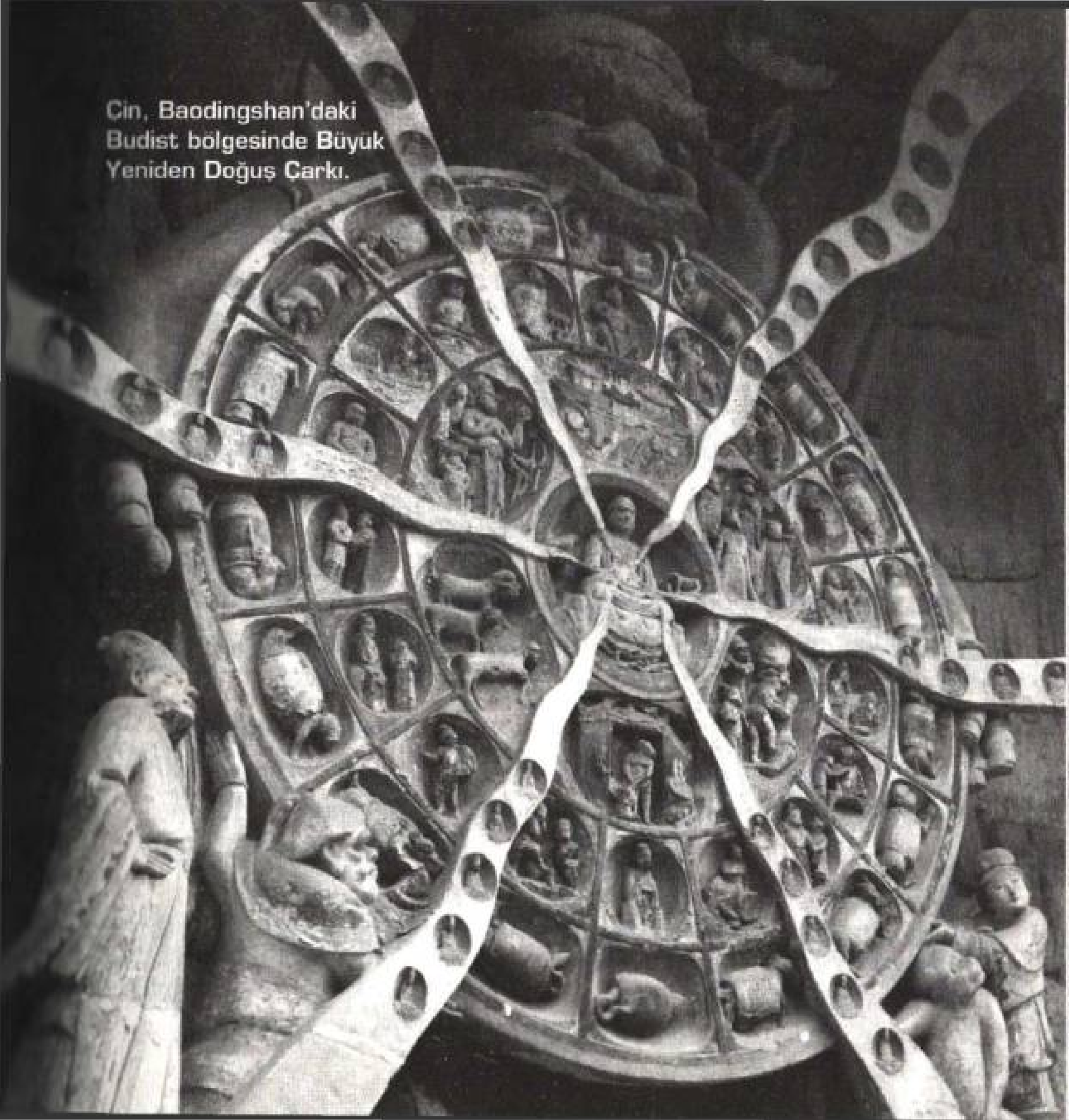

Tanrı Brahma, her birinin Vedalar'dan birini ürettiği söylenen dört ağızla tasvir edilmiştir.

Yeniden Doğuş Döngüsü

Tüm Vedik dinlerin merkezî inancı ölümsüz bir ruh kavramı olan *atman*dır. Evrendeki her şey iki varlıktan oluşur. Birincisi, değişebilen ve yok olabilen kendi fiziksel formu; ikincisi ise onun *atman*ıdır, yani onun yok edilemez ruhu veya özü.

Her birimiz fiziksel maddeden oluşuyoruz ama aynı zamanda kozmosun ebedî, değişmeyen gerçekliğinin bir parçası olan bir *atman*a da sahibiz. Bedenlerimiz doğar, değişir ve ölür. Ancak ölümden sonra *atman* başka bir bedende yeniden doğar. Bu bir önceki kişinin reenkarnasyonu değil; ruhun bir fiziksel bedenden diğerine göçü, Hinduizm'de *samsara* olarak bilinen ruhun yolculuğudur. Sürekli bir doğum, yaşam, ölüm ve yeniden doğuş döngüsünde ruh, her biri önceki yaşamın veya yaşamların davranışı tarafından belirlenen sayısız farklı fiziksel biçim alabilir. Hindular, *şruti* metinlerinde (bkz. sayfa 84) açıklanan doğru yaşam biçimini izleyerek amansız *samsara* döngüsünden kaçışın mümkün olduğuna inanırlar.

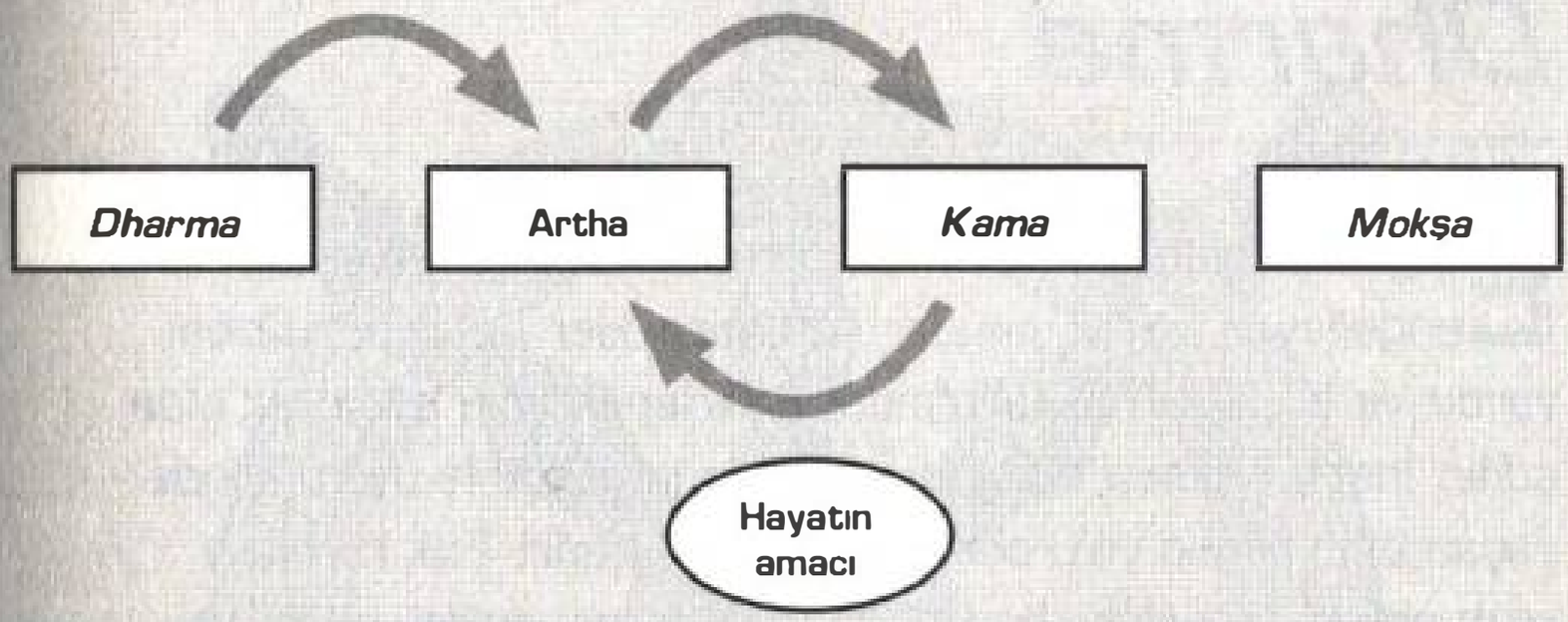

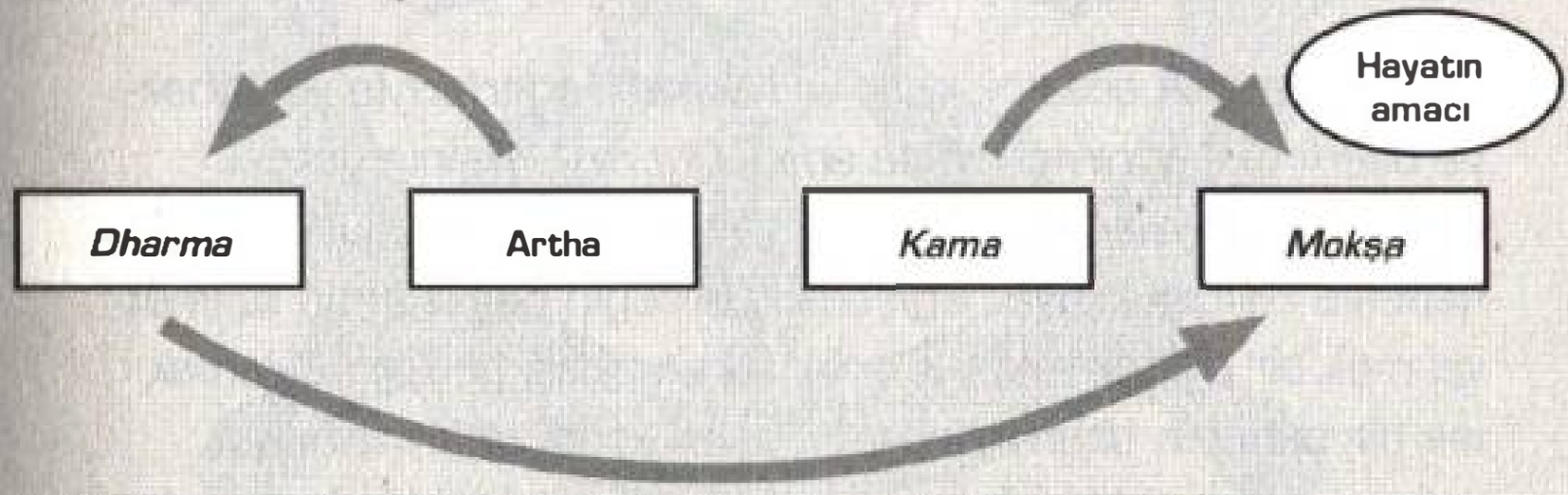
Çin, Baodingshan'daki Budist bölgesinde Büyük Yeniden Doğuş Çarkı.

Dört *Puruşartha*

Hinduizm zengin bir mitoloji içinde çok sayıda tanrıya sahiptir ancak belki de daha önemlisi, hepsini birbirine bağlayan temel felsefedir. Bu iyi bir yeniden doğuş, hatta sürekli *samsara*dan kurtulma şansımızı artırırken kendimizin ve çevremizdekilerin durumunu iyileştirmek için yaşamlarımızı yönlendirmekle alakalıdır (bkz. sayfa 86).

Hindular için insan yaşamında dört *puruşartha* (hedef) vardır. İlki; bu bağlamda uygun davranış biçimi ve genel olarak dünyada düzeni yaratan doğal yasalar anlamına gelen *dharma*dır. Daha pratik bir günlük amaç; ekonomik değerlerimizin ahlakını, çalışmaya ve zenginliğe karşı tutumumuzu tanımlayan *artha*dır (geçim kaynağı). Hinduizm ayrıca, *kama* (arzu veya tensel zevk) olarak sınıflandırılan fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarımız olduğunu ve bunu tatmin etmenin uygun yollarının bulunduğunu kabul eder. İnsan arayışlarının nihai amacı, *samsara*dan kaçışın yanı sıra bu dünyadaki cehaletten kurtulmaya atıfta bulunan *mokşa*dır (özgürlük).

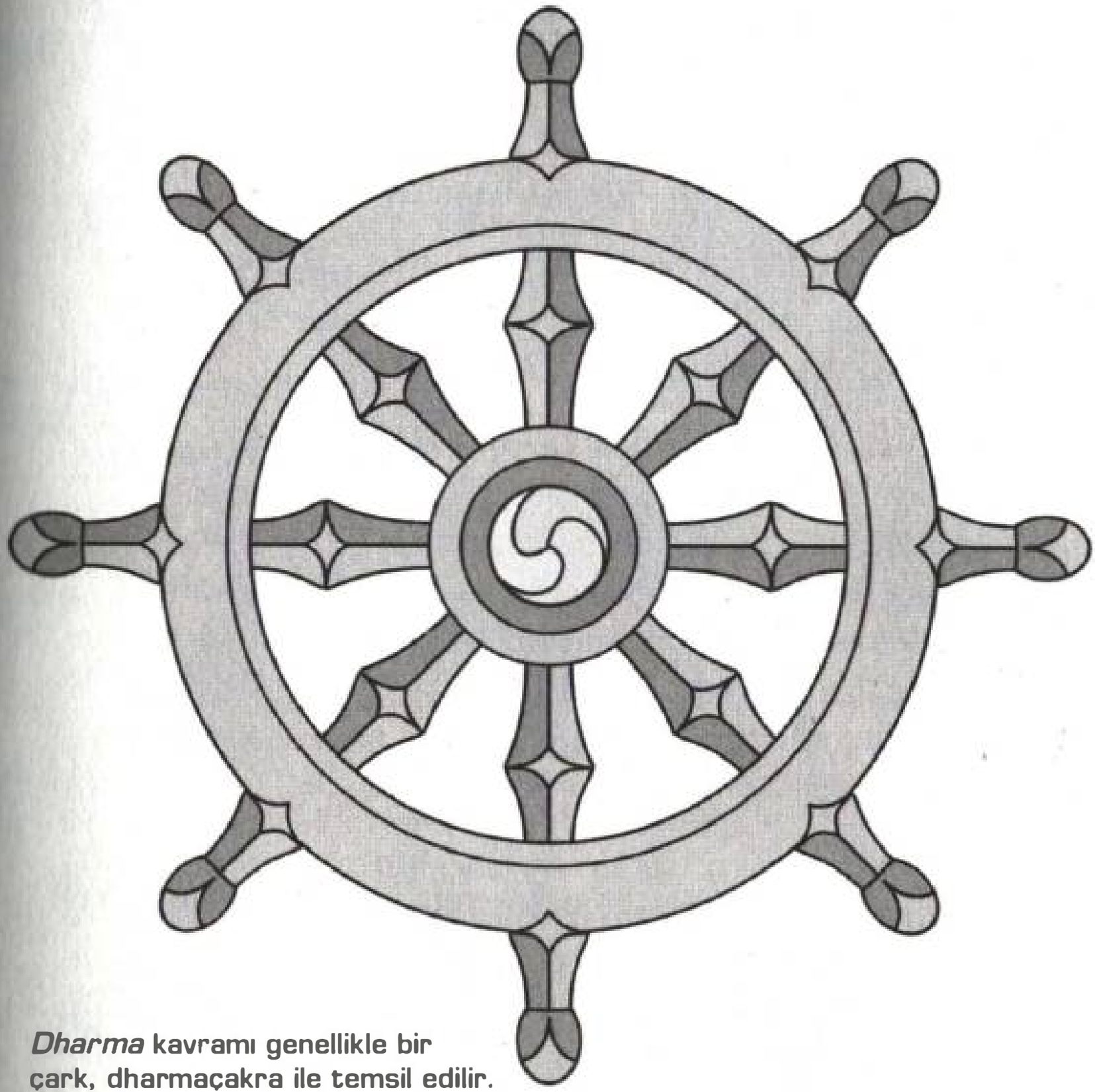

Dünyevi insan *artha* ve *kama* (üstte) arasındaki bir döngüde sıkışıp kalır ve *mokşa*ya ulaşamaz. Aydınlanmış ruh, aksine, *mokşa*nın (altta) elde edilmesini sağlayan *dharma*ya göre *artha* yoluyla inşa edilen zenginliği elden çıkarır.

Dharma

En geniş anlamıyla *dharma*, evrenin kaosa düşmesini engelleyen temel yasaları tanımlar. Her şeyin bir düzeni vardır ve bu, *dharma* tarafından belirlenen yolu izleyerek elde edilir. İnsan ilişkileri açısından bu, doğal düzenle uyum içinde yaşamanın uygun yolu olarak anlaşılmaktadır. Etik kuralları veya ahlaki değerleri, her birimize yüklenen çeşitli görev ve sorumlulukları ifade eder.

Dharma ayrıca erdemi -iyilik ve hakikat değerleriyle yaşamak- ve belirli dinî görevleri ifade eder. *Dharma*, kişinin gerçek doğasına ve yeteneklerine göre yaşama zorunluluğudur ve bu nedenle kişiden kişiye değişebilir; örneğin başkalarına talimat vermek bir öğretmenin, ailesini korumak ve geçim sağlamak ise bir babanın *dharma*sıdır. İnsanlar kendi *dharma*larının yolunu izleyerek topluluğa ve sosyal düzene katkıda bulunurlar; bu da her şeyin birbirine bağlı olduğu bir evrenin dengesinde rol oynar, aynı zamanda *samsara* yoluyla ruhlarında ilerleme sağlar (bkz. sayfa 86).

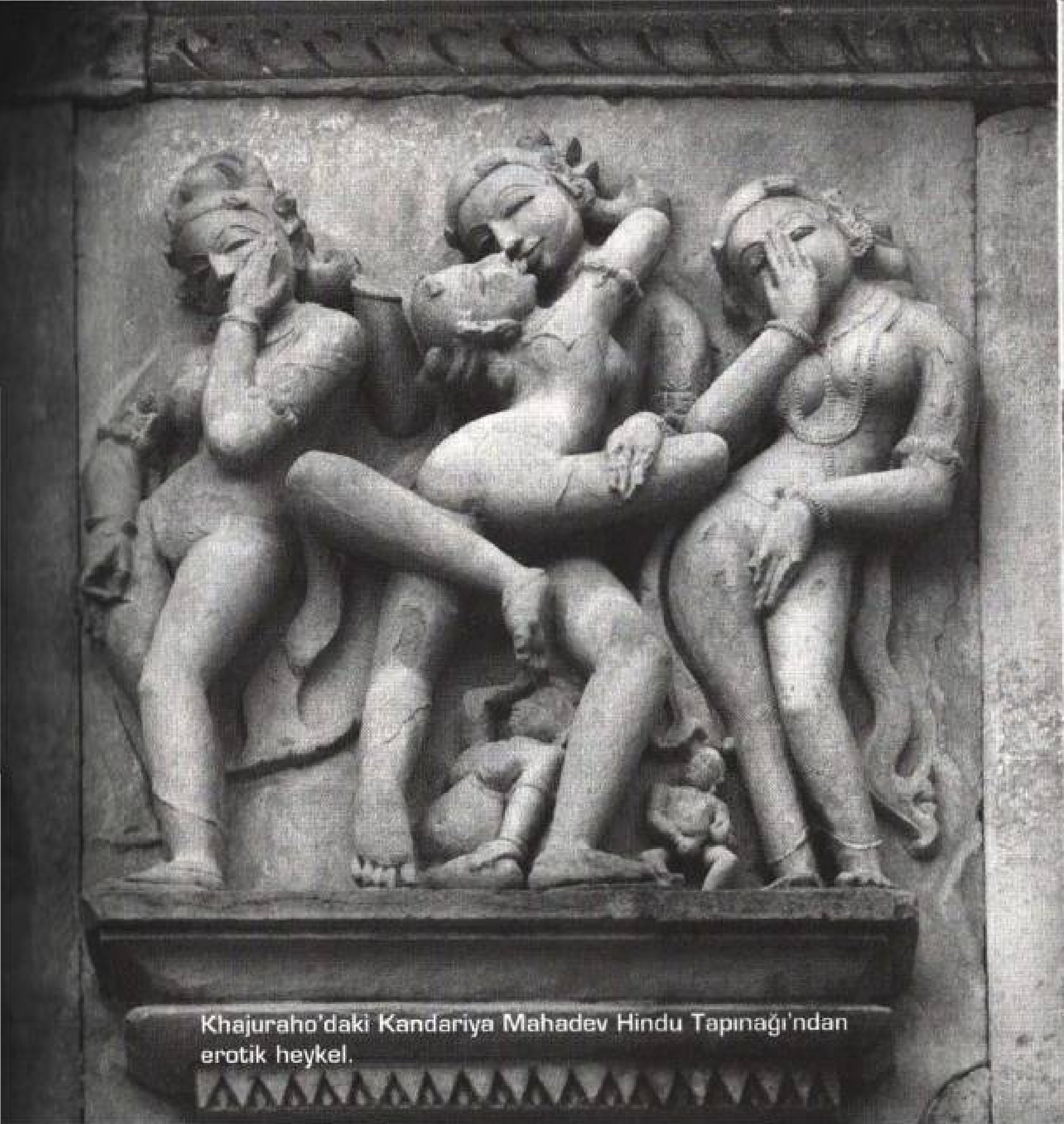
Dharma kavramı genellikle bir çark, dharmaçakra ile temsil edilir.

Artha ve *Kama*

*Puruşartha*da örtük olan ahlaki yasa (bkz. sayfa BB), *dharma*nın salt teorik ahlakının ötesine geçerek günlük yaşam için pratik yönergeleri içerir.

Çoğu insan için en önemli hedeflerden biri geçimini sağlamaktır. Refah için çabalarken kişinin *dharma* (doğal düzen) ilkelerine göre çalışması ve kendisinin dünyadaki olumlu ve olumsuz etkilerinin farkında olması gerektiğini öne süren Hindu *artha* kavramında bu özetlenir. *Artha* genel olarak ekonomik değerleri ifade eder. Bunlar; zenginliğe, çalışmaya, hatta ticarete ve ekonomik işlerin hükümet tarafından kontrol edilmesine yönelik tutumları barındırır.

Hayatta daha az belirgin bir amaç; duygusal, duyusal ve estetik ihtiyaçlarımızın tatmin edilmesidir. Hindu olmayanlar tarafından yalnızca cinsel veya romantik arzularla ilgili olarak yanlış yorumlanan *kama*, aslında tüm bu ihtiyaçları doğal ve sağlıklı arayışlar olarak kabul ederek kapsar.

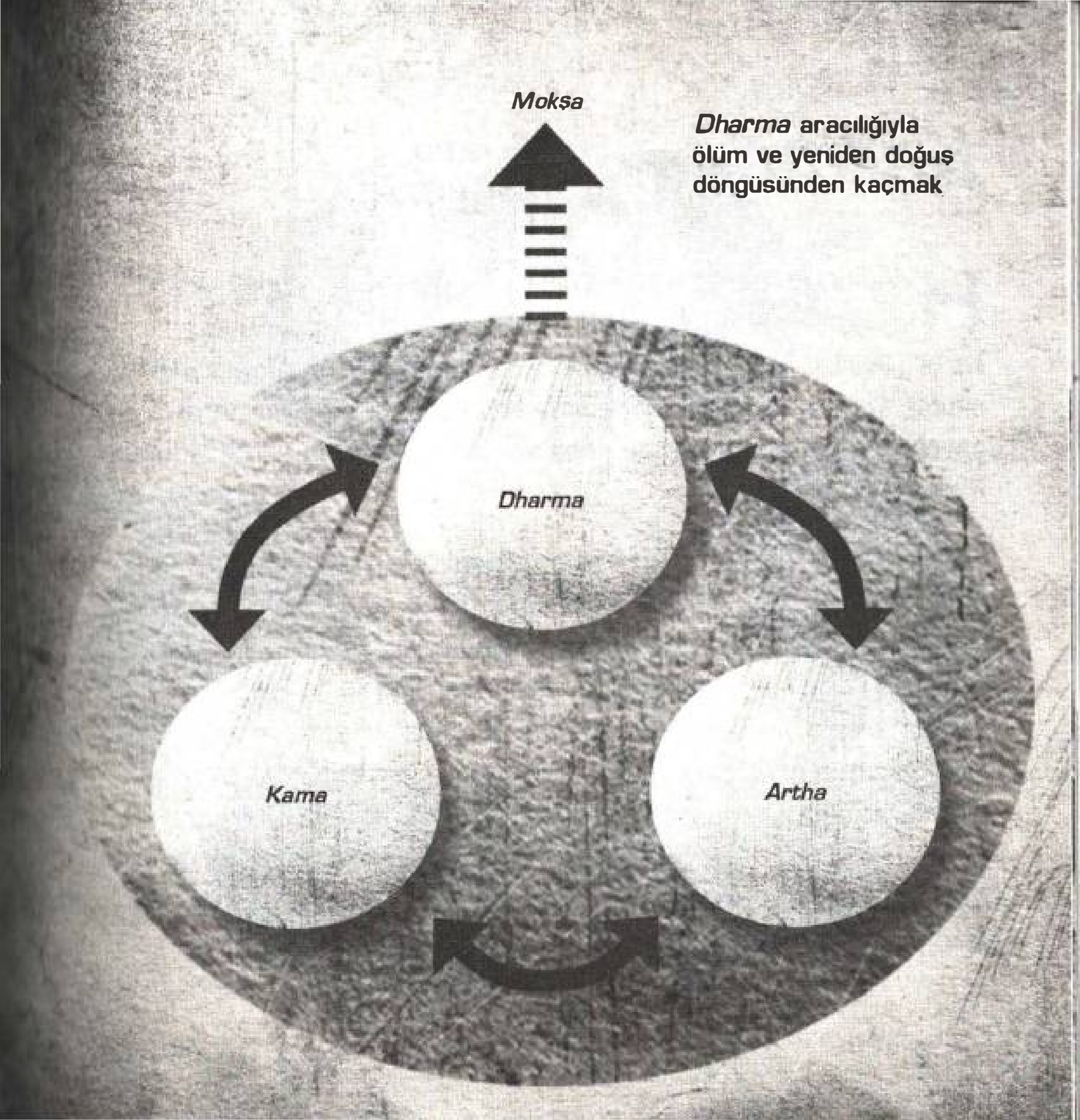
Khajuraho'daki Kandariya Mahadev Hindu Tapınağı'ndan erotik heykel.

Mokṣa

Dört *puruşartha*dan (bkz. sayfa BB) ruhsal olarak en önemli olanı, kurtuluş, özellikle ölüm ile yeniden doğuş döngüsünden kurtuluş anlamına gelen *mokşa*dır.

*Mokşa*nın birkaç farklı yorumu vardır ancak genellikle maddi dünyanın ötesinde bir mükemmellik hâli ve *atman*, yani ruhun evren ile birliğinin gerçekleşmesi olarak düşünülür. *Mokşa*nın nihai amacına ulaşmak için bir kimse *dharma*, *artha* ve *kama* (bkz. sayfa 90 ve 92) buyruklarına göre uygun bir şekilde erdemli bir yaşam sürmeli; aynı zamanda *marga*yı, "yol"u da izlemelidir.

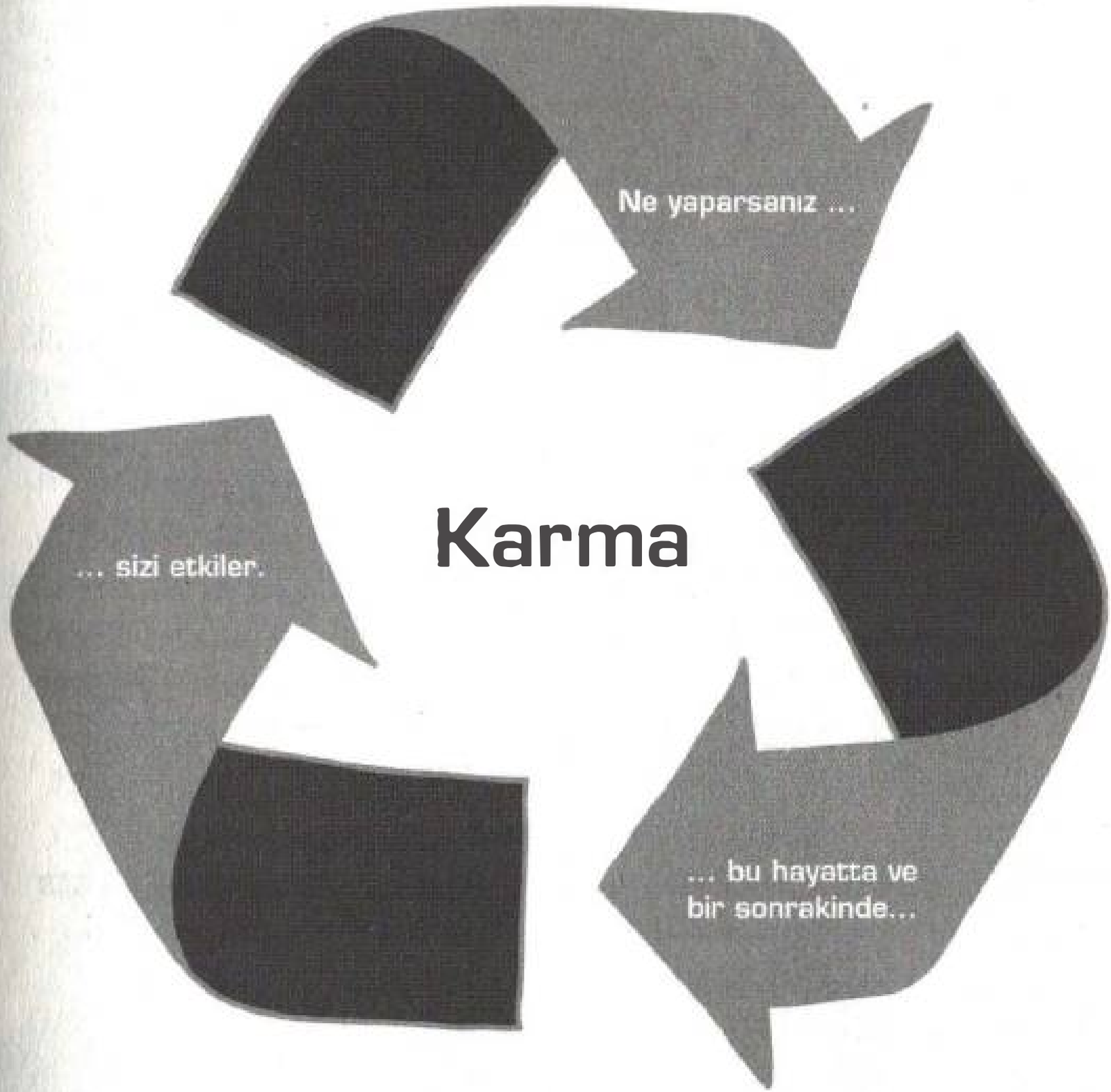
*Marga*nın üç unsuru şudur: *Kama-marga* (uygun davranış ve eylemlerin yolu); *jnana-marga* (meditasyon, yoga pratiği gibi bilgi ve içgörü yolu) ve *bhakti-marga* (Tanrı'ya bağlılığın yolu). *Mokşa*, *marga*nın çeşitli yollarını izleyerek edindiği bilgilerle kişinin gerçek potansiyelini gerçekleştirmesi anlamına gelir.

Mokşa
Dharma aracılığıyla ölüm ve yeniden doğuş döngüsünden kaçmak
Dharma
Kama
Artha

Karma

Hindular, evrendeki *karma* olarak bilinen temel neden-sonuç ilkesine göre neyin doğru veya uygun olduğuna karar verirler. Bununla birlikte fiziksel neden-sonuç yasalarının aksine *karma*, bir kişinin eylem ve niyetlerinin başkaları veya çevrelerindeki dünya yerine esas kendileri üzerinde sahip olduğu manevi etkiyle alakalıdır.

İyi işler ve doğru niyetler, bireyin gelecekteki mutluluğunu etkileyen iyi *karma* meydana getirirken kötü veya uygun olmayan eylem ve niyetler kötü *karma*yı ve gelecekteki acıları çeker. İster iyi ister kötü olsun, kasıtsız olan eylemler kişinin *karma*sını etkilemeyecektir; *karma* ne ödül ne de cezadır; sadece iyinin iyiyi, kötünün de kötüyü teşvik ettiği temel yasadır. *Karma*nın olumlu ve olumsuz etkileri bir kişinin maddi, fiziksel, duygusal veya ahlaki refahı üzerinde, mevcut yaşamında mutluluk veya ızdırap getirebilir. Ayrıca *samsara* döngüsünden geçerken *atman*ı da etkileyebilir.

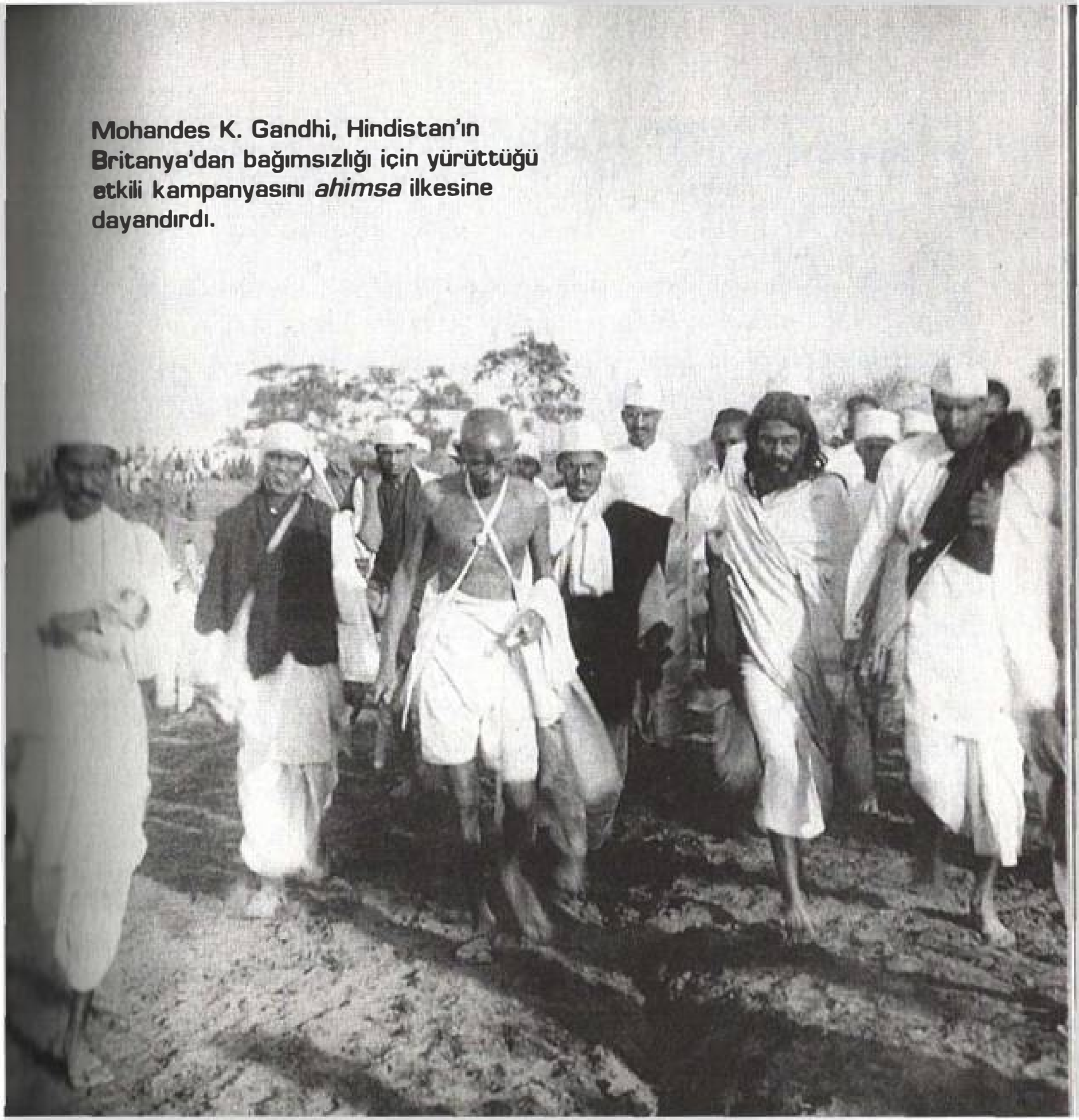
Karma

Ahimsa

Her bireyin ruhunun veya *atman*ının nihayetinde birbirine bağlı bir evrenin ayrılmaz parçası olduğu kavramından hareketle Hinduizm, tüm canlılara saygı duymaya büyük önem verir. Bu nedenle en değerli erdemlerden biri *ahimsa* (şiddetsizlik) uygulamasıdır.

Diğer insanlara yönelik her türlü şiddetten vazgeçmenin yanı sıra, birçok Hindu aynı zamanda vejetaryen veya vegandır; neredeyse hepsi sığır eti yemekten kaçınır (inek "kutsal" olmasa da süt ve doğal gübre sağladığı için değerlidir, bu nedenle Hint kültüründe onurlu bir yere sahiptir). Et yiyenler bile ayinsel bir kesim yerine hayvanları hızlı ve acısız bir şekilde öldürmeye yönelik *jhatka* yöntemini savunurlar. Ancak Hinduizm, *ahimsa*nın uygun hareket tarzı olmadığı ve bu nedenle *dharma* (bkz. sayfa 90) ile uyumlu olmayacağı durumlar olduğunu kabul eder. Örneğin *Mahabharata* destanının merkezî bir bölümü olan Bhagavadgita'da, kahraman Arjuna savaşa girmek istemez ancak Krişna tarafından bunun görevi olduğuna ikna edilir.

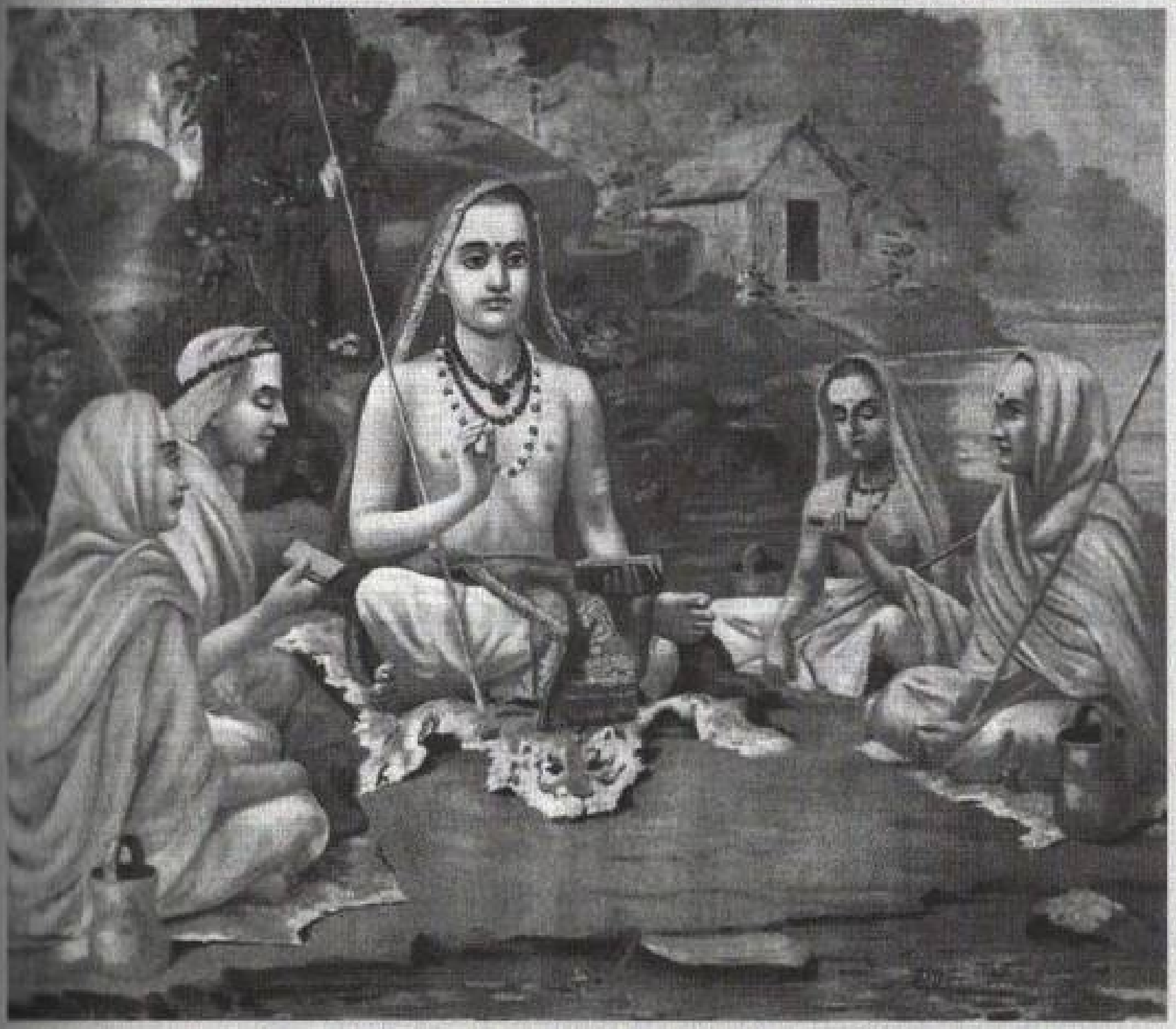
Mohandes K. Gandhi, Hindistan'ın Britanya'dan bağımsızlığı için yürüttüğü etkili kampanyasını *ahimsa* ilkesine dayandırdı.

Hayatın Dört Aşaması

*Dharma*sını (bkz. sayfa 90) takip eden bir kişi hayatında birkaç farklı aşamadan geçmeyi umabilir. Hinduizm, bunlardan dördünü, *aşrama*larla; dünya yaşamımızın farklı dönemlerini ruhsal gelişimimizdeki adımlarla ilişkilendirdiğini kabul eder.

İlk aşama olan *brahmaçarya*; zamanını en faydalı şekilde fiziksel ve zihinsel yeteneklerini geliştirmek için harcayan, aynı zamanda kutsal metinleri inceleyip bir gurudan öğrenerek ruhsal olarak gelişen genç bir öğrencinin hayatına karşılık gelen bir öğrenme dönemidir. Bunu *grihastha*, yani ev sahibi olarak yaşam -evlenmek, bir aile kurmak ve çalışmak- ama aynı zamanda başkalarına ve genel olarak topluma fayda sağlayan şeyler yapmak izler. *Vanaprastha*, bireyin tefekkür etmek ve meditasyon yapmak için zaman ayırabildiği, işten emekliliğe ve aile büyüklüğüne denk gelen bir geri çekilme dönemidir. Çok az insan, maddi dünyadan kopma ve bir çileci olarak yaşam sürme ile karakterize edilen son aşama *sannyasa*ya geçer.

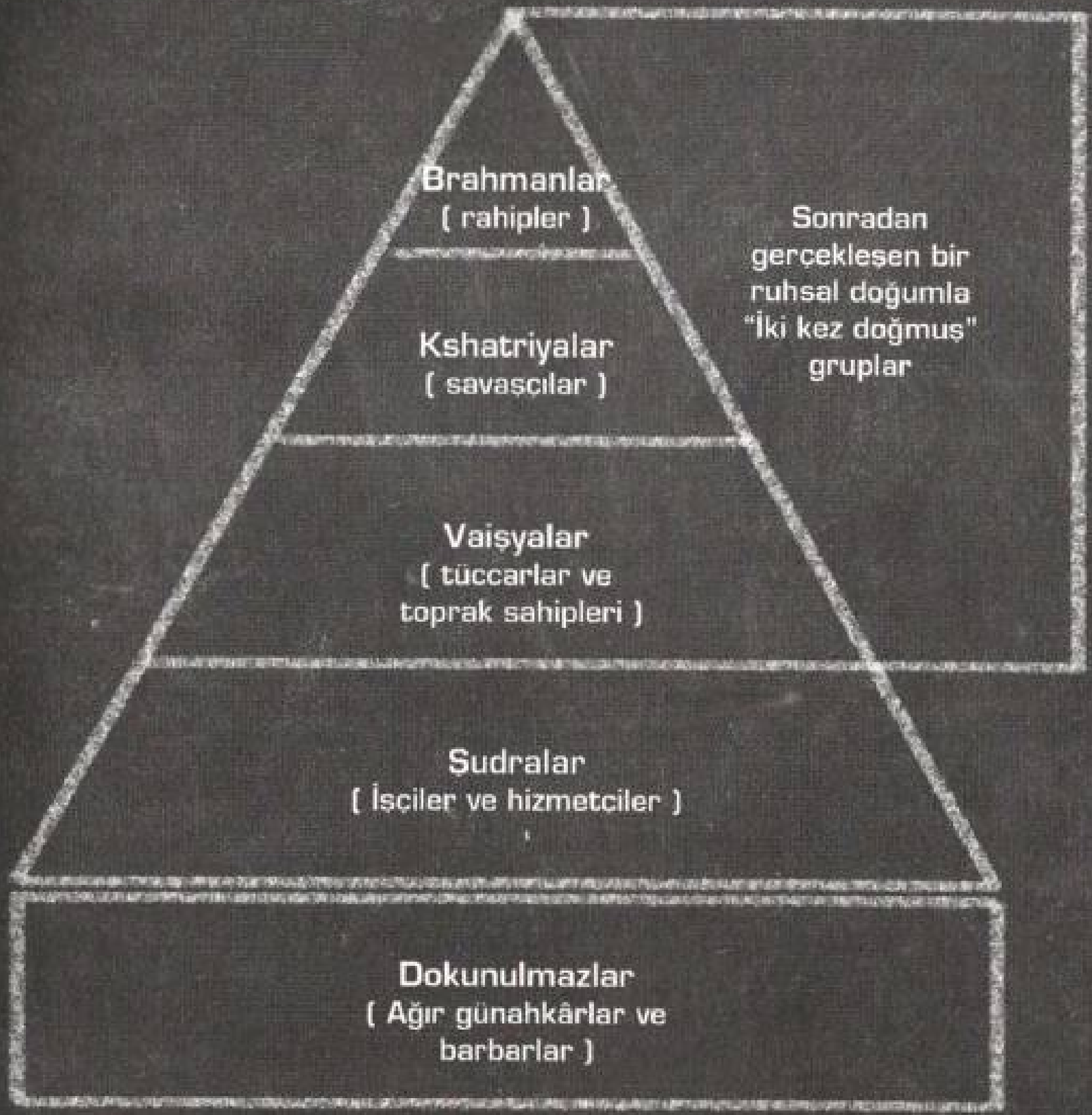

Adi Şankara (sekizinci yüzyıl), küçük yaşlardan itibaren *sannyasa* peşinde koşan ve Hindu felsefesinin birçok ilkesini birleştiren etkili bir öğretmendi.

Sosyal Sınıflar

Vedik geleneğe göre toplum, prototip kozmik insan olan Puruşa'nın çeşitli özelliklerine karşılık gelen *varna*lardan (sosyal sınıflar) oluşur. *Varna*lar doğumdan ziyade meslekle belirlenir ve her birinin toplumda bir bütün olarak saygın yeri vardır. Hinduizm bu sosyal bölünmelerden dördünü tanımlar: Brahmanlar (rahipler ve öğretmenler), Kshatriyalar (yöneticiler ve savaşçılar), Vaişyalar (tüccarlar ve çiftçiler) ve Şudralar (işçiler ve hizmetçiler).

*Varna*lar Hint kastlarının oluşumunu etkilemiş olabilir ancak ikisi karıştırılmamalıdır. Kast sistemi, yönetici sınıftan "dokunulmazlara" kadar bir hiyerarşiye dayanan ve belirli ailelerin veya belirli mesleklere sahip toplulukların kalıtsal birlikleriyle bölünmüş, dinî olmaktan ziyade sosyal bir sınıflandırmadır. Buna karşılık *varna*lar bireyin *dharma*sına (bkz. sayfa 90) göre sınıflandırılır. Bu nedenle daha az ayrımcı bir sistemdir. *Varna*lar arasında karşılıklı saygı vardır ve yalnızca Brahmanlar üstün bir sınıf olarak kabul edilir.

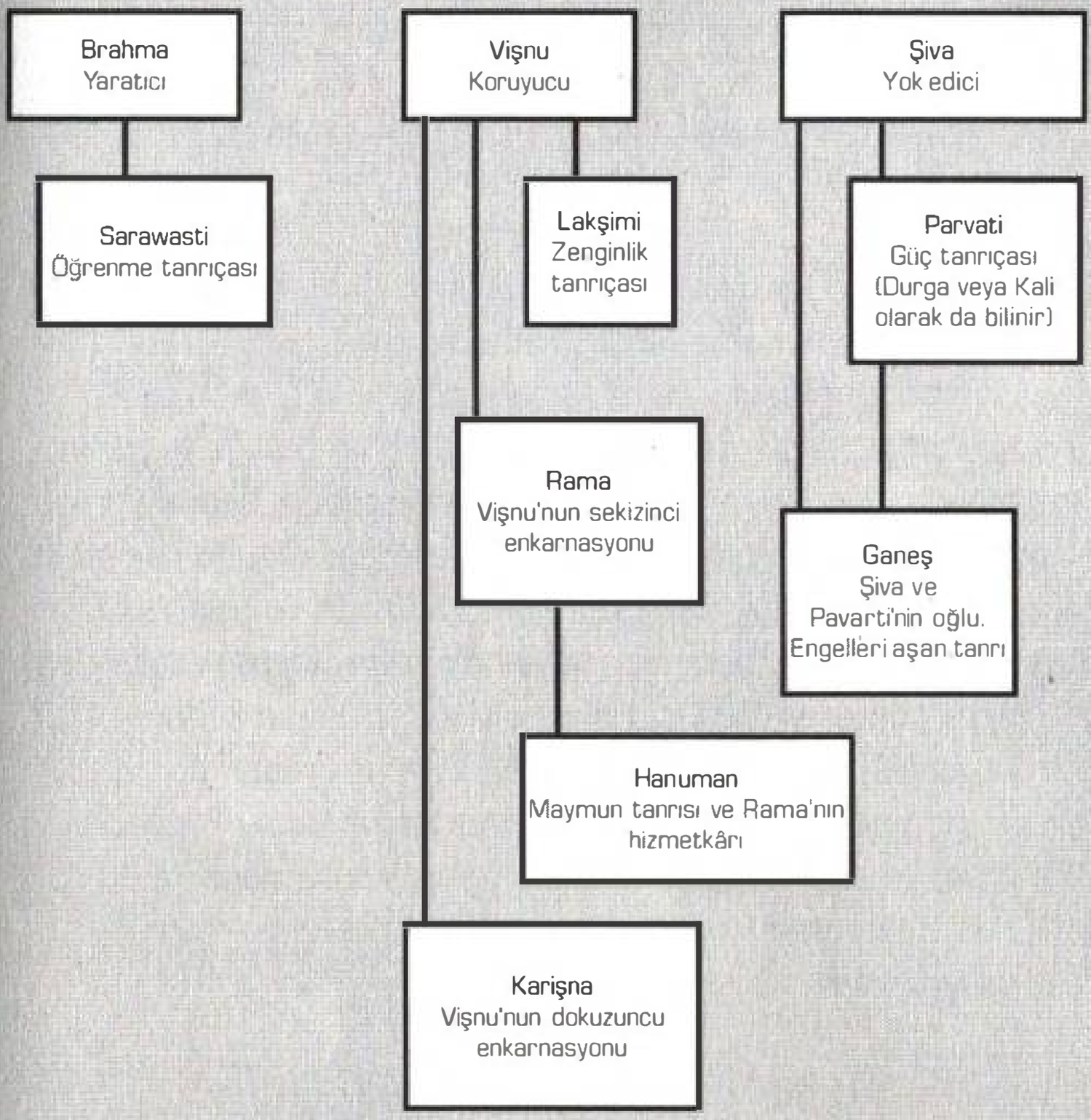

Brahmanlar
(rahipler)
Kshatriyalar
(savaşçılar)
Vaişyalar
(tüccarlar ve
toprak sahipleri)
Sudralar
(İşçiler ve hizmetciler)
Dokunulmazlar
(Ağır günahkârlar ve
barbarlar)
Sonradan
gerçekleşen bir
ruhsal doğumla
"İki kez doğmuş"
gruplar

Brahma ve Hindu Panteonu

Birçok farklı dinî geleneğin bir toplamı olarak Hinduizm, şaşırtıcı birtakım tanrı ve tanrıçalara sahiptir. Bununla birlikte Hinduizm'in dalları arasında üstün bir yaratıcı tanrı Brahma'nın varlığı konusunda genel bir fikir birliği vardır. Koruyucu tanrı Vişnu ve yok edici tanrı Şiva ile Brahma, Trimurti olarak bilinen bir üçlü oluşturur. Bu üç ana tanrı, *atman*ın yönlerinin somutlaşmış hâlidir (bkz. sayfa 86) ve kozmosun döngülerindeki aşamalara -yaratma, koruma ve yok etme- karşılık gelir.

Hinduizm'in farklı dallarında her biri kendi takipçilerine sahip olan çok sayıda daha küçük tanrı vardır. Çoğu farklı biçimler alır ve farklı isimlerle bilinir veya kendilerini avatarlar yoluyla gösterir. Bu kadar çok tanrı ve tanrıça ile Hinduizm sıklıkla çoktanrılı bir din olarak görülür ancak tek bir yüce varlık, bu varlığın üç yönü olan Trimurti ve bunun yanında küçük tanrılardan oluşan bir panteonun olduğuna dair yaygın bir inanç vardır.

İlişkili küçük tanrılar ve önemli enkarnasyonlar ile Trimurti

Vişnu

Trimurti tanrılarından Brahma yüce yaratıcıdır. Yaratma işi tamamlandığı için Brahma'ya nadiren olsa da dünyadaki etkileri hâlâ aktif olan Vişnu ve Şiva'ya daha çok dua edilir. Vişnu, kozmosun koruyucusu ve gözetleyicisi olarak nitelendirilir. Evrenin kendisinde somutlaştığı kabul edilir ve genellikle pusulanın dört noktasını temsil eden, dört kolu olan mavi tenli bir varlık olarak tasvir edilir. Her el sahip olduğu güçlerin sembolünü tutar: Kontrol ve düzen için bir topuz, sesi evrenin kökenini temsil eden bir deniz kabuğu, efendisi olduğu hâkimiyet alanını temsil eden bir disk, saflık ve doğurganlığın sembolü bir nilüfer. Vişnu birçok form alan ve kendini dünyada on avatardan biri olarak gösteren bir tanrı olarak bilinir. Bugüne kadar Matsya (balık), Kurma (kaplumbağa), Varaha (yaban domuzu), Narasimha (yarı aslan, yarı insan), Vamana (cüce), Paraşurama (Brahman) ve en meşhuru savaşçı Rama, kahraman Prens Krişna ve Buda olarak görünmüştür. Kalki henüz gelmemiş enkarnasyonudur.

Şiva

Trimurti'nin üçüncü tanrısı Şiva, yok edici olarak bilinir ancak zıt yıkım ve yaratma güçlerini dengeleyen ve evrenin döngüsel doğasını temsil eden tanrı olarak kabul edilebilir. İkili bir rolü vardır -bazen yardımsever, bazen de şiddetli- ve hem yok edici hem de kurtarıcı olarak tasvir edilir, kötülüğü ortadan kaldırır, değişim ve yenilenme için yeryüzünü temizler. Brahma ve Vişnu gibi o da evrensel gerçekliğin, *brahman*ın bir yönüdür ve Hinduizm'in (bkz. sayfa 124) Şaivit kolunda en yüce tanrı olarak ona tapılır.

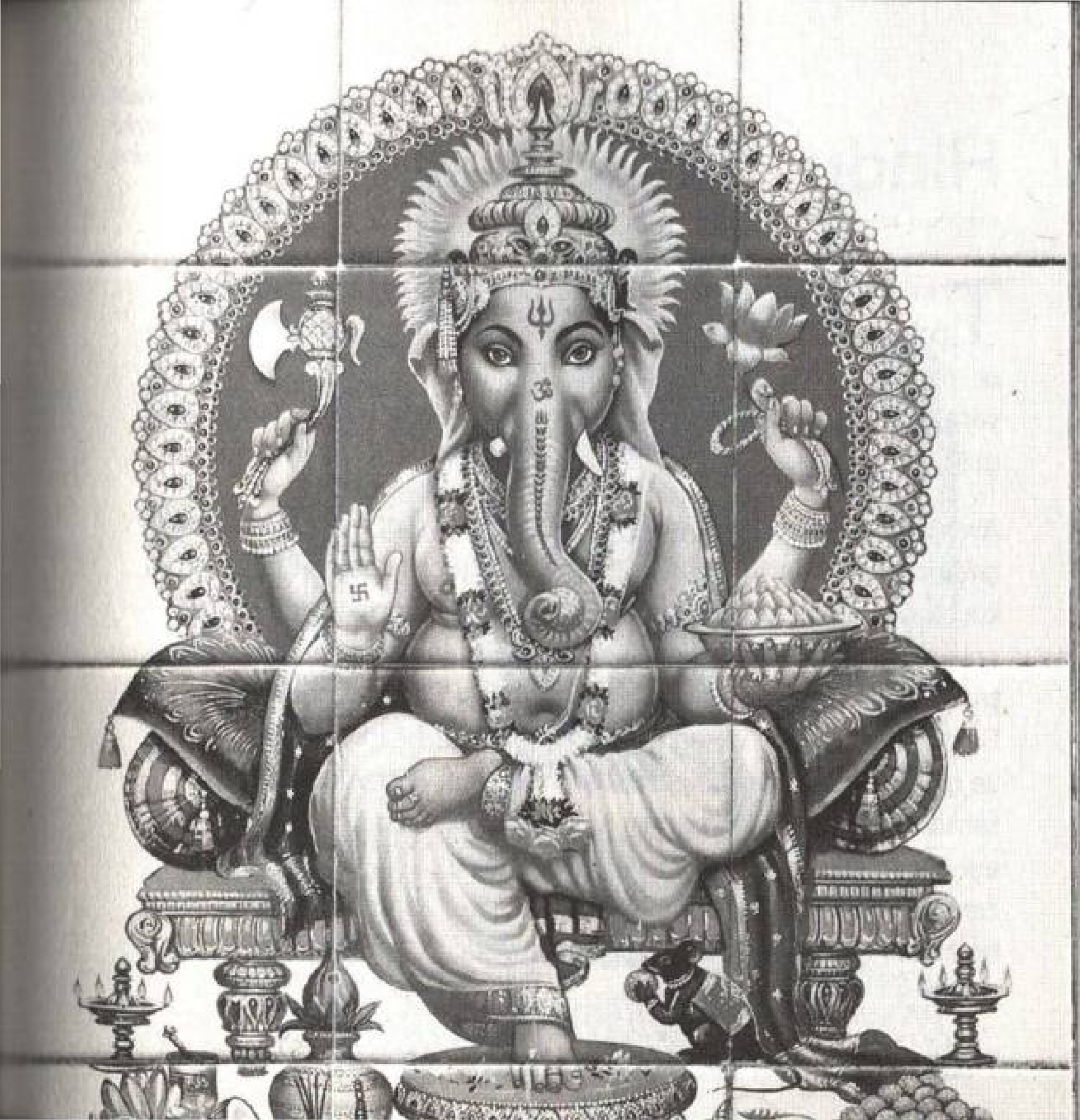
En popüler biçimde Dansın Efendisi olarak tasvir edilir: Yıkıcı gücünün sembolü olarak bir ateş çemberiyle çevrilidir ve davulunun ritmine bir iblis ayak uydurur. Vişnu gibi kendini avatarlarla göstermek yerine Durga, Kali ve Parvati (bkz. sayfa 112) gibi tanrıçaları içeren birçok eşi aracılığıyla karakterinin farklı yönlerini açığa çıkarır.

Ganeş

Trimurti (bkz. sayfa 104) tanrılarına kıyasla küçük bir tanrı olmasına rağmen, fil başlı tanrı Ganeş, engelleri kaldıran ve iyi şans getiren bir tanrı olarak Hindistan'da tapılan en popüler Hindu tanrılarından biridir.

Kendine özgü fil kafasını açıklayan birkaç efsane vardır. En bilineni; annesi Parvati'yi korurken onu tanımayan babası Şiva tarafından başının kesilmesidir. Şiva daha sonra kafasını, gördüğü ilk yaratığın kafasıyla değiştireceğine yemin etti ki bu yaratık bir fil oldu. Meşhur yardımseverliğinin yanı sıra Ganeş genellikle bilgelik ve öğrenme ile ilişkilendirilir ve geleneksel olarak ilk kâtip olduğuna inanılır: Bilge Vyasa tarafından kendisine dikte edilen destansı *Mahabharata* şiirini yazmak için dişlerinden birini kalem olarak kullanmıştır. Sıklıkla göbekli olarak tasvir edilir ve bir kâse şekerleme tutar; bu da kendisine adanmış türbelerde ona bir adak olarak bu şekerlemelerden bırakma geleneğine yol açmıştır.

Hindu Tanrıçaları

Trimurti'nin tanrıları erkek olsa da Hinduizm aynı zamanda çok sayıda Hindu tanrıçasında vücut bulan Şakti adında dişil bir ilahi güç olduğunu kabul eder. Bunların başında, *brahman*ın yaratıcı gücünü şahsında toplayan büyük ana tanrıça Maha Devi gelir.

Ayrıca doğurganlık, yetiştirme, yaratıcılık ve güzellik gibi evrenin çeşitli dişil yönlerini ve bazı daha yıkıcı güçleri temsil eden daha küçük tanrıçalar da vardır. Birçok tanrıça, tanrıların eşidir ve onların tamamlayıcısı olarak görülür. Bunların arasında yaratıcı tanrı Brahma'nın karısı olan nehir tanrısı Saraswati de bulunur. Saraswati, yaşam veren ilkenin müşahhas hâlidir; bilgelik ve bilgi tanrıçasıdır. Lakşmi, eşi Vişnu'nun koruyucu rolünü tamamlar; maddi ve manevi iyi talih tanrıçasıdır. Şiva'nın birçok eşi arasında sevgi ve bağlılığın nazik tanrıçası Parvati; aynı zamanda amansız savaşçı tanrıça Durga; zaman, yıkım ve ölüm tanrıçası şiddetli ve korkunç Kali bulunur.

Kali, eşi Şiva'nın sırtüstü yatmış formu üzerinde dans ediyor.

Hindu İbadeti

Bir dizi farklı dinî gelenekten oluşan Hinduizm'in standart bir ibadet biçimi yoktur ve ibadet ritüellerinin uygulanması büyük ölçüde bölgesel, hatta kişisel bir seçim meselesidir. Tapınaklar genellikle bayramlar sırasında toplu kutlamaların yapıldığı ve ateş ritüeli *yajna* gibi törenlerin düzenlendiği düğün ve cenaze merasimlerinin toplanma noktası olarak işlev görür.

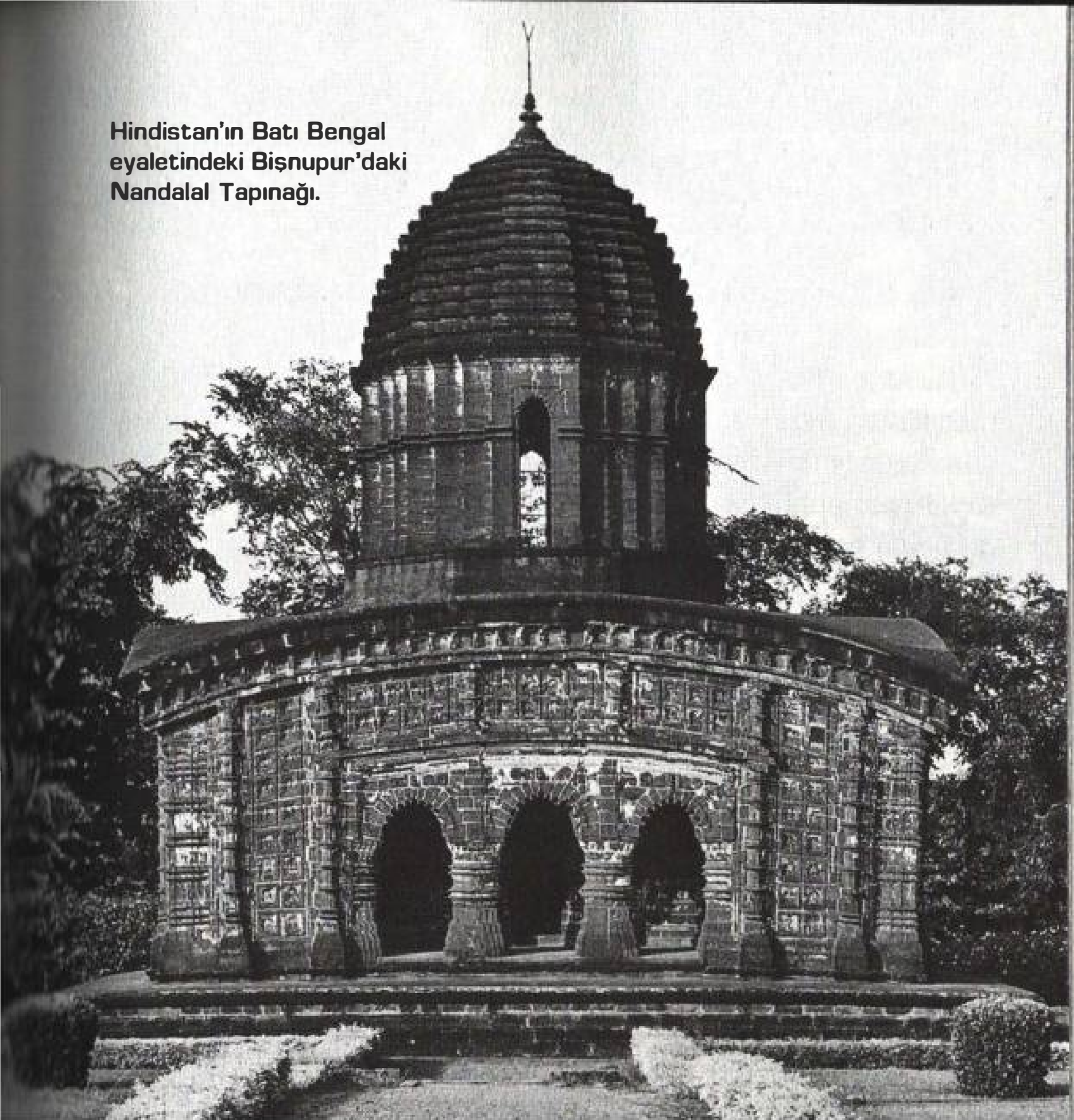
Ancak birçok Hindu, ibadetini evde gerçekleştirmeyi tercih eder. İbadetler, müminlerin tercih ettiği tanrıların resimleriyle süslenmiş küçük ev mabetlerinde yapılır. Bu ritüeller için uyulması gereken belirli bir düzen yoktur. Genellikle mum ve tütsü yakılır, bir veya daha fazla tanrıya Vedik ilahiler ve Hindu metinlerinden okunarak dualar ve adaklar sunulur. Birçok Hindu düzenli olarak ibadet eder -bazen her hafta ve çoğunlukla perşembe günleri-, daha dindar olanlar ise her gün şafakta ibadet eder, ayrıca gün içinde zamanlarını sessiz meditasyona hasrederler.

Hindu Tapınakları

Birçok Hindu, evlerinde ayrılmış bir köşede ibadet etmeyi tercih etse de tapınak, özellikle bayram gibi etkinlikler ve hac ziyaretleri için Hindu topluluğunun hâlâ önemli bir merkezi olmayı sürdürmektedir. Hindu tapınakları, basit köy salonlarından özenle dekore edilmiş bina komplekslerine kadar çeşitlilik gösterir ve çok çeşitli mimari tarzlarda inşa edilmiştir.

Güney Hindistan'da birçoğunun tepesinde süslü bir anıtsal kule bulunan büyük bir kapı bulunurken kuzeyde tapınaklar daha yuvarlak şekillidir. Ancak genel olarak bina aynı temel planı izler. Tanrının heykelinin bulunduğu ve ibadet edenlerin yürüyebileceği bir alanla çevrili olan merkezî bir iç kutsal alan ve türbe, *garbhagriha* vardır. Ayrıca bir cemaat salonu, dans veya ayin adakları için çeşitli başka odalar da olur. Tapınağın mimarisi yalnızca adandığı tanrının evi olması bakımından değil, aynı zamanda insan vücudunun çeşitli yönlerini ve evrenin kozmolojisini temsil ettiği için sembolizm açısından zengindir.

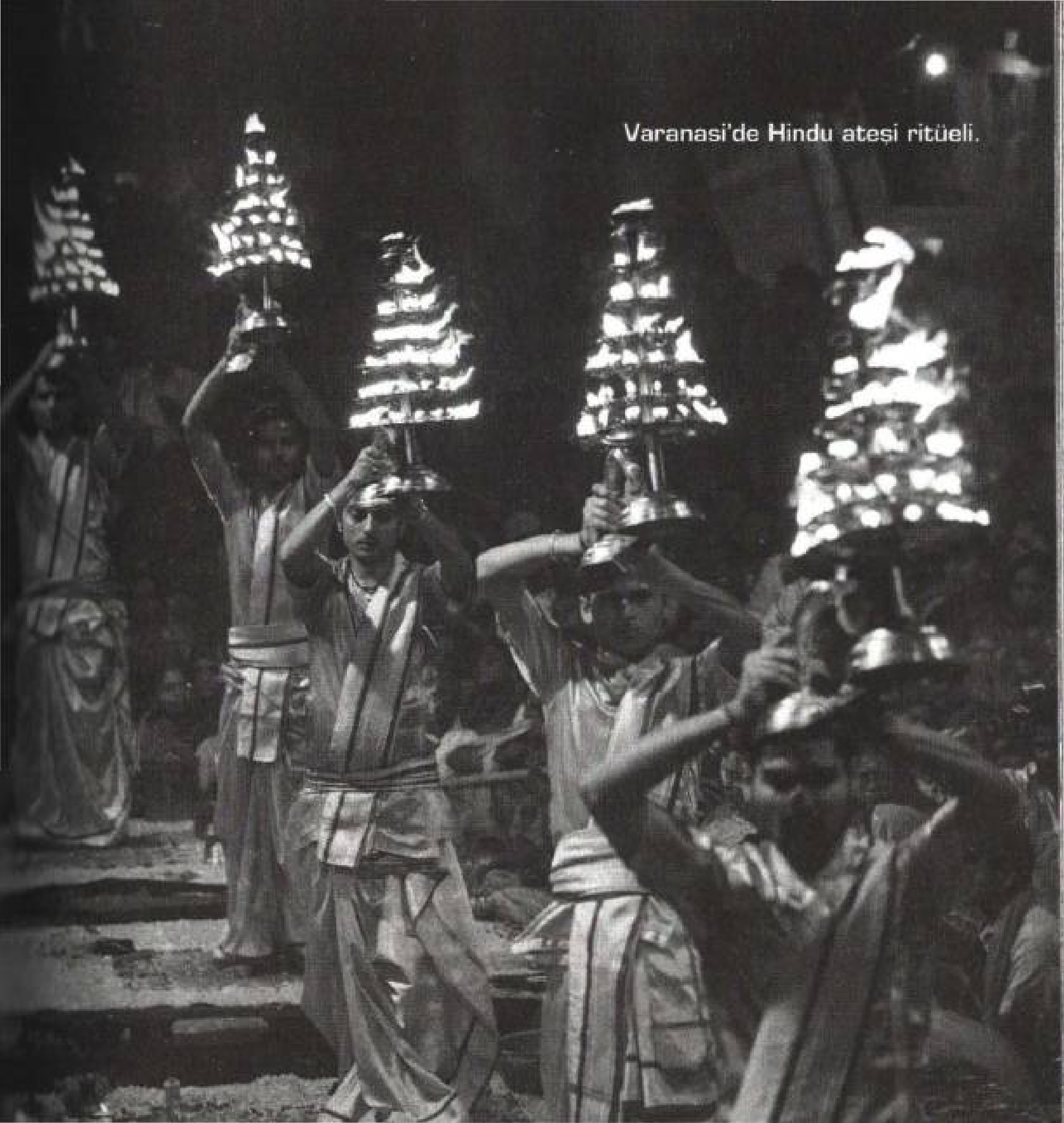

Hindistan'ın Batı Bengal eyaletindeki Bişnupur'daki Nandalal Tapınağı.

Hindu Bayramları

Pek çok tanrı ve tanrıçaya sahip Hinduizm çok sayıda kutlama için imkân sağlar. Hindu takvimi bazıları tüm Hindular, bazıları ise belirli bir tanrının veya belirli bir bölgenin mensupları tarafından kutlanan bayramlarla doludur. Birkaç gün sürebilen bayramlarda sosyal sınıf farklılıkları büyük ölçüde göz ardı edilir; insanlar ibadet, ziyafet ve kutlamalarda bir araya gelirler.

Herkesin katıldığı en önemli bayramlar baharın ve Yeni Yıl'ın kutlandığı Holi, Rama'nın kötülüğe karşı kazandığı zaferi anan Dussera ve Vişnu'nun onuruna ışık bayramı olan Diwali'dir. Birçok Hindu da bağlılıklarını kutsal bir yere hac ziyareti yaparak gösterir. Bu yerler genellikle önemli bir efsanevi olayı veya bir tanrının yaşadığına inanılan yeri imler. Buralar Himalaya Dağları veya şehirler gibi öne çıkan yerler olabilir. Örneğin Ganj Nehri kıyısındaki "Işık Şehri" Varanasi, inananlar tarafından tanrı Şiva'nın bir tezahürü olarak saygı görmektedir.

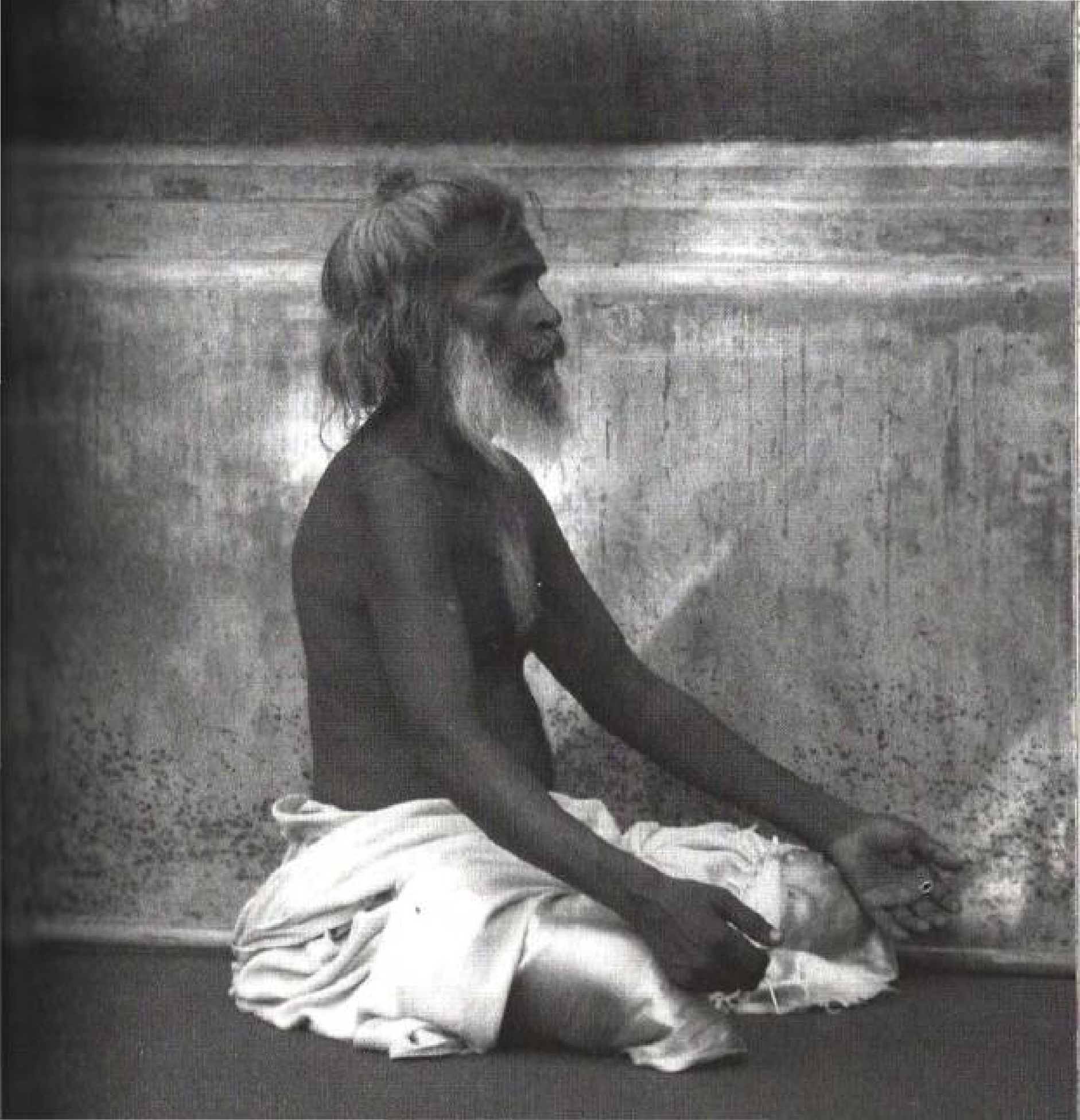

Varanasi'de Hindu ateşi ritüeli.

Yoga ve Meditasyon

Meditasyon, Vedik zamanlardaki başlangıcından beri Hinduizm'in önemli bir özelliği olmuştur. Din geliştikçe yoganın birleşik fiziksel ve zihinsel disiplini de gelişti.

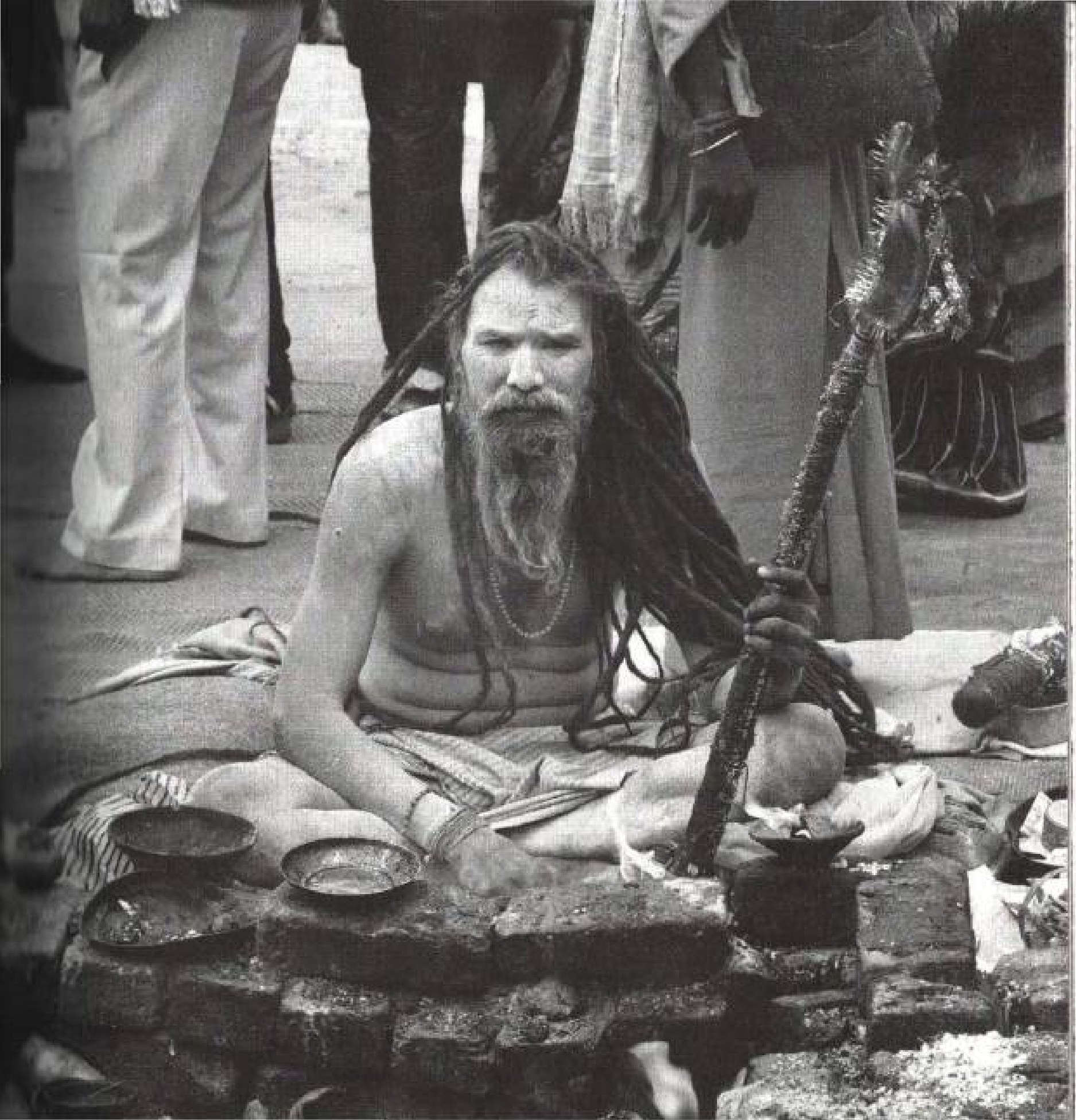
Yoga pratiği Upanişadlar'da yaklaşık MÖ 500'de anlatılmıştır ancak konuya ayrılmış en saygın kitap, Hindu bilgin Patanjali tarafından yaklaşık 400'de iki yüz özdeyişten oluşan bir derleme olan *Yoga Sutraları*'dır. Patanjali yogayı "zihnin değişikliklerinden", dikkati dağıtan düşüncelerden ve haricî herhangi bir şeyin farkındalığından arınmış bir bilinç durumuna ulaşmanın yöntemi olarak tanımlar. Fiziksel ve zihinsel konsantrasyonun kombinasyonu, kişinin bilincini genişletmek için "yanlış" aktif düşünme sürecinin üstesinden gelmeye yardımcı olur. Bu şekilde yoga yapan kimse evrendeki her şeyle bir olabilir ve maddi dünyanın yanıltıcı, süreksiz doğasına ve gerçekliğin aşkın, kalıcı doğasına ilişkin ruhsal içgörü kazanabilir. Yoga birçok Hindu tarafından *mokşa*ya (bkz. sayfa 94) giden yol olan *marga*ya destek olması için uygulanmaktadır.

Sadhular ve Gurular

Hinduizm'de esas olan, evde yapılan kişisel bağlılık ve ibadettir; bu nedenle din adamı gibi bir kimse yoktur. Geleneksel rahip sınıfı olan Brahmanlar (bkz. sayfa 102) bazı ritüelleri yönetmeye çağrılabilir ancak Hindu kültüründe daha önemli olan gurudur, yani öğretmen ve bilgin. Gurunun birincil rolü; özellikle gençlere yaşam yolculuğunun ilk aşaması, *brahmaçarya*da eğitim vermektir. Gurular, Hindu metinlerinin içeriğini ve anlamlarını yorumlamanın yanı sıra, öğrencilerin meditasyon ve yoga becerilerini kazanmalarına yardımcı olur ve ruhsal gelişimlerine rehberlik ederler.

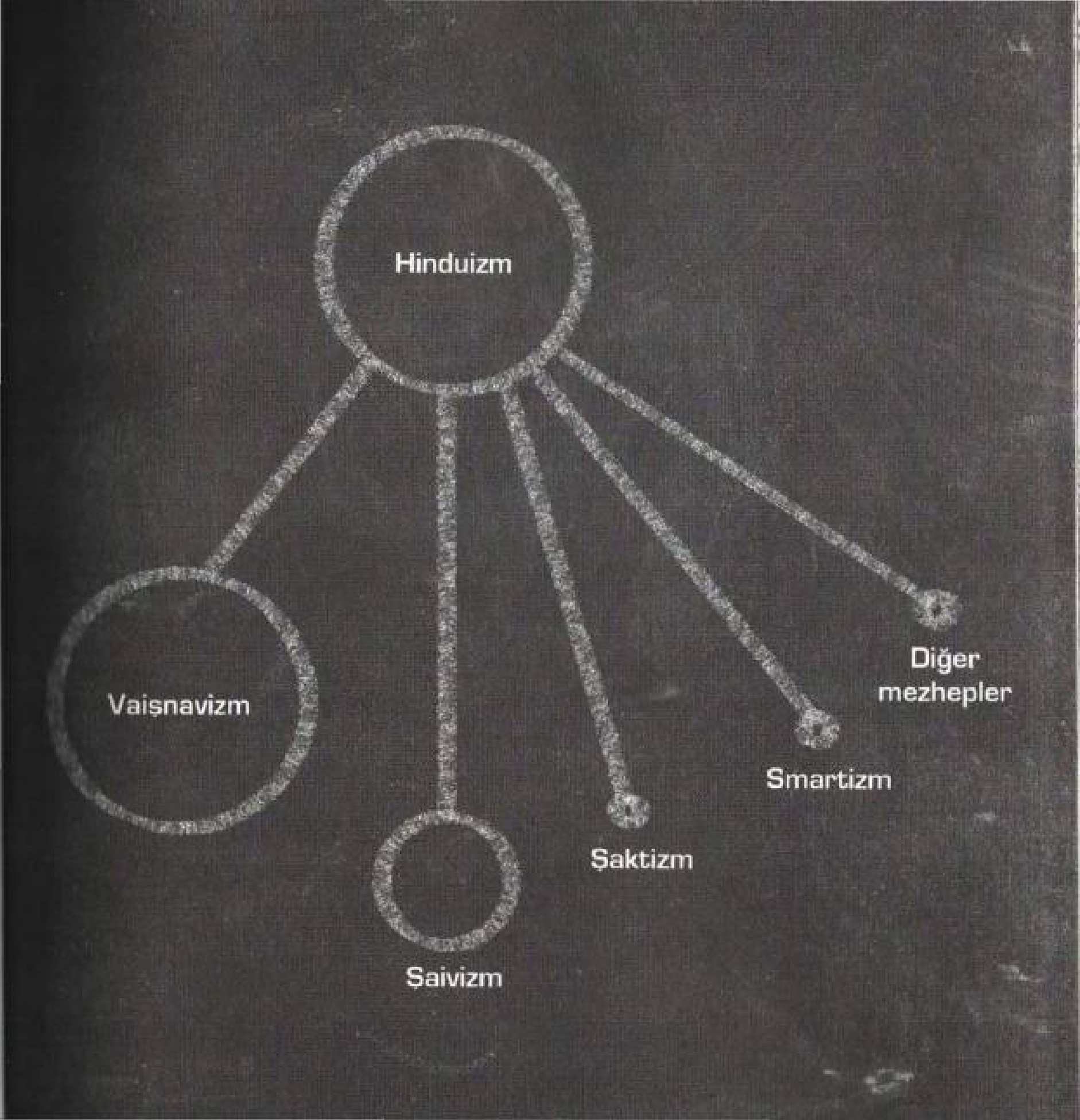
Hindu topluluğunda saygı duyulan bir başka figür de sadhu, yani kutsal adamdır. *Swami* veya *sanyasi* olarak da bilinir (daha az yaygın olan kadın sadhu, *sanyasini* olarak bilinir); bir sadhu, maddi dünyadan vazgeçerek ve kendini ruhsal tefekkür ve adanmışlığa vererek yaşamın dördüncü aşamasına, *sanyasi*ye girmiştir. Bazıları bir manastırda keşiş olarak komünal biçimde yaşarken bazıları ise hiçbir mal varlığı olmadan göçebe bir yaşam sürmekte ve dilenerek hayatta kalmaktadır.

Hinduizm'in Dalları

Hinduizm, Hindistan dinlerinin bir toplamıdır. Hem inanç hem de uygulamanın birçok bölgesel varyasyonu ve muazzam Hindu panteonunun bir veya daha fazla farklı tanrısına ayrılmış dalları vardır. Bununla birlikte genel itibarıyla dört ana gelenek vardır. Birbirlerini dışlamazlar ve birçok takipçi birden fazla mezhebe mensuptur.

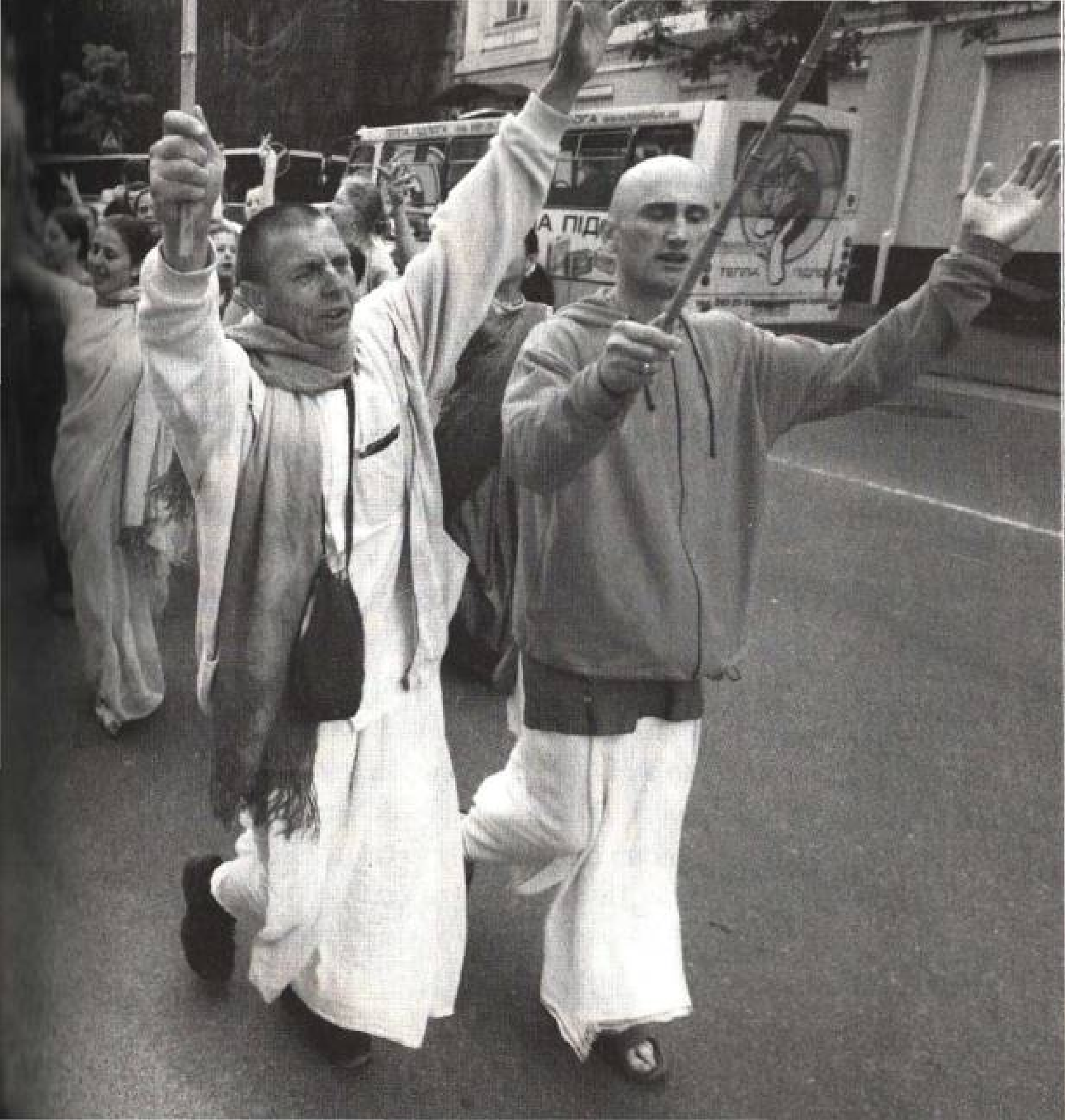
Vaişnavizm, Vişnu'nun (bkz. sayfa 106) üstünlüğünü vurgular. Diğer Hindu mezheplerinden daha fazla olmak üzere Vaşnaviler, tapınağın baskın bir rol oynamasıyla, genellikle sermest edici ritüellerde toplu ibadet yaparlar. Şaivizm benzer şekilde Şiva'ya tapınmaya odaklanır (bkz. sayfa 108). Bu genellikle Hinduizm'in dallarının en çilecisidir ve Şaiviler ritüelden ziyade bireysel bağlılık uygulama eğilimindedir. Şaktizm'de, ana tanrıça Maha Devi ve diğer büyük tanrıçalar (bkz. sayfa 112) biçiminde kendisini gösteren dişil ilke *şakti*ye tapılır. Smartizm'in tek bir ana tanrısı yoktur, bunun yerine birkaç tanrıyı mutlak olan *brahman*ın tezahürleri olarak kabul ederler.

Hinduizm
Vaişnavizm
Şaivizm
Şaktizm
Smartizm
Diğer
mezhepler

Hare Krişna

Hinduizm, Vedik metinlerin çevirilerinin Avrupa'da kullanıma sunulduğu on dokuzuncu yüzyıla kadar Batı'da büyük ölçüde göz ardı edildi. Yirminci yüzyılın başında mistik Sri Ramakrişna ve takipçileri tarafından Hinduizm'in yeniden canlandırılması da ilgiyi artırdı.

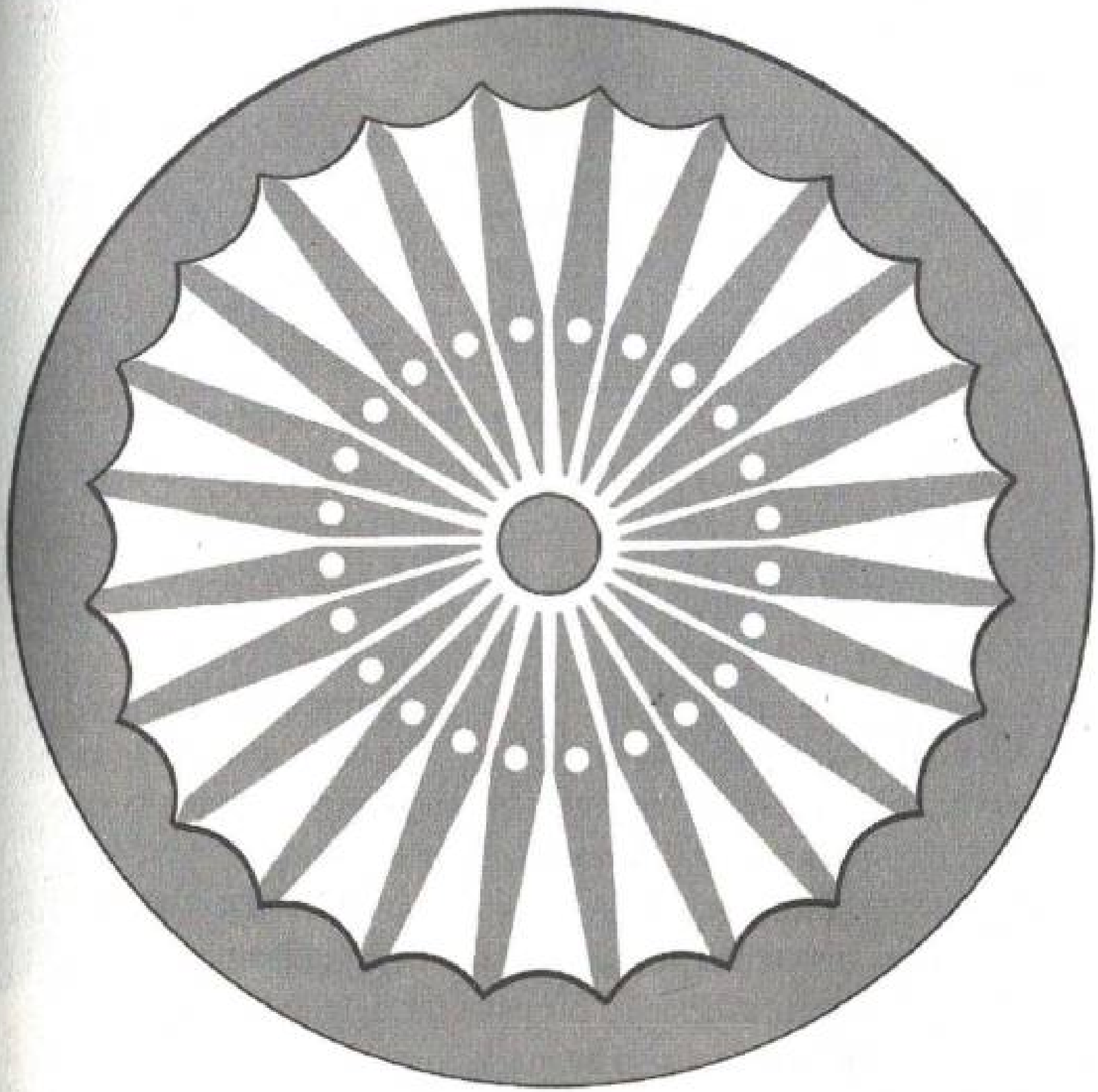
1960'ların pop kültürü Batı'da birçok kişiyi Hint kültürü ve diniyle tanıştırdı; Beatles gibi ünlüler guru Maharişi Maheş Yogi ile transandantal meditasyon yaptı. Bunun ardından AC Bhaktivedanta Swami Prabhupada, 1966'da New York'ta Uluslararası Krişna Bilinci Derneği (ISKCON) adlı yeni bir dinî hareket kurdu. Vaişnavizm'in (bkz. sayfa 124) bir mezhebi, Vişnu'nun avatarı Krişna'ya sevgi ve bağlılığa odaklanan *bhakti* yoga uygulamasını destekler. Bu mezhep Batı'da bir taraftar kitlesi kazandı ve 1960'lar-1970'lerde birçok kimse turuncu cüppeleri içinde dans etti ve kendilerine "Hare Krişnalar" lakabını kazandıran mantrayı söyledi.

Budizm

MÖ altıncı yüzyılda dünya çapında birçok uygarlıkta entelektüel faaliyetin geliştiği görülmüştür. Yunanistan'da bu dönemde ilk filozoflar, Çin'de bilgeler Lao Tzu ve Konfüçyüs (bkz. sayfa 172 ve 176) ortaya çıktı ve Hindistan'ın kuzeyinde, Siddhartha Gautama -Buda- hâkim Vedik eğilimlerden kopan dinî bir gelenek kurdu.

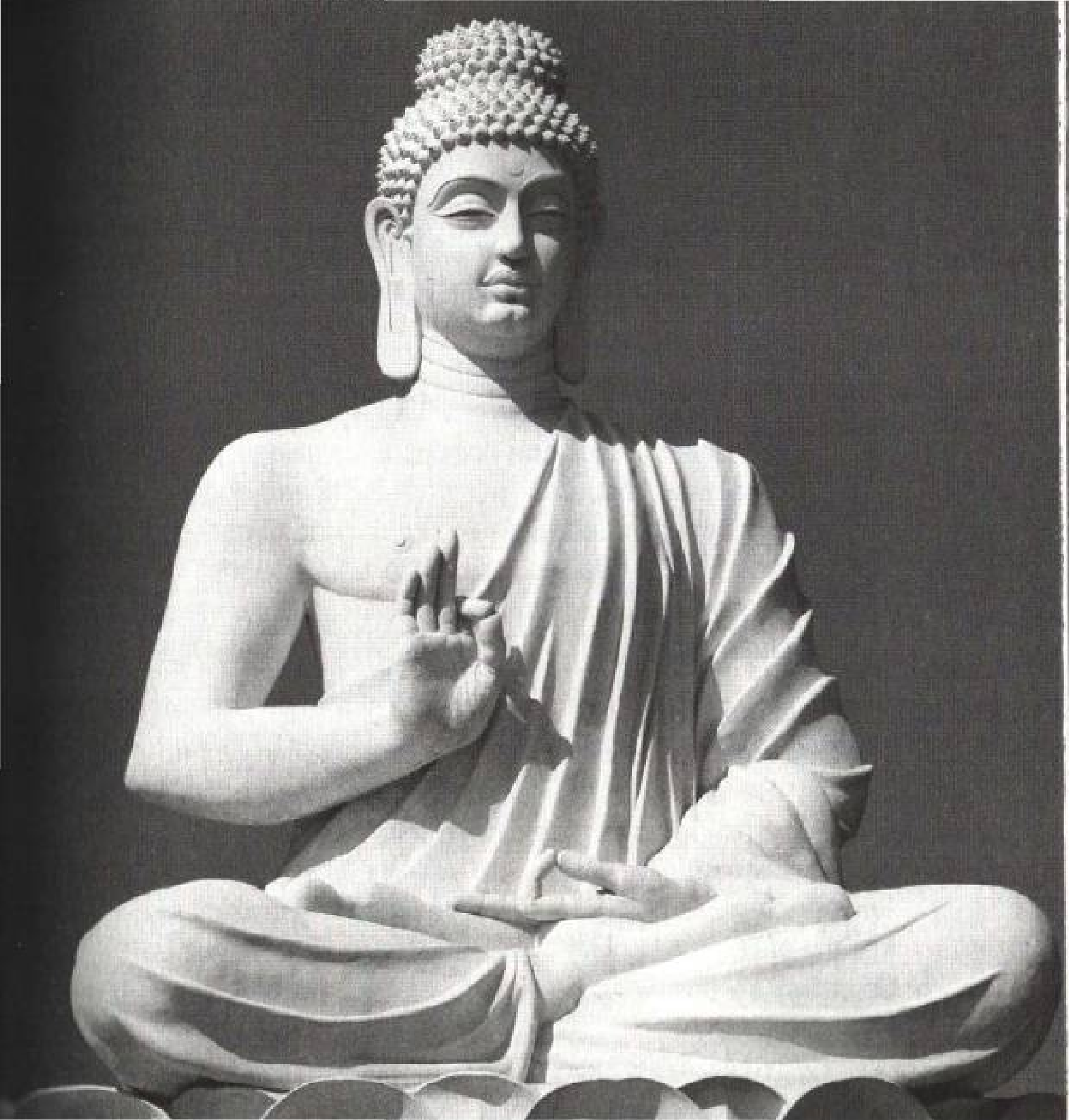
Budizm, vurguyu geleneksel tanrılara tapınmaktan bireysel ruhsal gelişim ve anlayışa kaydırarak yaşama acıdan, amansız ölüm ve yeniden doğuş döngüsünden kurtuluşu getirebilecek bir yaklaşımı savunmuştur. Buda, kavrayışları ve öğretileri sebebiyle yaşamı boyunca dar bir takipçi kitlesi edindi fakat fikirleri Kuzey Hindistan'dan Asya'nın çoğunda, nihayetinde dünya çapında hızla yayıldı. Bugün Budizm, dünya nüfusunun yüzde sekizine tekabül eden beş yüz milyon takipçisi ile dördüncü en büyük dindir. Bununla birlikte son yarım yüzyılda, kuruluşundan bu yana belki de ilk kez, sayısında kademeli bir düşüş yaşanmıştır.

Buda

Budizm birçok açıdan diğer dinlerin çoğundan farklıdır: En çarpıcı şekilde, tanrılardan veya doğaüstü varlıklardan hiç bahsetmez ve ilahi vahiy veya ilhama değil; daha çok "Buda" olarak bilinen bir adamın, Siddhartha Gautama'nın fikirlerine dayanır. Siddhartha Gautama, uzun yıllar farklı meditatif ve münzevi dinî disiplinleri keşfetmesinin onu ruhsal doyuma giden farklı bir yolu tanımaya yöneltmesiyle, "aydınlanmış kişi" anlamına gelen *buda* unvanını aldı.

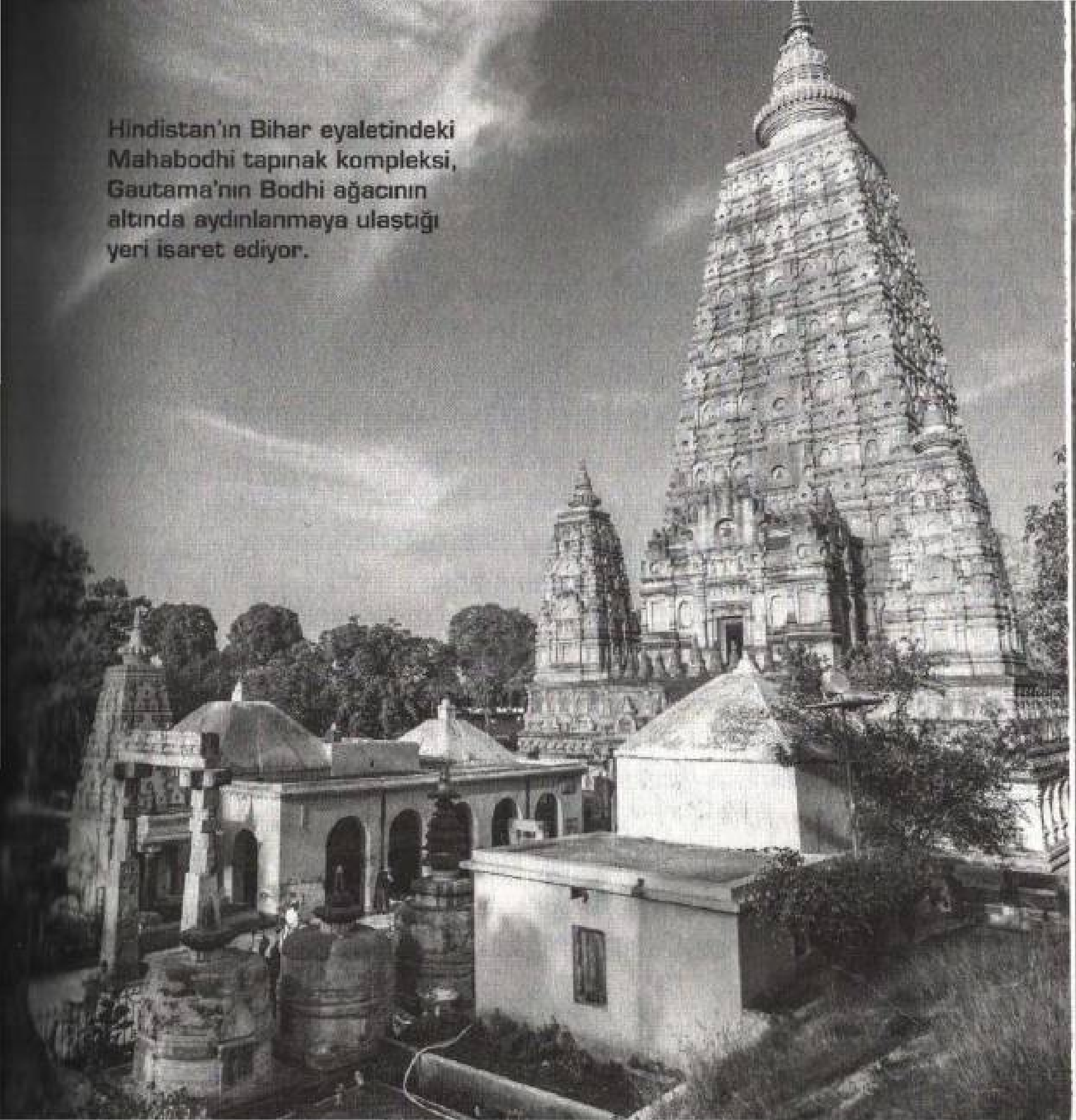
Gautama ilahi bir varlık, bir aziz ya da bir peygamber değildi; meraklı ve düşünceli bir bilgin, yaşamın gizemlerini kavrayışına ve anlayışına deneyim, tefekkür ve rasyonel düşünce yoluyla ulaşan bir filozoftu. Takipçileri tarafından ilahi bir mesajın taşıyıcısından ziyade bir bilge ve rehber olarak saygı görür, bu nedenle Budizm'in ne kutsal metinleri ne de kendine ait bir mitolojisi vardır. Bunun yerine Budizm, Buda'nın toplanan öğretileri ve sözleri ile daha sonraki Budist bilginler tarafından bunlara dair yapılan yorumlar üzerine inşa edilmiştir.

Siddhartha Gautama'nın Hayatı

Gautama'nın hayatına dair birçok anlatı vardır. Bununla birlikte tartışmalı olmayan şey, MÖ altıncı veya beşinci yüzyılda Kuzey Hindistan'ın Bihar bölgesinde doğduğu ve yaklaşık seksen yaşına kadar yaşadığıdır. Nispeten müreffeh bir ailede doğdu, kendisinden babasının yolundan giderek topluluğunun lideri olması bekleniyordu. Oysa bir din talebesi olarak, korunaklı yaşam tarzından pek tatmin olmadı ve özellikle dünyadaki ızdırabın yaygınlığı karşısında kahroldu.

Ayrıcalıklı hayatından vazgeçip, karısını ve ailesini terk ederek art arda çetin çileci talimlerle buna tepki gösterdi. Bunlar da onu tatmin etmedi. Bir incir ağacının (Bodhi ağacı, "uyanış ağacı") altında tefekkür hâlinde otururken dinî ve felsefi düşüncesinin temelini oluşturan içgörüye ulaştı. Altı yıllık meditasyondan sonra aydınlanma durumuna ulaştığına inanıyordu. Hayatının geri kalanını gezici bir eğitmen olarak geçirdi, fikirlerine adanmış bir manastır düzeni kurdu.

Hindistan'ın Bihar eyaletindeki Mahabodhi tapınak kompleksi, Gautama'nın Bodhi ağacının altında aydınlanmaya ulaştığı yeri işaret ediyor.

Buda'nın Öğretileri

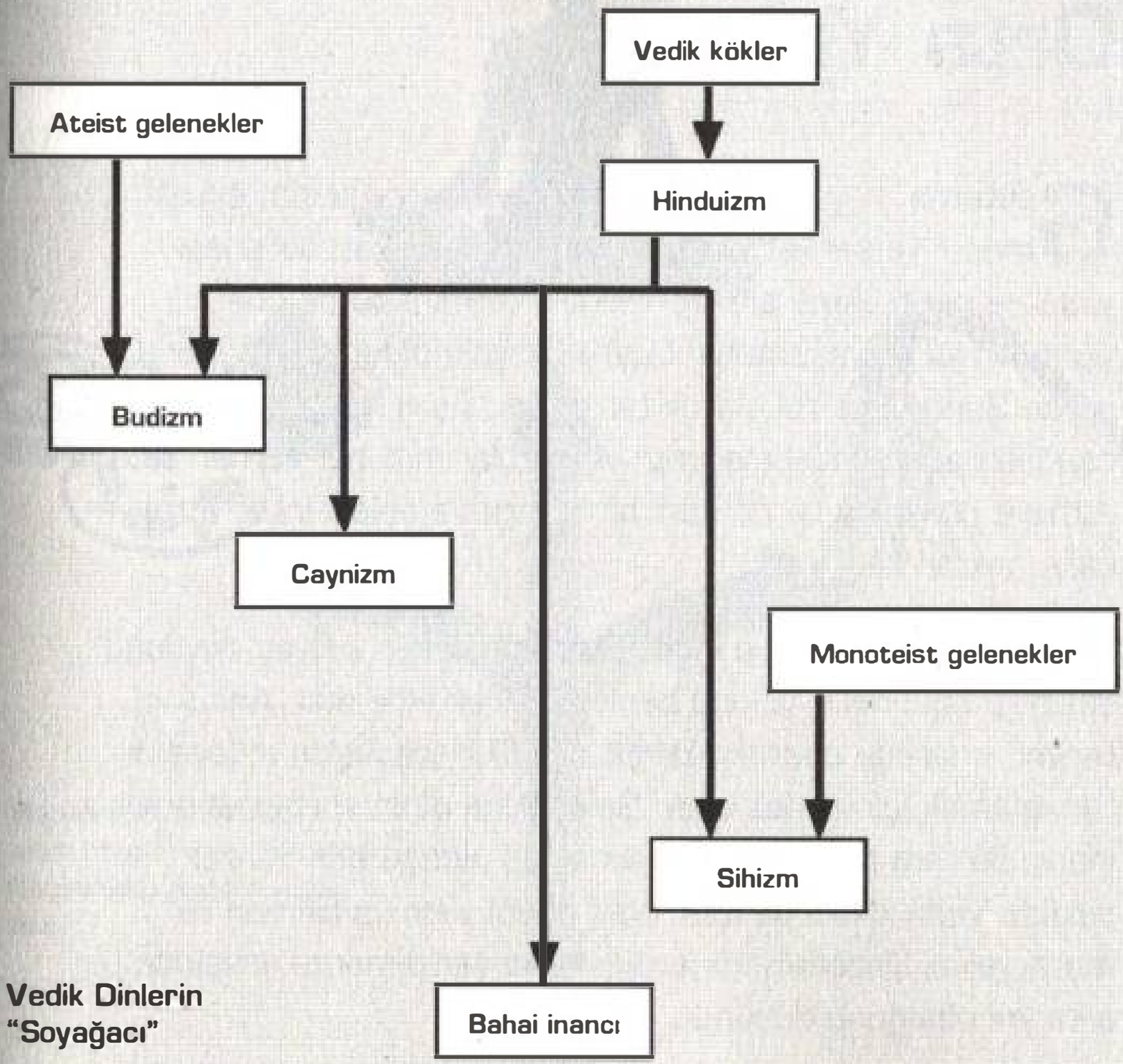
Buddha Gautama, öğretilerinin yazılı bir kaydını bırakmadı; öğretileri ölümünden sonra yüzyıllar boyunca sözlü olarak aktarıldı. İlk Budist metinleri Sri Lanka'nın Pali dilinde yazıldığı sırada fikirleri Hindistan'a çoktan yayılmıştı. Pali kanonunun *Tripitaka* ("üç sepet") olarak bilinen üç cildi, birinci yüzyılda Buda'nın manastır tarikatının üyeleri tarafından sözlü olarak aktarılan öğretilerden derlenen en güvenilir Budist metinleri olarak kabul edilir.

Bu kitaplardan birincisi, *Vinaya Pitaka*, Budist manastırların yönetimi için bir dizi kılavuzdur; ikincisi, *Sutta Pitaka*, Buda'ya atfedilen sözler ve derslerin bir derlemesidir. Son cilt olan *Abhidhamma Pitaka*, öğretilerin yorumlarını içerir ve tek bir standart versiyonu yoktur—Budizm'in çeşitli geleneklerinde, Buda'nın öğretisine kendilerine has yorumları barındıran metinler bulunur. Yüzyıllar boyunca birçok başka metin eklenmiştir ancak bunlar *Tripitaka*'nın ağırlığına sahip değildir.

Hint Kökleri

Siddhartha Gautama, Hinduizm olarak bilinen dinî geleneğin ortaya çıkmaya başladığı bir zamanda Hindistan'da doğdu. *Samsara*, *dharma* ve *karma* (bkz. sayfa 80, 90 ve 96) kavramları da dâhil olmak üzere eski Vedik dinlerin inançlarıyla yetiştirildi. Bu kavramlar Hint kültürünün köklerine yerleşmiştir ve Hinduizm, Caynizm gibi dharmik dinlerin özünde yer alır. Ancak Gautama'nın yaşamı boyunca yeni dinî hareketler Vedik dinlerin bazı varsayımlarına meydan okudu ve bu şüpheci atmosferde, tek başına inançla alakalı şeyleri kabul etme konusunda isteksizdi. Bunun yerine bireyin brahman ve tanrılar gibi doğaüstü güçlerle herhangi bir ilişkiye girmeden aydınlanmaya erişebileceği Hint dinî geleneklerinde ortak olan bir başka özellik olan meditasyona daha fazla önem verdi. Diğer dharmik dinlerde olduğu gibi, amaç sonsuz doğum ve yeniden doğuşun ızdırabından kaçmaktır ancak Budizm'de nihai amaç bir mükemmellik durumundan ziyade *nirvana*, yani "olmama" hâlidir.

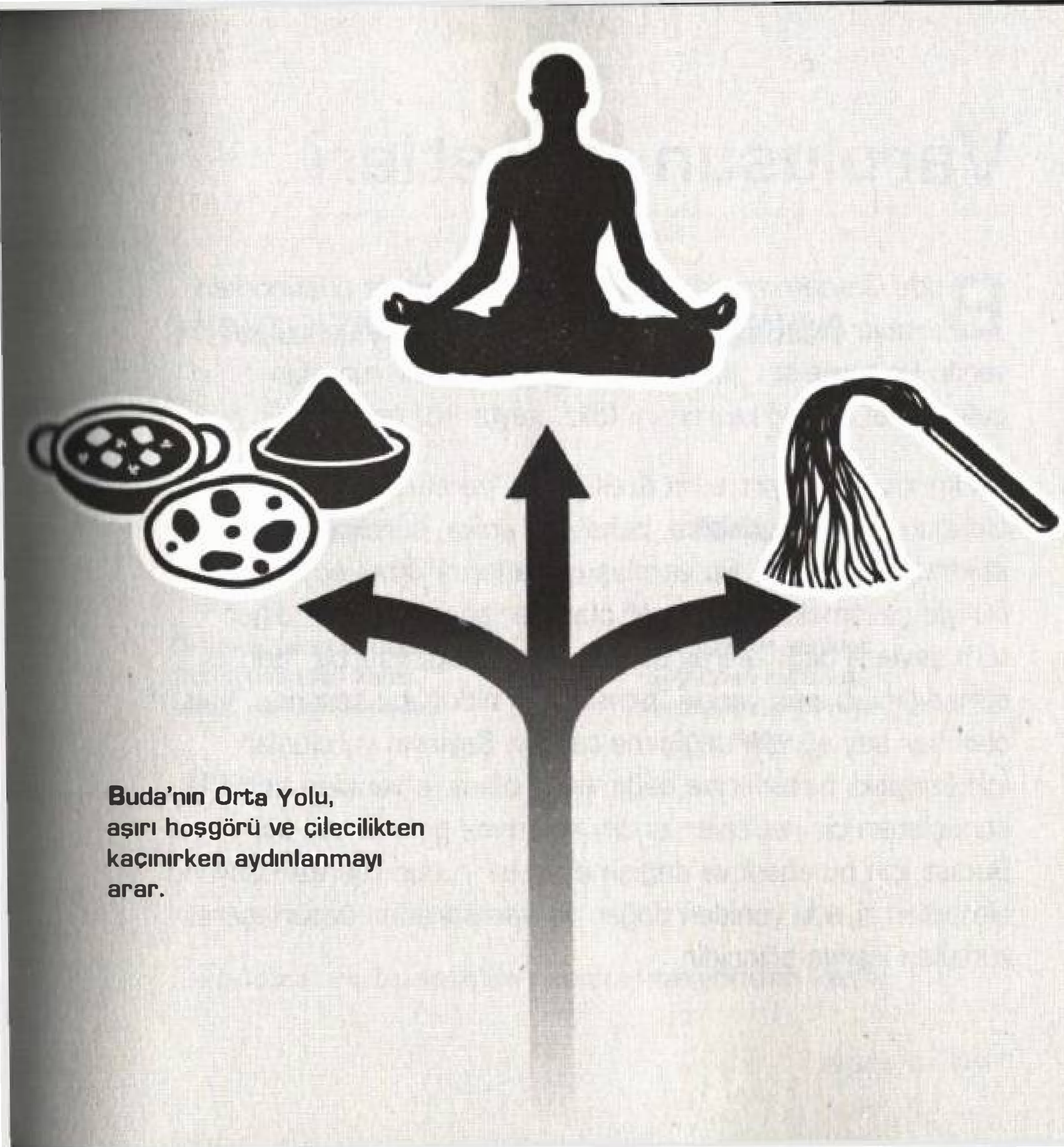

Vedik Dinlerin
"Soyağacı"

Orta Yol

Gautama, hayatın gizemlerine cevap arayışında, önceki maddi ve şehvet düşkünü yaşamından katı bir çileci yaşama geçti. Ama aradığı manevi tatmini bu da ona vermemişti ve yaşamanın başka bir yolu olduğunun farkına vardı. Bunu Orta Yol olarak tanımladı: Aşırı hoşgörü ve kendini aşağılamadan, ihtiyaçlarımızı ve arzularımızı her zaman tatmin etmeye çalışmak ya da sert bir feragatle onları inkâr etmeye çalışmaktan kaçınmak.

Meditasyon yapmak ve içgörü kazanmak için ihtiyaç duyduğu sakinliği bu ılımlılık yolunu benimseyerek elde etti. Ancak bu terimi, o sırada önerilen karşıt dinî fikirlere ilişkin anlayışını tanımlamak için de kullandı. Geleneksel dinin sorgusuz sualsiz inancı ile tam bir şüphecilik arasında olduğu gibi benzer şekilde Vedik dinlerde içkin olan ebedî varoluş fikirleri ile materyalist filozofların önerdiği kalıcı var olmama arasında bir orta yol olduğunu düşündü.

Buda'nın Orta Yolu,
aşırı hoşgörü ve çilecilikten
kaçınırken aydınlanmayı
arar.

Varoluşun İşaretleri

Buda Gautama, varlığımızın doğası üzerinde düşünürken ortaya çıkan Hindu inançlarından çok farklı sonuçlara vardı. En temelde, sonsuz ve değişmeyen bir ruh olan geleneksel *atman* kavramını (bkz. sayfa 86) reddetti.

Varlığımızın üç ayırt edici özelliği, üç "varoluşun işareti" olduğunu söyledi: *Anatta*, bensizlik; *anika*, süreksizlik ve *dukkha*, acı çekme. Bu varoluş işaretlerini kabul etmek *atman* fikriyle çelişmektir. Buda var olan her şeyin var olan diğer tüm şeylere bağlı olarak bulunduğunu, bağımsız bir "ben"in olmadığını, bunun yerine "bensizlik"in olduğunu savundu. Var olan her şey sürekli değişime tabidir. Şeylerin varoluşları için karşılıklı birbirlerine bağımlılığı, ölüm ve yeniden doğuşla sonuçlanan bir nedenler zinciri anlamına gelir ancak bir Budist için bu ebedî ve değişmeyen bir ruhun reenkarnasyonu olmaktan ziyade yeniden doğan ve *samsara*dan özgürleşerek kurtulan kişinin bilincidir.

HİNDUİZM

Mokşa

Ölüm ve yeniden doğuş döngüsünden kaçış, ebedî ruh için kurtuluş

BUDİZM

Nirvana

Ölümden ve yeniden doğuştan kurtuluş, varoluşun ve bilincin sonu

Hinduizm ve Budizm'de reenkarnasyondan kaçış

Dört Yüce Gerçek

Efsaneye göre, Buda Gautama rahat evinin korunaklı ortamından ilk çıktığında dışarıdaki yaşam karşısında çok şaşırdı. Bir yaşlıyı, bir hastayı, bir ölüyü ve bir çileciyi gözlemleyerek dünyada ne kadar acı olduğunu gördü. Memnuniyetsizliği bir anlam kazandı.

Bu farkındalık daha sonra bir Budist'in aydınlanma yoluna girmeden önce kabul etmesi gereken Dört Yüce Gerçek olarak tanımladığı şeyin temel taşı oldu. Birincisi, genellikle "acı çekmek" olarak tercüme edilen ancak aynı zamanda "tatminsizlik" anlamına da gelen *dukkha*dır. *Dukkha*nın gerçeği varoluşun işaretlerinden biri olarak (bkz. sayfa 140) her zaman gerekli olmasıdır. İkinci gerçek *samudaya*, *dukkha*nın geçici şeylere duyduğumuz özlemden ve asla tatmin edilemeyecek yanıltıcı şeylere bağlılığımızdan kaynaklandığını açıklar. *Nirodha*, arzulara ve şeylere bağlılığa son verirsek *dukkha*nın bir sonu olabileceğini söyler. Son olarak *marga*, bunu başarmak için Sekiz Katlı Yolu (bkz. sayfa 144) izlememiz gerektiğini açıklar.

Dünyada her zaman acı vardır.
Acının bir kökeni vardır.
Acı sona erebilir.
Sekiz Katlı Yol,
acıdan kurtulmanın yolunu sunar.

Sekiz Katlı Yol

Buda Gautama, acıya neden olan ve bu nedenle bizi *samsara*ya (bkz. sayfa 80) bağlayan istek ve bağlılıkların üstesinden gelmek için benimsenmesi gereken sekiz farklı tutum olduğunu öğretmiştir.

Bu Sekiz Katlı Yol, hayata yaklaşmanın yollarının bir listesini sunarak ruhsal gelişim, etik olarak yaşama ve zihne odaklanma konusunda tavsiyelerde bulunur. İlk tutum -doğru görüş- Dört Yüce Gerçeği kabul etmeyi ve anlamayı içerir. İkincisi -doğru niyet- öğrenmeye ve gelişmeye bağlılık gerektirir. Sonraki üçü -doğru konuşma, doğru eylem ve doğru geçim- günlük hayatımızdaki davranışlar ve insan ahlakının önemi ile ilgilidir.

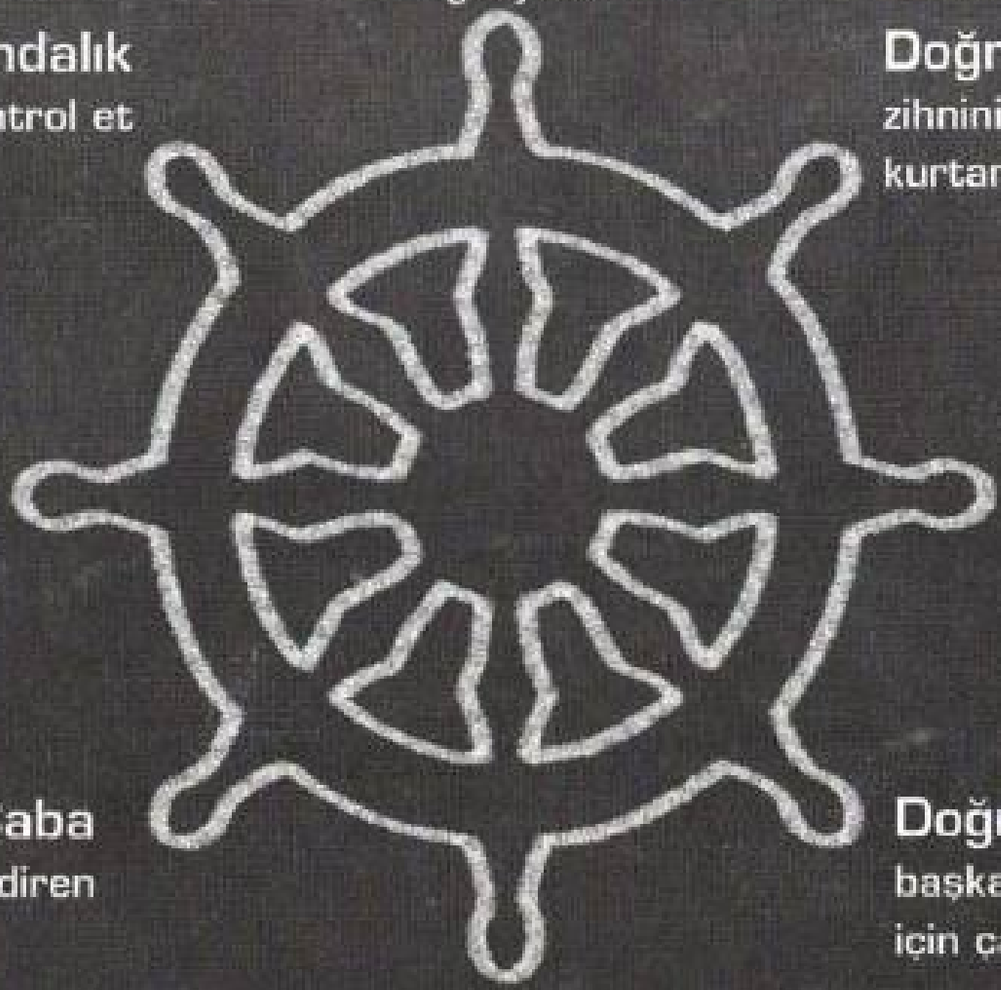
Son olarak doğru çaba, doğru dikkat ve doğru konsantrasyon ilkeleri meditasyon yapmak -kişinin düşüncelerini geçici dünyayı görmek için doğru bir şekilde yönlendirmek- ve aydınlanmaya ulaşmak için kişinin egosunun üstesinden gelmeye yönelik talimatlardır.

Sekiz Katlı Yol

Doğru Görüş
doğruyu bil

Doğru Farkındalık
düşüncelerini kontrol et

Doğru Niyet
zihnini kötülüklerden kurtar

Doğru Konsantrasyon
meditasyon yap

Doğru Konuşma
başkalarını incitecek hicbir şey söyleme

Doğru Çaba
kötülüğe diren

Doğru Hareket
başkalarının iyiliği için calış

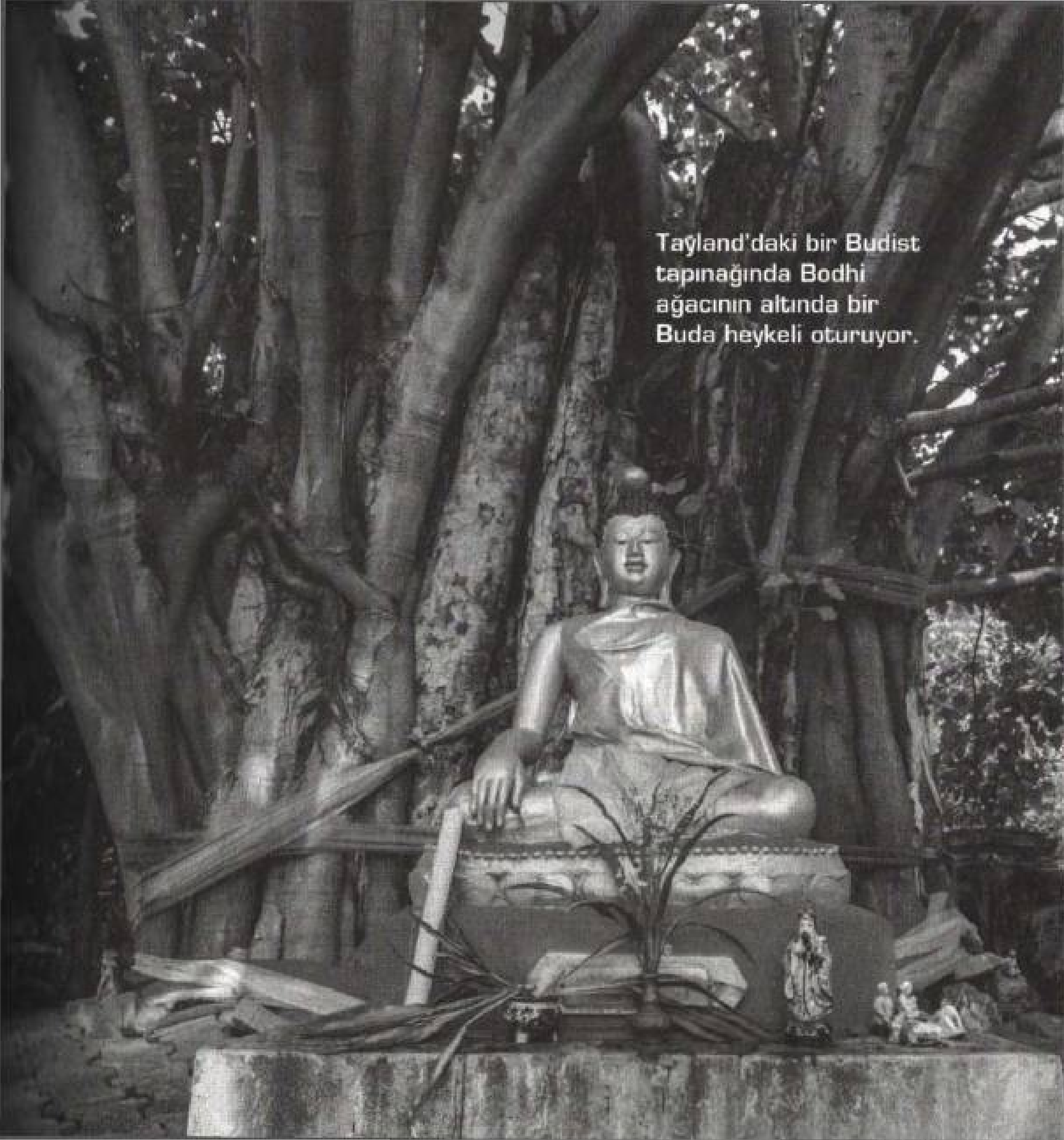
Doğru Geçim
hayata saygı duy

Aydınlanma

"Aydınlanma" kelimesi Budizm'de birkaç farklı kavramın çevirisi olarak rahat bir şekilde kullanılır. Birincil anlamı, Gautama'nın incir ağacının altında meditasyon yaparken yaşadığı "uyanış" veya "anlayış" anlamına gelen *bodhi*nin bir çevirisidir.

Bu genellikle kendiliğinden bir içgörü kazanma anlamındadır. Gelgelelim Gautama'nın şüphesiz bir "işte" aydınlanma ânı olmasına rağmen Bodhi ağacının altında elli gün meditasyon yaptığı ve ona Budalığı kazandıran tam anlayış olan *bodhi*ye ulaşmadan önce birkaç yıl daha tefekkür ettiği söylenir. Ani içgörü, *bodhi*nin, yani uyanışın yalnızca bir parçasıdır.

"Aydınlanma" kelimesi Batı'da sadece anlama sürecini değil, aynı zamanda sonucu da tanımlamak için kullanılır. Bu anlamda, Buda'nın içgörü ve anlayışından aydınlanma -bir uyanış- kazandığı söylenir. Bazı açılardan aydınlanma, *bodhi* ile gelen varoluşun ızdırabından kurtulma durumu anlamına da gelebilir.

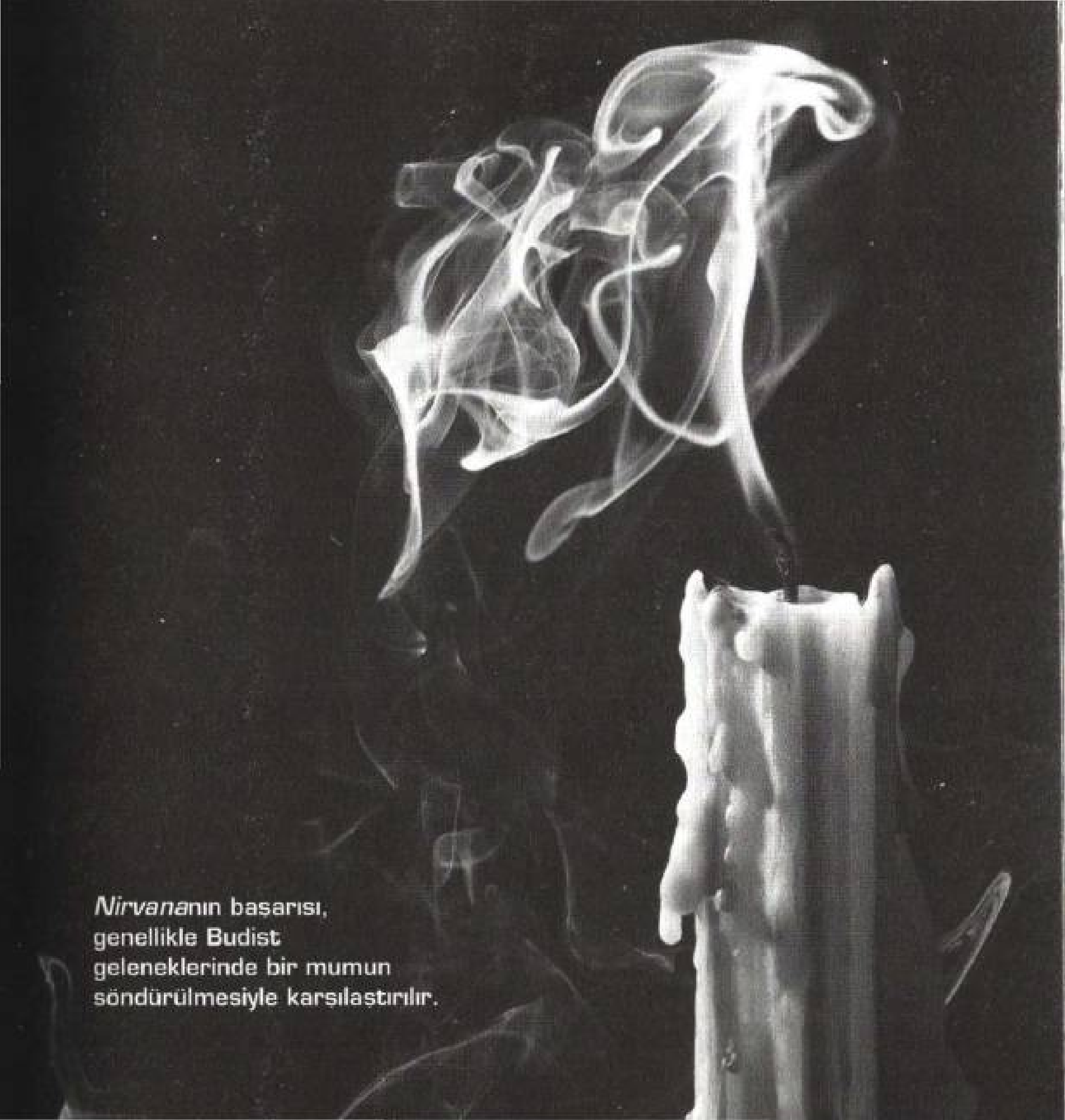

Tayland'daki bir Budist tapınağında Bodhi ağacının altında bir Buda heykeli oturuyor.

Nirvana

Diğer dharmik dinlerde olduğu gibi Budizm de doğum, ölüm ve yeniden doğuş döngüsü inancına dayanır ve amacı bu döngüden kurtulmaktır. Ancak Budizm'deki bu özgürleşmenin doğası diğer inançlarınkinden farklıdır. Art arda yaşam sürerken *dukkha*, yani acı ve tatminsizlik yaşarız. Ancak aydınlanmaya ulaşabilirsek varoluşun ve yeniden doğuşun ötesinde bir duruma -*nirvana*- girme fırsatımız olur.

Sanskritçe *nirvana* kelimenin tam anlamıyla "söndürme" anlamına gelir. Budistler için *samsara*nın sona ermesi, aynı zamanda ızdırabın ve tatminsizliğin nihayeti, bilincin kesilmesi ve bensizliğin farkındalığı anlamına gelir. Bu sonsuz bir ruhun varış noktası değildir, var olmamanın tutkusuz huzuru -varoluştan kaçış- ve olmayan ve de olmayacak olanla karakterize edilir. *Bodhi*ye (aydınlanmaya) ulaşan bir kişi, tamamlanmış veya nihai *nirvana*ya geçiş yaptığında ölümüne kadar kalacağı tamamlanmamış bir *nirvana* durumuna ulaşmıştır.

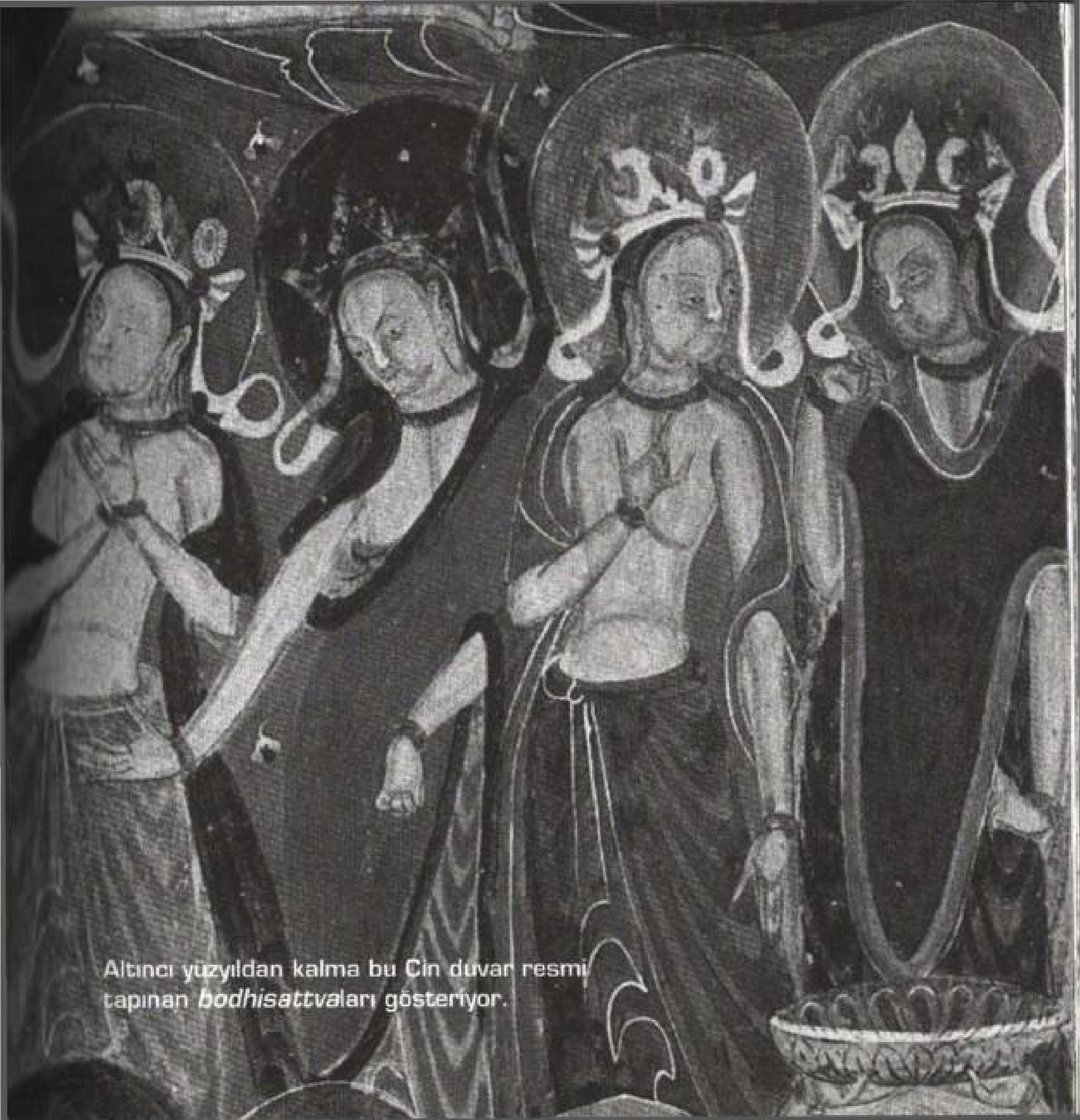

*Nirvana*nın başarısı, genellikle Budist geleneklerinde bir mumun söndürülmesiyle karşılaştırılır.

Budalar ve Bodhisattvalar

Siddhartha Gautama, varoluşun gerçeklerini ve ondan kurtulmanın yolunu tam olarak anladığına inandığında Buda (*Bodhi* kelimesinden gelir) unvanını aldı. Bazı Budist geleneklerine göre unvanı hak eden ilk kişi değildi ancak öğretileri Budizm'i dünyaya getiren Buda olarak saygı görmektedir.

Mahayana geleneğinde, Gautama Buddha'nın bir öğretmen olarak hayatına saygı duyulmasının yanı sıra taklit de edilir. *Bodhi* hakkındaki bilgi ve anlayışlarını paylaşma örneğini takip eden insanlar *bodhisattva* olarak bilinir ve manevi rehberlik kaynakları olarak saygı görürler. Gautama Buddha gibi onlar da aydınlanmaya ulaşmış ancak diğerlerinin de aynı uyanış aşamasına ulaşmalarına yardımcı olmak için ölümlerine kadar nihai *nirvana*ya geçişlerini ertelemişlerdir. Çoğu zaman bu *bodhisattva*lar manastır tarikatlarında bulunur ya da hayatlarını *bodhi*ye ulaşmak için meditasyona adamışlardır, tüm dünyanın aydınlanmasını sağlamak için içgörülerini kullanmaya yemin etmişlerdir.

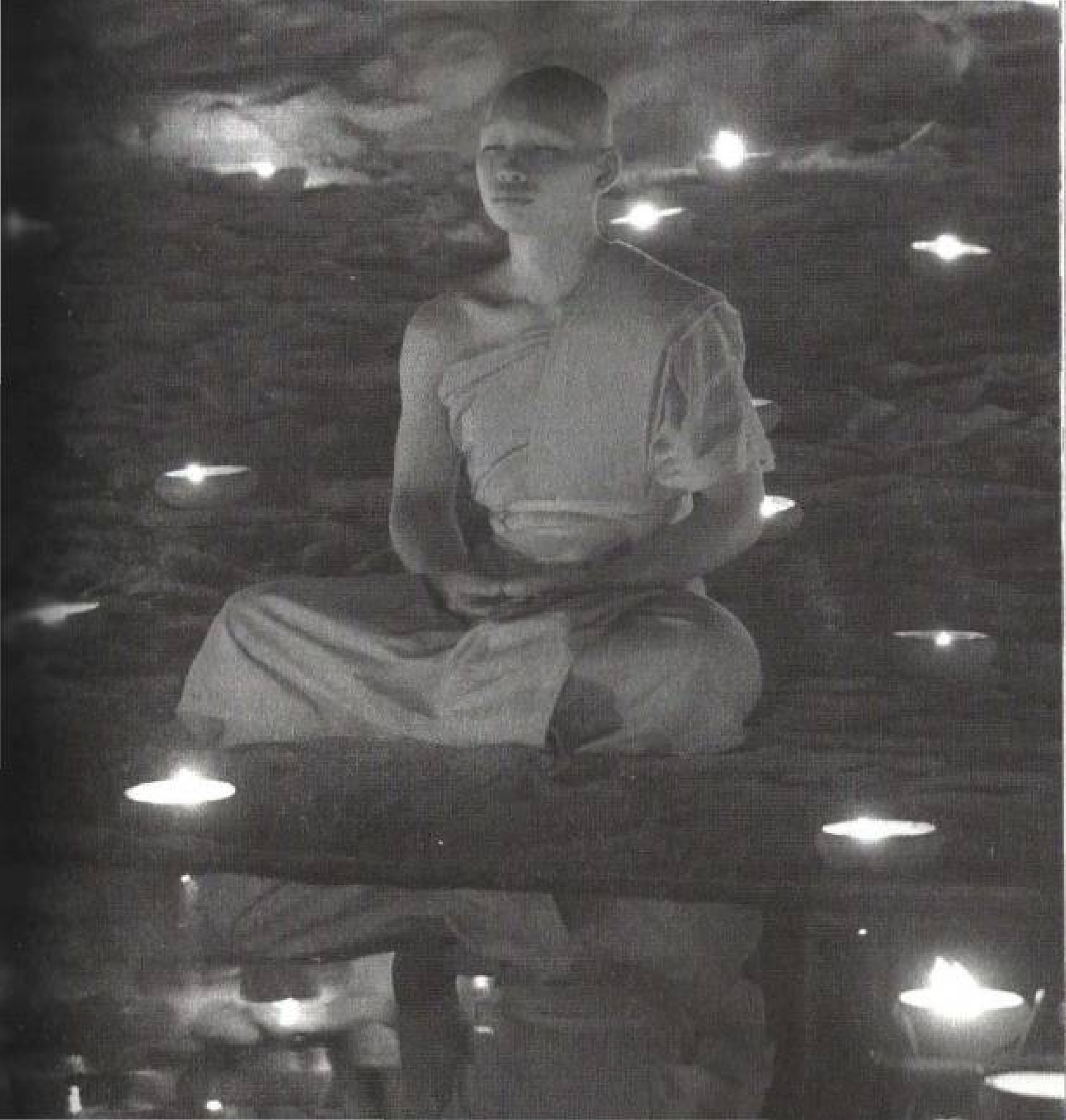

Altıncı yüzyıldan kalma bu Çin duvar resmi tapınan *bodhisattva*ları gösteriyor.

Budist Meditasyonu

Budizm'in önemli ayırt edici özelliklerinden biri Gautama'nın fikirlerinin tefekkürden gelmesidir; geleneksel tasvirler onu bağdaş kurarak oturmuş, yüzünde huzurlu bir gülümsemeyle gösterir. Aydınlanmaya düzenli meditasyonla ulaşabildiği için takipçileri nezdinde bu önemli bir uygulama olarak kabul edilir.

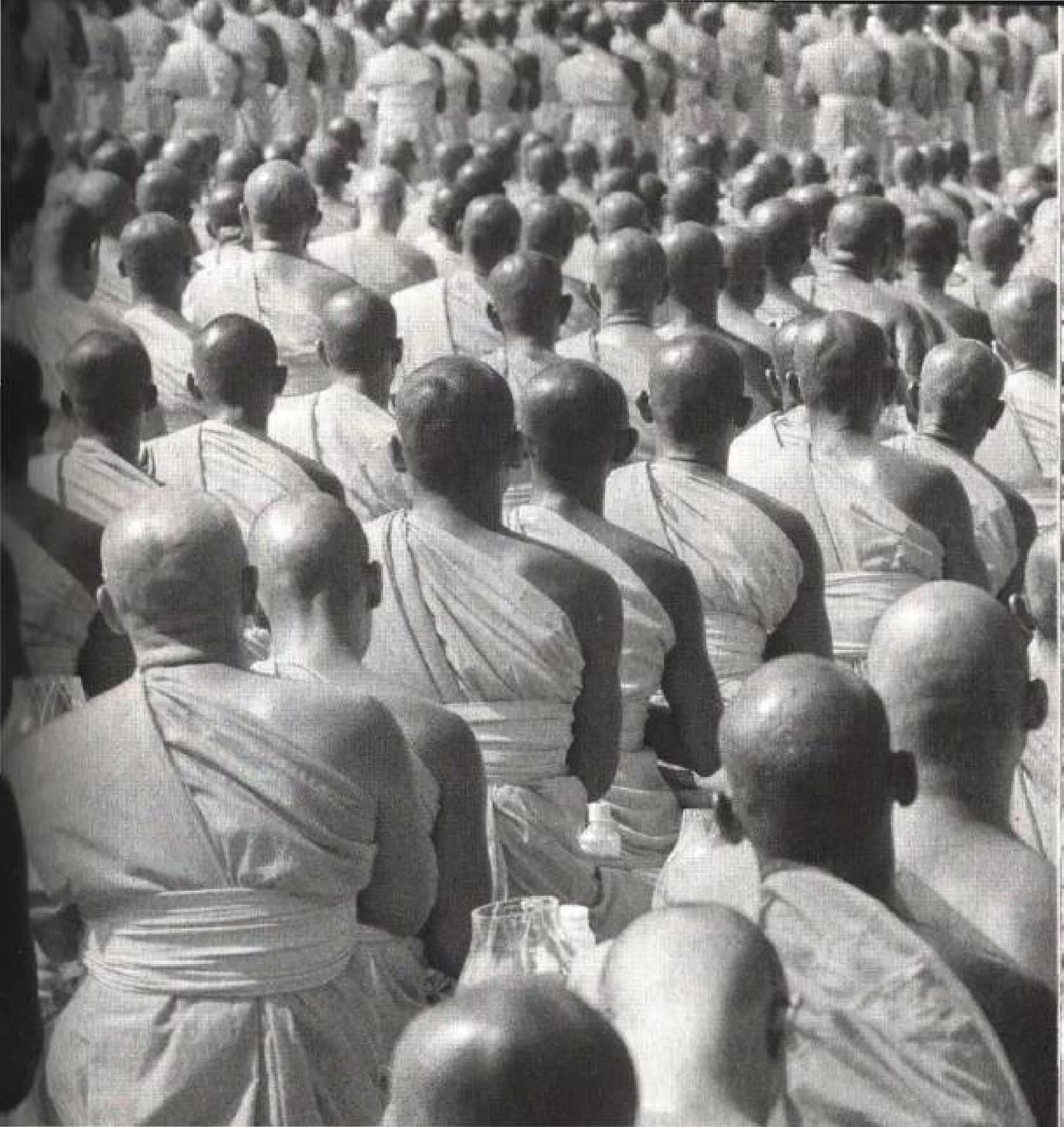
Sekiz Katlı Yol'un üç unsuru (bkz. sayfa 144), meditasyon için gerekli olan doğru tutumlara doğrudan atıfta bulunur. Buda'nın aşırı çilecilik ve sertçe kendini aşağılama da dâhil olmak üzere birçok yöntemi denediği ancak başarılı olmadığı söylenir. Bunun yerine umursamazlık ile birçok kutsal adamın izlediği katı talimler arasında bir orta yol aradı. Bir ağacın altında tek başına oturmakla ilgili bir çocukluk anısını hatırlayarak bunu "uyanmaya" yol açacak meditasyon için ideal zihin durumu olarak gördü: Zevk veya acı düşüncelerinden arınmış, dikkati dağılmış değil; dikkatli, varlıkla yokluğun gerçeklerine odaklanmış.

Rahipler ve Manastırlar

Budizm'in çoğu dalında güçlü bir manastır geleneği vardır. Bu gelenek Buda'nın kendisi tarafından kurulan keşiş tertibinden kaynaklanır. Her biri farklı kural ve disiplinlere sahip birkaç tertip vardır. Bununla birlikte, genel olarak, genç bir kişi bir tarikata *sramanera* (acemi) olarak girer ve bir öğrenme döneminden sonra bir *bhikkhu* (görevli keşiş) veya *bhikkhuni* (rahibe) olabilir.

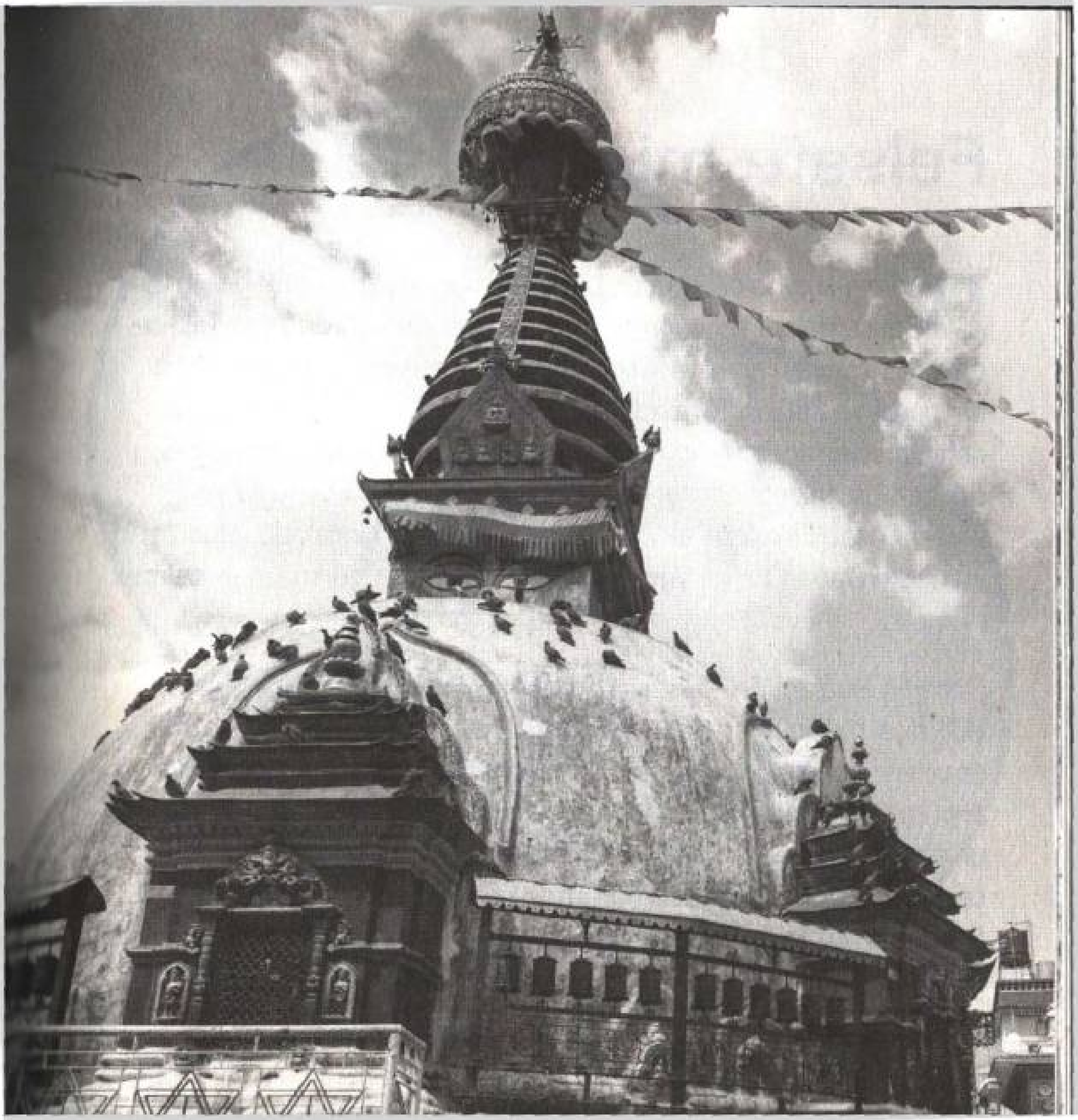
Bhikkhu kelimesi "sadakayla yaşayan biri" anlamına gelir; Budist rahipler maddi dünyadan vazgeçerek kendilerini sadece meditasyona değil, aynı zamanda hayırseverlikle topluma hizmet etmeye adamaya da yemin ederler. Mahayana tarikatlarındaki keşişler, başkalarının aydınlanmaya ulaşmasına yardımcı olmak için *bodhisattva* (bkz. sayfa 150) olmayı da üstlenebilirler. Bazı tertiplere sekiz yaşındaki erkek çocuklar *sramanera* olarak katılabilse de bu katılım genel itibarıyla ömür boyu bir taahhüt anlamına gelmez. Yetişkin *bhikkhu*lar, sade bir hayat sürmeye ve bekârlığa söz vermelerine rağmen aileleriyle iletişimlerini sürdürebilirler ve istedikleri zaman tertibin dışındaki hayata geri dönme seçeneğine sahiptirler.

Tapınaklar ve Stupalar

Budizm hiçbir tanrıdan bahsetmez ve bu nedenle ibadetin Budist uygulamalarında rolü yoktur. Bunun yerine, meditasyon yoluyla bireysel ruhsal gelişime daha çok önem verilir. Ancak bu, Budizm'in bir ritüel unsurundan yoksun olduğu anlamına gelmez—birçok gelenekte amaca uygun olarak inşa edilmiş tapınaklarda gerçekleştirilen ortak resmî törenler vardır.

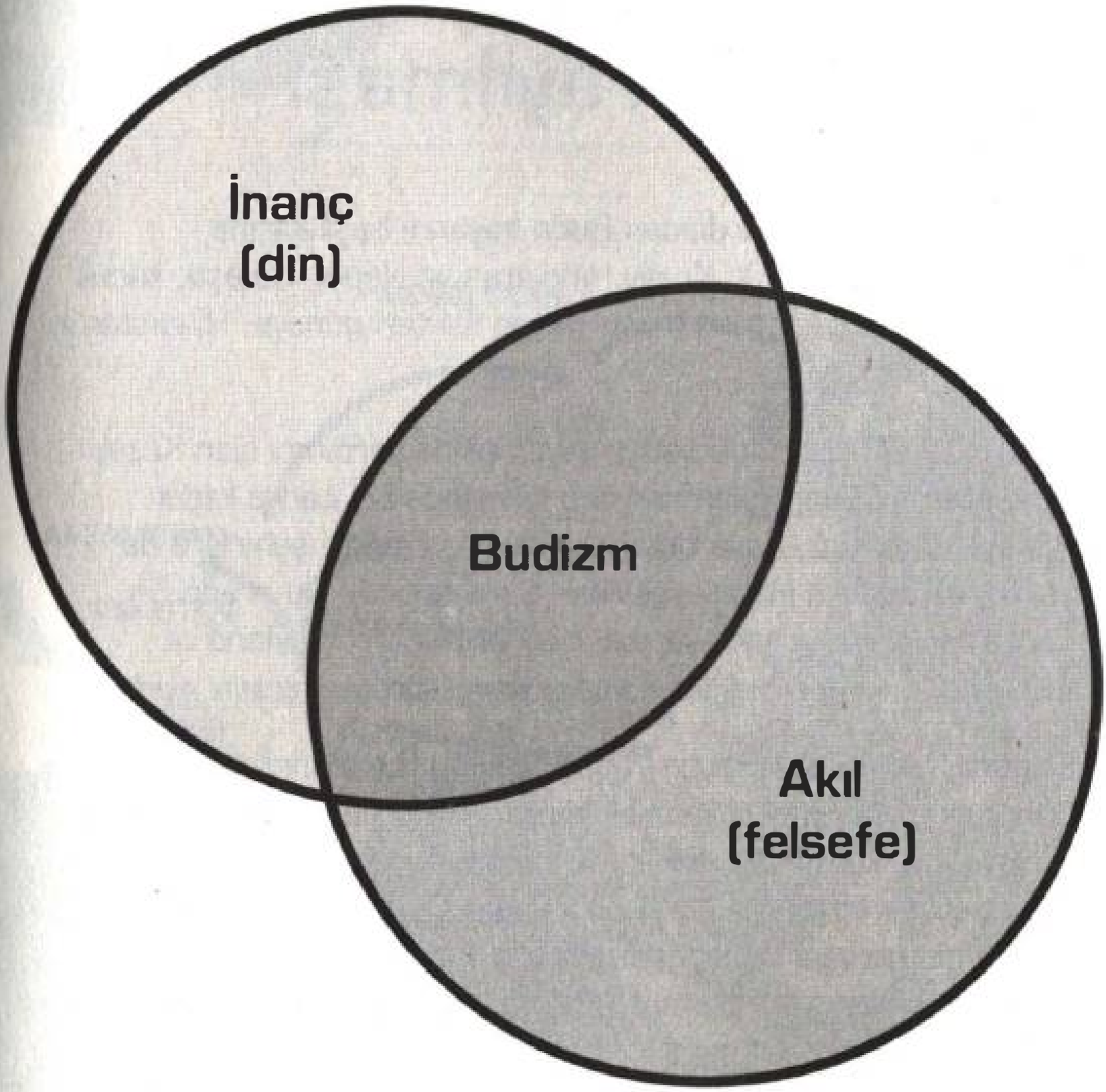
Törenler, meditasyon için koşullar sağlamak adına basit ritüellerden, yarı ilahi bir kurtarıcı olarak Buda'ya daha özenli bağlılık gösterme hizmetlerine kadar uzanır. Aydınlanmanın nasıl bir şey olduğuna dair bir fikir vermek için daha fazla sermest edici toplantılar da vardır. Tapınaklar çeşitli tarzdadır. Bazıları Buda resimleriyle veya mantralarla (meditasyona yardımcı olacak ilahiler ve sesler) ilişkili sembollerle süslenmiş mütevazı binalardır. Bazıları ise Buda ve *bodhisattva*nın yaşamına ait tasvirlerle cömertçe dekore edilmiş süslü tapınak kompleksleridir. Budist dünyasındaki birçok farklı stupa -*bodhisattva*ların kutsal eşyalarını barındıran kubbeli türbeler- meditasyon yeri olarak hizmet eder.

Felsefe mi, Din mi?

Budizm kozmolojiden çok bireysel maneviyat ve ahlakla ilgilenir. Gautama'nın kurduğu hareket fikirlere, düşünceye ve bilince dayanır; manevi doyum getirecek bir hayat yaşamak için pratik bir çerçeve sağlar. Bu nedenle kimisi tanrıları, ibadetleri veya ilahi vahiyleri içermediği için onun gerçekten bir din olmadığını, sadece bir felsefe -dünyayı açıklamanın rasyonel bir yolu ve ahlakın pratik ilkeleri- olduğunu iddia edebilir. Ancak bu, Budizm'in inanca dayanan belirli yönleri olduğu gerçeğini görmezden gelmek demektir.

Örneğin Budizm'deki akıl yürütmenin çoğu *samsara* (bkz. sayfa 80) diye bir şeyin olduğu ve bunun *dharma* ile *karma*nın kozmik yasalarından etkilendiği varsayımına dayanır. Bunlar rasyonel argümanlardan ziyade inanç meseleleridir. Budizm, doğaüstü unsurları içeren bir felsefe biçimi olarak kabul edilebilir veya teist olmayan bir din şeklinde tanımlanabilir. Ya da belki de Gautama'nın kendisinin de söylediği gibi Budizm, din ile felsefe arasında orta bir yoldur.

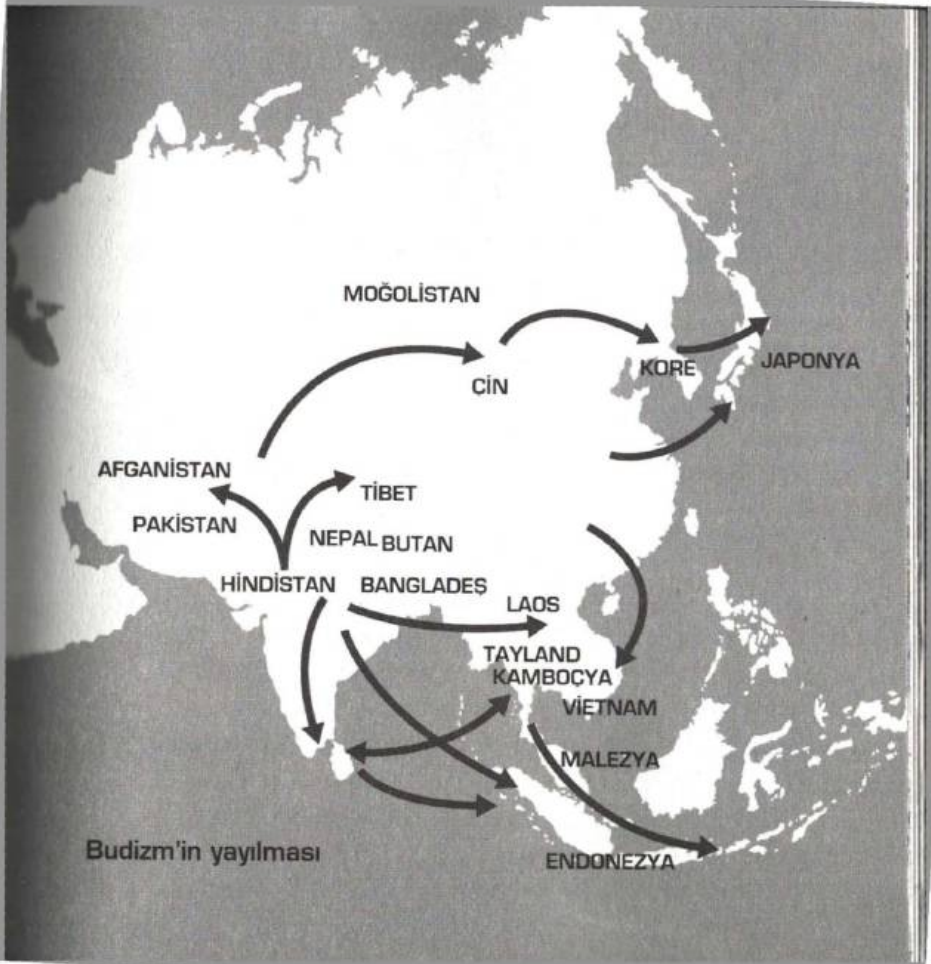

İnanç
(din)
Budizm
Akıl
(felsefe)

Budizm'in Yayılması

Aydınlanmasının ardından Buda hayatını başkalarına öğretmeye adadı. Kuzey Hindistan ve Nepal'i dolaştı, küçük bir mürit kitlesi kazandı. Yavaş yavaş fikirleri güneye, Hindistan'ın geri kalanına yayıldı.

Din, MÖ 180 civarında batıya yayılmasına yardımcı olan Kuzey Hindistan'ın Yunan kolonizasyonu sırasında Sri Lanka kadar güneye ulaşmıştı. Asya ticaret yolları üzerindeki şehirlere de yayıldı ve Budizm Himalayalardan Çin'e taşındı. Bu arada Sri Lanka'dan deniz yoluyla yapılan ticaret Budizm'i Tayland ve Güneydoğu Asya'nın diğer bölgelerine götürdü.

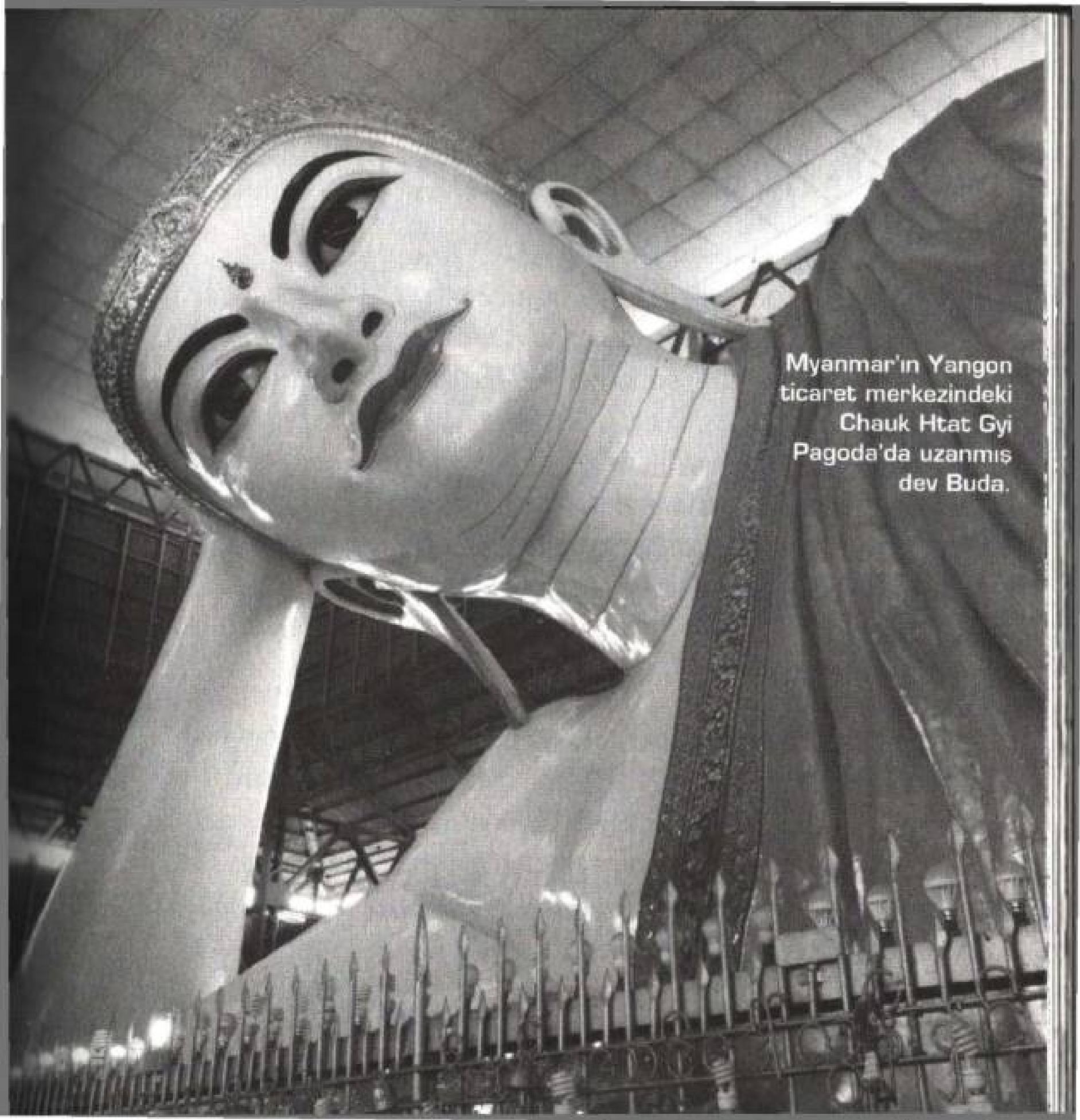
Budizm, Müslüman Babür İmparatorluğu (on altıncı-on dokuzuncu yüzyıllar) altında Hindistan'da geriledi ve daha yakın zamanlarda komünist rejimlerce bastırıldı, muhafazakâr İslam devletleri tarafından tehdit edildi ancak Çin dâhil birçok ülkede baskın din olmaya devam etmektedir. Asya'daki statüsüne rağmen Budizm yakın zamanda Avrupa ve Amerika'da önemli bir taraftar kitlesi kazanmıştır.

MOĞOLİSTAN
CİN
KORE
JAPONYA
AFGANİSTAN
TİBET
PAKİSTAN
NEPAL
BUTAN
HİNDİSTAN
BANGLADEŞ
LAOS
TAYLAND
KAMBOÇYA
VİETNAM
MALEZYA
ENDONEZYA
Budizm'in yayılması

Theravada Budizm'i

Budizm'in en eski dalı ve muhtemelen orijinal geleneğe en yakın olanı, "Yaşlıların Okulu" anlamına gelen Theravada'dır. Budizm'in Hindistan'a yayılan ve esas olarak alt kıtanın güneyinde ve Sri Lanka'da varlığını sürdüren en eski geleneklerinden evrimleşmiştir. Theravada geleneğinin temel doktrinini oluşturan Pali kanonunun derlendiği yer burasıydı. Gelenek Güneydoğu Asya'ya gitti ve Tayland, Laos, Kamboçya ve Myanmar'da (eski adıyla Burma) Budizm'in baskın biçimi hâline geldi.

Diğer Budist mezhepleri ile karşılaştırıldığında törenden ziyade bireysel meditasyon, disiplin ve rasyonalizme, güçlü bir manastır geleneğine önem vererek biraz muhafazakâr ve bazen de katı durur. Bununla birlikte Theravada tapınakları genellikle görkemli bir şekilde dekore edilmiştir ve Buda'nın görkemli bir figür olarak resmedildiği tasvirler bulundurur. Bugün Budistlerin yaklaşık üçte biri Theravada Budizm'inin mensuplarıdır.

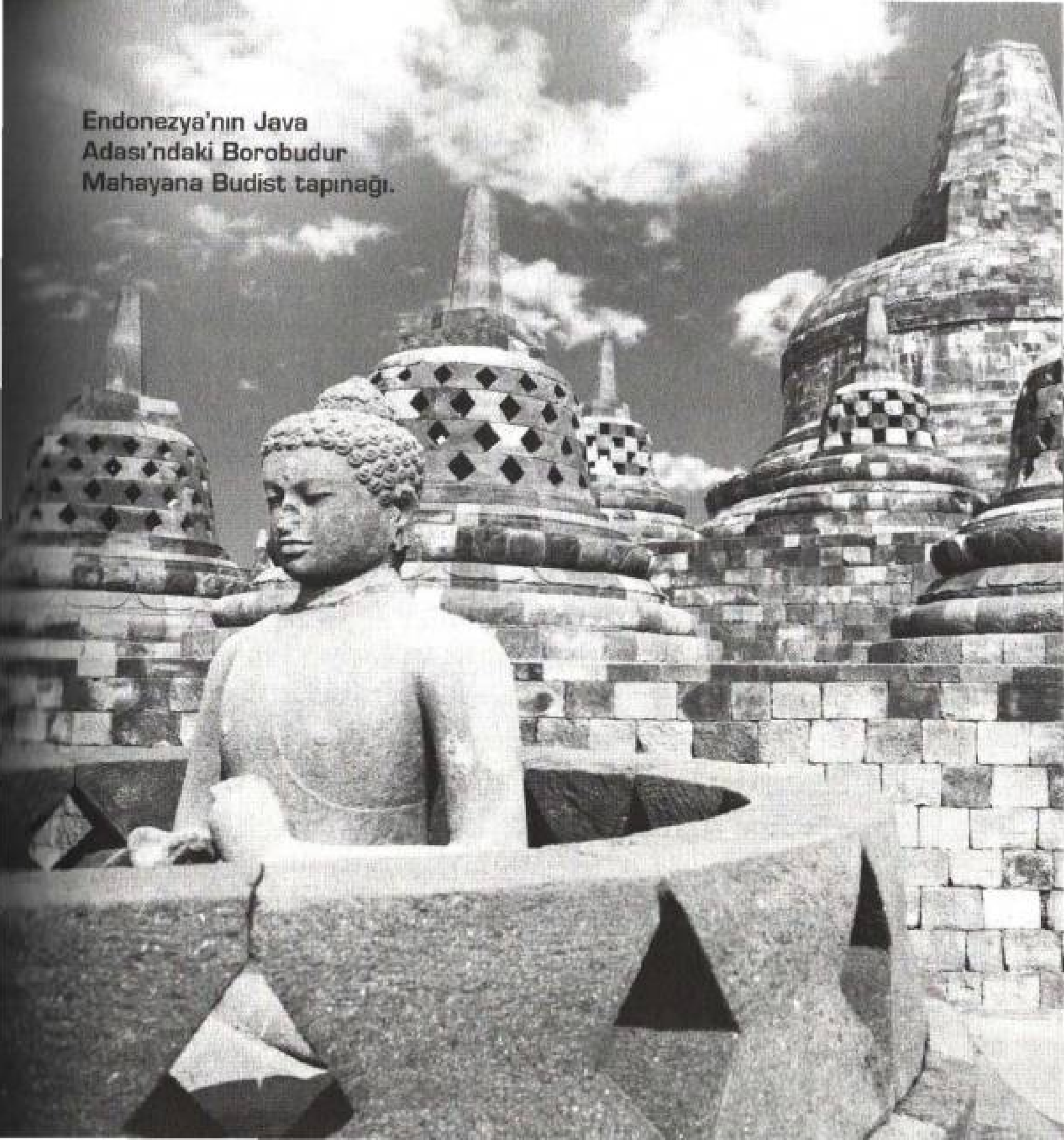

Myanmar'ın Yangon ticaret merkezindeki Chauk Htat Gyi Pagoda'da uzanmış dev Buda.

Mahayana Budizm'i

Budizm'in ana dallarının en büyüğü olan Mahayana ("Büyük Araç" anlamına gelir) tüm Budistlerin yarısından fazlasını içerir ve Çin, Japonya ve Vietnam'daki baskın Budizm biçimidir. Bu dal, *Mahayana Sutraları*'nda -orijinal Budist metinleri üzerine yorumlar, birinci yüzyıl civarında yazıldığı düşünülmektedir- ifade edilen fikirlerden geliştirilmiştir. Bu metinler Budizm, Tibet ve Çin üzerinden Moğolistan'a ve ayrıca anavatanları olan Hindistan alt kıtasına yayıldıkça bilhassa etkili oldu.

Mahayana ile eski Theravada geleneği arasındaki temel fark Mahayana'nın *bodhisattva*ya (bkz. sayfa 150) odaklanmasıdır. Mahayana, Theravada'nın bireysel aydınlanma üzerindeki vurgusunu Buda'nın örnekliğinin özüne aykırı görür; bu nedenle kişisel *nirvana*ya değil, *samsara*dan evrensel kurtuluşu sağlayabilecekleri Budalığa talip olur. Mahayana törenleri daha adanmış olma eğilimindedir ve âdeta Buda'ya yarı ilahi bir kurtarıcı olarak tapınılır.

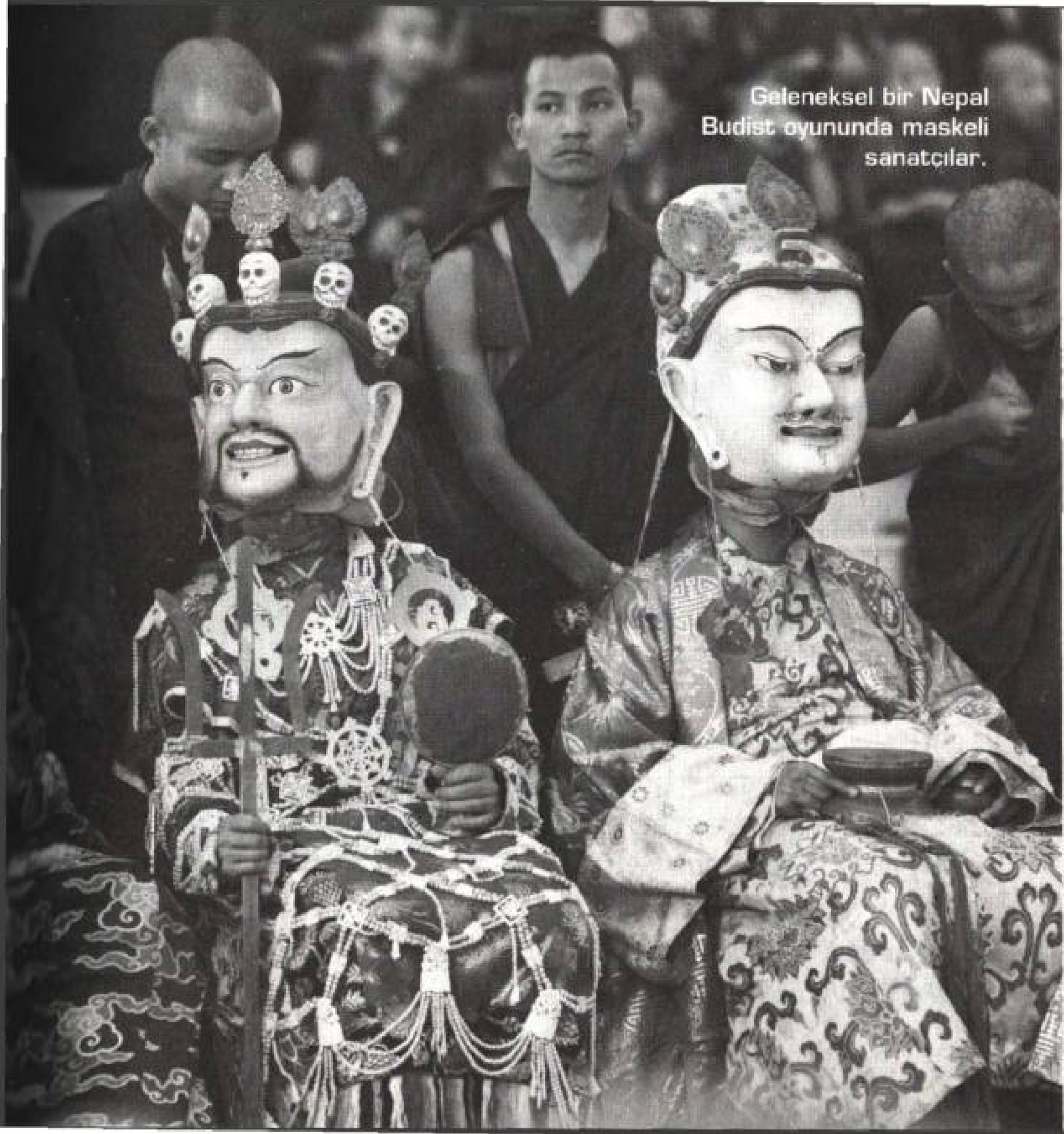

Endonezya'nın Java Adası'ndaki Borobudur Mahayana Budist tapınağı.

Vajrayana Budizm'i

Ana Budist geleneklerinin üçüncüsü olan Vajrayana, sekizinci yüzyılda bir Hint Budist mezhebinden geliştirildi ve bugün esas olarak Tibet ve Butan gibi Himalaya ülkelerinde uygulanmaktadır. Tantra olarak bilinen ezoterik Hindu metinlerinde açıklanan meditasyon tekniklerini içerdiğinden bazen Tantrik Budizm olarak da anılır.

Vajrayana ("Elmas Yolu"), meditasyona yardımcı olacak ayrıntılı ritüellerde mantralar ve mandalalarla yoganın da kullanımını içerecek şekilde yüzyıllar içerisinde gelişti. *Nirvana*nın veya Mahayana'nın bir *bodhisattva* olma hedefini taşıdığı Theravada meditasyonunun aksine Vajrayana ritüelleri, takipçilerin "Buda doğasını" gerçekleştirmelerinin bir yoludur. Bu, aydınlanma ya da *nirvana* ile aynı şey değildir (bkz. sayfa 130 ve 148); hatta kavramı sadece entelektüel bakımdan anlamak bile mümkün değildir, duygusal ve fiziksel olarak da deneyimlemek gerekir. Vajrayana, metinlerden öğrenmenin imkânsız olduğuna inanılan bir bilgi olduğu için eğiticiden öğrenciye geçen sözlü bir gelenektir.

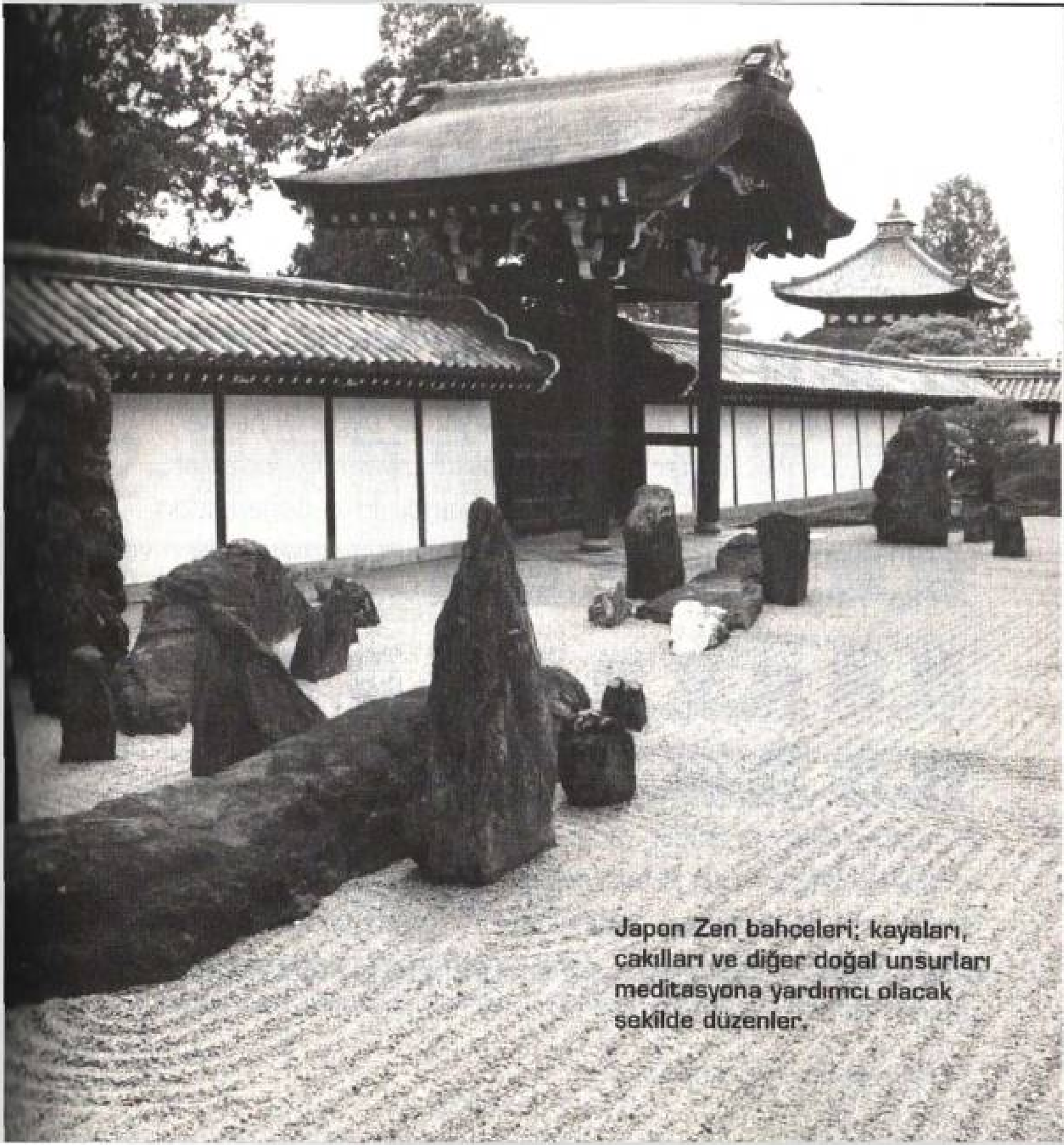

Geleneksel bir Nepal Budist oyununda maskeli sanatçılar.

Zen Budizm'i

Budizm Çin'de taraftarlar kazandıkça Taoizm ve Konfüçyüsçülük felsefelerinden (bkz. sayfa 174 ve 176) etkilenmiştir. Ortaya çıkan düşünce okulu Çan Budizm daha sonra Vietnam, Kore ve Japonya'da kabul edildi ve buralarda Zen Budizm'i olarak bilinmeye başladı—Batı'da en çok bilinen şekli budur.

Kökleri Mahayana geleneğinde (bkz. sayfa 164) bulunan Zen, düzen ve disipline önem verir. Budalığa götüren aydınlanma hedefini Mahayana ile paylaşır ancak adanmışlık ritüellerini ve dışa dönük gösteriyi büyük ölçüde reddeder. Bunun yerine bir Zen Budisti, Budizm ilkelerine göre titizlikle yaşayarak ve özellikle bir Zen eğitmeninin rehberliğinde meditasyon yaparak "Buda doğasına" dair içgörü elde edilebileceğine inanır. Bu disiplinin merkezinde *zazen*, düzenli sessiz meditasyon vardır. Metinlerden bilgi aramak veya ritüel yoluyla meditatif bir duruma ulaşmak yerine Zen, daha entelektüel bir yaklaşım benimser ve uygulayıcıları odaklanmış konsantrasyon yoluyla gerçek bir anlayışa ulaşmaya teşvik eder.

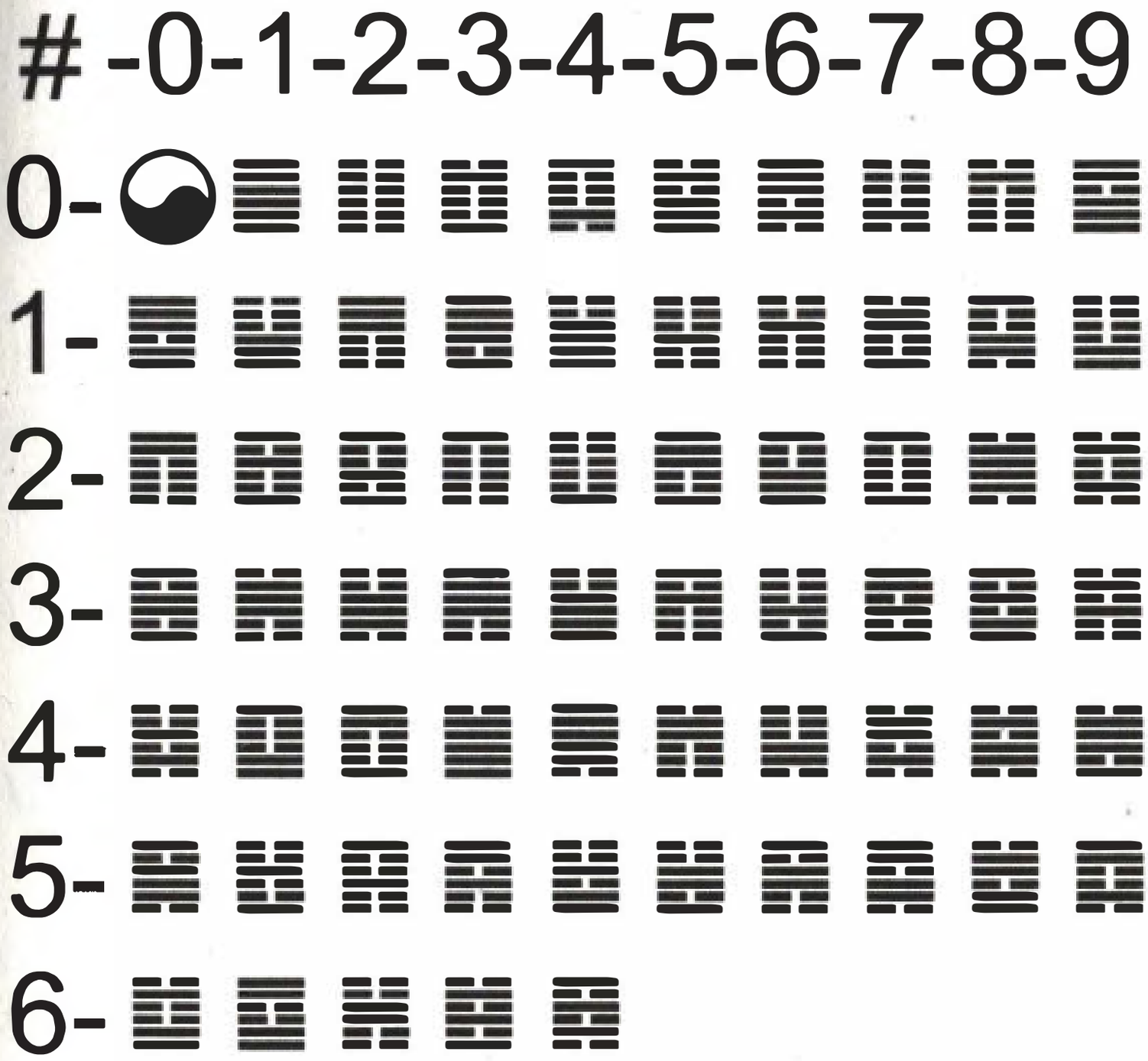

Japon Zen bahçeleri; kayaları, çakılları ve diğer doğal unsurları meditasyona yardımcı olacak şekilde düzenler.

Antik Çin'de Din

MÖ altıncı yüzyılda Çin İmparatorluğu'nda sofistike bir sivil toplum kurulmuştu. O zamana kadar Çin genelinde bazı ortak inançlara ve mitolojiye sahip bir dizi geleneksel "halk dini" vardı ancak ülke daha birleşik bir uygarlık hâline geldikçe yeni dinî fikirler gelişti. Birbirini izleyen hanedanlar idaresinde Çin toplumunun gayet yapılandırılmış doğasından etkilenen bu yeni inanç sistemleri, esas vurguyu mitolojiden ve tanrılara tapınmadan ahlak meselelerine ve "iyi yaşamı" neyin oluşturduğuna kaydırdı.

Öğrenmeye ve bilgeliğe çok değer verildi; Lao Tzu ve Konfüçyüs gibi saygın tarih ve felsefe âlimleri dünyayı ve dünyadaki yerimizi yorumlamanın yeni yollarını sundular. Aynı zamanda Buda'nın Hindistan'daki öğretileri, esas önemi ibadetten yaşam tarzına ve ahlaka kaydırmıştı ki bunlar çok geçmeden Çin'e yayıldı. Eski dinler ortadan kalkmadı ancak Taoizm, Konfüçyüsçülük ve daha sonra Budizm'in daha yeni, daha felsefi inanç sistemleriyle devam etti.

MÖ 1000 yıllarından kalma, kehanetler barındıran *I Ching* veya *Değişiklikler Kitabı* hem Taoizm hem de Konfüçyüsçülükte temel bir metindi.

Lao Tzu

Çin, Zhou Hanedanlığı imparatorları döneminde oldukça okuryazar bir toplumdu ve bilginlere imparatorluk mahkemelerinde kütüphaneci ve arşivci olarak önemli roller verildi. Düşünceleri ve öğretileri *Tao Te Jing*, "Yaşam Yolu" başlıklı bir kitapta kaydedilen "Eski Usta" diye bilinen Lao Tzu bilhassa saygı görüyordu. Âlimin sözlerinden oluşan bu antoloji, ebedî ve değişmeyen bir yaşam tarzını izlemeye dayanan kapsamlı bir dinî felsefe olan Taoizm'i ortaya çıkardı.

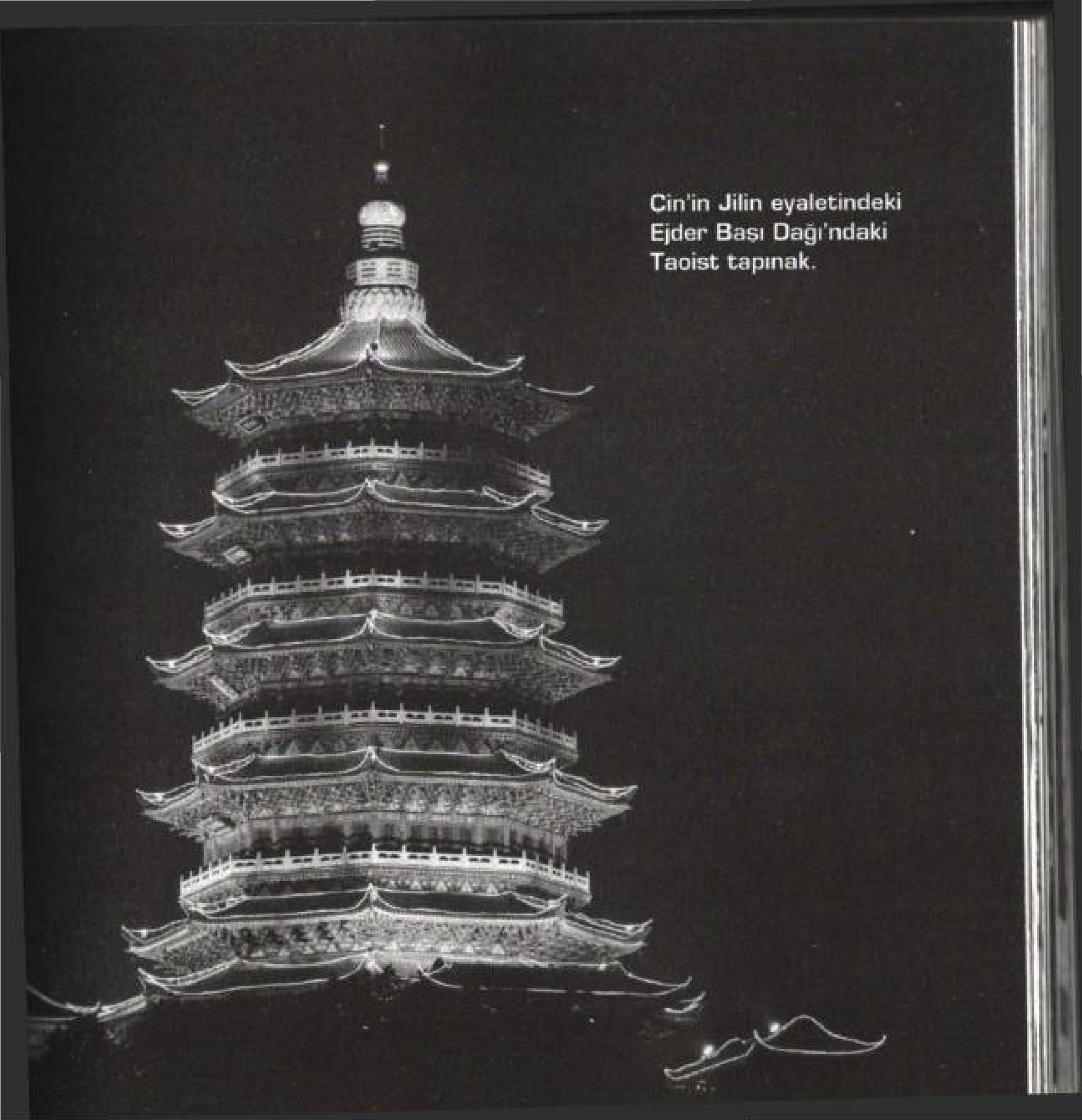
Lao Tzu'nun hayatı, hatta gerçekten var olup olmadığı hakkında çok az şey biliniyor. Ancak geleneğe göre Çengzhou'daki Zhou sarayının ahlaki çöküşünden dolayı hayal kırıklığına uğradı ve basit bir münzevi hayatı yaşamak adına bir mandanın sırtında Çin'i seyahat etmeye çıktı. Hikâyeye göre şehrin kapısında Yinşi adında bir muhafız, bilgeliğinin bir kısmını geride bırakmadan gitmesine izin vermedi. Lao Tzu, *Tao Te Jing*'i orada yazmak zorunda kaldı; ardından bir daha görülmemek üzere şehirden ayrıldı.

老子

Taoizm

Lao Tzu kendi Taoizm felsefesine (bazen "Daoizm") doğanın güçlerini ve bunların birbirlerini nasıl uyumlu bir şekilde dengelediklerini uzun süre düşündükten sonra ulaştı. Yin ve yang öğelerinin ikiliğine ilişkin geleneksel Çin inancı üzerinde derin derin düşünmüştü: Dişil ve eril, karanlık ve aydınlık, soğuk ve sıcak.

Evrendeki her şeyin temelinde *tao* (yol) dediği bir ilke olduğunu fark etti. *Tao* ebedî ve değişmezdir ancak biz insanlar maddi yaşam tarzlarımız ve bencil hırslarımızla bunun üstesinden gelmeyi deniyoruz. Aslında onu anlamaya ve evrenin doğal yoluna göre yaşamaya çalışmalıyız. Lao Tzu, maddi dünyadan ve duygusal bağlılıklardan vazgeçerek doğayla uyumlu, basit, düşünceli bir yaşam sürmeyi savundu. Fikir basitti ancak tanrılara atıfta bulunmamak konusunda devrimciydi. Taoizm ilk başta felsefi bir fikir olarak kabul edildi ancak meditatif uygulamaları ile kısa sürede dinî bir destekçi kitlesi kazandı; Han Hanedanlığı döneminde (206-220) resmen bir din olarak kabul edildi.

Cin'in Jilin eyaletindeki
Ejder Başı Dağı'ndaki
Taoist tapınak.

Konfüçyüsçülük

Lao Tzu gibi (bkz. sayfa 172) Konfüçyüs, Çin'in imparatorluk saraylarında bir bilgin olarak istihdam edilmişti ve benzer şekilde Zhou Hanedanlığı döneminde toprak rekabetinden çekindi. Ancak Lao Tzu'nun yaptığı gibi Çin toplumuna sırtını dönmek yerine onu dönüştürebileceğini umarak bir felsefe önerdi.

Konfüçyüs, insanların erdem ve barış içinde, doğadan çok birbirleriyle uyumlu yaşamalarına olanak sağlayacak bir toplum çerçevesi ortaya koydu. Erdem, iyiliksever bir lidere saygı ve sadakat gösterme gibi kadim değerlere geri dönülmesini savunduğu için Kong Fuzi ("Kong Usta", Konfüçyüs şeklinde Batı dillerine geçmiştir) olarak bilinmeye başladı. Ona göre ancak bu değerlere sahip olunursa "göğün yoluna" girilebilirdi.

Konfüçyüs ayrıca sosyal inceliklere titizlikle uymaya ve görgü kurallarına riayet etmeye inanıyordu. Konfüçyüsçülüğün daha sonra bir din olarak görülmesine yol açan şey felsefesinin söz konusu ritüel yönüydü.

Göğün Yetkisi

Konfüçyüs'ün zamanında, yönetici sınıfın, özelde de imparatorların ilahi hakla yönettiği ve ahlaki olarak halktan üstün olduğu genel olarak kabul ediliyordu. Konfüçyüs mütevazı bir aileden gelen bir devlet memuruydu ve Çin toplumunun durumuna bakarak bu kabulü sorguladı.

Ne tanrıları ne de ahlak ve düzenin doğaüstü, göksel kökenleri olduğu fikrini reddetti. Bunlar böyle var kabul edildi ancak bir bakıma Konfüçyüs'ün düşüncesiyle alakasızdı. Neyin iyi, neyin kötü olduğunu gösteren ahlakın gök tarafından belirlendiğini kabul ederken Konfüçyüs "Cennetin Yetkisi"nin sadece seçilmiş hanedan ailelerine verildiği ve erdemin niteliğinin aristokrasiyle sınırlı olduğu fikrini reddetti. Herkesin iyiliğin ilkelerini öğrenebileceğini ve bunları uygulayarak erdemli bir yaşam sürdürebileceğini savundu. Bu da tüm toplumun yararına olacaktı. Konfüçyüs, erdemi gökten gelen bir lütuf olarak görmek yerine, erdemli davranışların onlara göğün inayetini kazandıracağını savundu.

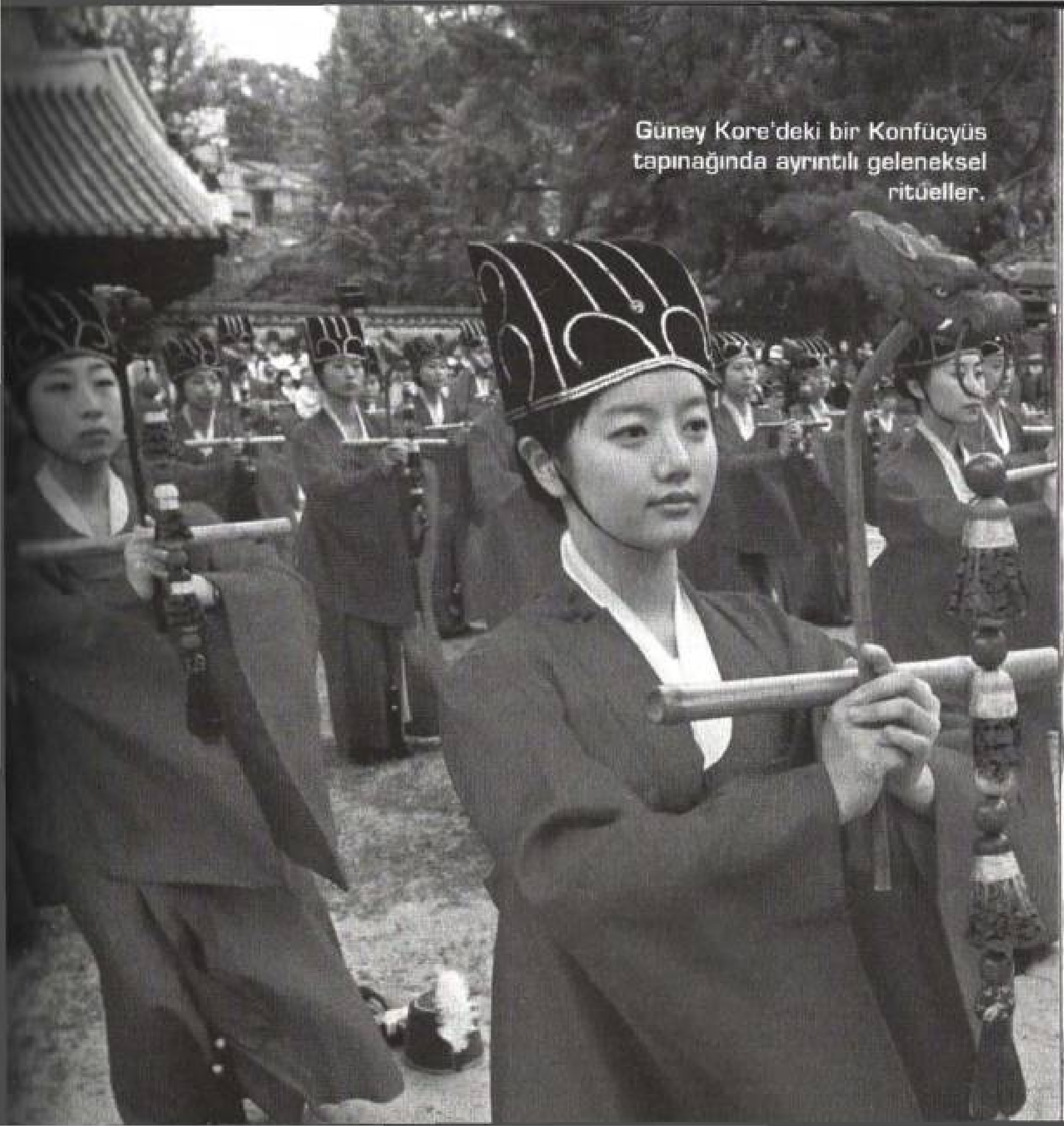
Fu Hsu gibi Çin imparatorları yetkilerini tanrılardan almıştı ki bu, Konfüçyüs'ün sorguladığı bir iddiaydı.

Konfüçyüsçü Ritüel

İmparatorluk sarayının bir hizmetkârı olarak Konfüçyüs, fikirlerinin toplumun iyiliği için nasıl uygulanabileceğini göstermeye can atıyordu. Sadakat ve saygı gibi geleneksel erdemlerin evrensel olarak gözlemlenmesi hâlinde, daha fazla sosyal kaynaşmanın yanı sıra ahlaki olarak daha doğru davranışların ortaya çıkacağını öne sürdü. Ayrıca bunların en iyi şekilde örnek olunarak öğretilebileceğini düşündü.

Konfüçyüs'e göre toplum; yönetici ile tebaa, baba ile oğul, karı ile koca, büyük ile küçük kardeşler veya yaşlı ile genç arkadaşlar gibi çeşitli, iki yönlü ilişkilerden oluşur. Konfüçyüs, bu ilişkilerdeki tarafların birbirlerine -tebaa hükümdara saygı gösterir, hükümdar da tebaasına iyi niyetiyle karşılık verir- mütekabiliyetin "Altın Kuralı"na göre sadakat gösterebileceklerini ileri sürmüştür; "Kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkalarına yapma." Bu karşılıklı saygıya dayalı ilişkileri güçlendirmek için Konfüçyüs, katı görgü kuralları ve resmileştirilmiş ritüel ile törenlerden oluşan kültüre büyük önem verdi.

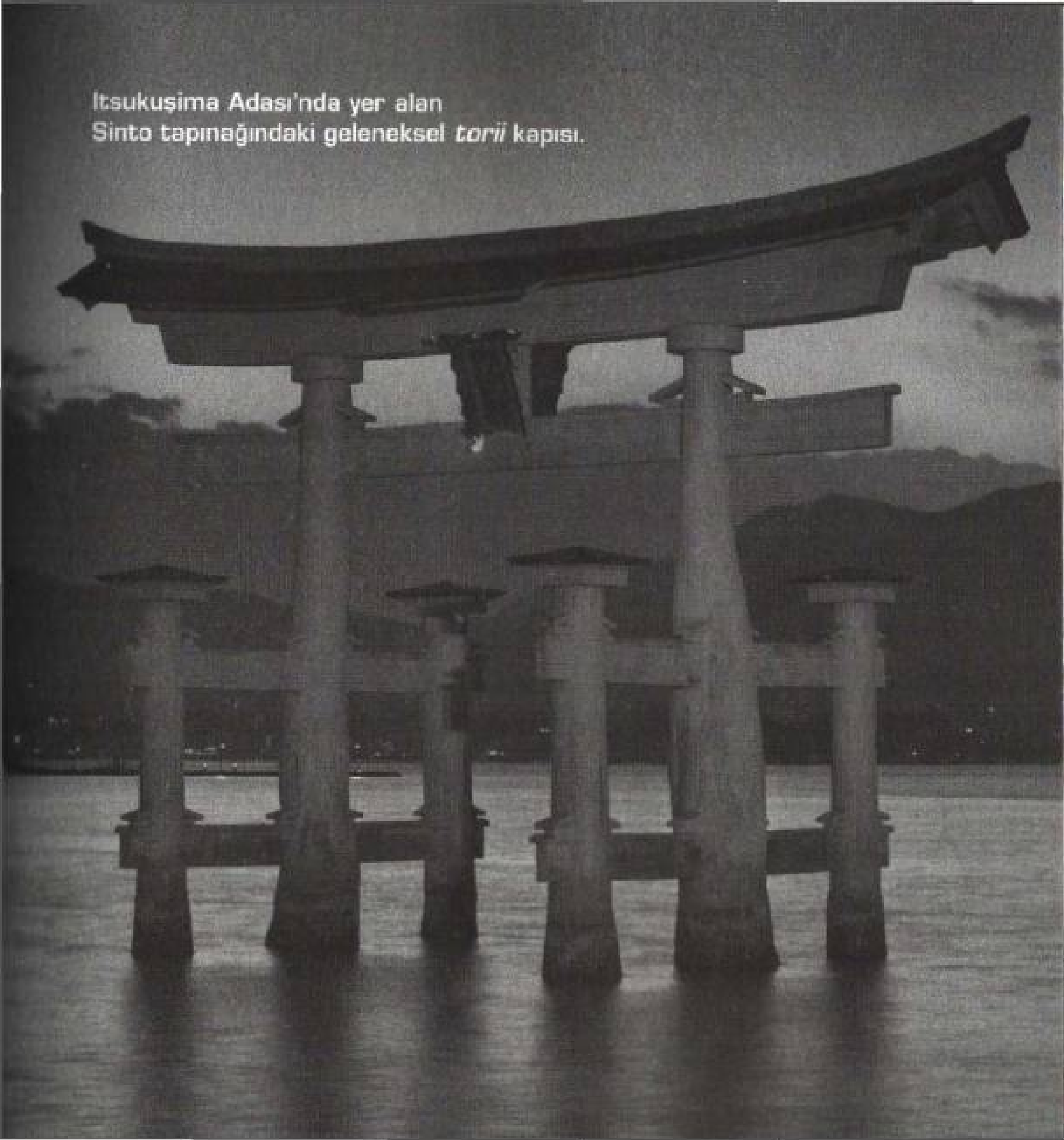

Güney Kore'deki bir Konfüçyüs tapınağında ayrıntılı geleneksel ritüeller.

Şinto

Japon halkının yerli dini Şinto, Japonya adalarının birçok farklı antik halk dininden evrimleşmiştir. Sekizinci yüzyılın bir diliminde, bu farklı dinler Şinto adı altında birleşmeye başladı. Çeşitli inançları sürdürürken benzer ritüelleri ve törenleri, standart bir giyimi ve türbe tarzını benimsediler.

Şinto özünde bir animizm biçimidir; hayvanların, bitkilerin ve hatta cansız nesnelerin *kami* olarak bilinen bir ruha sahip olduğuna dair bir inançtır. Bu *kami*leri barındırmak için inşa edilen türbeler de ibadet yerleridir. Bu ibadet genellikle, ruhlara adakların sunulduğu resmî bir ritüel uygulaması şeklindedir. Bugün insanların yalnızca küçük bir kısmı organize Şinto mezheplerine mensup olsa da Japon nüfusunun çoğunluğu hâlâ geleneksel Şinto inançlarına bağlıdır ve *torii* kapısıyla kendine özgü Şinto tapınağı, Japon manzarasının bir parçası olmaya devam etmektedir; tıpkı Avrupa'da kilisenin manzaranın ayrılmaz bir parçası olması gibi.

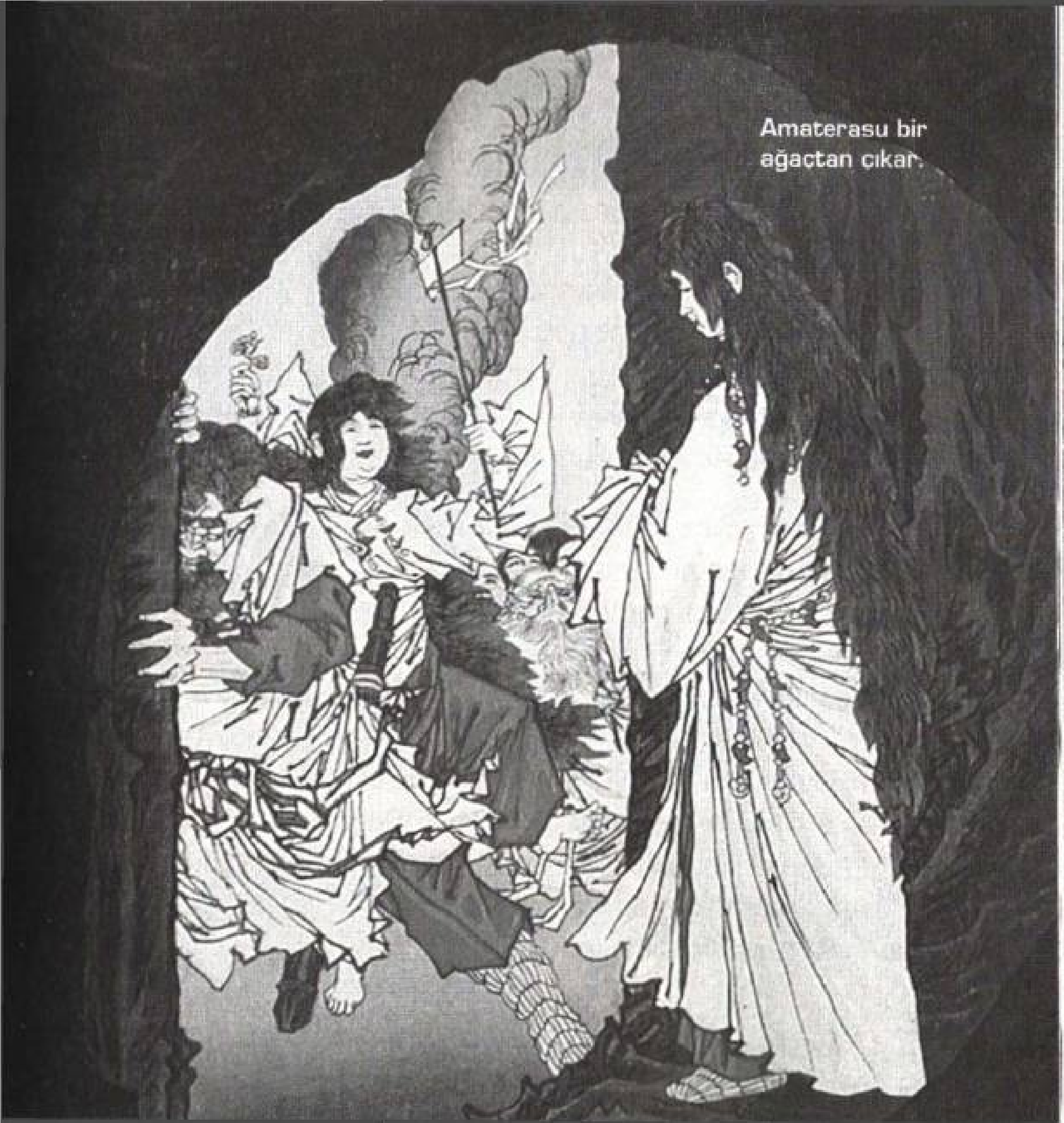

Itsukuşima Adası'nda yer alan
Sinto tapınağındaki geleneksel *torii* kapısı.

Tanrıların Yolu

Japonya'nın çeşitli yerli halk dinleri tek bir dinî gelenekte birleştikçe Şinto (Tanrıların Yolu) kelimesi kabul edildi. Bu "tanrılar", Güneş tanrıçası Amaterasu ve rüzgâr tanrısı Fujin gibi doğal fenomenlerin kişileştirilmiş hâlleridir ve dünyanın yaratıcıları olarak kabul edilirler.

Ancak Şinto'nun ana odak noktası yaratıcı tanrılar değil, aslında ruhlar olarak tanımlanabilecek *kami* (bkz. sayfa 182) üzerindedir. *Kami*ler, her canlının ve bazı cansız nesnelerle yerlerin sahip olduğu ruhsal özü veya enerjiyi temsil eder. Ölülerin ruhlarının da *kami* olarak yaşadığına inanılır. *Kami*, kendisinden ayrı bir doğaüstü varlıktan ziyade, bir şeyin doğasında bulunan doğal güçtür. Ayrı bir âlemden ziyade bu dünyada yaşar, insanlar ve ruhlar arasında bir etkileşime olanak tanır. Bu şekilde Şinto'nun mensupları, atalarının geçmişleriyle bağlarını koruyabileceklerine ve birbirine bağlı doğal bir evrenin parçası olarak insanların "yerinin" bilincine varabileceklerine inanırlar.

Amaterasu bir
ağaçtan çıkar.

Şinto Ritüelleri

Bir veya daha fazla *kami* barındıran Şinto mabedi, ibadet eylemlerinin birincil odak noktasıdır. Mabet genellikle, din dışı ile dinî olan arasındaki eşiği simgeleyen bir *torii* kapısıyla bir tapınağın veya bir külliyenin içinde olabilir. Birçok Şinto evinin de ev içi ibadet için kullanılan minyatür tapınakları vardır.

Törenin evde mi, yoksa bir tapınağın ibadet salonunda mı yapıldığına bakılmaksızın standart bir ayin dizisi izlenir. İlk olarak arınma ritüeli gerçekleştirilir: Bu eylem sadece el yıkama veya ağzın durulanmasından tüm vücudun temizlenmesine kadar uzanabilir. Tapınan kimse daha sonra, insanlar ile *kami* arasındaki uyumu korumak ve tanrıların iyi niyetini sağlamak için *kami*ye bir ikramda bulunur; bu meyve, sebze veya pirinç gibi yiyeceklerden oluşur. Bunu *kami*yi onurlandırmak için türbenin önünde iki kez eğilmek ve bir duaya başlamadan önce iki kez el çırpmak takip eder. Tören, tapınağa bir selam verilmesiyle sona erer.

Bir Sinto rahibi, harai-gushi arındırma değneğini sallıyor.

Muskalar ve Tılsımlar

Şinto ibadeti sırasında yapılan adaklar sadece ruhları ve tanrıları onurlandırmak veya hoşnut etmek için yapılmaz, aynı zamanda genellikle onların lütfunu isteyen dualar da edilir.

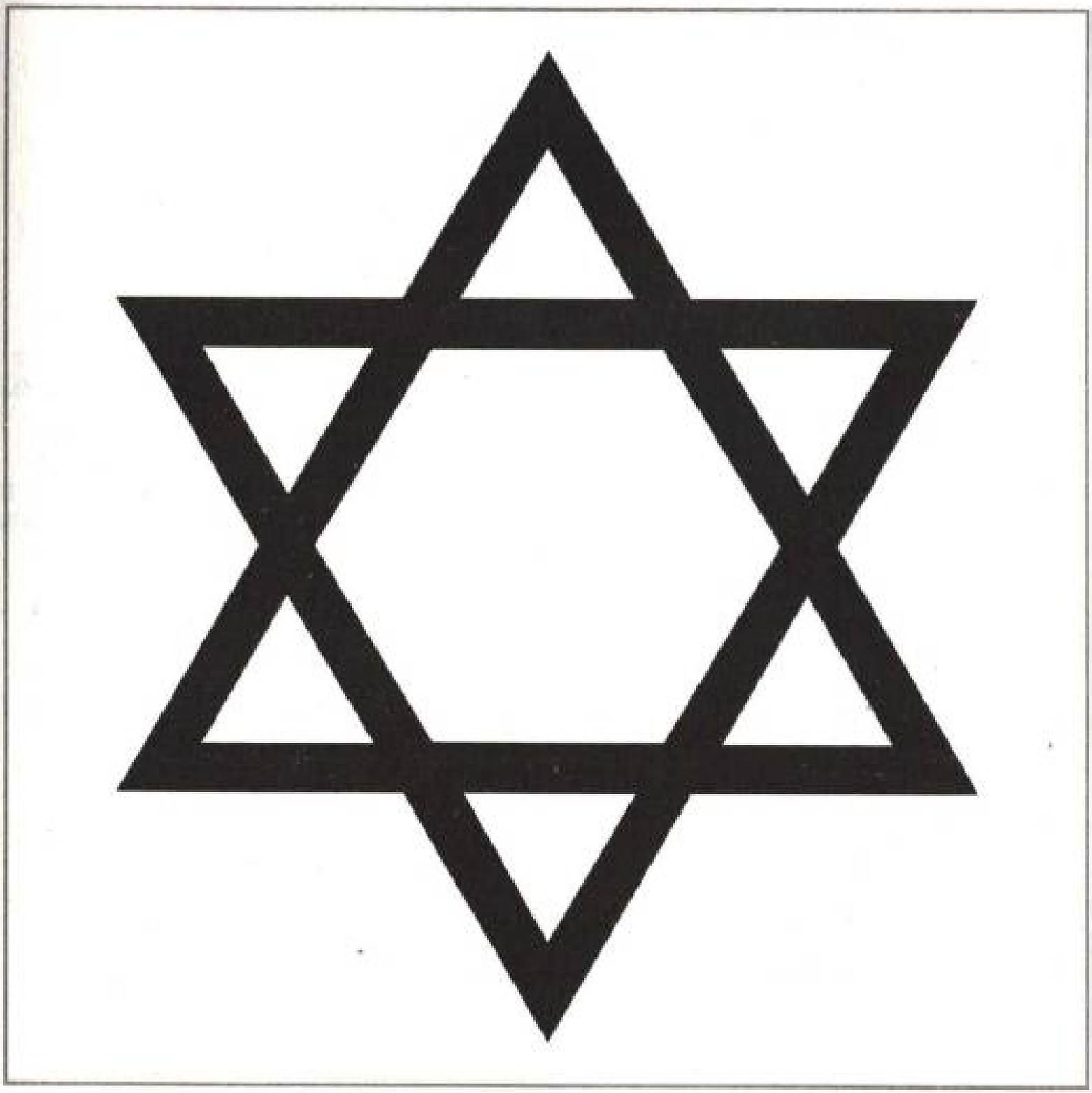
Kami ile insan ilişkilerinin birbiriyle bağlantılı olduğuna inanılır ve Şinto'nun mensupları, ruh müdahalesi talep ederken farklı tılsımlar kullanır. Örneğin birçok Şinto tapınağında, *ema*yı -dua ya da dileklerin yazıldığı küçük ahşap plaklar- sergilemek için ayrılmış bir duvar, bir resim veya sembol taşıyan küçük düz ahşap andaçlar vardır. Kişi bunlardan birine uygun bir *kami*ye mesaj yazabilir, bir dileğini belirtebilir, hayatının hemen her alanında yardım isteyebilir. Bugün bu *ema*ların çoğu ticari olarak üretilmekte; sınavda başarı, işte terfi, hatta bir eş bulma gibi özel istekler için tasarlanmaktadır. Birçok mabette, ibadet edenler ayrıca *ofuda* adı verilen tılsımlar -bunlara sahip olanın evini koruduğuna inanılan bir *kami* adını taşır- veya iyi şans ile sağlık getiren *omamori* adlı kişisel muskalar satın alabilirler.

祈
博多
夫婦恵比須神社
商売繁盛
大漁満足
H26. 5月6日
年

Yahudilik

En eski tek tanrılı dinlerden biri olan Yahudiliğin kökleri, üç bin yıldan daha uzun bir süre önce Güney Levant'taki Sami halkının dinine dayanmaktadır. Kenan olarak bilinen bu bölge, toprakların kendilerine Tanrı'nın vaadiyle verildiğine inanan İsrailoğulları İbrahim'in soyundan gelenlerin yurdu oldu. Bu nedenle Yahudilik, Yahudi halkının tarihiyle ve onlarla Tanrı arasında özel bir ilişki bulunduğuna yönelik temel inançla yakından bağlantılıdır.

Hikâye, İbrani İncili'nde (bkz. sayfa 206) anlatılmaktadır. Tarih boyunca Yahudi halkı Vadedilmiş Toprakları'ndan sürüldü ya da sürgüne zorlandı, sürgünde de sıklıkla zulme maruz kaldılar. Bununla birlikte İsrail topraklarıyla bağlantıları güçlüdür. Modern zamanlarda, siyasi Siyonist hareket İsrail'de bir Yahudi devletinin kurulmasını sağladı; gelgelelim bu ancak Naziler tarafından milyonlarca insanın katledilmesinden sonra oldu. Bugün dünya genelinde on dört milyon Yahudi bulunmaktadır ancak hepsinin dindar olduğu söylenemez.

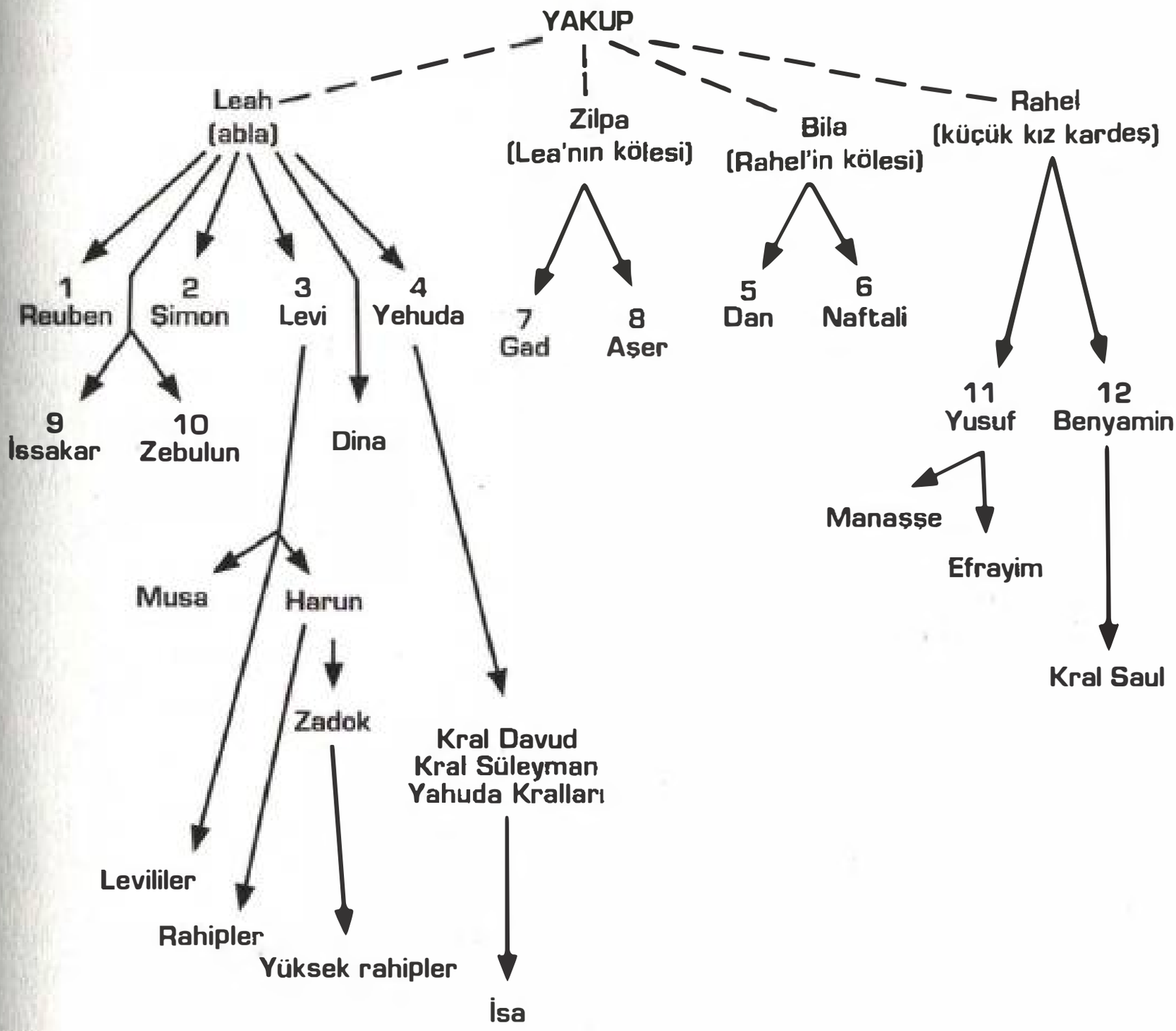

Patriyarklar

İbrani İncili'ne göre, Yahudi halkının soyu, Patriyarklar olarak bilinen tek bir aile soyuna kadar geri götürülebilir. Geniş anlamda Yahudiler, ilk insan olan Âdem'in doğrudan torunlarıdır. Bununla birlikte daha spesifik olarak Yahudilikte, "Patriyark" terimi genellikle MÖ 2000 yılı civarında yaşadığına inanılan İbrahim, oğlu İshak ve torunu Yakup'u ifade eder.

Tanrı, İbrahim'i ailesini terk etmeye ve büyük bir halkın atası olacağının önceden bildirildiği Kenan'a yerleşmeye çağırdı. Fakat karısı Sare hamile kalamadı ve İbrahim'in Mısırlı cariyesi Hacer'den bir oğlu, İsmail oldu. İbrahim meşru bir vâris bulma umudunu yitirdi, bu sebeple Tanrı ona şefaat etti ve Sare hamile kaldı. Oğulları İshak, İbrahim'in toprak üzerindeki iddiasını miras aldı; bu toprak da onun oğlu Yakup'a geçti. Eşleri Rahel ile Lea, cariyeleri Bila ile Zilpa'dan Yakup'un on iki oğlu oldu ki bunlar İsrail kabilelerinin ve Yahudi halkının atalarıdır.

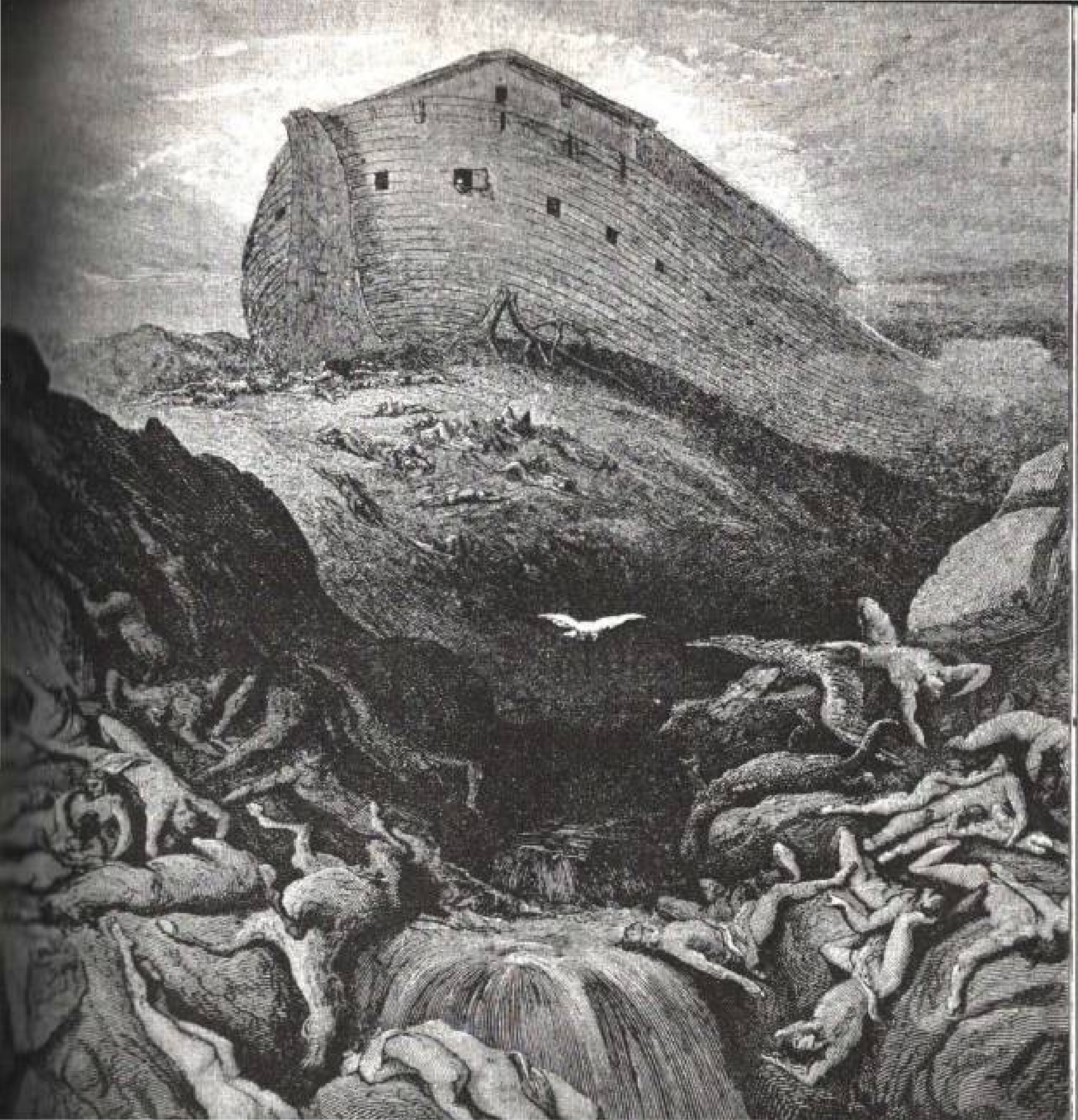
Yakup'un on iki oğlu ve İsrail kabileleri

Tanrı'nın Ahdi ve Vadedilmiş Topraklar

Yahudiliğin temel inancı, dünyayı ve içindeki insanları yaratan ve yarattıklarına göz kulak olan tek bir tanrı olduğudur. Bir aşamada, Tanrı insanların davranışlarına o kadar öfkelendi ki hepsini dünya çapında bir tufanla yok etmeye karar verdi. Ancak daha sonra yumuşadı, Nuh'la bir ahit yaparak beraberinde ailesini ve hayvan çiftlerini almasına izin verdi; sel geriye kalan her şeyi temizledi (yan sayfada), sonrasında ise Nuh dünya hayatını tekrardan tesis etti.

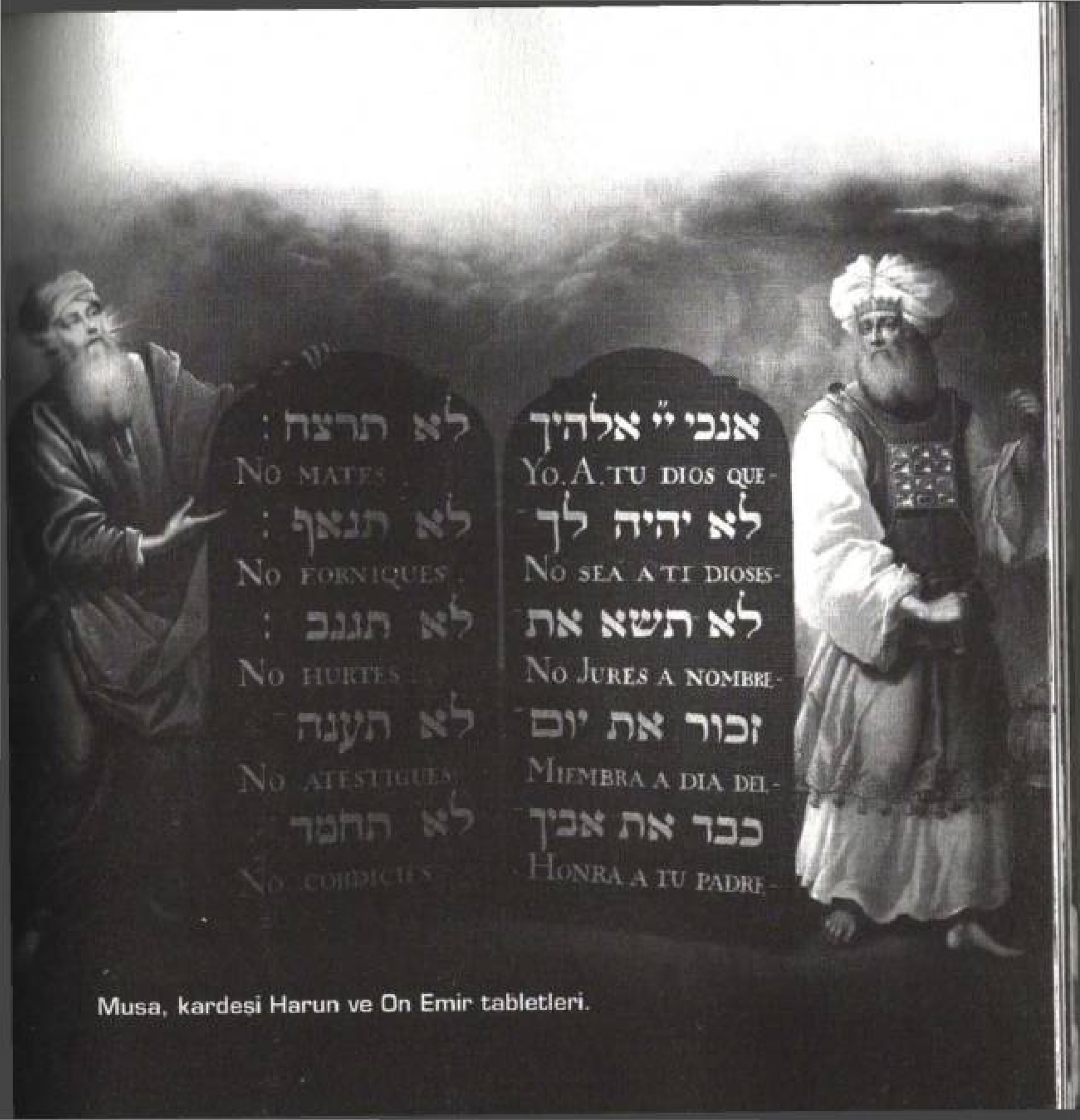
Nuh ile yapılan ahit tüm insanlığı kurtarmak adınayken daha sonraki ahitler, Tanrı ile Tanrı'nın seçilmiş halkı olarak gördüğü İsrailoğulları arasında yapılmıştır. En önemlisi Patriyark İbrahim ile yapılandır. Tanrı, İbrahim'e buyruklarına itaat etmeleri karşılığında soyundan gelenlerin Kenan ülkesinde meskûn büyük bir millet olacağına söz verdi. Tanrı'nın İbrahim ile ahdi hem Yahudi halkı ile Yahudiliğin temeli hem de "Vadedilmiş Topraklar" iddiasının kökenidir.

Musa ve On Emir

Kenan, İbrahim ve vârislerine vadedilmesine rağmen, şiddetli bir kuraklık Yakup ve ailesini Mısır'a taşınmaya zorladı. İlk başta sığınma teklif eden firavunlar, daha sonra bir ayaklanma korkusuyla İsrailoğullarını köleleştirdiler. Mısır'ın yeni doğan İsraillileri öldürme teşebbüsünden kurtulan Musa, Tanrı tarafından halkını Kenan'a geri götürmesi için çağrıldı.

Halkın serbest bırakılması için Firavun'la yapılan müzakereler sonuçsuz kaldı. Tanrı öfkelenip Mısır'da bir dizi felaket çıkarınca Firavun yumuşadı. Musa, Tanrı'nın yardımıyla İsrailoğullarının geçebilmesi için Kızıldeniz'i ikiye yardı ve onları kovalayan Firavun'un ordusu sular gerisin geri boşluğu doldurduğunda boğuldu. İsrailliler artık Kenan'a doğru yola çıkmışlardı. Musa, Sina Dağı'nda kırk gün-kırk gece kaldı. Bu süre zarfında Tanrı ona Yahudi halkı için yasaları, On Emir'i ve İbrani İncili'nin ilk bölümü olan Tevrat'ın özünü verdi. Bu yasalar, İsrailoğullarını Mısır'dan kurtarması karşılığında Tanrı ile Musa arasındaki ahdin koşullarıdır.

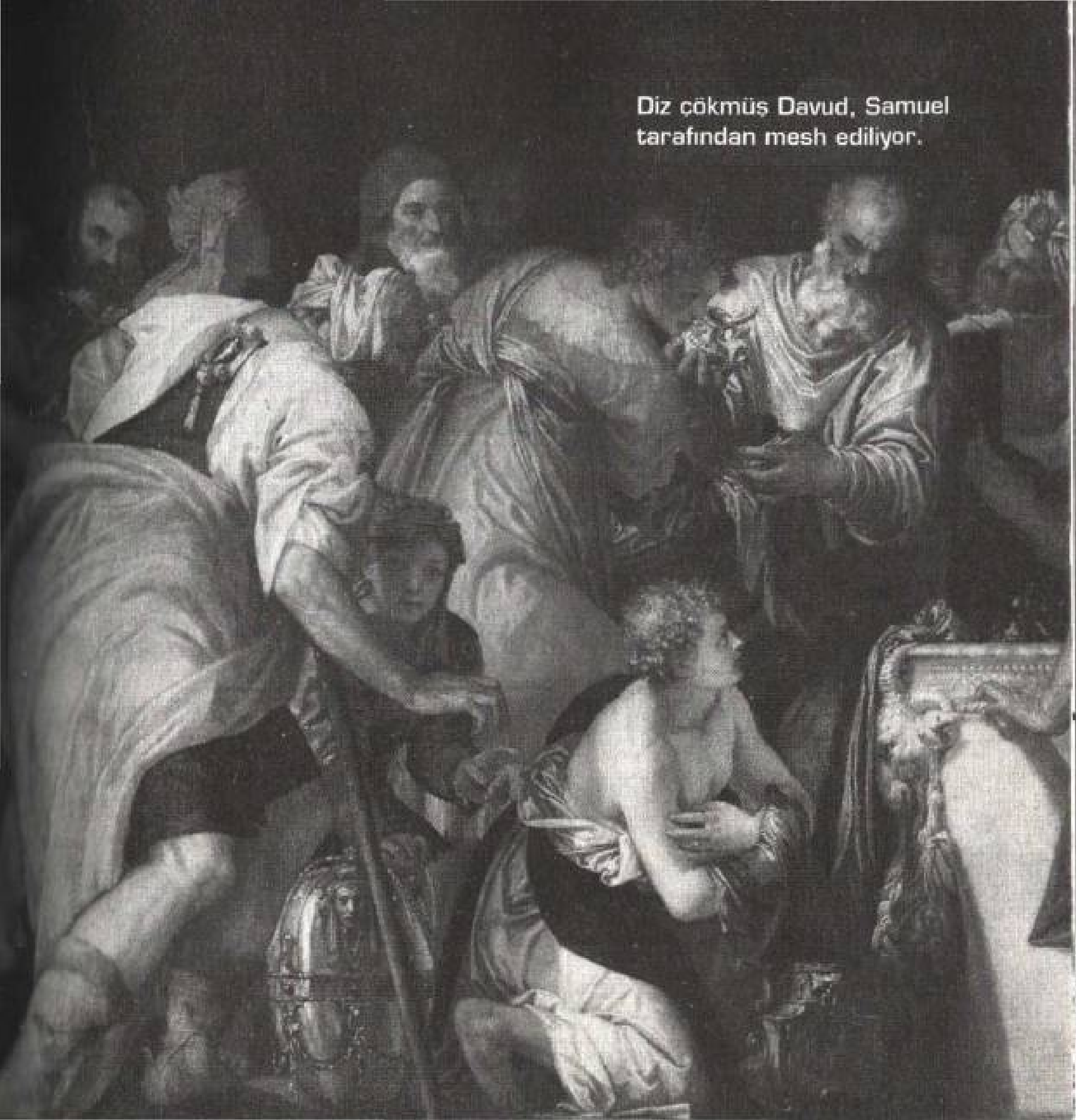

Musa, kardesi Harun ve On Emir tabletleri.

Mesih

Musa onları Mısır'daki kölelikten kurtardıktan sonra (bkz. sayfa 196), İsrailliler bir kez daha Kenan'a yerleşti. Bununla birlikte, birkaç nesil sonra, komşu Filistinliler onlara defalarca saldırıp topraklarını aldı; kötü durumdaydılar. İsrailoğulları düzeni yeniden sağlamak adına Saul'u kralları seçtiler ancak ona Tanrı'nın kuralına itaatsizlik etmesi için baskı yaptılar.

Tanrı, Saul'a, manevi ve siyasi liderliğinin bir işareti olarak kutsal yağla mesh edilecek Davud'un lehine tahttan çekilmesini emretti. Bu nedenle Davud; Mesih (mesh edilmiş kişi), Yahudi halkının kurtarıcısı olacak peygamber ve kral olarak tanındı. Tıpkı Davud'un, imanlarını yitirdikleri ve saldırıya uğradıkları sırada İsrailoğullarını kurtarmak ve yönetmek için Tanrı tarafından gönderilmesi gibi Yahudilikte de Yahudilerin yardımına başka bir Mesih'in geleceğine inanılır. Davud'un soyundan olan söz konusu Mesih'in İsrail kabilelerini birleştireceği ve Yahudi halkını Eretz İsrail diyarında bir araya getireceği kehanet edilir.

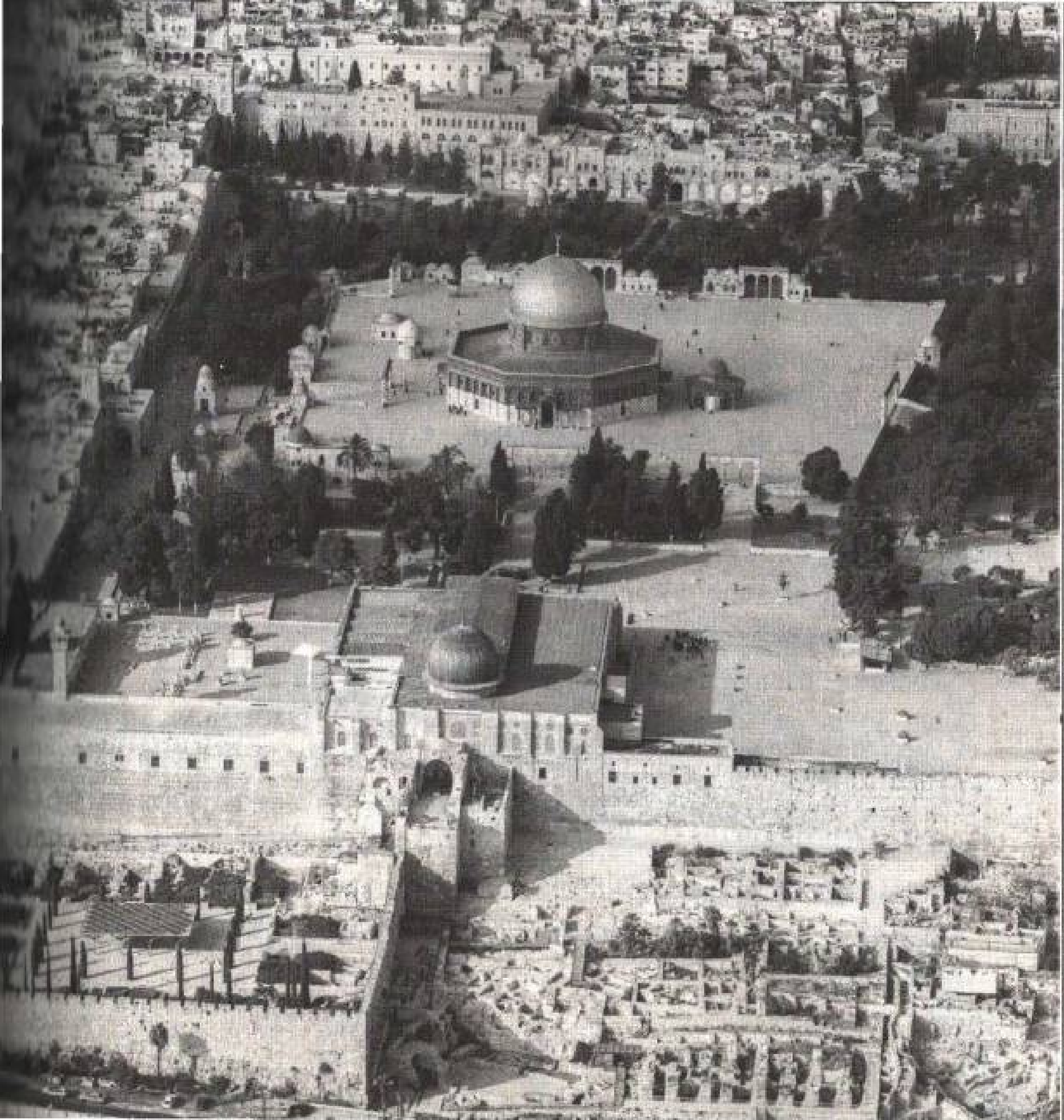

Diz çökmüş Davud, Samuel tarafından mesh ediliyor.

Kudüs ve Tapınak

Mısır'dan çıktıktan sonraki kırk yıllık göçlerinde İsrailliler göçebe bir hayat yaşadılar. Kalıcı bir konutları veya ibadet yerleri yoktu. Mısır'dan yanlarında getirdikleri altın, mücevher ve diğer değerli eşyalarla süsledikleri tahtalardan ve bezlerden portatif bir tapınak olan Mişkan'ı inşa ettiler. Mişkan, inançlarının önemli bir sembolü hâline geldi ve Kenan'a vardıktan sonra da kullanılmaya devam etti.

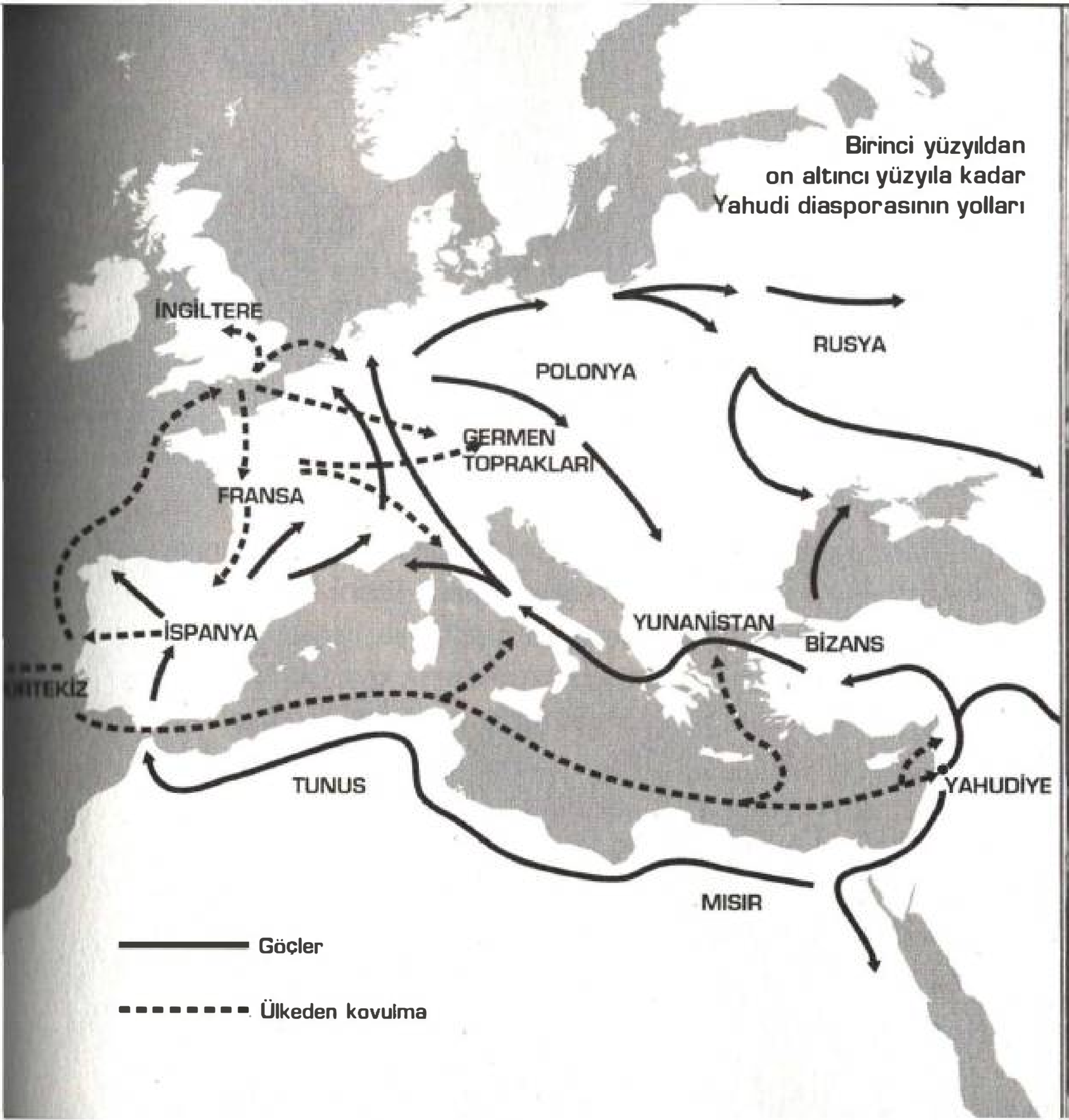
Davud, kral olarak mesh edildiğinde oğlu Süleyman'ın Kudüs'te Yahudi halkı ve Yahudilik için merkez olacak bir tapınak inşa etmesini emretti. Bu nedenle Birinci Tapınak önemli bir öneme sahipti ve MÖ altıncı yüzyılda Babilli işgalciler tarafından yıkılması ciddi bir darbe vurdu. Babillilerin çöküşünden sonra İkinci Tapınak inşa edildi ancak bir kez daha istila edildikten sonra -bu sefer Romalılar tarafından- 70'te yıkıldı. Yedinci yüzyılda Kudüs'ün Müslümanlarca fethinin ardından Kubbetü's-Sahra ve Mescid-i Aksa, orijinal tapınak olan Tapınak Dağı'nın yerine inşa edildi.

Diaspora

70 ve 135 yıllarında Roma işgaline karşı başarısız isyanların ardından, Yahudi halkı o zamanlar Yahudiye (bir zamanlar Musa'nın vadettiği Kenan toprakları) olarak bilinen topraklardan sürüldü. Bu tüm Yahudiler için uzun bir sürgünün başlangıcı oldu. Vatanları olmadan, zamanla Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Avrupa'ya dağılmış bir diaspora hâline geldiler.

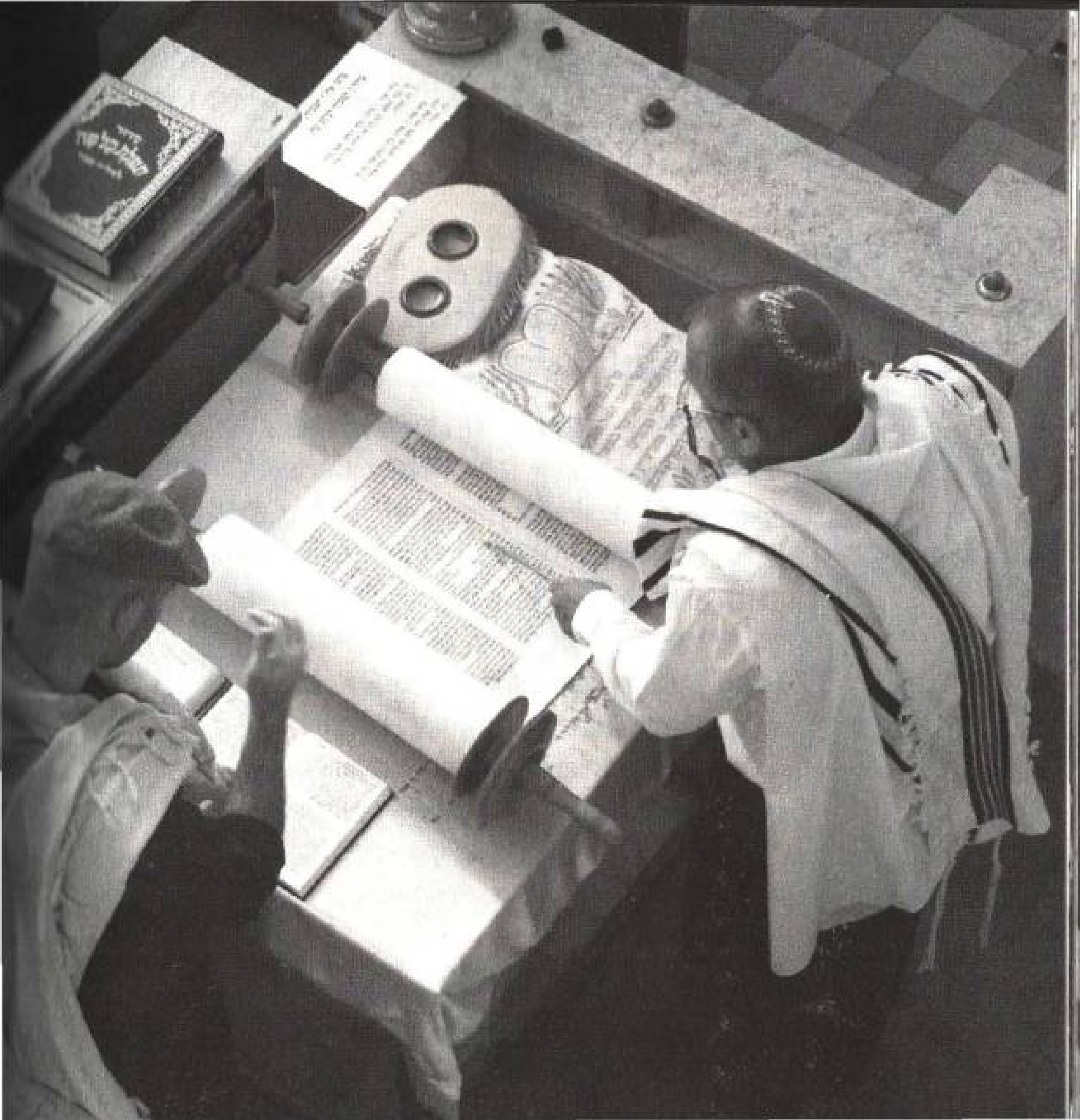
Yahudilerin çok azı eski Roma eyaleti Filistin'de ve daha sonra Müslümanların eline geçecek ülkelerde kaldı; çoğu ise Ortaçağ'da kuzeye, Fransa ve Almanya'ya veya Orta ve Doğu Avrupa'ya gitti. Aşkenazlar, bilindiği üzere, ev sahibi ülkelerin çoğu tarafından şüpheyle karşılandı ve kolayca entegre olmadılar. Birçoğu Yahudiliğin kendilerine has kültür ve yorumunun yanı sıra kendi dilleri Yidceyi de geliştirdikleri izole topluluklarda yaşadı. Daha az sayıdaki Sefaradlar İspanya ve Portekiz'e yerleşti ancak İspanyol Katolikleri Güney İspanya'yı Müslümanlardan geri aldıktan sonra ya Kuzey Afrika'ya kaçmak ya da Hıristiyanlığı kabul etmek zorunda kaldılar.

Birinci yüzyıldan
on altıncı yüzyıla kadar
Yahudi diasporasının yolları
İNGİLTERE
RUSYA
POLONYA
GERMEN
TOPRAKLARI
FRANSA
İSPANYA
YUNANİSTAN
BİZANS
TUNUS
YAHUDİYE
MISIR
Göçler
Ülkeden kovulma

Tevrat

Musa ile yaptığı antlaşmanın bir parçası olarak (bkz. sayfa 196) Tanrı ona taş levhalar üzerinde On Emir verdi ve bunların özel olarak yapılmış bir kap olan Ahit Sandığı'nda saklanması talimatını verdi. İsrailliler, Kenan'a yolculuklarının geri kalanında Sandık'ı yanlarında taşıdılar; kamp kurdukları her yerde Mişkan'da ona özel bir yer ayırdılar.

Tanrı'nın ayrıca Tevrat'ın metinlerini -Yahudi kutsal kitaplarının ilk kısmı- Musa'ya Sina Dağı'nda veya daha sonra Mişkan'da vahyettiğine inanılır. İbranicede "talimat" veya "rehberlik" anlamına gelen Tevrat, Tanrı'nın sözü olarak kabul edilir. Tevrat, ahdin özündeki emirleri genişletmenin yanı sıra, Yaratılış hikâyesini ve Yahudi halkı tesis edilene kadar yaşanan olayları anlatır. Tevrat'ın Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye -İbranicede Bereşit, Şemot, Vayikra, Bemidbar ve Devarim- olarak bilinen beş bölümü vardır; bunlar bazen Yunanca "Pentatök" (beş parşömen) kelimesiyle de anılır.

İbrani İncili

Tevrat (bkz. sayfa 204), İbrani İncili olan Tanak'ın ilk bölümünü oluşturur. Tevrat'ın beş kitabına ek olarak Neviim ve Ketuvim adlı iki bölüm daha vardır.

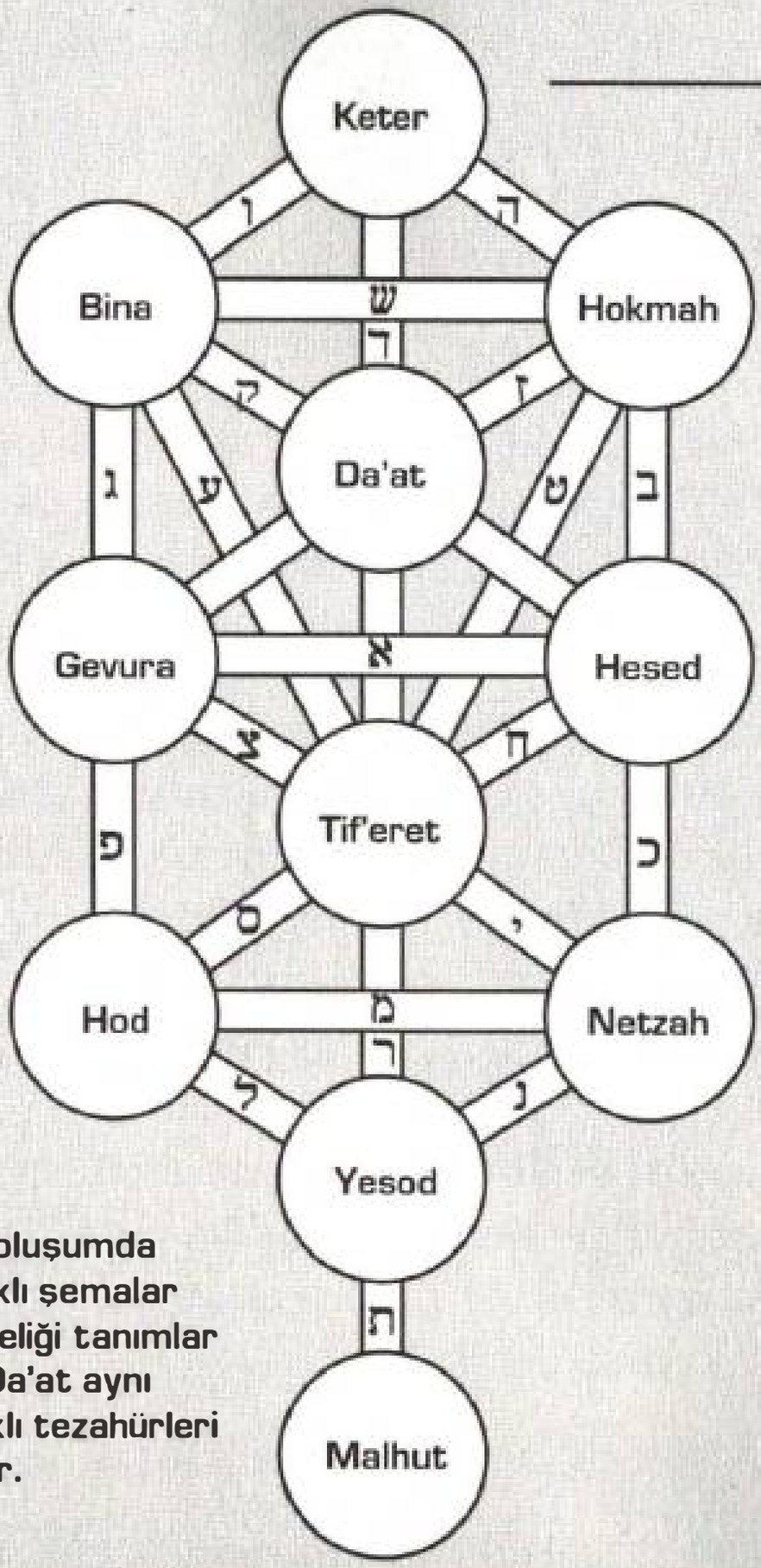
Neviim, peygamberlerin kitaplarından (Eski Peygamberler Yeşu, Hâkimler, Samuel ve Krallar; Son Peygamberler İşaya, Yeremya ve Hezekiel ile on iki küçük peygamber) oluşur ve Tevrat'ta Tanrı'nın Yahudi halkıyla ilişkisine dair anlatıyı devam ettirir. Ketuvim (Yazılar), peygamberlerle aynı yetkiye sahip olmayan çeşitli yazarlar tarafından ilahi olarak ilham edilmiş çeşitli metinlerin bir derlemesidir. Tanak ayrıca, yüzyıllar boyunca aktarılan ve Talmud ile Midraş olarak toplanan bir bilgi bütünü olan Sözlü Tevrat'tan türetilen kutsal metinlerin tefsirleri ve yorumlarıyla desteklenir. Talmud'un Yahudilikte özel bir otoritesi vardır; çünkü Yahudi bilginlerin -hahamların- Yahudiliğin yasaları, gelenekleri ve tarihi ile ilgili bilgeliğinin bir birikimidir.

אנכי ה׳
לא תרצח
לא יהיה לך
לא תנאף
לא תשא
לא תגנב
זכור את
לא תענה
כבד את
לא תחמד

Kabala

Bazı Yahudiler için Tevrat'ın geleneksel yorumları, inançları için entelektüel bir çerçeve sağladı ancak herhangi bir mistisizmden yoksundu. Bu oldukça sıradan yorumları desteklemek için bazı âlimler ezoterik bir kozmoloji sunan daha mistik bir yaklaşım buldular: Kabala.

Bu fikirlerin ilk yazılı açıklaması, on üçüncü yüzyılda İspanya'da derlenen ve yaklaşık üç yüzyıl sonra Haham Isaac Luria tarafından popüler hâle getirilen Zohar'dır (İlahi İhtişam). Evrenin doğası ve insan varlığının anlamı gibi felsefi sorularla ilgilenen Kabala, Yahudiliğe yeni bir manevi boyut kazandırdı. Özellikle ezelî sonsuzluk olan Eyn Sof ile sonlu evren ve içindeki ölümlü varlıklarla ilişkisini açıklamıştır. İlahi olanın mahiyeti on Sefirot (nitelik) vasıtasıyla anlatılır ve on ayrı kapta tek bir nura benzetilir. Dünyadaki tahribatı onarmak için bu on "ilahi kıvılcımı" yeniden birleştirme fikri, özellikle sürgüne dağılmış Yahudi halkına çekici gelmiştir.

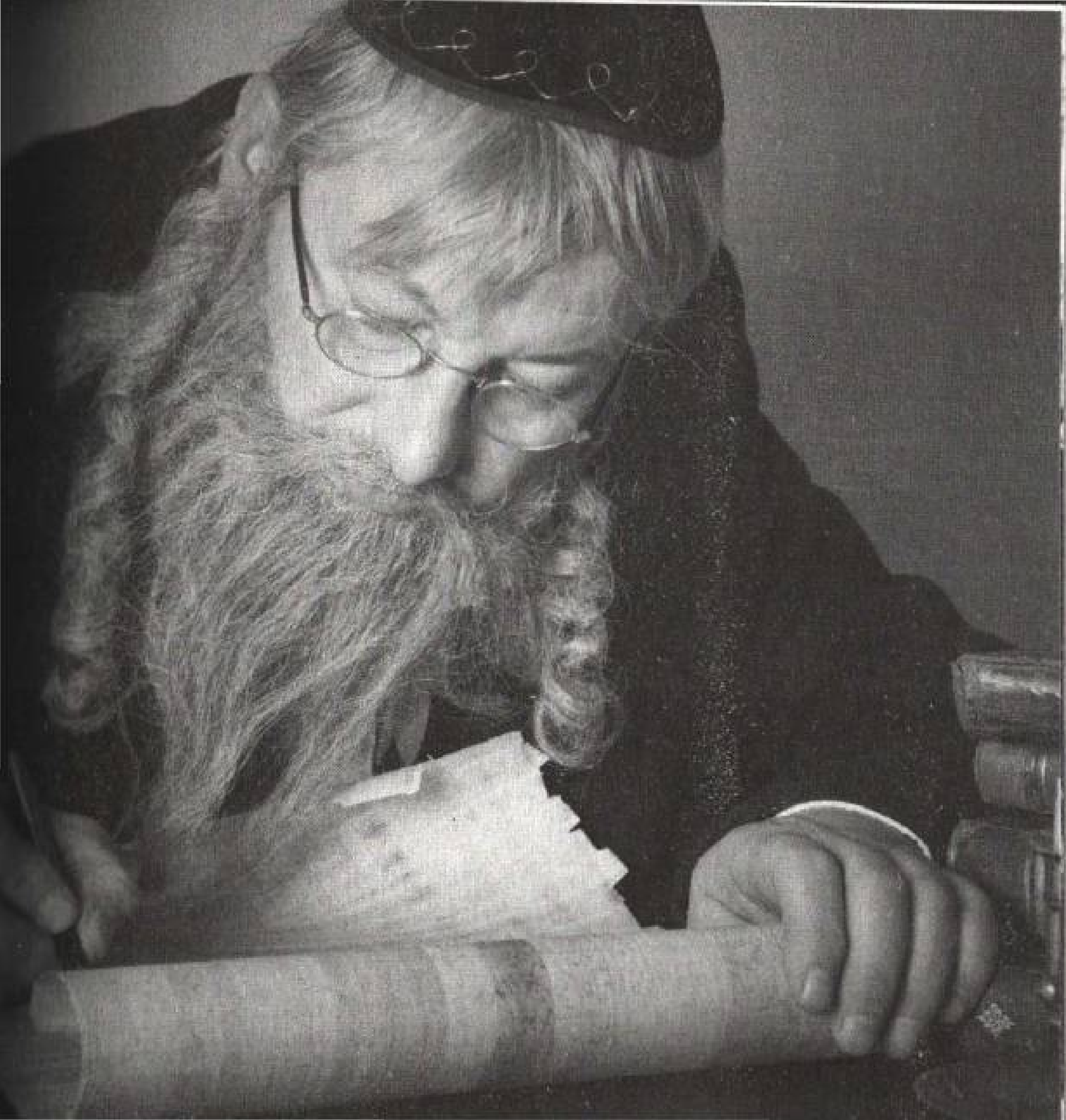

Sefirot genellikle bu ağaç benzeri oluşumda temsil edilir. Farklı şemalar toplam on bir niteliği tanımlar ancak Keter ve Da'at aynı temel ilkenin farklı tezahürleri olarak kabul edilir.

Hahamlar

İkinci Kudüs Tapınağı'nın (bkz. sayfa 200) yıkılmasına kadar Yahudiliğin pratik alanında geleneksel rahip sınıfı önemli bir rol oynadı. Ancak odaklarının ortadan kalkmasıyla konum büyük ölçüde onursal hâle geldi ve rahibin bir ibadet lideri olarak rolü neredeyse ortadan kalktı.

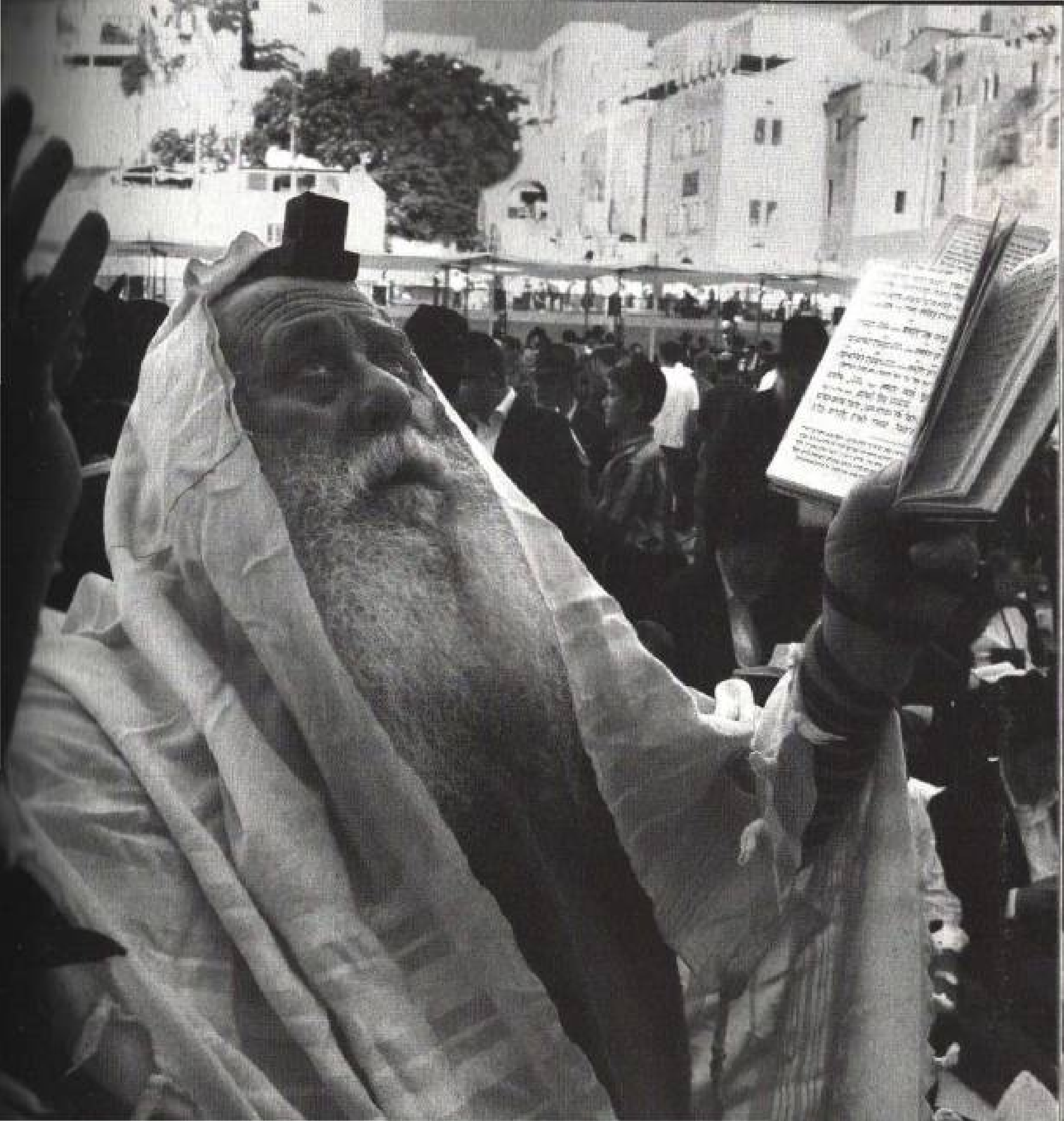
Törenler, profesyonel din adamlarına ihtiyaç duyulmadan gerçekleştirilebilirdi ve sahip oldukları geleneksel yetki, Yahudi hukukunu yorumlamaktan sorumlu bilginler ve eğiticiler olan hahamlara geçti. Zamanla hahamlar, özellikle diasporanın izole topluluklarında daha çok papaz gibi bir rol üstlenmiş ve vaazlar vererek, bazı durumlarda ibadetleri yöneterek dinî törenlere katılmışlardır. Yine de dinî törenleri yönetmek hahamın görevi değildir ve cemaatten herhangi bir yetişkin erkek veya (bazı mezheplerde) kadın tarafından da yapılabilir. *Şatz* (dua lideri) veya *baal kriyah* (Tevrat'tan bir pasajın okuyucusu) olarak herhangi biri aday gösterilebilir.

Kalbin İbadeti

Tevrat'ın talimatlarının hahamlarca yorumu olan Talmud, Yahudi ibadetinde duanın önemini vurgular ve onu "kalbin ibadeti" olarak tanımlar. Tevrat'tan pasajların okunmasıyla birlikte Yahudi ayininin merkezî unsuru duadır.

Yahudilerin dua kitabı olan *siddur*un içinde çeşitli durumlar için dualar yer alır, en önemlisi ibadetin odak noktası olan Amida'dır. Şemoneh Esrei (on sekiz kutsama) olarak da bilinen Amida'nın aslında on dokuz ayeti vardır ancak çeşitli durumlara uyacak şekilde değiştirilebilir. Tevrat'tan bir ayet olan Şema Yisrael de normal olarak bir iman beyanı olarak okunur; "Dinle ey İsrail! Rab bizim Tanrımızdır! Rab Tektir!" Dindar Yahudiler, Şabat (dinlenme günü) ve bayramlarda günde üç kez veya daha fazla dua ederler ancak toplu ibadet için bir sinagoga katılmak zorunlu değildir. Sadece Tevrat'tan pasajlar okumak, Birkat Hamazon'u (yemeklerden sonra şükran duası) okumak veya düğünler, cenazeler gibi belirli etkinlikler için on yetişkin Yahudi'den ibaret bir *minyan* gerekir.

Sinagog

İbadet için gerekli olmasa da sinagog birçok Yahudi cemaatinde rol oynar. Mişkan ve Antik Çağ tapınaklarına modellenebilecek sinagoglar farklı mimari tarzlara sahiptir ve çeşitli isimlerle anılır. İsrail'de sinagog, Beit Knesset (toplantı evi) olarak bilinir; Aşkenazlarda *şul* olarak anılır ve birçok ilerici mezhep için sinagog sadece bir tapınaktır.

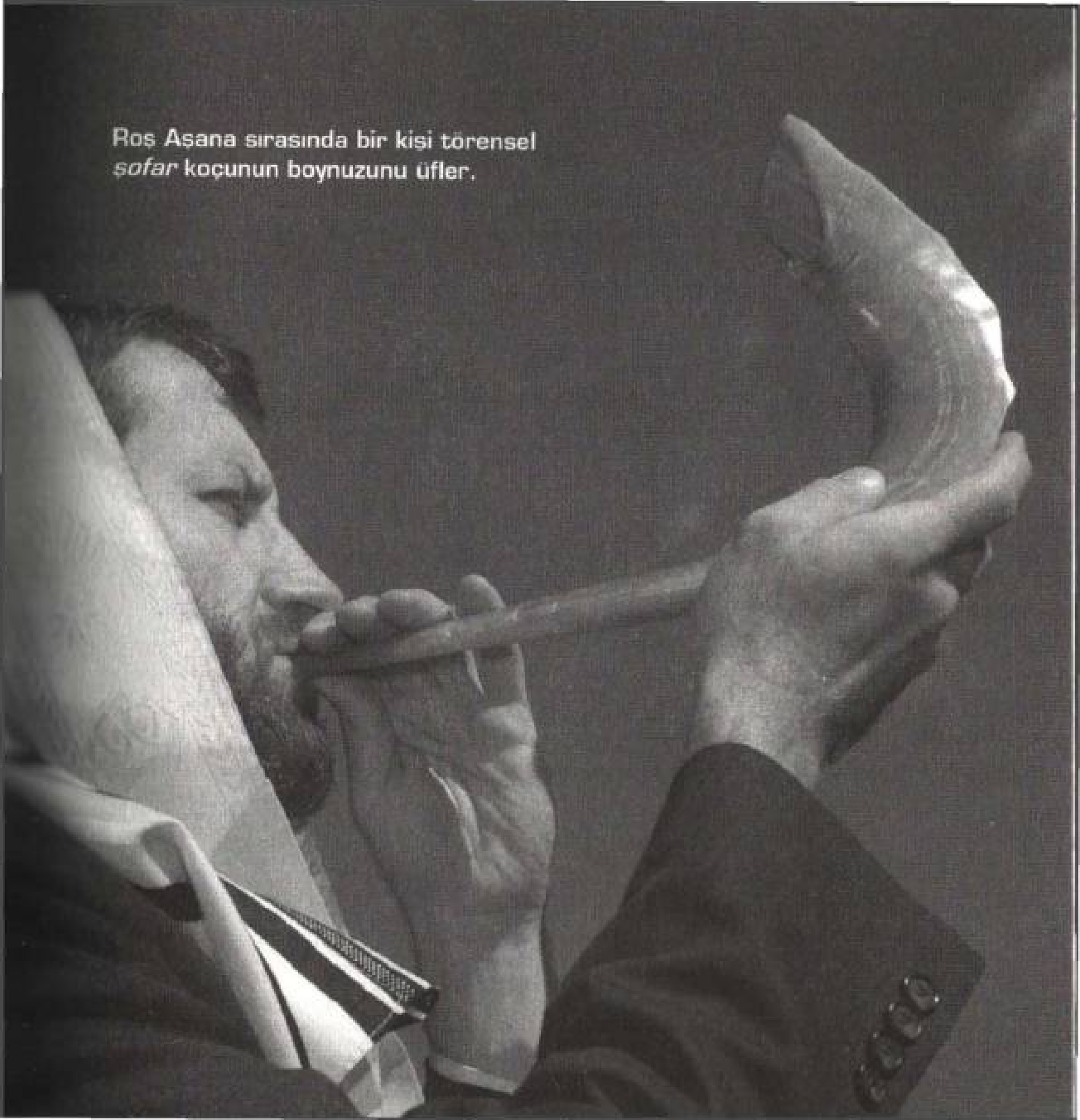
Tipik bir sinagog dua için ana bir mabetten, çalışma ve topluluk kullanımlarına uygun ek odalardan oluşur. Çoğunda genellikle dekoratif bir perdenin arkasına yerleştirilmiş, Tevrat'ın tomarlarını içeren bir sandık vardır. Buna -ve aynı zamanda Kudüs yönüne- bakan tarafta dua önderinin minberi olan *amud* ve Tevrat'ın okunduğu masa olan bir *bima* yer alır. Genellikle sürekli yanan ve Kudüs tapınağındaki (bkz. sayfa 224) *menora*nın daimî ışığını simgeleyen bir fener vardır. Sinagoga bağlı bir *mikve* de -ritüel temizlik için bir banyo- bulunabilir.

Yahudi Bayramları

Cuma günbatımından cumartesi günbatımına kadar Şabat'a uyulması, Yahudi yasalarına göre On Emir'den biri olarak gereklidir. Tanrı'nın dinlenme gününün ve İbranilerin Mısır'dan Çıkışı'nın her hafta anılması sırasında çalışmak (en geniş anlamıyla) yasaktır ve Yahudiler dualarla, mum yakarak ve üç özel bayram yemeğiyle bunu kutlarlar.

Yahudi takvimi, dinî tarihindeki olayları anan birkaç bayram barındırır. Fısıh (Hamursuz), Mısır'dan Çıkış'ı ve özellikle de Tanrı'nın onuncu belasının Mısır'da ilk doğan çocukları öldürdüğü zaman Yahudi çocuklara "aldırılmamasını" kutlayan haftalık bir bayramdır. Şavuot (Haftalar Bayramı), Tanrı'nın Musa'ya emirler armağan etmesini anar. Sukot (Mişkan Bayramı), Mısır'dan kaçışları sırasında İsrailoğullarını koruduğu için Tanrı'ya şükran sunar. Yahudi Yeni Yılı, Kefaret Günü Yom Kippur'a giden on günlük bir anma ve tövbe dönemi olan Roş Aşana şeklinde kutlanır.

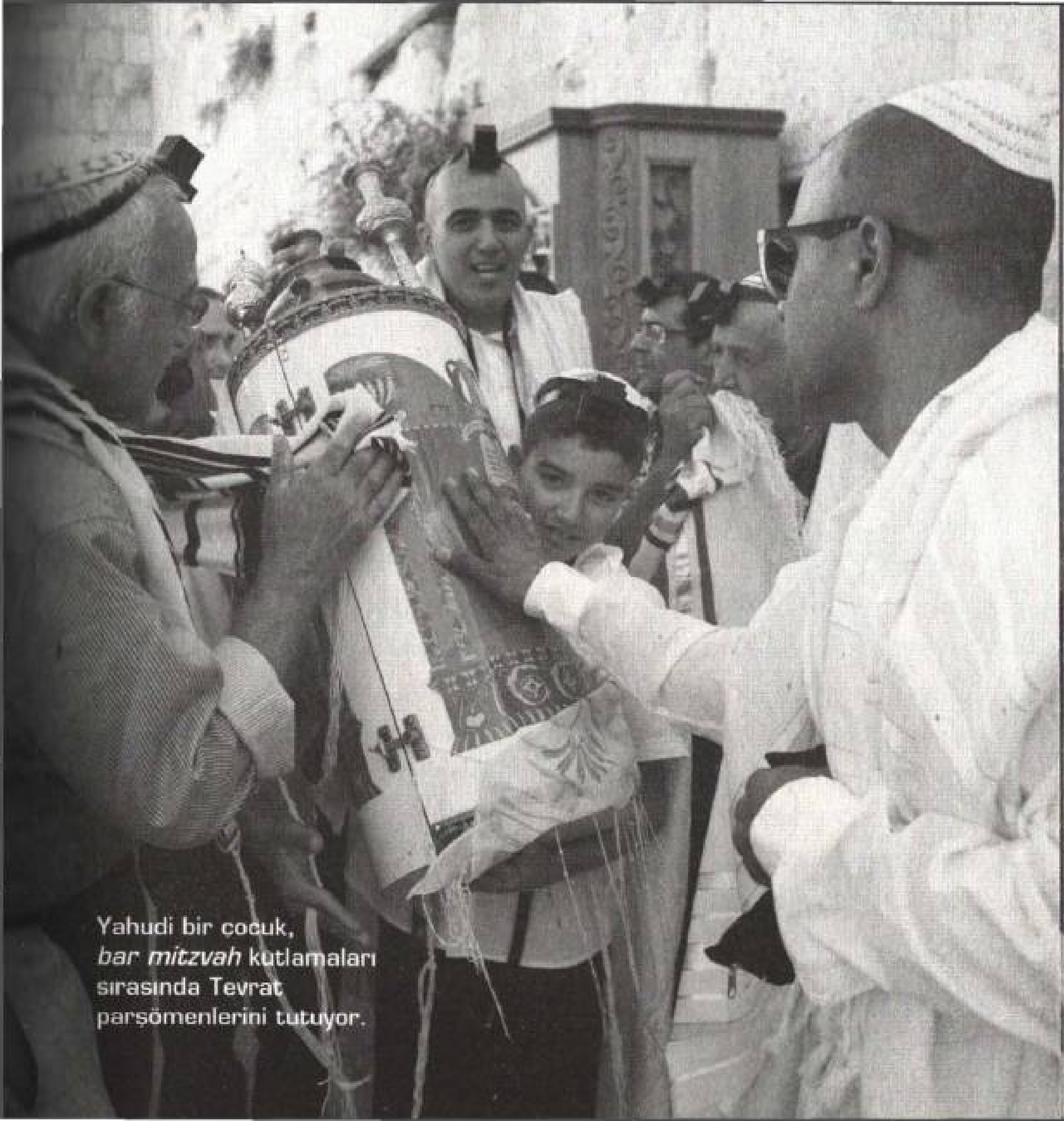

Roş Aşana sırasında bir kişi törensel *şofar* koçunun boynuzunu üfler.

Geçiş Ritüelleri

Pek çok dinde olduğu gibi Yahudilik de kişinin toplumla bağlarını güçlendiren törenler ve ritüellerle yaşamın önemli aşamalarını imler.

Erkek Yahudiler için bunlardan ilki, doğumdan sonraki sekizinci günde çocuğun adının verildiği ve sünnet edildiği *brit milah*tır. Bu tören, Tanrı'nın İbrahim ile olan antlaşmasının bir sembolüdür. Kızlar içinse daha az yaygın bir isim verme töreni olan *Brit Bat* vardır. On iki veya on üç yaşlarında, Yahudi erkek çocuklar reşit olmalarını *bar mitzvah*larında kutlar ve cemaate kabul edilirler (on iki yaşındaki kızlar da benzer bir törene sahiptir). Yahudi düğünleri dinî önemle doludur; süslü bir gölgelik altında yapılan törenin ardından damat, tapınağın yıkımını ve Yahudi halkının dağılmasını anmak için bir bardağa basar. Ölümden sonra mümkün olan en kısa sürede düzenlenen cenaze törenlerinde ölü yakılmaz, her zaman gömülür. Bedenin hazırlanması, edilen dualar, hatta yas tutmanın üç aşaması ile ilgili katı kurallar vardır.

Yahudi bir çocuk, *bar mitzvah* kutlamaları sırasında Tevrat parşömenlerini tutuyor.

Kadınlar ve Yahudilik

Nispeten yakın zamana kadar Yahudilikte cinsiyet rollerinde bir ayrım vardı. Kadınların alışılmadık bir statüsü vardır; çünkü hahamların hükmü, babanın değil Yahudi bir annenin çocuğu olan bir kişinin Yahudi kimliğini miras alabileceği yönündedir.

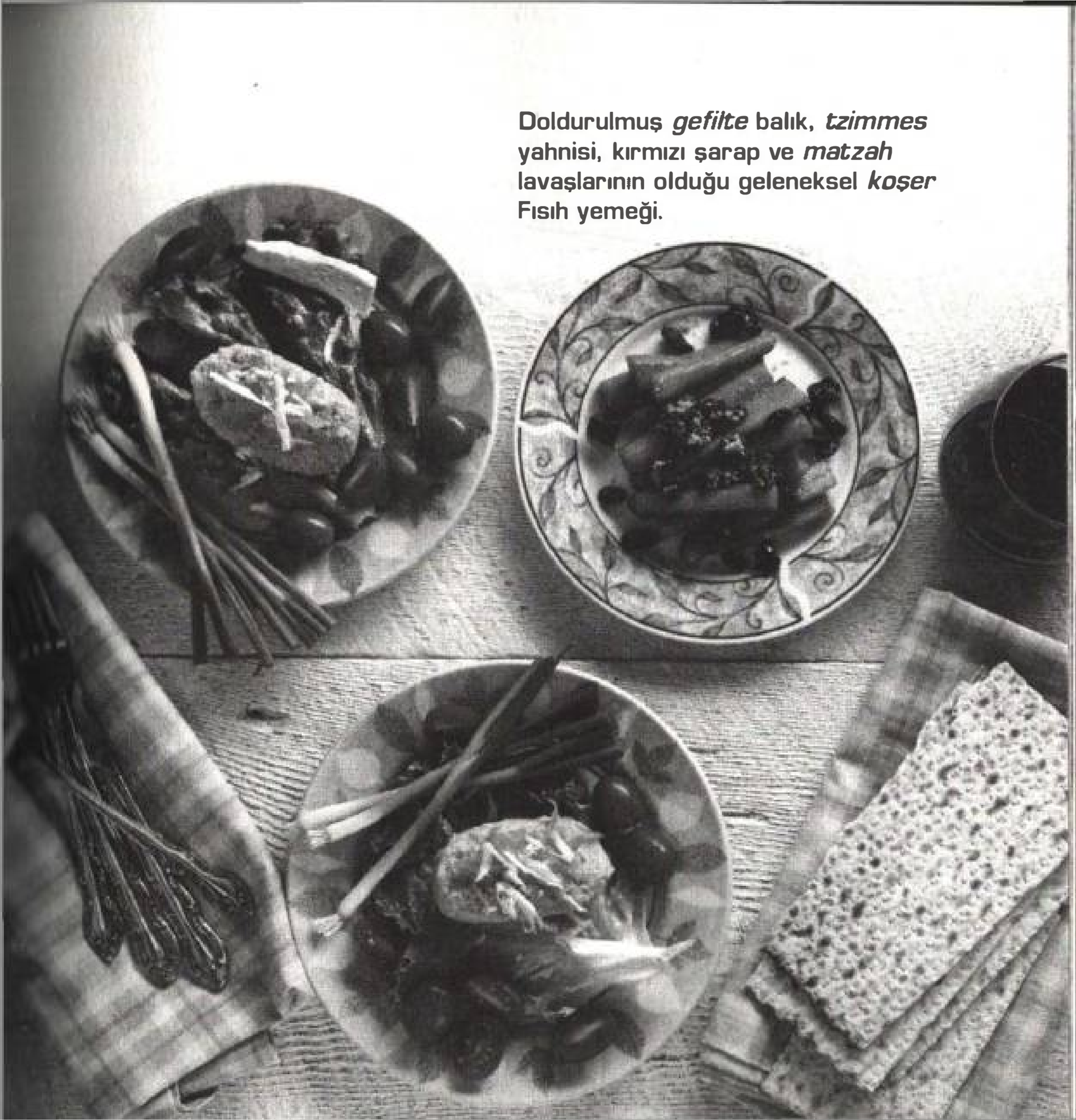
Bununla birlikte, diğer konularda, kadınlara geleneksel olarak erkeklerle aynı haklar tanınmamış ve bazı ortodoks mezheplerde belirli ayrıcalıklardan mahrum bırakılmışlardır. Örneğin dinî hizmetlerden dışlanmamakla birlikte, kadınlar geleneksel olarak sinagogun arka tarafındaki onlara has bölümlerde bulunurlardı ve Tevrat'tan pasajlar okunmasına ya da dualara katılmalarına izin verilmemiştir. Benzer şekilde *minyan* (bkz. sayfa 212) yalnızca on erkekten ibaret olabilir. On dokuzuncu yüzyılda Yahudilikte ilerici hareketlerin ortaya çıkmasından bu yana kadınlar, özellikle dinin Reform ve Muhafazakâr dallarında önemli ölçüde eşitlik kazandılar (bkz. sayfa 232). Bugün cemaatlerinin aktif üyeleri olabilir, hatta haham olarak atanabilirler.

Koşer Yemek

Tevrat, itaatkâr Yahudilerin Tanrı'nın kendileriyle yaptığı antlaşmanın koşulları olarak sorgusuz sualsiz kabul ettikleri çok sayıda yasa içerir. Bunların arasında Yahudi hukukunda neyin *koşer*, yani mubah olduğunu belirleyen, esas olarak Levililer ve Tesniye kitaplarında belirtilen beslenme kuralları olan *kaşrut* vardır.

Bazı çekirgeler, kabuklu deniz hayvanları, sürüngenler, amfibiler ve domuzlar (çatal toynakları olmasına rağmen geviş getirmeyen hayvanlar) ve böcekler gibi kirli, dolayısıyla yasak kabul edilen hayvanlar burada zikredilmiştir. Ayrıca eğitimli bir profesyonel tarafından, keskin bir bıçak kullanılarak hayvanın tek seferde boğazlanmasını gerektiren kesim yöntemi diye tanımlanabilecek *şehita* hakkında da katı talimatlar vardır. Kesim sonrasında vücut tamamen boşaltılmalı ve bütün kan temizlenmelidir. Et ve süt ürünlerinin karıştırılması veya aynı öğünde sunulması yasaktır. Birçok Yahudi hanesinde et ve süt ürünleri için farklı depolama alanları, hatta ayrı mutfak eşyaları ve tabaklar bulundurur.

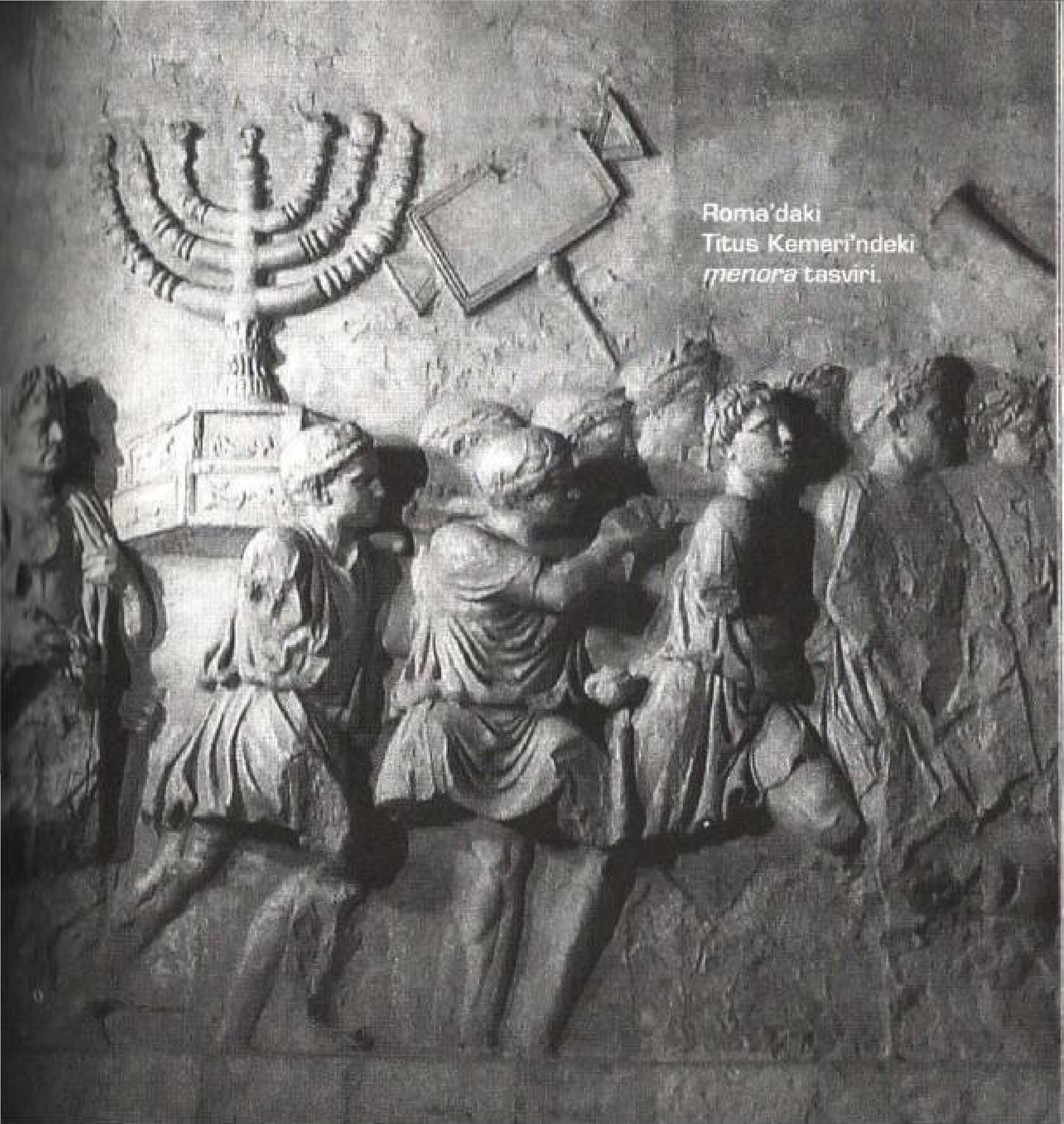

Doldurulmuş *gefilte* balık, *tzimmes* yahnisi, kırmızı şarap ve *matzah* lavaşlarının olduğu geleneksel *koşer* Fısıh yemeği.

İşaretler ve Semboller

Yedi kollu şamdan *menora*, Çıkış zamanından beri Yahudiliğin sembolü olarak kullanılmıştır. Tanrı'nın Musa'ya Mişkan'ı aydınlatmak ve Yahudi halkının inancını temsil etmek için bir *menora* yapmasını emrettiği söylenir. *Menora* daha sonra Kudüs'te bulunan tapınaktaki törenlerin odak noktası hâline geldi.

Bir başka yaygın sembol altı köşeli Davud Yıldızı'dır. Kabalistik bir koruma sembolü olarak ortaya çıkmış, özellikle Siyonist hareket ve İsrail ulusuyla ilişkilendirilmiştir. Bazı giyim eşyalarının sembolik anlamı vardır. Bunlar arasında erkeklerin özellikle dua ederken, Tevrat okurken veya yemek yerken taktıkları başlık olan *kipa* (Aşkenazlar tarafından "yarmulke" olarak bilinir) ve belirgin bir püsküle sahip dua şalı *tallit* sayılabilir. Hasidizm gibi Yahudiliğin bazı ortodoks dallarında (bkz. sayfa 228), başlıklar ve cübbeler konusunda daha katı kurallar olmasının yanında şakaklarda *payot* -kıvrık zülüfler- bırakmak söz konusudur.

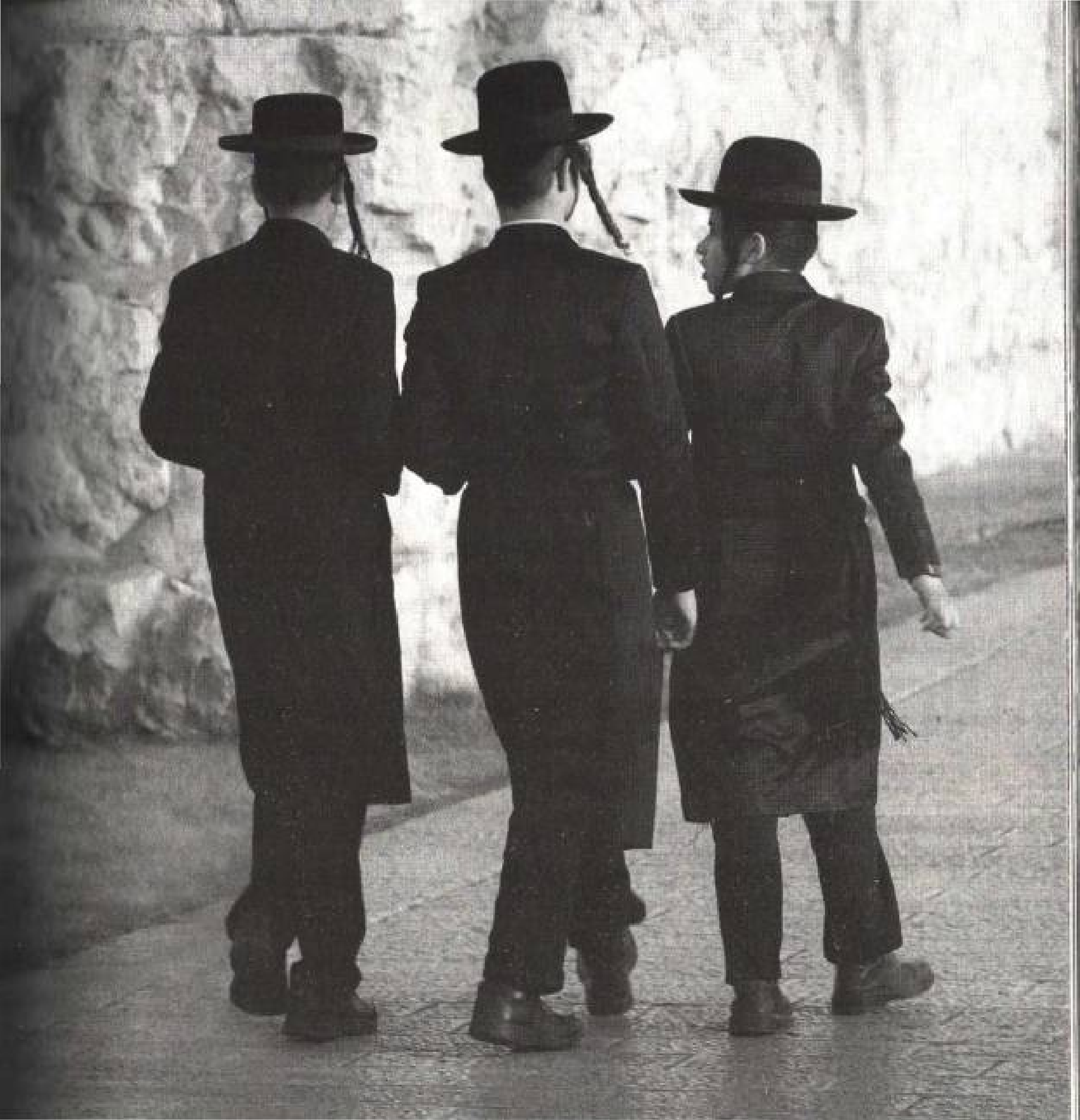

Roma'daki
Titus Kemeri'ndeki
menora tasviri.

Ortodoks Yahudilik

Yüzyıllar boyunca Tevrat'ın yetkili tefsirlerini ve açıklamalarını veren haham Yahudiliğinden birkaç hareket çıktı. Modern zamanlarda, Reform ve Muhafazakâr Yahudilik gibi ilerici hareketlerden gelen sınamalarla, daha geniş bir Yahudi inanç yelpazesi ortaya çıkabildi (bkz. sayfa 232). Ancak Ortodoks Yahudilik olarak bilinen merkezî mezhep, hahamların Tanrı'nın hem yazılı hem de sözlü Tevrat'ı Musa'ya indirdiği, Tanrı'nın kelamı olarak içlerindeki kanunların değişmez olduğu ve kesinlikle uyulması gerektiği şeklindeki beyanlarını kabul etmeye devam etmektedir.

Bazen aşağılayıcı bir şekilde "ultra ortodoks" diye anılan çok katı Ortodoks mezheplerinin -örneğin Haredi Yahudiliği ve Hasidizm- yanında Modern Ortodoks Yahudilik olarak bilinen daha liberal hareket de vardır. Bugün Ortodoks Yahudilik, Yahudi inancında gelenekçi bir hareket olarak kabul edilir. En büyük takipçi kitlesi İsrail'de bulunurken Kuzey Amerika'da Yahudilerin yalnızca yüzde 10'u kendilerini Ortodoks olarak tanımlamaktadır.

Hasidilik

Diaspora Yahudileri arasında, Kuzey ve Orta Avrupa'daki Aşkenazlar; sıkı sosyal yapılara sahip, *şteti* dedikleri kırsal köylere yerleştiler. Ortak Yahudi inancı bu toplulukların önemli bir parçasıydı ancak geleneksel Yahudiliğin kalıplaşmış dualarının ve okumalarının ihtiyaç duydukları ilhamı sağlamadığı hissini taşıyorlardı.

Hasidizm olarak bilinen bir hareket gelişti ve şarkı söyleme, dans etme ve genel olarak daha coşkulu bir deneyim katarak ibadete kapsayıcı katılım sundu. Geleneksel olarak ilmî bir figür olan haham farklı bir rol üstlendi ve toplum için bir baba figürü olarak görüldü, köy yaşamıyla aktif olarak ilgilendi, aynı zamanda ilham verici bir manevi lider olarak görüldü. Hasidizm'in kutlama yönleri popüler oldu ve ilkin on sekizinci yüzyılda Ukrayna'da ortaya çıkışından itibaren Yahudi dünyasının çoğuna yayıldı. Genellikle uzun sakallar ve yandan bukleler bırakan itaatkâr Hasidik erkekler, kendilerine özgü uzun cübbeleri ve Doğu Avrupa kökenlerini andıran büyük şapkalarıyla hemen tanınırlar.

Sefarad Yahudiliği

Sefarad Yahudileri kendilerine özgü bir Yahudilik biçimi geliştirdiler. Güney İspanya'daki Mağribi yönetimi altında İslam kültürünün çeşitli yönlerini özümsediler. Yahudilikleri mistiklik eğilimi taşıyordu, Kabala fikirlerini keşfettiler (bkz. sayfa 208) fakat aynı zamanda İslam âlimleri tarafından desteklenen klasik metinleri inceleme atmosferi sayesinde daha felsefi bir yapı kazandılar.

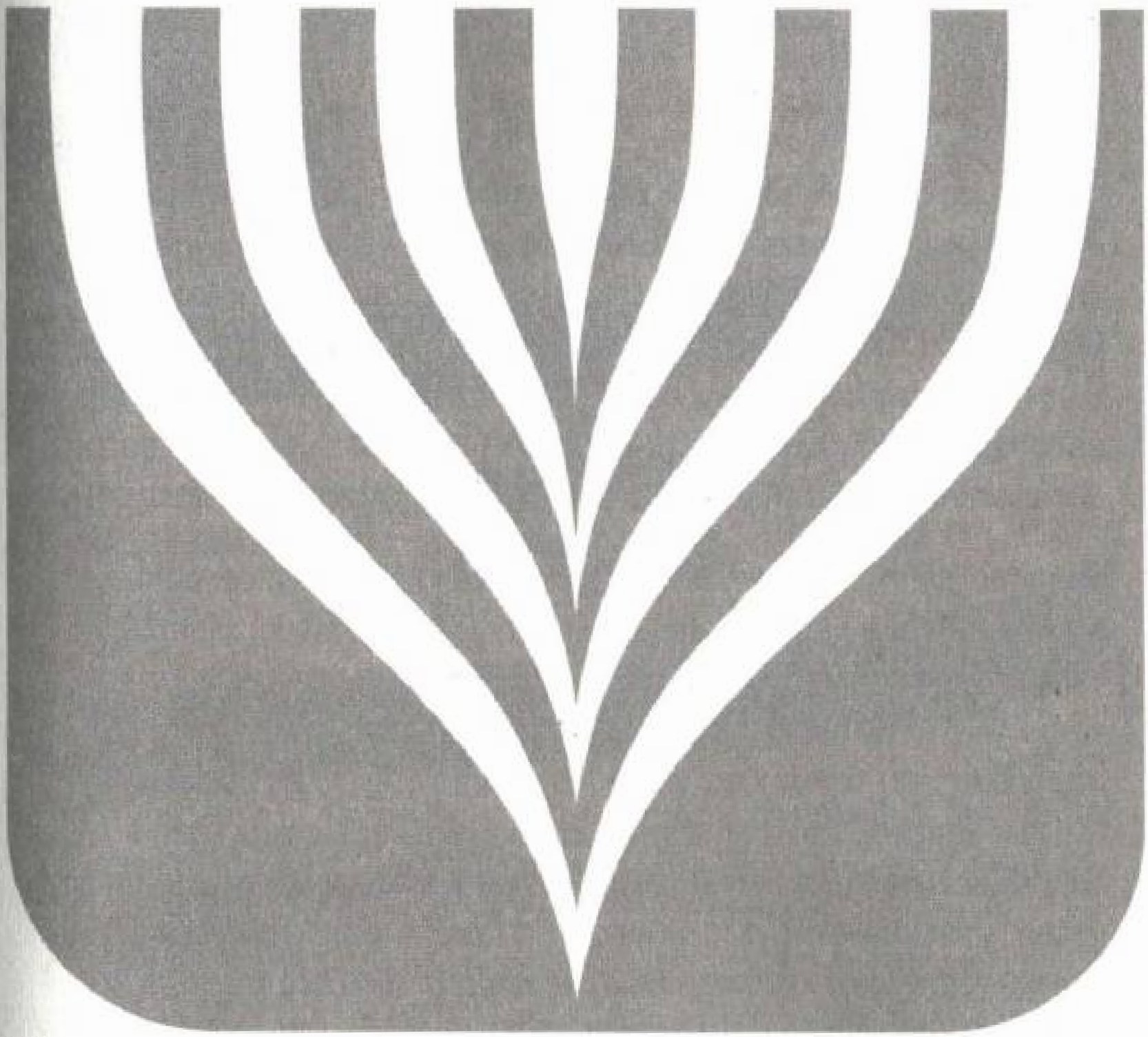
Yahudi düşünür Moses Maimonides (1135-1204) bu iki kültürün bir ürünüydü ve bugün hâlâ referans alınan Yahudi inancının kesin on üç ilkesini önermişti. İspanyollar Müslümanlara galip gelerek İspanya'nın tamamını geri alınca Engizisyon Yahudileri de ortadan kaldırmak istedi. Birçoğu Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Avrupa'ya kaçtı. Muhafazakâr Ortodoks Hasidik Yahudiliklerini tecrit edilmiş kırsal topluluklarda geliştiren Aşkenazların aksine (bkz. sayfa 228) Sefarad Yahudileri daha liberaldi ve kentsel yaşama daha alışıktı. Ev sahibi ülkelerin seküler ve özellikle ticari hayatına daha kolay entegre oldular.

Yahudiliği Modernleştirmek

Avrupa'da yaşam on sekizinci yüzyılda önemli ölçüde değişti. Artan uluslararası ticaret ve bilimsel keşiflerle toplum daha müreffeh hâle geldi, monarşilerin ve dinî kurumların otoritesine meydan okunuyordu. Ancak Yahudi toplulukları muhafazakârdı ve değişimi kabul etmekte isteksizdi.

Filozof Moses Mendelssohn bir Haskala (Yahudi Aydınlanması) yaşamasını ve Yahudilerin kendilerini modern topluma asimile etmeleri gerektiğini savundu. Bu savunu on dokuzuncu yüzyılda bir dizi yeni mezhep üreten ilerici bir hareketin başlangıcıydı. Reform Yahudiliği, Almanya'da Yahudi yasalarının ebedî ve değişmez olduğu fikrini reddederek gelişti. Cinsiyet ayrımı olmaksızın daha liberal bir dinî ibadet biçimi sundu, yasaların ruhuna ilişkin daha liberal yorumlar önerdi. Genel olarak Ortodoks Yahudiler Reform hareketini reddettiler ancak fikirlere sempati duysalar da çok ileri gittiklerini hisseden bazıları, özellikle Kuzey Amerika'da yaygın olan Muhafazakâr Yahudilik hareketi kurdular.

Reform Yahudiliği için Birlik logosu.

Siyonizm

Avrupa'daki Yahudiler sık sık ayrımcılığa ve zulme maruz kaldılar. Bu, bazılarının benimsedikleri ülkelerin kültürüne entegre olma konusundaki isteksizlikleriyle daha da şiddetlenen bir sorundu. On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde durum "Yahudi sorunu" olarak tanımlanıyordu. Pek çok kişi sorunun cevabının asimilasyon olduğuna inanırken bazıları ne kadar uğraşırlarsa uğraşsınlar antisemitizmle karşı karşıya olduklarını fark etti.

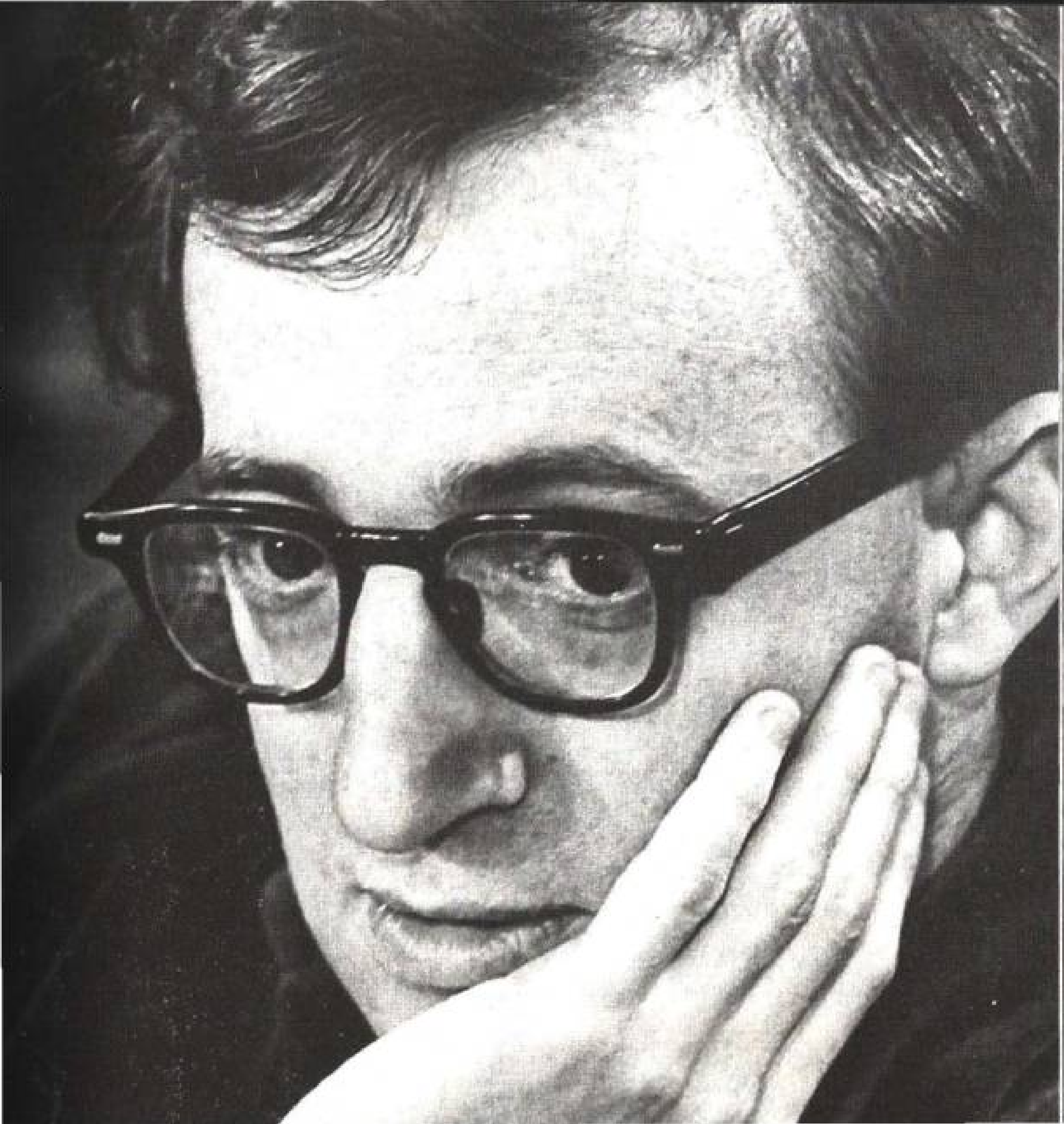
Theodor Herzl, *Yahudi Devleti* (1896) adlı kitabında, cevabın bir Yahudi vatanı kurmak olduğunu savundu. Bu kitap, elbette, Yahudi halkının İsrail'e tarihsel dönüşünün yankılarını taşıyordu ve bu yeni ulus için seçim pek tabii ki o zamanlar Osmanlı İmparatorluğu tarafından yönetilen Filistin'in bir parçası olan "Kutsal Topraklar"dı. Herzl'in fikirleri kısa sürede takipçi topladı ve Yahudi ulusunun kurulmasına yönelik uluslararası uzlaşı için baskı yapan siyasi hareket olan Siyonizm'in kurulmasına imkân sağladı. Nihayetinde, Nazi Holokost'unun ardından, 1948'de İsrail resmî olarak kuruldu.

Yahudi Kimliği

Yahudiliğin bir ulus değil, bir din olduğu sıklıkla iddia edilir ancak kendini Yahudi olarak tanımlamanın dinden veya İsrail vatandaşı olmaktan daha fazla anlamı vardır. Elbette Yahudiliğin tüm mensupları kendilerini Yahudi olarak görür ancak Yahudi inancıyla özdeşleşmeyen birçok Yahudi vardır.

"Yahudilik" kavramı hararetle tartışılır: Geleneksel görüş, Yahudilerin etno-dinî bir grup olduğu ve kesinlikle Yahudiliğin inançlarını paylaşan Patriyarkların (bkz. sayfa 192) soyundan geldikleri yönündedir. Ancak dindar olmayan Yahudiler, tanımlayıcı özelliklerin etno-sosyal olduğunu ve Yahudilerin dinden ziyade ortak ataya ve kültüre sahip olduğunu iddia etmektedir. Yahudi halkı, tarihlerinin çoğunu sürgünde, kalıcı göçmen olarak kabul edildikleri ülkelerde geçirdikleri için dinlerinin yanı sıra kendi dilleri -örneğin Yidce-, yemekleri, müzikleri, hatta komedileriyle farklı bir kültür geliştirdiler; böylelikle dünya halkları arasında benzersiz bir statüye sahip karmaşık bir kimlik kazandılar.

Zulüm

Bir zamanlar Romalılar tarafından İsrail'den sürülen Yahudiler, dünyanın dört bir yanına dağılmıştı. Dinleri ve bir dereceye kadar görünümleri nedeniyle birçok yerde yabancı olarak kabul edildiler ve çoğu zaman kalıcı bir ev bulamadılar.

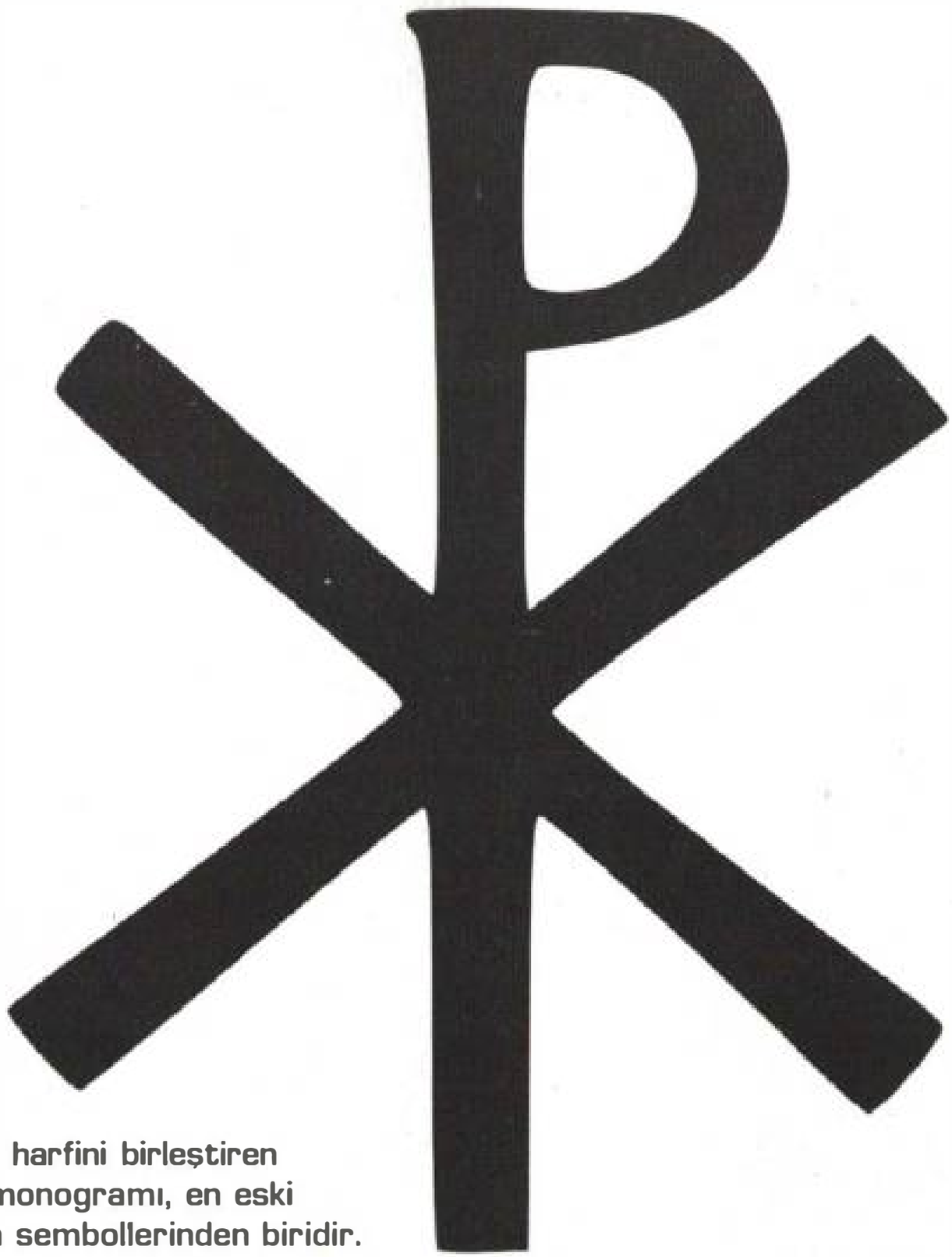
Diğer göçmenler gibi onlara da düşmanca bakıldı ancak etnik kökenleri nedeniyle belki de diğer tüm gruplardan daha fazla zulme uğradılar. Avrupa çapında yaygın olan Yahudi karşıtlığı, Yahudilerin topluma entegre olmasını ve özellikle iş bulmasını çoğu zaman imkânsız kıldı. Sonuç olarak birçoğu girişimci, tüccar, simsar ve tefeci oldu. Bu tür faaliyetler on dokuzuncu yüzyılda Rusya ve Ukrayna'daki pogromlarda ve yirminci yüzyılda Naziler tarafından milyonlarca Yahudi'nin soykırımla katledilmesinde öldürücü boyutlara ulaşan Yahudi aleyhtarı duyguları daha da körükledi. Bugün bile Yahudilerin yalnızca yüzde 17'si İsrail veya Kuzey Amerika dışında yaşıyor; Avrupa ve ABD'deki bazı aşırı sağ siyasi gruplar açıkça Yahudi karşıtı görüşlere sahip olmaya devam etmektedir.

Hıristiyanlık

Dünya nüfusunun yaklaşık üçte biri -2,3 milyardan fazla insan- kendilerini Hıristiyan olarak görüyor ve bu da Hıristiyanlığı bugün açık ara en büyük din hâline getiriyor. Bu din, yaklaşık iki bin yıl önce Roma işgali altındaki Yahudiye'de küçük bir Yahudi mezhebinden evrildi ve İsa'nın İbrani İncili'nde müjdelenen Mesih (bkz. sayfa 206) olduğuna inanılıyordu.

İsa'nın hayatı ve öğretileri takipçileri tarafından artık topluca Yeni Ahit olarak bilinen kitaplarda kaydedildi; Hıristiyanlığın ana inanç ve uygulamalarının temelini bu kitap oluşturmaktadır. Bu inançların merkezinde İsa'nın bir peygamber olmadığı; dünyaya gelen, ölen ve yeniden dirilen, Tanrı'nın vücut bulmuş hâli -hem insani hem de ilahi özellikler taşımakta- olduğudur. Hıristiyanlığın bir başka ayırt edici inancı yalnızca bir Tanrı bulunduğu ancak O'nun üç farklı biçimde var olduğu Teslis'tir: Baba, Oğul ve Kutsal Ruh. Başlangıçta Romalılar tarafından bastırılan Hıristiyanlık birçok destekçi kazandı ve kısa sürede Avrupa'nın baskın dini hâline geldi. Bugün Avrupa ve Amerika'nın çoğu ülkesinde ana inançtır.

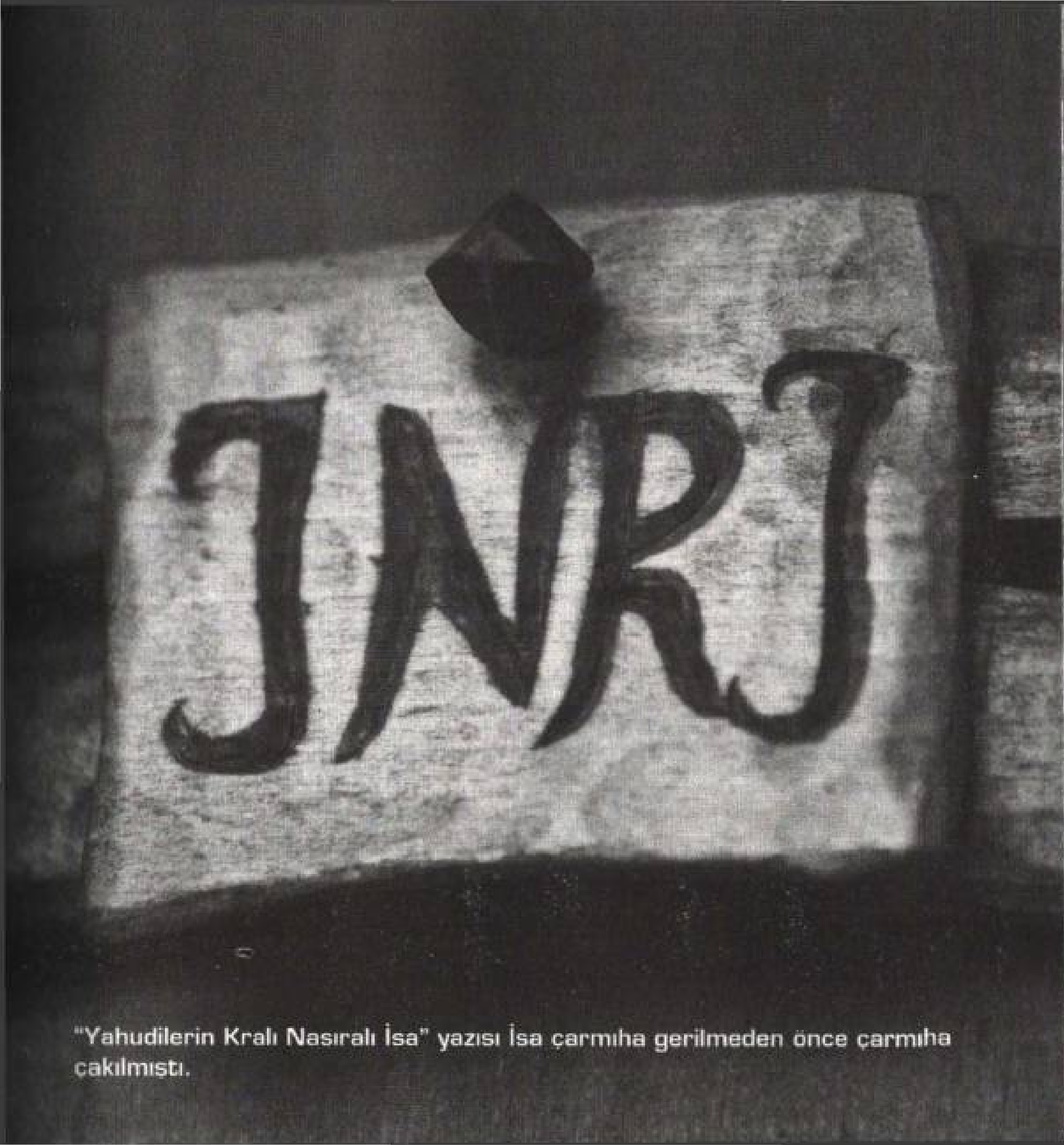

İki Yunan harfini birleştiren
Khi-Rho monogramı, en eski
Hıristiyan sembollerinden biridir.

Yeni Bir Ahit

İsa, o zamanlar Roma'nın Yahudiye eyaleti olan Beytüllahim'de doğdu ve ilk takipçileri Yahudilerdi. Onu Tanak'taki Tanrı'nın bir gün dünyayı kurtarmak için bir Mesih göndereceği kehanetini gerçekleştirecek kişi olarak gördüler. Gelişiyle eski inançlar reddedilmedi, aksine onlarla bir devamlılık kuruldu.

İlk Hıristiyanlar, ibadet ve rahiplik ritüelleri de dâhil olmak üzere Yahudiliğin birçok inancını ve uygulamasını korudu. Ancak Hıristiyanları orijinal Yahudi inancından en radikal biçimde ayıran şey İsa'nın yalnızca bir peygamber -hatta Mesih- olmadığı, insan kılığında Tanrı olduğuna yönelik inançlarıydı. Takipçileri için İsa'nın gelişi Tanrı ile yeni bir ahitti ki bu onun öğretilerinde görülebilir. Tanrı'nın Yahudilerle yaptığı ahdin Tevrat'ta kayda geçmesi gibi yenisi de Yeni Ahit kitaplarında kaydedilmiştir. Yeni Ahit İbrani İncili'nin (Hıristiyanlar tarafından Eski Ahit olarak bilinir) yerini almamış, ona ek olacak şekilde sonrasına eklenmiştir.

"Yahudilerin Kralı Nasıralı İsa" yazısı İsa çarmıha gerilmeden önce çarmıha çakılmıştı.

Bakireyken Doğum

İsa'nın hem müjdelenen Mesih hem de Tanrı'nın vücut bulmuş hâli olduğu Hıristiyanlığın merkezî inançlarından biridir. MÖ 4'te, Roma vergi listesine kaydolmak için Beytüllahim'e seyahat eden genç Yahudi çift Yusuf ve Meryem'in oğlu olarak doğdu.

Hıristiyanlar, Meryem'in bir bakire olduğuna ve melek Cebrail tarafından kendisine babası Tanrı olan bir çocuğa mucizevi şekilde gebe bırakılacağının söylendiğine inanır. Tanrı'nın Oğlu olan bu çocuk hem gerçekten Tanrı hem de gerçekten insan olacaktı. Beytüllahim nüfus sayımına kaydolan insanlarla doluydu ve hamile Meryem için mevcut olan tek konaklama yeri, çocuğun doğduğu ve üç "bilge adam" tarafından Mesih olarak tanındığı bir ahırdı.

Meryem, Tanrı'nın Annesi olarak bir azize olarak kabul edilir ve Hıristiyanlığın birçok dalında çok özel bir konuma sahiptir. Meryem Ana ya da Madonna özellikle, ona diğer tüm azizlerin üzerinde saygı duyan ve dualarının çoğunu ona yönelten Roma Katolikleri tarafından hürmet görür.

İsa Mesih

Her ne kadar Yahudilerin Kralı olarak Davud'un tahtının vârisi Mesih olduğu söylense de İsa, Nasıralı mütevazı bir ailede doğdu ve marangoz babasının izinden gitti. Gelişini Vaftizci Yahya müjdelemişti. Yahya, İsa'ya dinî bir rehber olan ve onu Ürdün Nehri'nde vaftiz eden gezgin bir vaizdi.

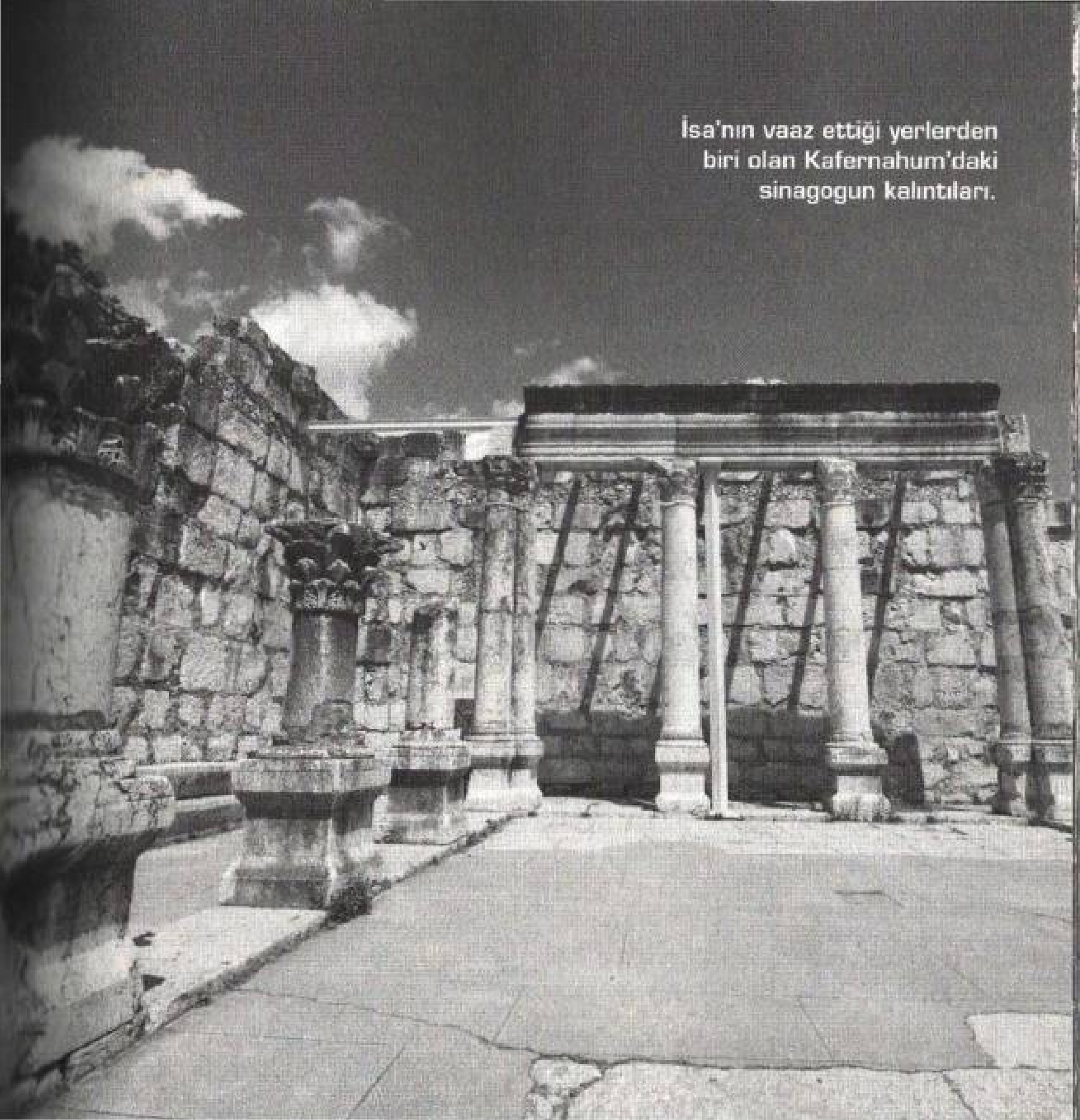
Vaftiz, İsa için bir dönüm noktasıydı. Onun Mesih ve Tanrı'nın Oğlu olduğunu teyit etmekle birlikte hizmetinin başladığının göstergesiydi. Çölde, şeytanın ayartmalarına direndiği kırk günlük bir inziva döneminin ardından, o da bir grup havariyi etrafında toplayarak gezici bir vaiz oldu. Ancak faaliyetleri hem Roma makamları hem de Yahudi rahipler tarafından huzur bozucu görüldü; sonunda tutuklandı ve çarmıha gerilerek ölüme mahkûm edildi. Çarmıhta yavaş ve acılı bir ölümden sonra İsa mucizevi bir şekilde yeniden dirildi ve göğe yükselmeden önce takipçileri arasında kırk gün geçirdi.

İsa'nın Öğretileri

Yahudi rahipler, İsa'yı ayrılıkçı bir tarikata önderlik eden sapkın bir vaiz olarak görüyorlardı ancak mesajı Yahudiliğin öğretilerine çok benziyordu: Tanrı'nın ve insanlığın sevgisi.

Vaaz etmeye Celile Denizi çevresindeki bölgede başladı. Burada yavaş yavaş takipçiler kazandı, hatta ilk havariler de bunlar arasındaydı. Bir vaiz olarak ünü, Celile yakınlarındaki bir tepeden kalabalığa Dağdaki Vaaz olarak bilinecek hitabını yaptığında sağlam bir şekilde yerleşti. Mesajını mesellerle açıklayan, şifa dağıtan ve su üzerinde yürümek gibi mucizeler gerçekleştiren İsa, Yahudiye'yi dolaşırken ün kazandı. Kudüs'e vardığında büyük bir kalabalık tarafından karşılandı ancak şehre mütevazı bir eşekle girmeyi seçti. Burada Yahudi rahiplerle çatıştı, tefecileri tapınaktan kovup otoritelerine meydan okuyarak onların ikiyüzlülüklerini ortaya çıkardı. Sadece kısa bir vaaz döneminden sonra rahipler için tehdit ve Yahudiye'nin Roma hükümdarları için sıkıntı hâline gelmişti.

İsa'nın vaaz ettiği yerlerden biri olan Kafernahum'daki sinagogun kalıntıları.

İsa'nın Havarileri

Gezici bir vaiz olarak geçirdiği kısa dönemde İsa çok sayıda takipçi topladı. Bunların içerisinde onunla gezerek söylediklerini yaymaya yardımcı olan havarileri de vardı. Vaaz vermeye başladıktan hemen sonra bile İsa havarilerle dostluklar kurdu ki bazıları Vaftizci Yahya'nın takipçileriydi.

İsa kendisine eşlik etmesi için yanında On İki Havari topladı. İlki Celile'den iki balıkçıydı: Petrus adını verdiği Simun -Yunanca *petros*, "kaya" anlamına gelir- ve onun kardeşi Andreas. Onlara diğer iki kardeş balıkçı Yakup (Büyük) ve Yuhanna katıldı. Filipus, Bartalmay, Tomas, Matta, Yakup (Küçük), Taday (Yahuda olarak da bilinir), Somun ve Yahuda sonradan katılmıştır. İsa'nın ölümünden sonra havariler, dirilişinden sonra İsa tarafından çağrılan on üçüncü havari Pavlus ile, onun öğretilerini yaymaya devam edip Hıristiyan Kilisesi'nin temellerini attılar.

Yeni Ahit

Kökleri Yahudiliğe dayanan İbrahimî bir din olan Hıristiyanlık, Hıristiyanlar tarafından Eski Ahit olarak bilinen Yahudi İncil'inin otoritesini kabul eder. Bununla birlikte ona, İsa'nın yaşamını ve öğretilerini tanımlayan Hıristiyanlara has kutsal metni, Yeni Ahit'i eklerler.

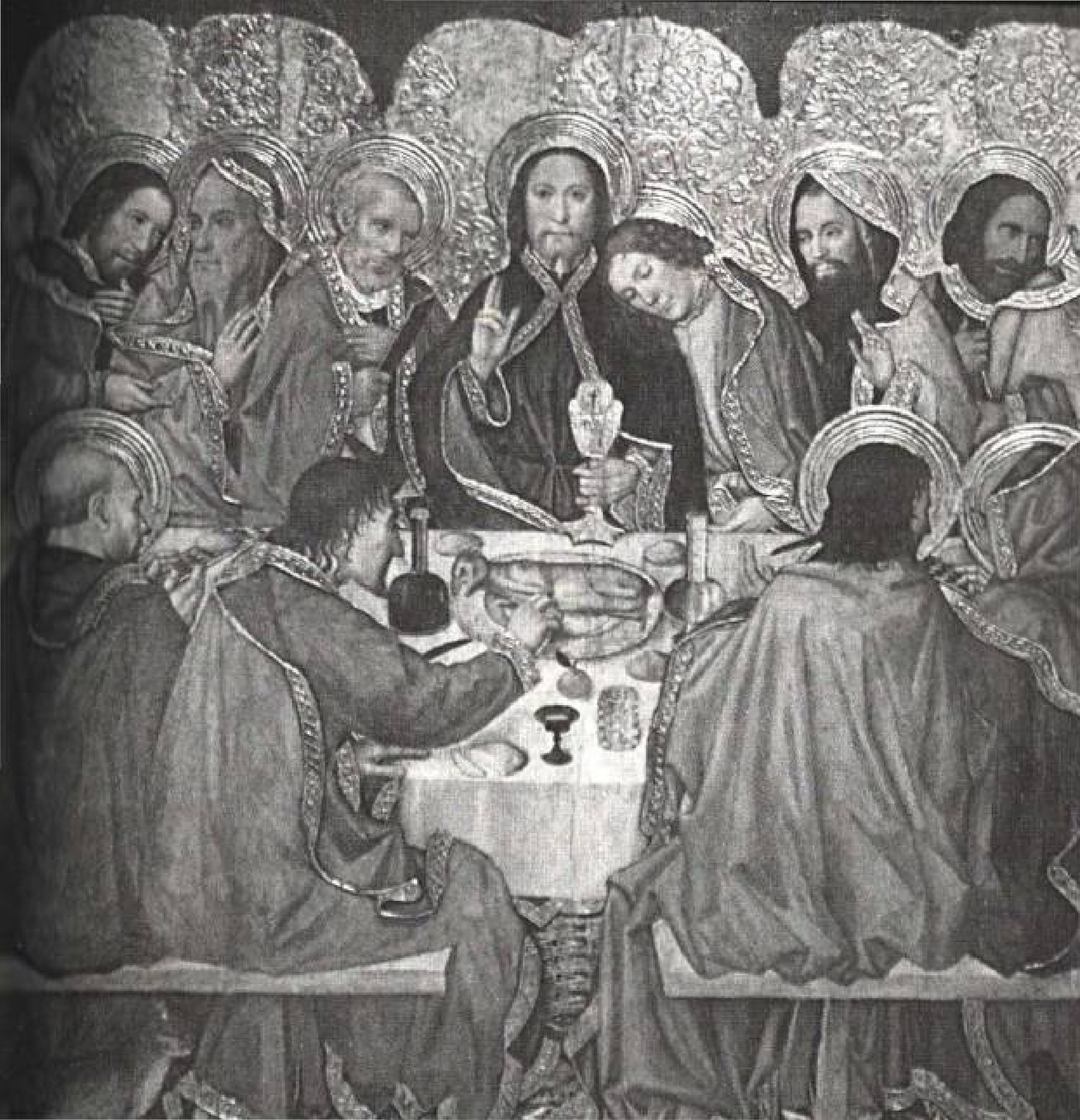
Yeni Ahit'in ilk dört kitabı olan İnciller, İsa'nın yaşamının biyografik anlatımlarıdır ve havarilerinin ilk elden hatıralarının kayıtları olduğuna inanılır. Dört İncil geleneksel olarak Matta, Markos, Luka ve Yuhanna'ya atfedilir ancak yazarları bilimsel bir tartışma konusudur. İsa'nın yaşamının öyküsünü, özellikle doğumu ve ölümüne atıfta bulunarak anlatmanın yanı sıra İncillerin tümü, vaazlarının ayrıntılı açıklamalarını, öğütlerinin ve mesellerinin dökümünü verir. İncillerin ardından, İsa'nın dirilişinden sonra Hıristiyan Kilisesi'nin kuruluşuna dair bir metin olarak anılabilecek Elçilerin İşleri ve Kıyamet Günü'nü betimleyen Vahiy Kitabı gelir.

Son Akşam Yemeği

Yeruşalim'deki mabette kâhinlerle olan çatışmalarının ardından, İsa yakında ceza, hatta ölümle karşı karşıya kalacağını biliyordu. O gittikten sonra onları görevlerine hazırlamak için On İki Havari'sini son bir yemek için bir araya topladı. Bu Son Akşam Yemeği'ni çevreleyen olaylar tüm İncillerde ayrıntılı olarak anlatılmış, Hıristiyanlığın inanç ve uygulamalarının merkezinde yer almıştır.

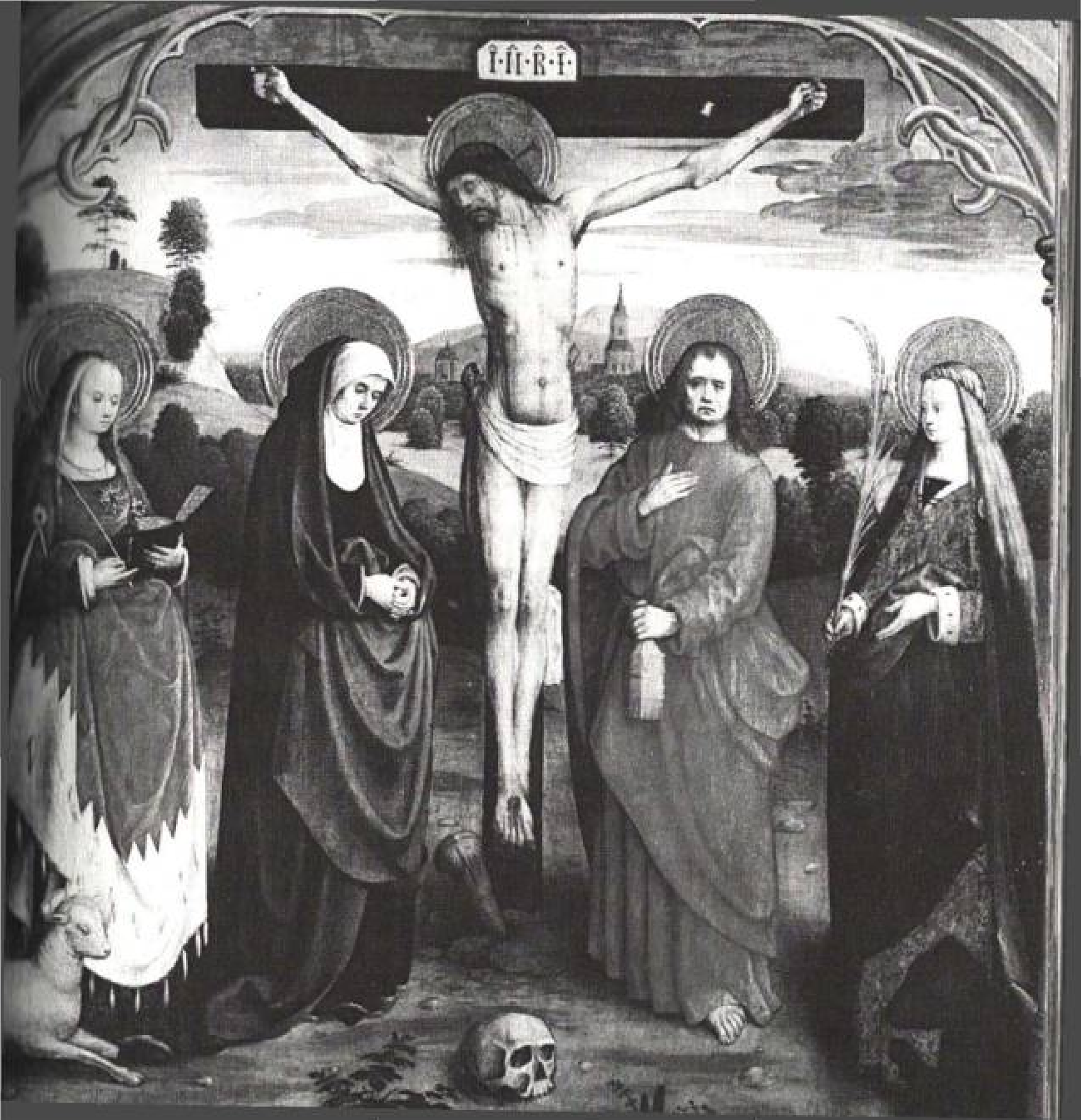
Yemekte İsa havarilerine ekmek sunar ve onlara bunun kendi bedeni olduğunu, onu insanlığın iyiliği için kurban edeceğini söyler. Daha sonra onların kendisinin kölesi değil, dostu olduklarını ve kendisinin onları sevdiği gibi birbirlerini sevmeleri gerektiğini söyleyerek ayaklarını yıkar. Onlara dünyaya yaymaları istediği mesajı açıkladıktan sonra içlerinden birinin kendisine ihanet edeceğini (Yahuda İskariot aslında İsa'yı yetkililere bildirmeyi gizlice kabul etmişti) ve en güvendiği arkadaşı Petrus'un ertesi sabah horoz ötmeden önce üç kez İsa hakkındaki tüm bilgileri inkâr edeceğini söylemiştir.

İsa'nın Çarmıha Gerilmesi

Son Akşam Yemeği'nden sonra İsa, Yahuda'nın başını çektiği öfkeli bir kalabalıkla karşılaştı. Yahuda onu bir öpücükle yetkililere tanıtmıştı. İsa tutuklanıp Yahudi mahkemesine götürülürken havarileri saklandı. Petrus sorgulandığında defalarca İsa ile herhangi bir ilişkisi olmadığını ileri sürdü.

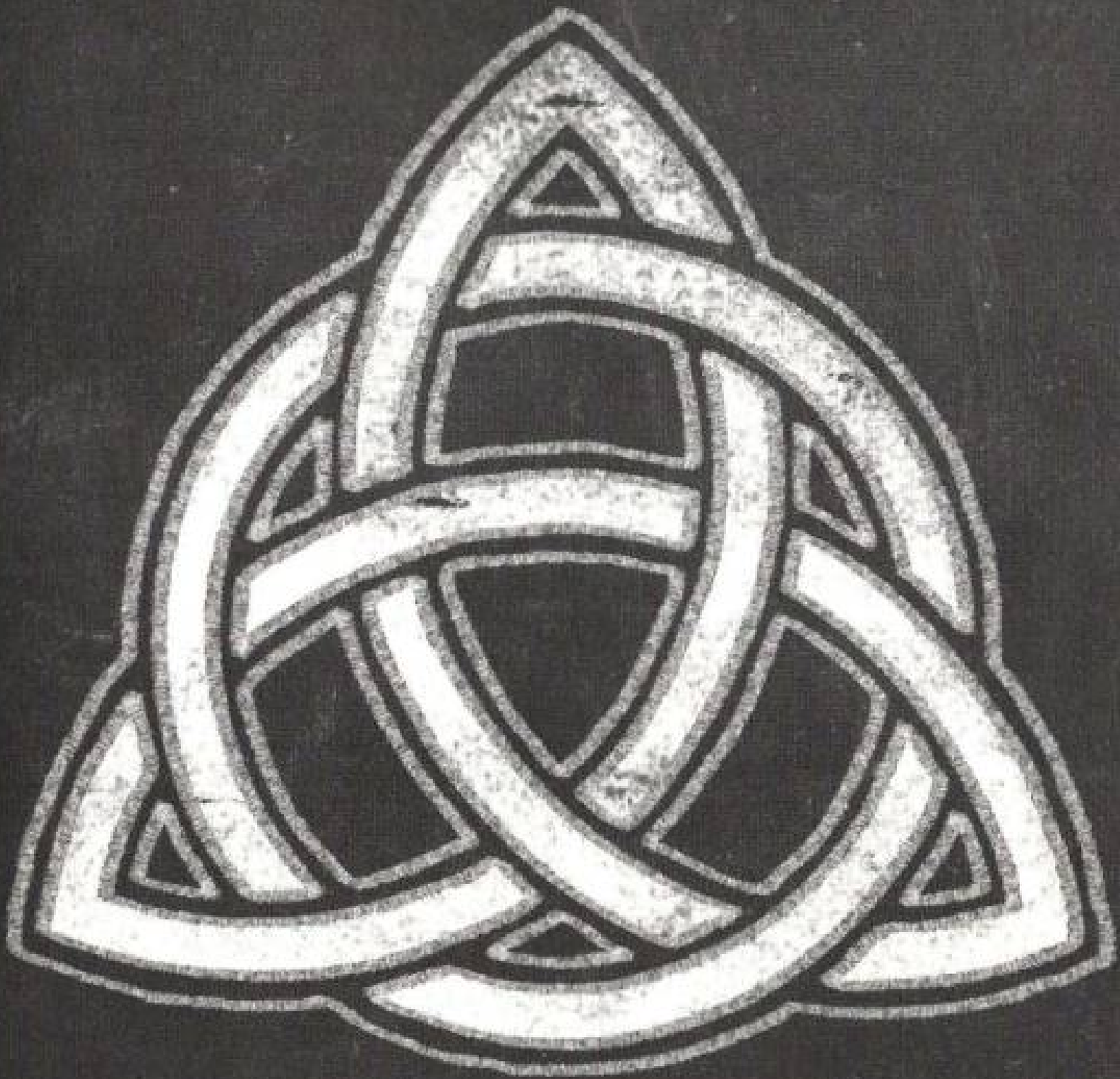
İsa'nın sakince Mesih olduğunu söyleyip durmasından bıkan Yahudi mahkemesi, onu Yahudilerin Kralı olduğunu iddia etmekle suçlayarak Roma valisi Pontius Pilate ve Celile hükümdarı Hirodes Antipas'a gönderdi. Bir karar veremeyen Pilate, bir Yahudi geleneğini takip ederek insanlara ya İsa'yı ya da Barabbas adındaki bir katili bağışlama seçeneği sundu. Kalabalık, Barabbas'ı serbest bırakmayı seçti ve İsa çarmıha gerilerek ölüme mahkûm edildi. Golgota'ya götürülüp orada çarmıha gerilerek ölüme terk edildi. Bedeni bir mezara kapatıldı ancak üç gün sonra mezar boştu. Dirilen İsa, Tanrı Baba'nın sağında oturmak için göğe çıkmadan önce kırk gün boyunca havarileriyle bir arada bulundu.

I·N·R·I·

Teslis

Hıristiyanlığın ayırt edici özelliği İsa'nın Tanrı'nın vücut bulmuş hâli, Tanrı'nın Oğlu olarak kabul edilmesidir. Gelgelelim bu, çoğu ana akım Hıristiyan inancının merkezinde yer alan inancın yalnızca bir yönüdür: Tek bir Tanrı üç farklı biçimde varlık gösterir.

Bu inanç, Yahudilikten miras alınan tek Tanrı fikriyle çelişiyor gibi görünebilir ancak Hıristiyanlığın Teslis doktrini, İncil'de Tanrı olarak adlandırılan üç kişinin tek ve aynı cevher olduğunu, basitçe farklı şekillerde tezahür ettiğini açıklar. Tektanrıcılık açısından bakıldığında Tanrı Baba'yı her şeye kadir, tek yaratıcı olarak kavramak kolaydır; Tanrı Oğul İsa, daha incelikli bir kavramdır ve enkarnasyonundan önce ve sonra Tanrı'nın tecessüm ettiği anlamına gelir. Benzer şekilde Kutsal Ruh, İsa'nın vaftizinde inen bir güvercin ve İsa'nın takipçilerine dirilişinden elli gün sonra Hamsin Yortusu'nu kutlarken sembolik biçimde ateşten diller olarak kendini gösteren, kendine özgü şekliyle Tanrı'nın bir yönünü ifade eder.

Kıyamet Günü

Eski Ahit'te adalet ve barış çağını başlatacak, Yahudi halkının ve tüm insanlığın kurtarıcısı olacak Mesih'e atıfta bulunulmaktadır. Hıristiyanlar, İsa'nın müjdelenen Mesih olup bir insan olarak yaşadığına ve kurtuluşumuz için çarmıhta öldüğüne inanırlar. Ayrıca Tanrı'nın Oğlu'nun, kime sonsuz yaşam veya sonsuz ceza verileceğine karar vermek için geri döneceğine inanırlar.

Vahiy Kitabı'nda detaylı şekilde anlatılan bu İkinci Geliş, zamanın sonunu müjdeleyen meleklerden yükselen bir borazan sesiyle duyurulacaktır. Sonra yaşayan herkes hesaba çekilecektir: Ölüler, Kıyamet Günü'nde dirilere katılmak üzere yeryüzünde dirileceklerdir. İsa'yı Tanrı'nın Oğlu olarak kabul edenler ve başkalarına karşı davranışlarıyla iyiliklerini kanıtlayanlar sonsuza dek cennette Tanrı ile yaşamak üzere kurtarılacak; Tanrı'yı ve diğer insanları sevmeyenler cehennemde sonsuz bir azaba gark edilecektir.

Cennet ve Cehennem

Hıristiyanlar için öbür dünya kavramı, Tanrı'nın Oğlu'nun İkinci Gelişi'ne dair tasavvurla yakından bağlantılıdır (bkz. sayfa 260). Ölümün ardından başımıza gelenler, dirilerek nihai hedefimize gönderilene kadar geçen bir ara aşamadan ibarettir.

Hıristiyan cenneti İncil'de açıkça anlatılmamıştır ancak Mesih'i ve öğretilerini kabul eden insanların ruhlarının Kıyamet Günü'ne kadar Tanrı ile yaşayacağı söylenir. Tanrı ardından yeryüzünde, kurtarılanların sonsuza kadar yaşayacağı yeni bir Cennet Krallığı yaratacaktır. Cehennem, sapkın melek Lucifer'in krallığıdır. Tanrı'dan sapmış ruhlar için bir ceza ve ızdırap yeridir. Dirilişten sonra, İsa'nın kurtulmaları için kendini feda ettiğine inanırlarsa bazı insanların günahları bağışlanabilir. Aksi takdirde Tanrı'nın iyiliğinden sonsuz sapkınlığa mahkûm edilirler. Çeşitli Hıristiyan mezhepleri nihai yargı kriterleri ve sonsuz öbür dünyanın doğası hakkında farklı yorumlara sahiptir.

Kıyamet Günü, Hieronymus Bosch.

Efkaristiya

Hıristiyan ibadetinin merkezî bir parçası Havarilerin Son Akşam Yemeği'nde yaptığı gibi ekmek yeme ve şarap içme ayinidir. Efkaristiya (Yunanca "şükran günü" anlamına gelir) olarak bilinen ayin, İsa'nın ekmeği bölüp, "Bu benim bedenim, sizin için verilen bedenim," dedikten ve şarabı da "Bu kâse ise... benim yeni anlaşma kanım," sözleriyle andıktan sonra havarilerine vermesinden kaynaklanmaktadır.

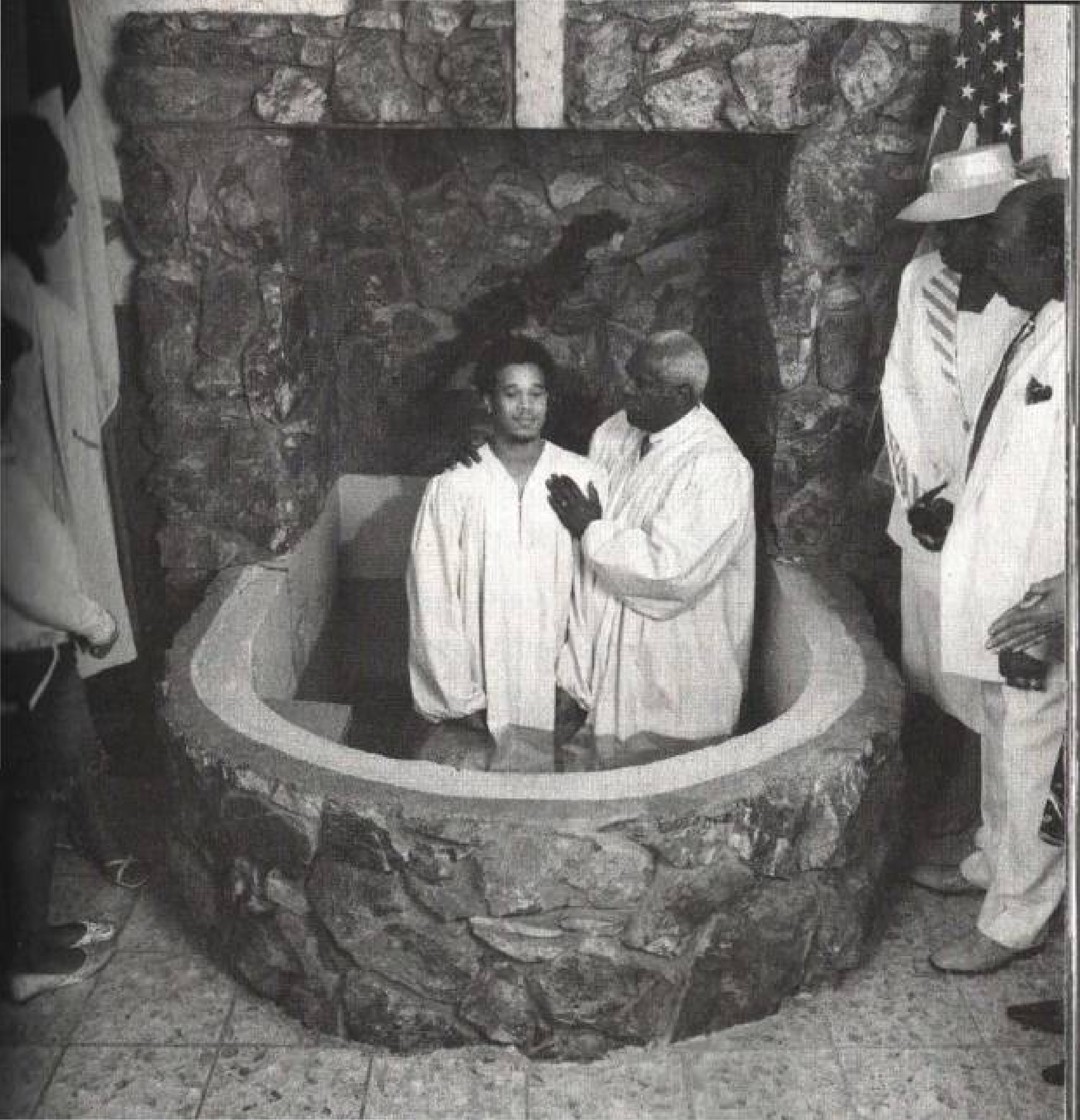
Efkaristiya; Roma Katolik Ayini, Ortodoks İlahi Liturjisi ve Protestan Kutsal Komünyon ibadetinin birçok versiyonunun odak noktasıdır. Hıristiyanlığın farklı kolları, töz dönüşümü, yani ekmek ve şarabın kelimenin tam anlamıyla İsa'nın bedeni ve kanı olup olmadığı konusunda bölünmüştür. Roma Katolikleri ve Doğu Ortodoks Hıristiyanlarının çoğu önemli bir değişiklik yaşandığına ve komünyon alanların aslında Mesih'i aldıklarına inanır; Protestan mezheplerinin çoğu ise bir ekmek ve şarabın tüketilmesini yalnızca İsa'nın antlaşmasının sembolik olarak yerine getirilmesi olarak görür.

Vaftiz

Bir takipçinin yaşamının önemli aşamalarını belirleyen Hıristiyan geçiş ayinlerinden en önemlisi vaftizdir, yani kişinin İsa'nın bir takipçisi kabul edildiğinin bir işareti olarak suya daldırılarak veya su serpilerek yapılan ayinsel arınma. Tören, İsa'nın Vaftizci Yahya tarafından yapılan vaftizini taklit eder; bu vaftiz ayini sırasında Kutsal Ruh, hizmetinin başlangıcını imleyerek bir güvercin şeklinde inmiştir (bkz. sayfa 246).

Özellikle bir çocuğun isim verme töreninin bir parçası olarak yapıldığında vaftiz, sembolik olarak Âdem ve Havva'nın itaatsizliğinin "ilk günahının" İsa'nın takipçileriyle antlaşmasının bir parçası olarak affedilip silinmesini sağlar. Roma Katolikliği ve Anglikanizm gibi bazı Hıristiyanlık kollarında çocuklar bebekken vaftiz edilir. Daha sonra kilisenin tam yetişkin üyeleri olduklarında bir onay töreninden daha geçerler. Diğer mezhepler, vaftizin, bir kimse kilisenin bir üyesi olma kararını verecek kadar büyüdüğünde yapılması gerektiğine inanır.

Hıristiyan Bayramları

Hıristiyan takvimi, çoğu İsa'nın hayatındaki önemli olayları anan çok sayıda bayram içerir. 25 Aralık'ta Noel, Hıristiyanlığın pek çok dalında İsa'nın doğumu olarak kutlanır. Ortodoks geleneklerinde bu olay Epifani kadar önemli kabul edilmez. Noel'den on iki gün sonra, 6 Ocak'taki Epifani, bilge adamların gelişini ve onların İsa'nın gerçekten de müjdelenen Mesih olduğunu ilan etmelerini kutlar.

Mesih'in ölümü ve dirilişiyle ilgili olaylar da bayramlarla imlenir. Paskalya'dan önceki perşembe Son Akşam Yemeği gününü anar, ardından çarmıha gerildiği gün olan İyi Cuma gelir. Üç gün sonra, Paskalya Pazarı, İsa'nın dirilişinin kutlamasıdır. Bu aynı zamanda kırk günlük bir oruç veya perhiz dönemi olan Lent'in sonunu da işaret eder. Birçok Hıristiyan, Paskalya'dan kırk gün sonraki Yükseliş Günü'nü ve özellikle havarilerin Kutsal Ruh tarafından ziyaret edildiği Yükseliş'ten on gün sonraki Hamsin Yortusu'nu kutlar.

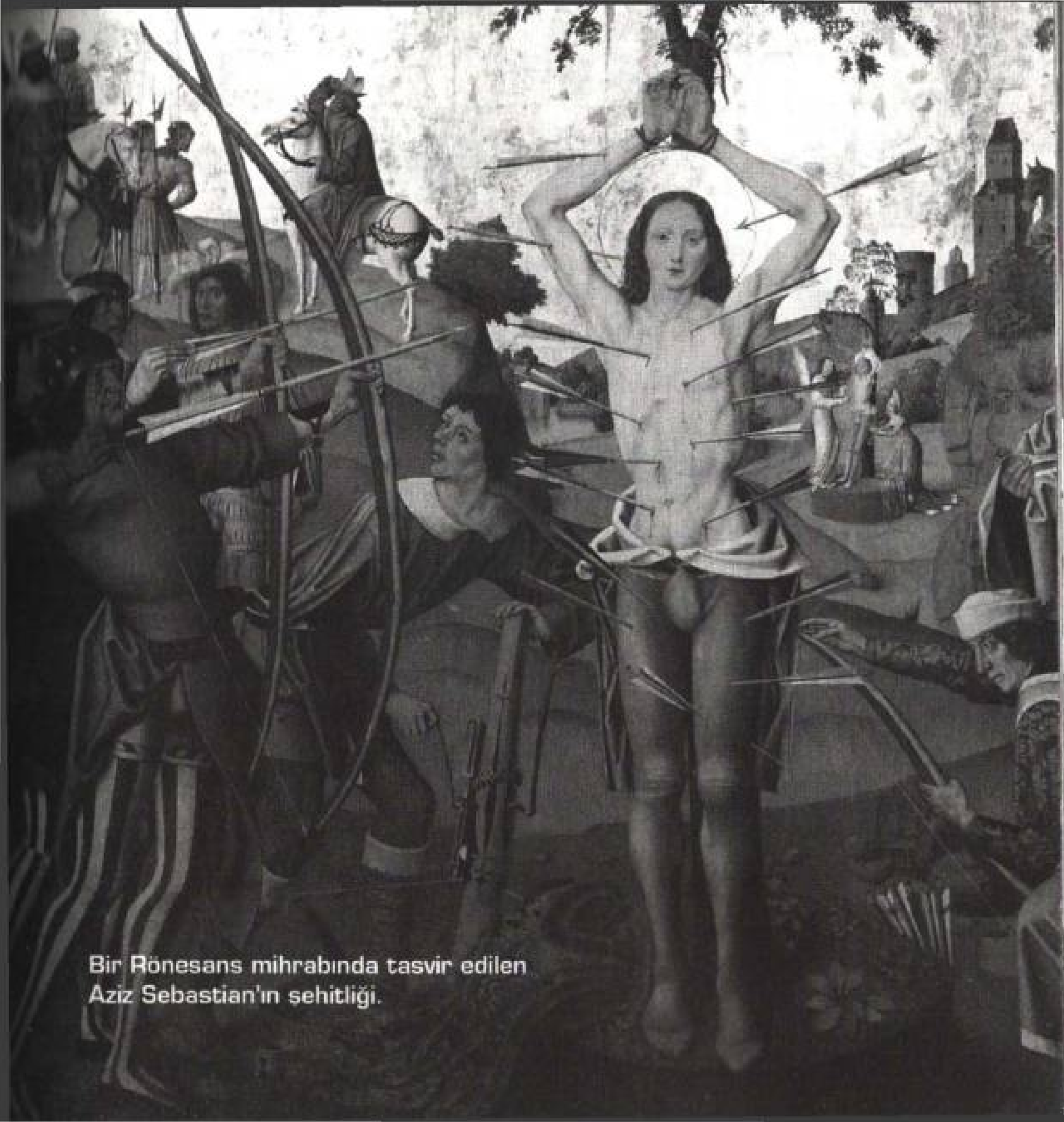

Tarragona, İspanya'da Paskalya alayı.

Azizler ve Şehitler

Genel itibarıyla bir aziz, İsa'ya olağanüstü bağlılık ve sadakat gösteren, onun öğretisine göre bir hayat yaşayan kişidir. Roma Katolikleri ve Ortodoks Hıristiyanlar için bu zorunlu olarak -hepsi bu şekilde tanınmasa da- ölmüş ve şimdi cennette olan kimseleri kasteder.

Roma Katolik Kilisesi, resmî olarak aziz olarak tanınmayı hak edenleri seçen bir kanonizasyon sürecine (kilisenin kimin aziz olduğunu belirlemesi) sahiptir. Protestanlar ayrıca özellikle saygıdeğer kişilere aziz unvanını verir ancak resmî bir prosedür yoktur. Azizlik, hayatını Assisili Aziz Francis gibi başkalarının hizmetine veya havariler gibi İsa'nın öğretilerinin yayılmasına adayan kimselere verilebilir. Başkaları ise inançlarını savunmak için, kelimenin tam anlamıyla, hayatlarını vermişlerdir. Zulüm dönemlerinde, özellikle Roma yönetimi altındaki ilk kilisede, birçok insan Hıristiyan inançlarından vazgeçmek yerine şehit olmayı seçti; o zamandan beri bağlılıklarından dolayı bu kimseler aziz olarak kabul edilmektedir.

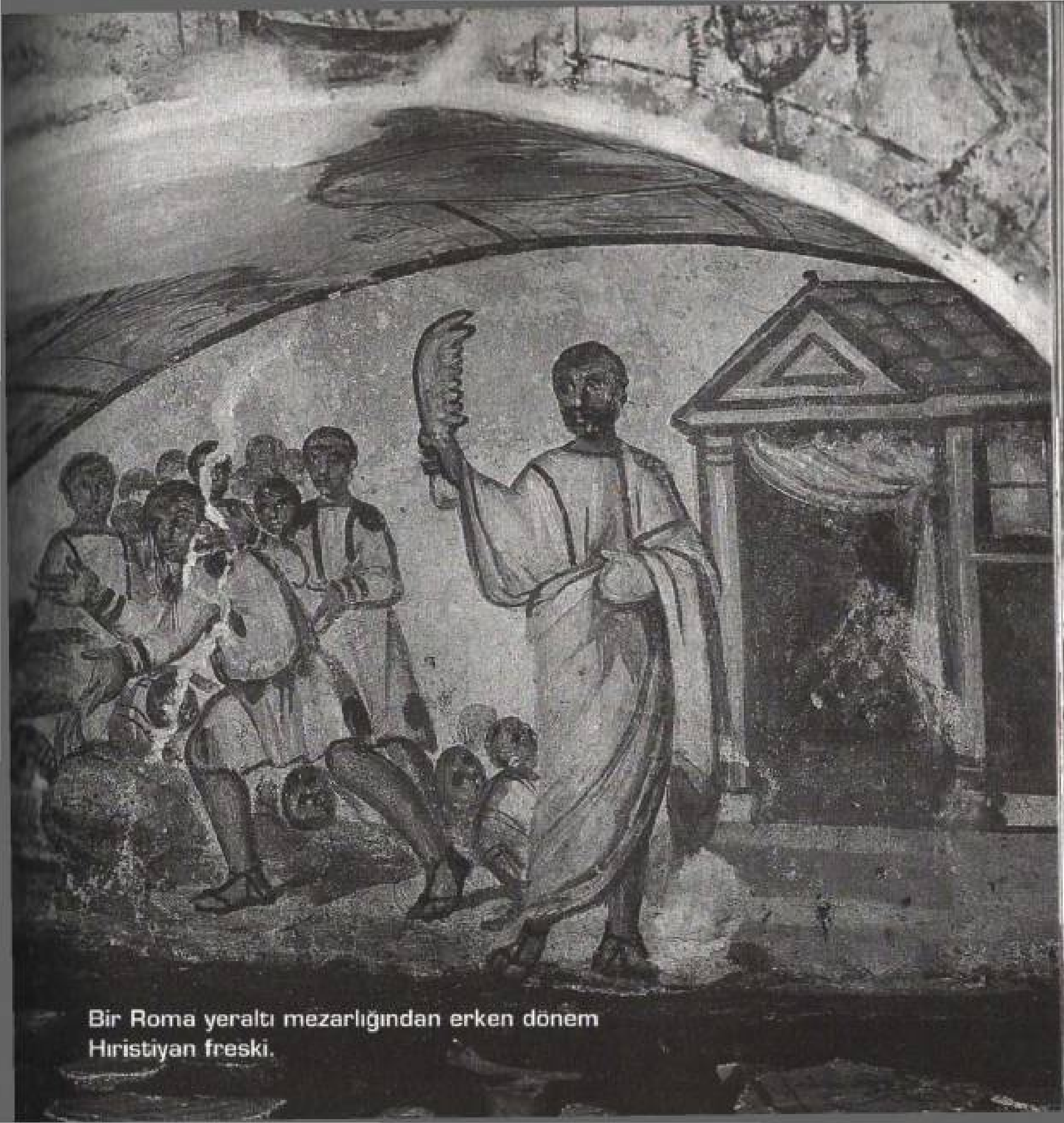

Bir Rönesans mihrabında tasvir edilen
Aziz Sebastian'ın şehitliği.

Roma'da Hıristiyanlık

Hıristiyan Kilisesi geliştikçe Roma İmparatorluğu'nun bir parçası hâline geldi. Birinci yüzyılda, İsa'nın göğe yükselişinden sonra, havariler onun mesajını Yahudiye'de ve çevresinde vaaz etmeye devam ettiler. Bununla birlikte İsa'nın havarilerinden bazıları daha uzak yerlere seyahat etti; Hıristiyanlığı Roma İmparatorluğu'na yayan ve İsa'nın en yakın havarisi Petrus ile Antakya ve Roma'da ilk kiliseyi kuran Havari Pavlus'tu.

Başlangıçta, Hıristiyanlık Roma makamlarınca pek hoş görülmedi ve Hıristiyanlar zulümle yeraltına sürüldü. Gün geçtikçe daha fazla Roma vatandaşı Hıristiyan olunca din 313'te Milano Fermanı ile yasallaştırıldı ve I. Konstantin ilk Hıristiyan imparator oldu. Dördüncü yüzyılın sonunda Hıristiyanlık Roma devlet dini hâline gelmişti. Hıristiyan Kilisesi'nin merkezî otoritesi yavaş yavaş Kudüs'teki kökenlerinden Roma'ya kayarken İskenderiye ve Konstantinopolis (bugün İstanbul) gibi diğer şehirler inancın önemli merkezleri hâline geldi.

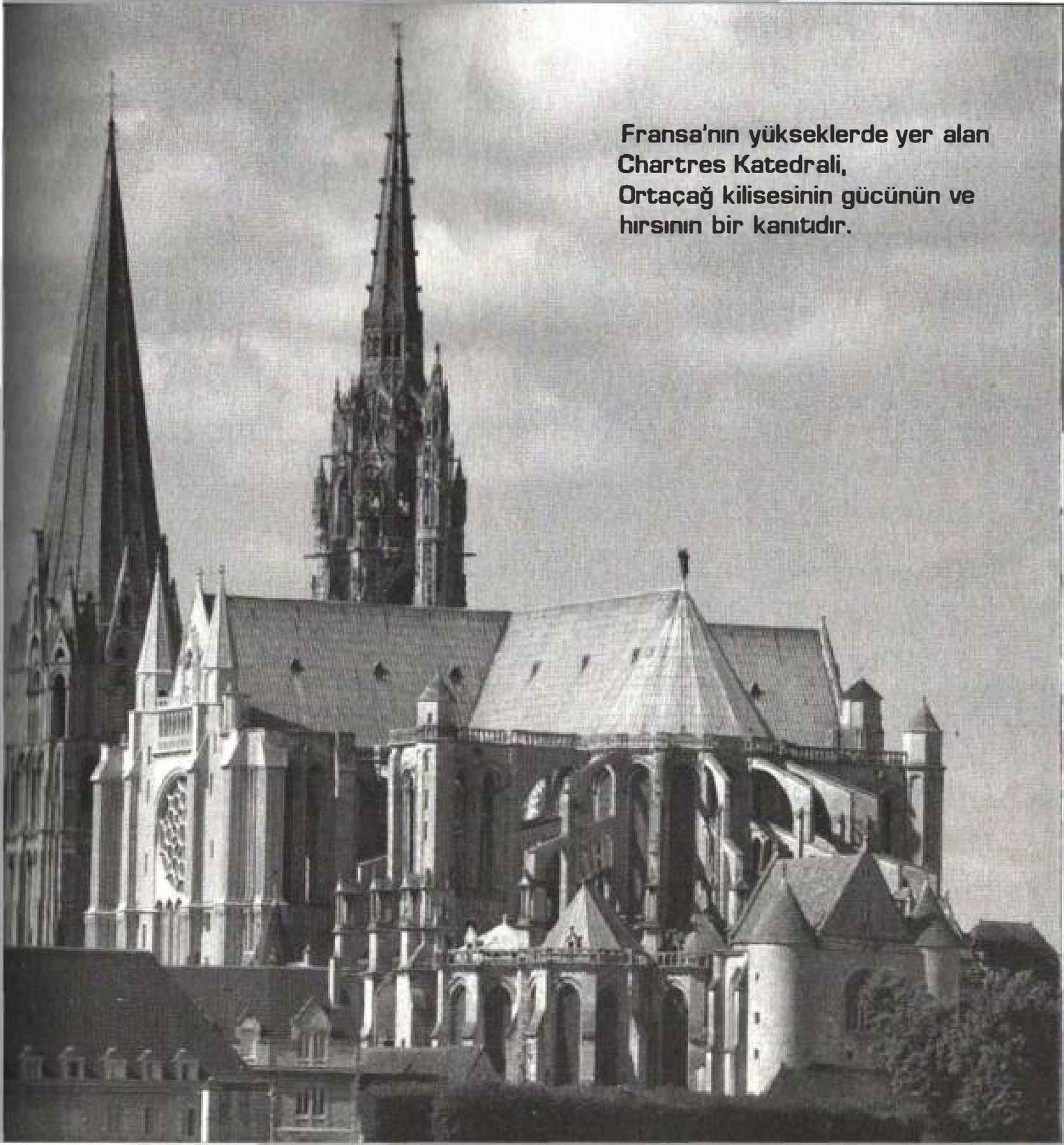

Bir Roma yeraltı mezarlığından erken dönem Hıristiyan freski.

Ortaçağ Gücü

Roma İmparatorluğu'nun çökmesinden sonra, ayakta kalan "Roma Katolik" Kilisesi, Avrupa'da dinî olduğu kadar siyasi bir güç hâline geldi. Kıtanın çoğu Roma'daki papanın merkezî yönetimine tabi olan Hıristiyanlığı benimsedi. Krallara ilahi bir yönetme hakkı verildiğine inanıldığından kilise, hükümdarların seçimi üzerinde önemli bir etkiye sahipti; o kadar ki 800 yılında Kutsal Roma İmparatorluğu'nun kurulması sırasında papa, İmparator Şarlman'ı taçlandıran kişiydi.

Büyük ölçüde okuma yazma bilmeyen bir nüfusa sahip kilise, ilim ile eğitim konusunda da bir tekele sahipti. Birçok ülkede Katolik Kilisesi'nin yönetimi, sapkın olarak kabul edilen kitapların yayımlanmasını sansürleyen ve insanları sapkın görüşlere sahip oldukları için kovuşturan Engizisyon olarak da bilinen İmanın Yayılması için Kutsal Cemaat'in memurları tarafından yürütüldü. Kilisenin liderleri Ortaçağ boyunca hatırı sayılır bir güce sahip oldu ve yolsuzluğa bulaşmadıkları söylenemezdi.

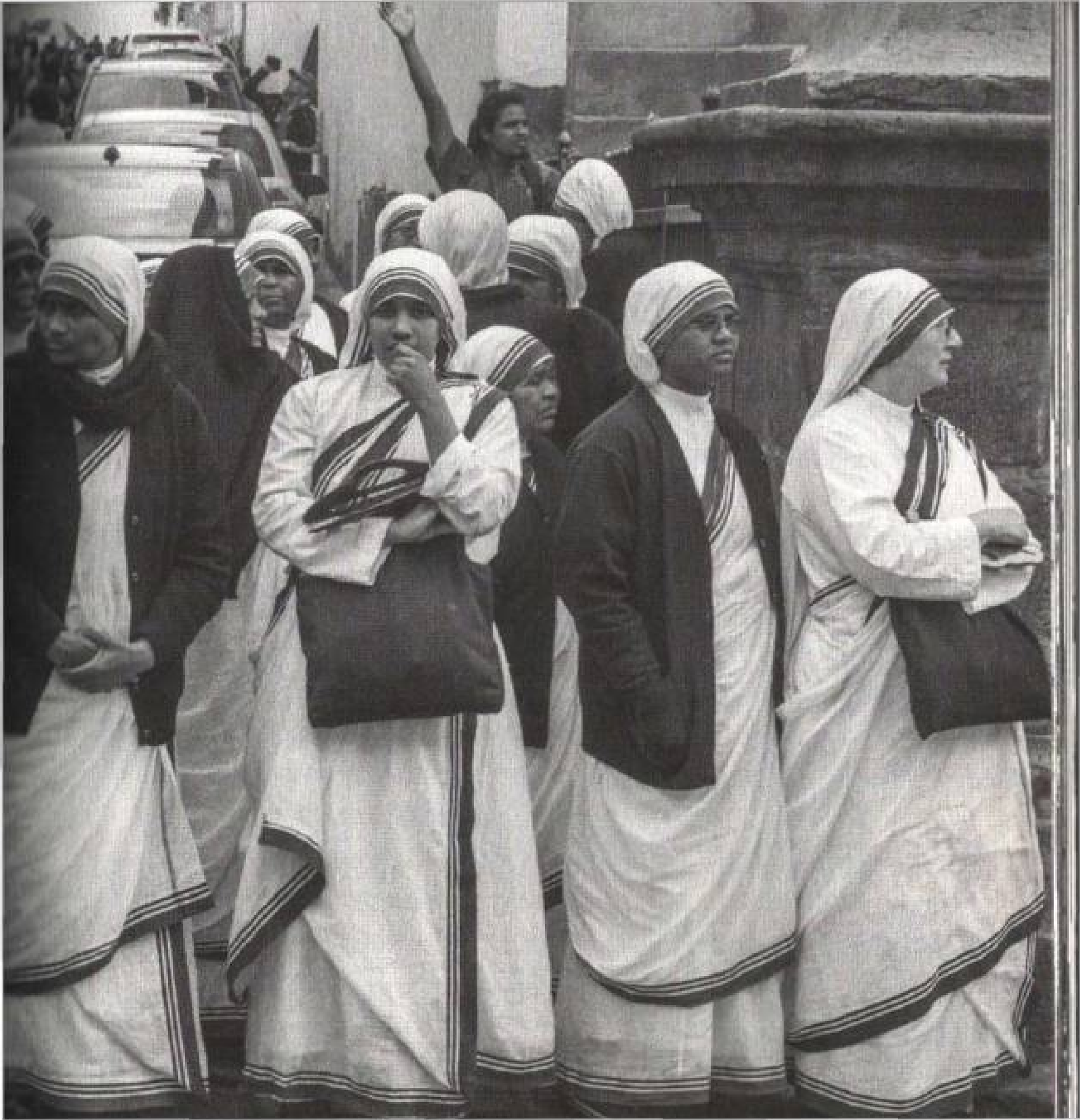

Fransa'nın yükseklerde yer alan
Chartres Katedrali,
Ortaçağ kilisesinin gücünün ve
hırsının bir kanıtıdır.

Din Adamları

Hıristiyan Kilisesi geliştikçe cemaatlerini ibadete yönlendiren ve doktrin konularında otoriteye sahip din adamlarından oluşan bir liderlik yapısı geliştirdi. Kilisenin sıradan üyeleri olan halktan keşişler ve keşişeler, rahipler ve rahibeler, piskoposlar ve kardinallere, nihayetinde Roma Katolik Kilisesi'nin baş lideri papaya kadar bir hiyerarşi ortaya çıktı.

Bu hiyerarşi modern Roma Katolikliğinde pek az değişime uğramıştır ve Ortodoks Kilisesi'nde de benzer bir yapı vardır. Bazı Protestan mezhepleri, özellikle Anglikanizm, benzer bir hiyerarşi benimsemiş; diğerleri ise erken dönem kilisenin daha demokratik ideallerine dönmeye çalışmıştır. Protestan tarikatlarının çoğunda atanmış rahipler vaiz olarak bilinir. Rahiplik yirminci yüzyılın sonlarına kadar tamamen erkeklere ait bir alandı, ta ki Protestanlığın daha liberal kollarından bazılarına kadınların atanmasına olanak sağlamak adına seçimler yapılana kadar. Katolik rahipler bekârlık yemini ederken Hıristiyanlığın diğer birçok dalında bu bir gereklilik değildir.

Katoliklik

Dünya çapında bir milyardan fazla insandan oluşan cemaatiyle Katolik Kilisesi, bugün Hıristiyanlığın en büyük mezhebidir. Adını "evrensel" anlamına gelen Yunanca *katholikós* kelimesinden alır, İsa ve havarileri tarafından kurulan tek gerçek Hıristiyan Kilisesi olduğunu iddia eder. Aziz Petrus'un, Katolik Kilisesi'nin merkezi olan Vatikan'ın bulunduğu Roma'nın ilk piskoposu olduğuna inanılır.

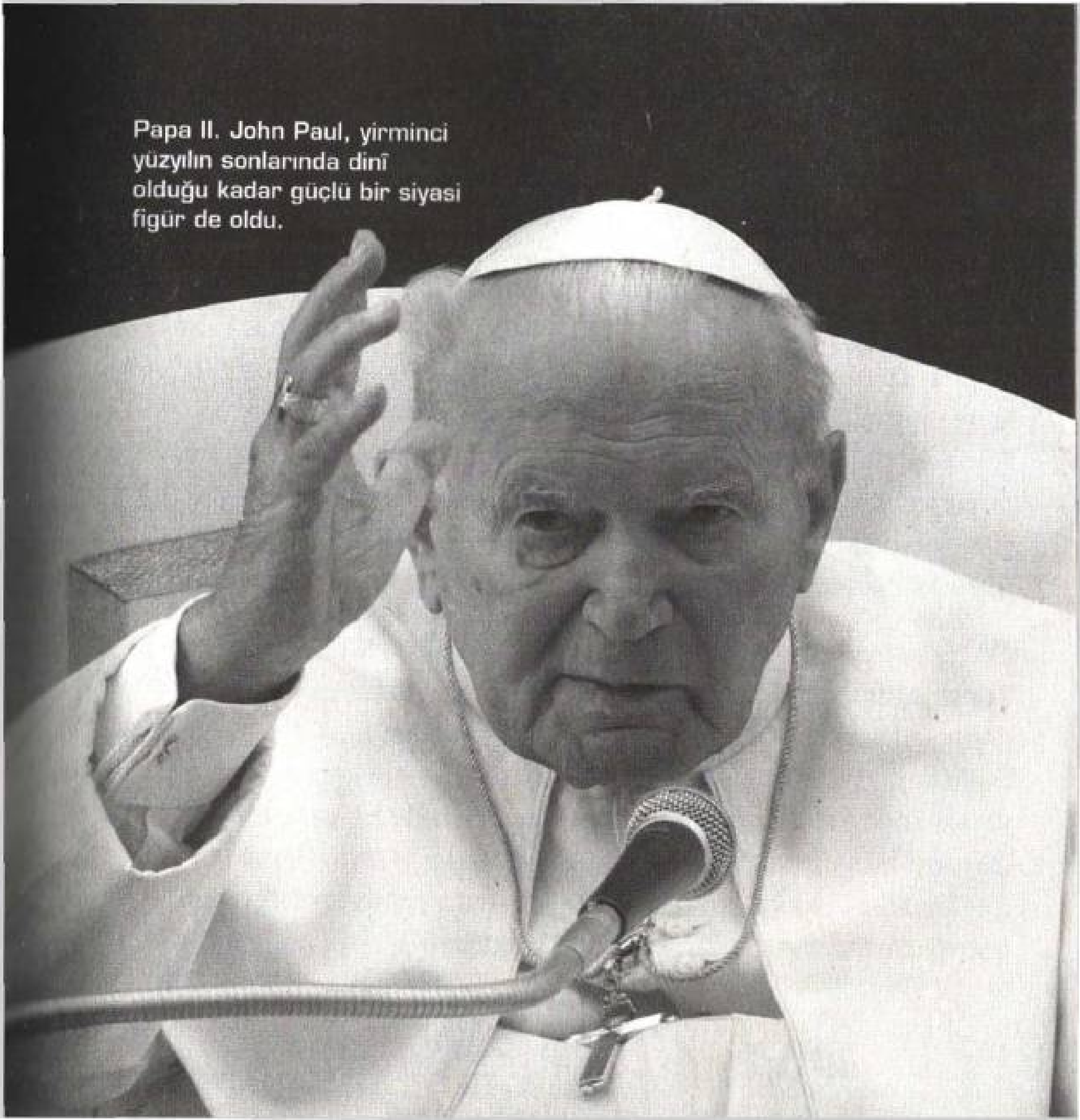
Katoliklik özellikle yedi ayin üzerindeki vurgusuyla ayırt edilir: Vaftiz, onay, Efkaristiya, kefaret, hastaların mesh edilmesi, kutsal emirler ve kutsal evlilik. Katolik Kilisesi'nde ibadet, Aşai Rabbani Ayini sırasında Efkaristiya'nın alınmasına odaklanır. Her Katolik'in pazar günleri ve belirli kutsal günlerde Aşai Rabbani Ayini'ne katılması bir gerekliliktir. Katolikliğin bir başka ayırt edici özelliği; diğer mezheplerde rastlanılmayan, Meryem'e hürmet ve kendisinin ilk günah olmaksızın gebe kalan daimî bir bakire olarak Tanrı'nın Annesi olduğuna yönelik inançtır.

Papa

Roma Katolik Kilisesi'nin başı, genellikle papa olarak bilinen Roma piskoposudur (Yunanca *páppas*, "baba" kelimesinden gelmektedir). Katolikler, her papanın, İsa'nın kilisesinin üzerine inşa edileceği "kaya" olarak güvendiği Aziz Petrus'un halefi olduğuna inanır. İsa, Petrus'a cennetin anahtarlarını verdi; bunlar hâlâ Vatikan'ın armasında bulunur.

Roma'nın ilk piskoposu olarak Petrus'un, Hıristiyan Kilisesi üzerinde sonraki papalara aktarılan evrensel otoriteye sahip olduğu varsayıldı. Bu yetki Tanrı tarafından verildiğinden papanın Kutsal Ruh tarafından yönlendirildiğine inanılır ve inanç, doktrin ve ahlak konularında Katoliklerce yanılmaz olarak kabul edilir. Tarihsel olarak, kilise içindeki gücüne ek olarak papa, yöneticiler ve hükümetler üzerinde önemli bir etkiye sahipti. Bu nedenle atanmasının siyasi nedenlerle belirlenmesi alışılmadık bir durum değildi. Son zamanlarda papa, Roma Katolik Kilisesi'nin en yüksek rütbeli din adamları olan Kardinaller Kurulu tarafından seçilmektedir.

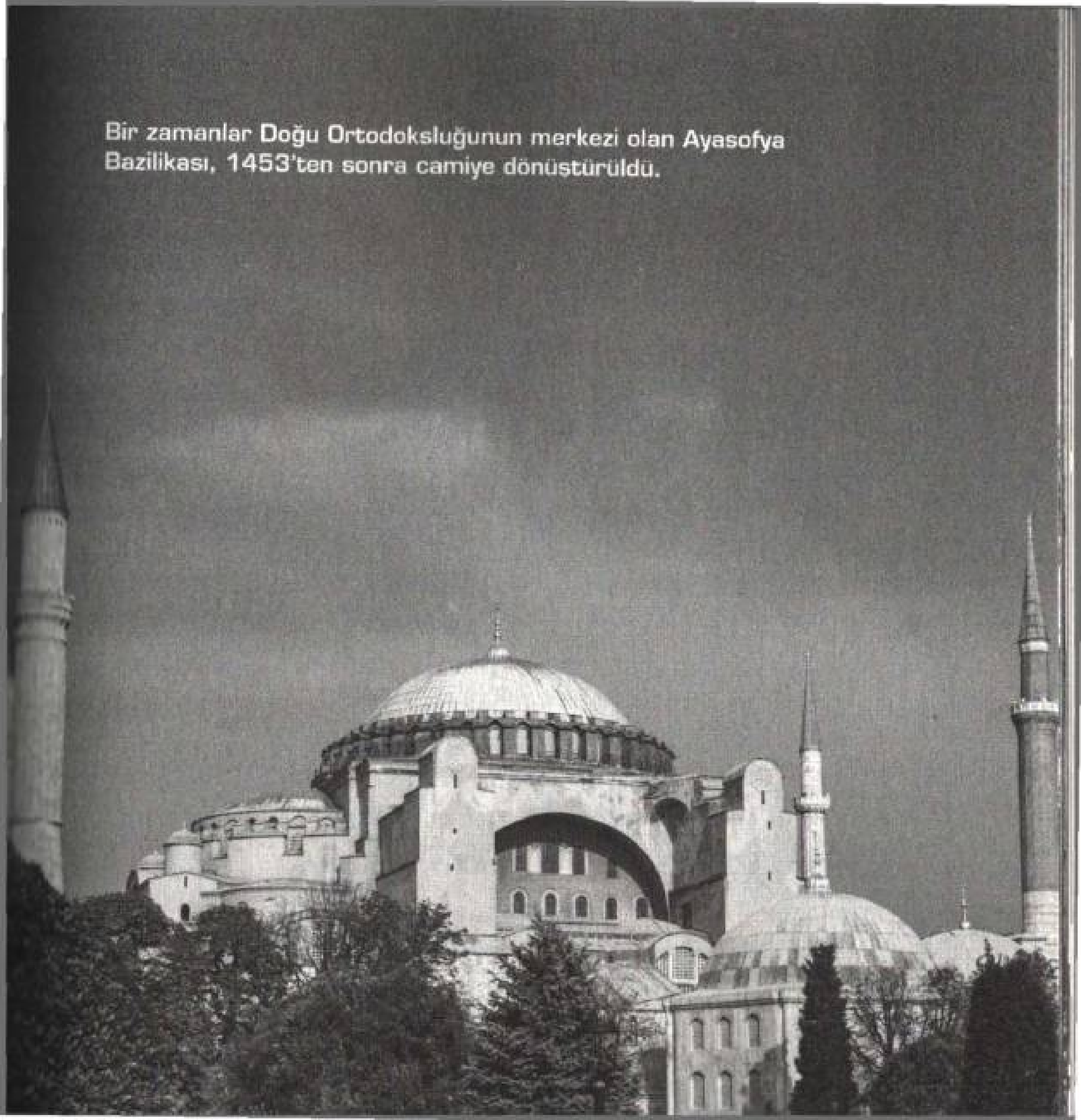

Papa II. John Paul, yirminci yüzyılın sonlarında dinî olduğu kadar güçlü bir siyasi figür de oldu.

Büyük Ayrılık

Beşinci ve altıncı yüzyıllarda, bütün Avrupa'ya, Orta Doğu ve Asya'ya uzanan Roma İmparatorluğu gün geçtikçe Batı ve Doğu olmak üzere ikiye bölündü. Ağırlıklı olarak Latince konuşulan Batı'nın merkezi Roma'daydı ve kültürel olarak Avrupalıydı; merkezi Konstantinopolis (bugün İstanbul) olan ve çoğunlukla Yunanca konuşulan Doğu ise daha Doğulu bir kültür geliştiriyordu. Hıristiyan Kilisesi de benzer şekilde bölünüyor, iki farklı gelenek ortaya çıkıyordu.

On birinci yüzyıla gelindiğinde Roma Patriği Papa IX. Leo ve Konstantinopolis Patriği I. Mihail doktrin ve -daha da önemlisi- papanın kilise üzerindeki mutlak otoritesi konusunda çatışınca mesele doruk noktasına ulaştı. 1024'te Mihail, Katolik Kilisesi'nden aforoz edildi ve Büyük Ayrılık böylece yaşandı. Bu olay, Hıristiyanlığın iki ayrı kolunu ortaya çıkardı: Papanın mutlak lideri olduğu Roma Katolik Kilisesi ve Konstantinopolis patriği tarafından yönetilen Doğu Ortodoks Kilisesi.

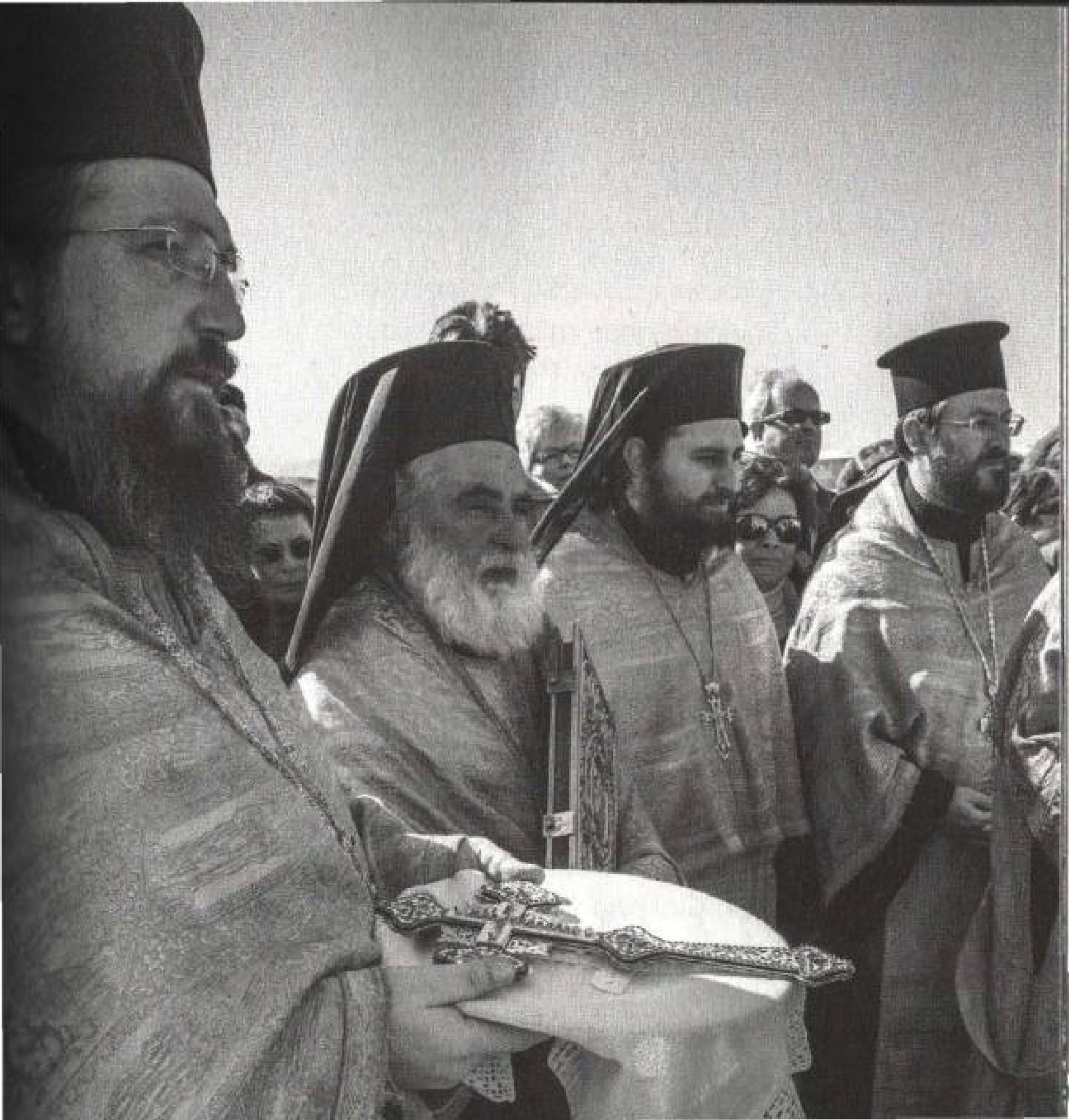

Bir zamanlar Doğu Ortodoksluğunun merkezi olan Ayasofya Bazilikası, 1453'ten sonra camiye dönüştürüldü.

Ortodoks Kilisesi

Başta Yunanistan, Rusya, Doğu Avrupa ve Orta Doğu'da olmak üzere tahminî üç yüz milyon Ortodoks Hıristiyan mensubuyla Ortodoks Kilisesi'nin kökleri havariler tarafından Kudüs, Antakya ve İskenderiye'de kurulan en eski kiliselerden bazılarına dayanmaktadır.

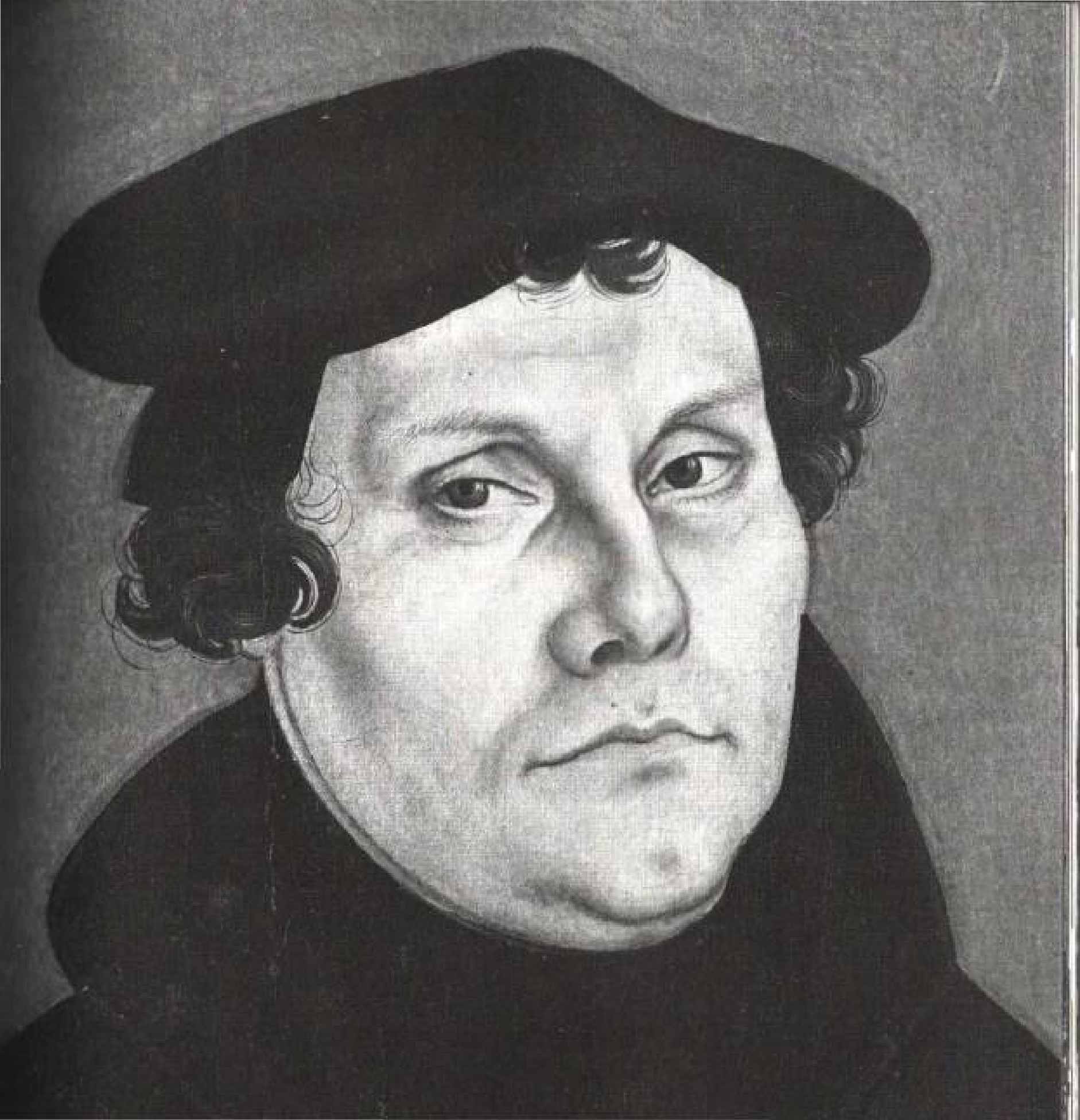
Kendine özgü geleneği Roma İmparatorluğu'nun Doğu Akdeniz bölgesinde giderek daha bağımsız bir şekilde gelişti. Ortodoks Kilisesi; mistik bir ibadet tarzı, mimarisinde ve ikonalarında Asya tarzı bir şaşaa geliştirmenin yanı sıra, Roma Kilisesi'nden daha az hiyerarşik bir yapı benimsemişti. Her biri bir patrik tarafından yönetilen birçok yerel bağımsız kiliseden oluşur ve Ortodoks Kilisesi'nin onursal başkanı Konstantinopolis patriği olmasına rağmen merkezî bir otorite yoktur. Piskoposlar manastır tarikatlarından seçilir, bu nedenle bekârlardır ancak evli erkeklerin rahip olmalarına izin verilir. Ortodoks rahipler, ayırt edici cüppeleri ve başlıklarıyla tanınır; aynı zamanda İncil'deki sakal bırakma geleneğini de sürdürdüklerinden hemen ayırt edilirler.

Reform

Roma Katolik Kilisesi, Ortaçağ Avrupa'sında hem dinî hem de siyasi kurumlar üzerinde müthiş bir güce sahipti. Kaçınılmaz olarak bu güç kötüye kullanıldı. Papa da dâhil bütün din adamları gün geçtikçe sıradan insanlarla temastan uzak, manipülatif ve sadece kendilerine fayda sağlayan kimseler olarak görülmeye başladı. Kilisenin zenginliğine ve büyük ölçüde okuma yazma bilmeyen bir nüfus için hiçbir şey ifade etmeyen Latince ibadetler de dâhil olmak üzere uygulamalarının münhasırlığına dair artan bir şüphe vardı.

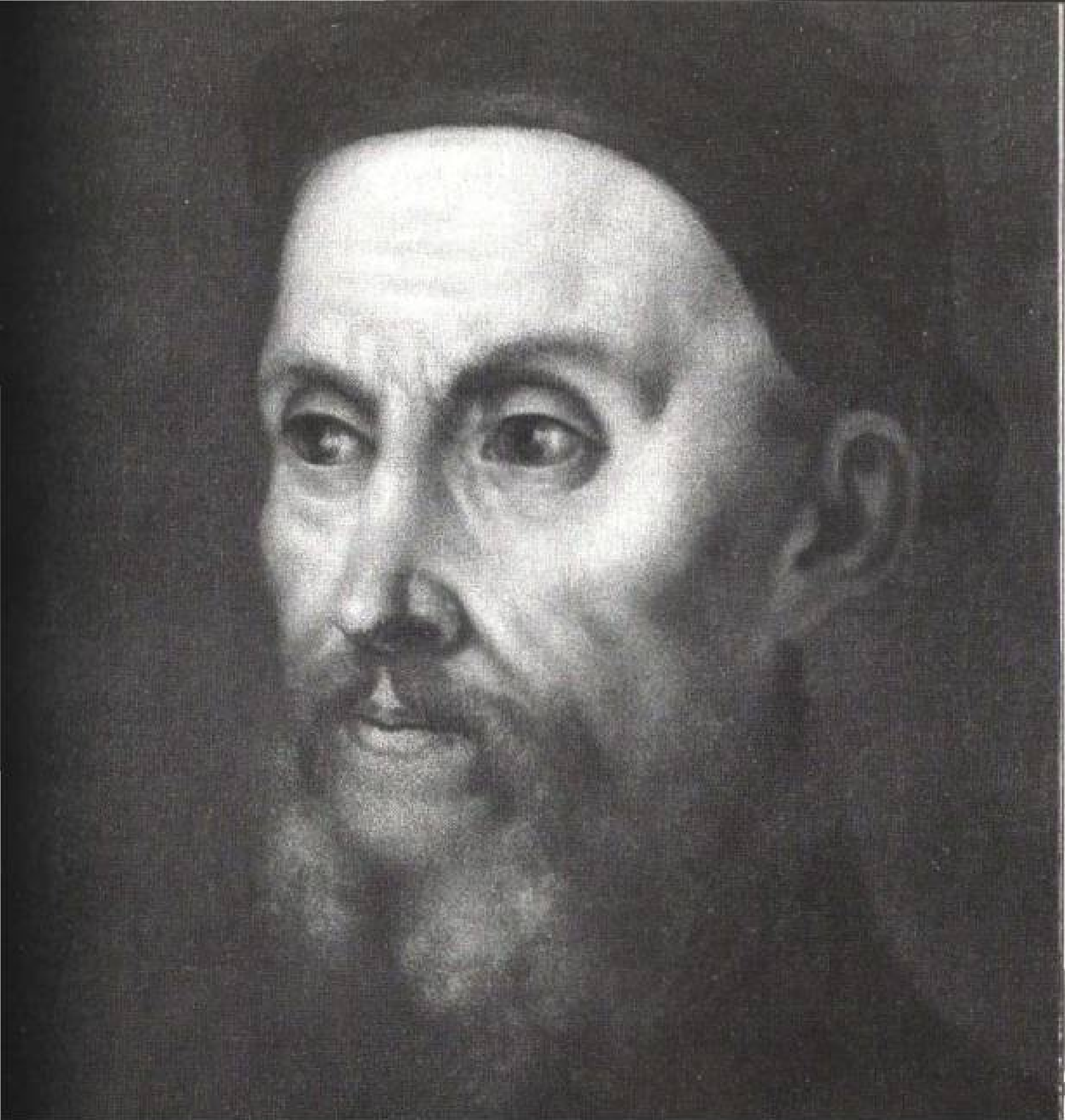
1450'lerde matbaanın icadıyla daha fazla insanın eğitime erişimi oldu ve onların kiliseden memnuniyetsizliği Reform olarak bilinen bir yenilenme hareketine dönüştü. Kilisedeki yozlaşma açığa çıktı: "Endüljans" (günahların bağışlanması) ve din adamı makamları satılıyordu. On altıncı yüzyılda Alman rahip Martin Luther (yan sayfada), "95 Tez"i, yani reform taleplerinin listesini yayımladı. Aforoz edilmesi protestocu (Protestan) kiliselerin Roma Kilisesi'nden ayrılmasını tetikledi.

Protestanlık

Martin Luther'in aforoz edilmesi (bkz. sayfa 286) Kuzey Avrupa'da bir süredir kaynamaya başlayan bir hareketin katalizörüydü. Almanya, İsviçre, Hollanda ve İngiltere'de reform çağrıları yapılmıştı. Yolsuzluğun sona ermesinin yanı sıra reformcular körü körüne ve batıl inançlarla geleneği takip etmek yerine inançlarını İncil'den alan daha bilgili bir halkı savunuyorlardı. Luther'in dediği gibi; "Yalnızca onun inayetiyle, sadece kutsal metinlere dayanan safi iman yoluyla."

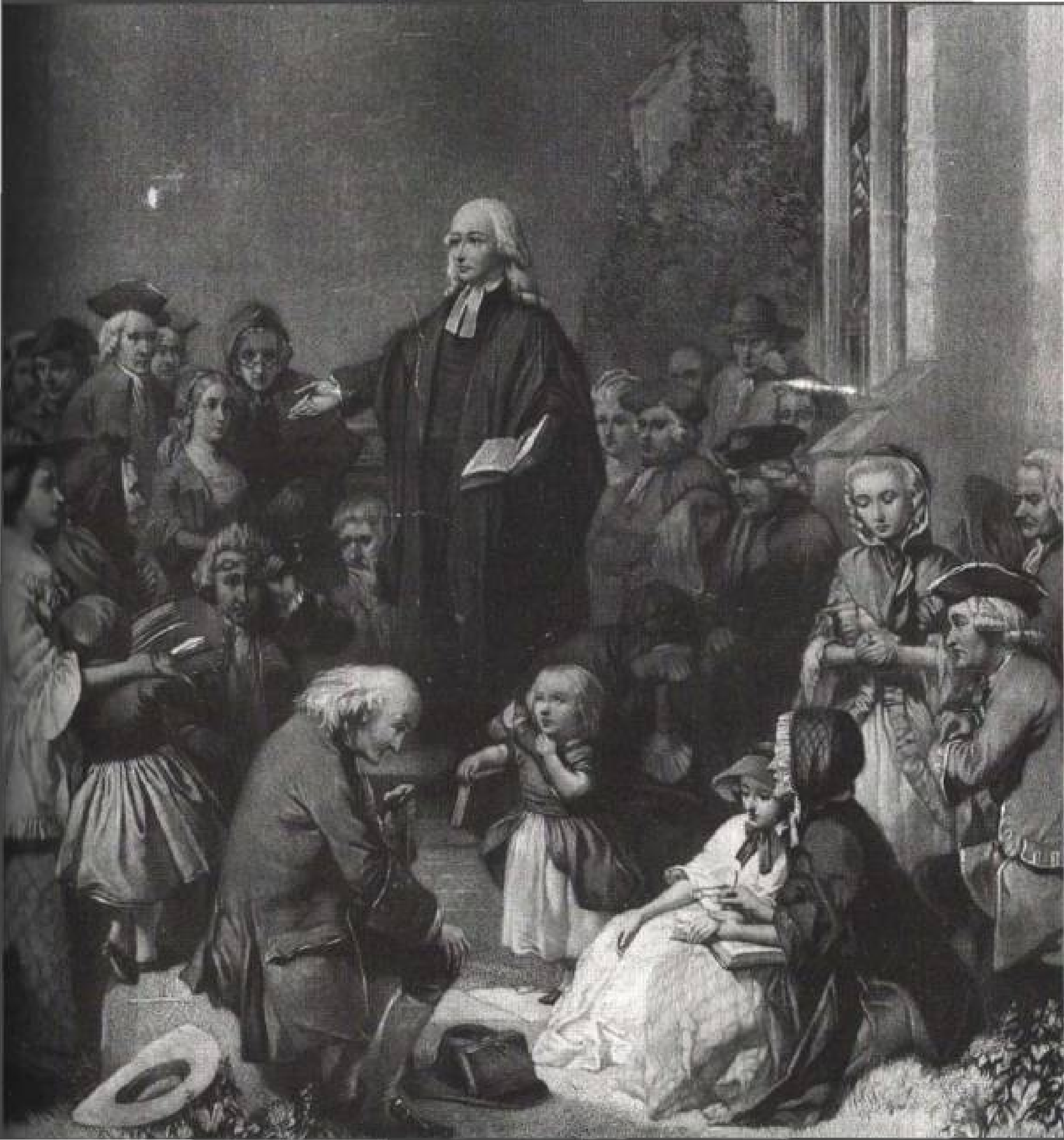
Ayrılan Protestanlar inancın bu yönü üzerinde hemfikir olsa da başka birçok fikir ayrılığı vardı. Reformlar birleşik bir Protestan kilisesinden ziyade benzer inançlara sahip bir dizi farklı Protestan grubu yarattı. Bunların arasında Lollardlar ve Hussiler (ilk reformcu John Wycliffe ve Jan Hus'un takipçileri), John Knox'un Presbiteryen hareketi ve John Calvin'in (yan sayfada) katı Kalvinizm'i bulunuyordu. Yine de Protestanlık gelişti ve bugün Hıristiyanların neredeyse yüzde 40'ı Protestan kiliselerinin mensubudur.

Baptistler ve Metodistler

Aydınlanma Çağı'nda, Avrupa'da kiliseye karşı tutumlarda büyük bir değişiklik görüldü. Roma Katolikliğinin otoritesi Protestan Reformu'yla (bkz. sayfa 286) ciddi şekilde zedelenmişti ve şimdi birçok insan zamanın rasyonalitesine uygun bir Hıristiyanlık biçimi istiyordu.

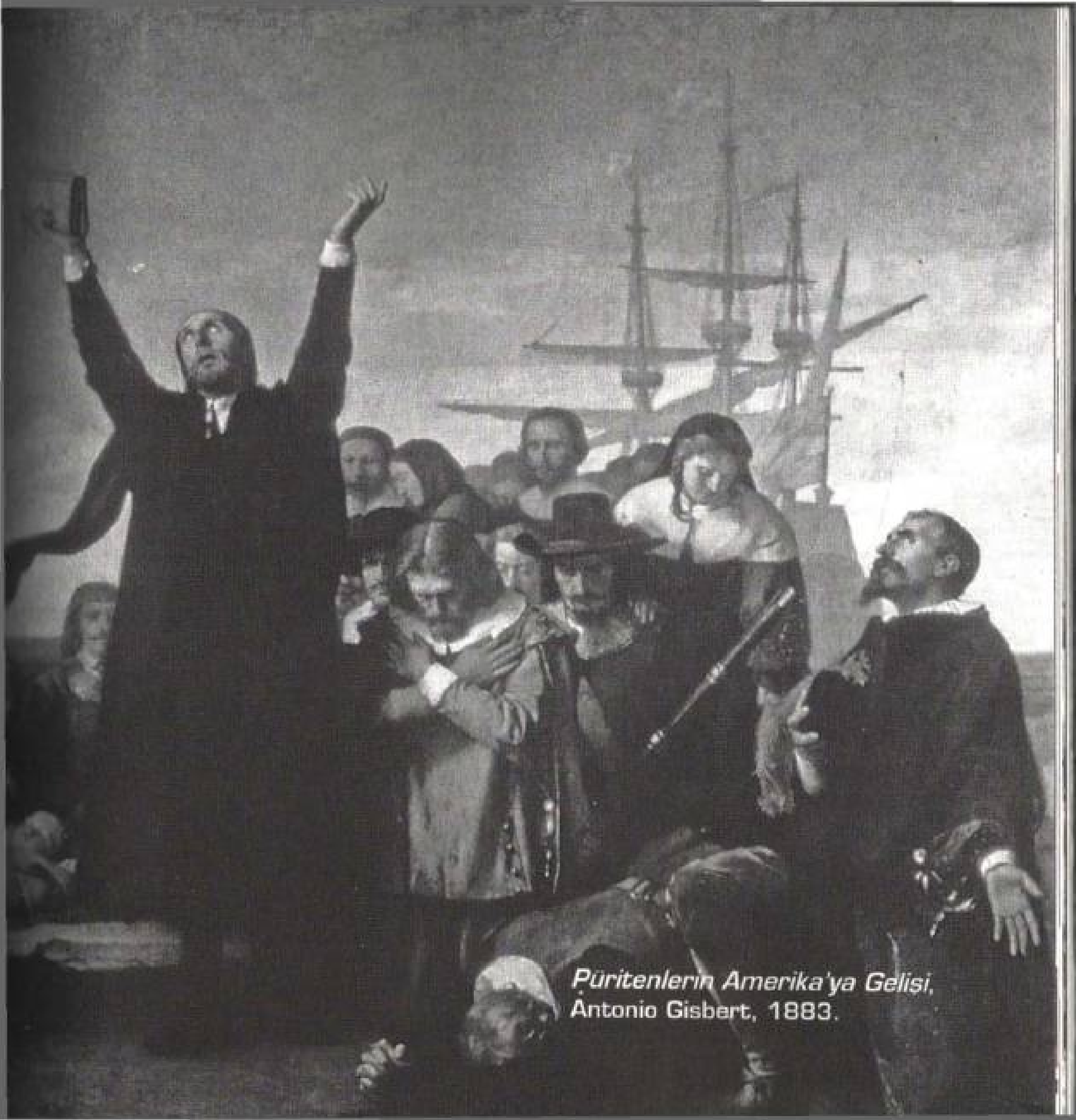
Buna yönelik bir çözüm, özellikle ABD'de, bebeklerin Katolik vaftizini reddedip bunun yerine karar verebilecek erginliktekiler için vaftizin olması gerektiğini savunan Baptizm tarikatının gelişmesi oldu. Ayrıca merkezî bir kilise otoritesi hiyerarşisini reddedip kiliselerin kendi uygun gördükleri şekilde dinî uygulamalarına izin verdiler. Başka bir hareket olan Metodizm, Anglikan papaz John Wesley tarafından kuruldu. Kurtuluşun herkes için mümkün olduğuna yönelik inancı ve din adamlarına aşırı hürmeti reddeden Metodizm, Britanya'daki sanayileşmiş toplumun yeni işçi sınıfına cazip geldi ve ABD'deki köleler arasında taraftar kazandı. Bu kişiler toplumda iyi işler yapmaya ve İncil'i yaymaya (bkz. sayfa 300) büyük önem verir.

Püriten Geleneği

İngiltere'deki Protestanlığın tarihi Avrupa'nın başka yerlerinden çok farklıydı. Henry'nin Roma Katolik Kilisesi'nden ayrılması ülkeye yeni İngiltere Kilisesi'ni dayatmıştı. Daha sonra, Kraliçe Mary'nin kısa saltanatı sırasında Katolikliğe dönüş oldu. Elizabeth tahta geçtiğinde Anglikanizm (bkz. sayfa 294) gözden geçirilerek düzenlendi. Gelgelelim bu ne Katolikleri ne de İngiltere Kilisesi'nin Kalvinizm'in katılığını benimsemesini isteyen çok sayıda Püriten'i tatmin etti.

Anglikan Kilisesi'nin "papasal" ayinlerini, süsünü ve ihtişamını reddeden Püritenler, Oliver Cromwell'in İngiliz İç Savaşı'nda kraliyet yanlılarını yenmesiyle kısa süreli bir zafer kazandı ancak Anglikanizm 1660'ta monarşinin restorasyonu ile geri döndü. Bir dizi muhalif ayrılıkçı grup, 1650'lerde kurulan Dostlar Cemiyeti de -Quakerlar- dâhil olmak üzere kendi reform edilmiş kiliselerini kurdu. Bazıları göç etmeyi seçti, tıpkı Hollanda'ya ve ardından Amerika'ya kaçan "Hacı Babalar" gibi.

Puritenlerin Amerika'ya Gelişi, Antonio Gisbert, 1883.

Anglikanizm

İngiltere'de Roma Katolik Kilisesi'nden ayrılma (bkz. sayfa 292) dinî olmaktan ziyade siyasiydi. Henry (yan sayfada) Papa'dan kendisine bir erkek vâris veremeyeceği için Aragonlu Catherine ile evliliğini iptal etmesini istedi, bu istek geri çevrildiğinde kral olarak İngiltere'deki kilisenin başına geçeceğini ve Roma Katolik Kilisesi'nden ayrılacağını ilan etti.

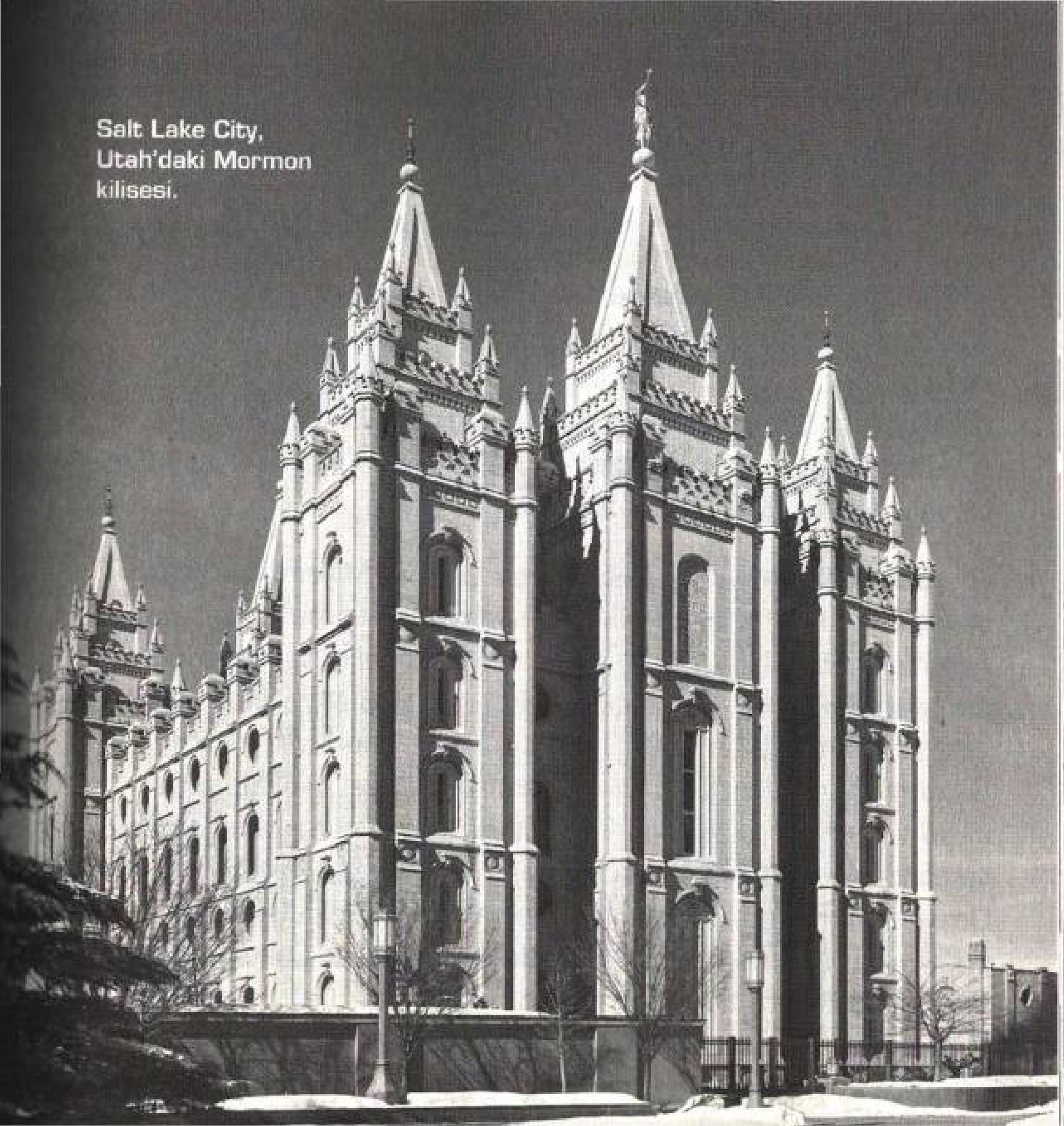
İngiltere Kilisesi veya Anglikan Kilisesi, 1534'te Lutheranizm ve Kalvinizm ile aynı reform ilkeleri üzerinde kuruldu. Bununla birlikte hâlâ Katolik -evrensel- Hıristiyan Kilisesi'nin bir parçası olduğunu ileri sürdü. Canterbury Başpiskoposu Thomas Cranmer'ın önderliğinde, gözden geçirilmiş bir Anglikan komünyonu ve Ortak Dua Kitabı'nın yayımlanması da dâhil olmak üzere daha fazla reform yapıldı. Anglikanizm, İngiltere'deki ana Hıristiyan mezhebi olmaya devam etmektedir ancak Reform sırasında İngiltere'de ortaya çıkan tek Protestan dini değildir. Calvin'in İskoç meslektaşı John Knox, İskoçya'da Presbiteryen tarikatının ilk örneğini tesis etmiştir.

Mormonlar

İsa Mesih'in Son Zaman Azizleri Kilisesi (SZA), Hıristiyanlıkta havariler tarafından kurulan asıl kilise modeline geri döndüğünü iddia eden birçok "ayrılıkçı" hareketten biridir. Joseph Smith Jr.'ın kendisine melek Moroni tarafından vahyedildiği şekliyle Mormon Peygamber tarafından yazıldığını iddia ettiği Mormon Kitabı'nın ardından Mormonizm olarak bilinen hareket içindeki en büyük gruptur. Kitap altın levhalar üzerine yazılmıştı ve Tanrı'nın yardımıyla Smith bu İncil'e benzer metni tercüme etti.

Anlatı; Amerika kıtasının eski halkları, Nefililer ve Lamanlılar ile Babil ülkesinden gelen göçmenlerin hikâyelerini aktarır. Aynı zamanda İsa'nın amaçladığı şekliyle asıl gerçek kiliseyi de tanımlar. SZA bu Mesih kilisesini restore ettiğini iddia eder ancak öğretileri bazı açılardan ana akım Hıristiyanlığa benzer olsa da başka yönlerden temelde farklıdır (Tanrı ve insanların aynı özün tezahürleri olduğu inancı gibi). Mormonların çoğunluğu ABD'dedir ancak Orta ve Güney Amerika'nın bazı bölgelerinde de mensupları bulunmaktadır.

Salt Lake City, Utah'daki Mormon kilisesi.

Muhalif Hareketler

On dokuzuncu yüzyılda gelişen ve giderek liberalleşen, özgür düşünen toplum, ana akım Hıristiyan inançlarından farklı görüşlere hoşgörü gösterdi; akabinde birkaç ayrılıkçı hareket ortaya çıktı. Çoğu Hıristiyanlığı en eski biçimine geri döndürdüğünü savundu. Diğerleri Roma Kilisesi'nin kuruluşundan bu yana kabul edilen dogmalara meydan okudu.

En eski gruplar arasında Baptist vaiz William Miller'ın takipçileri olan Millercılar vardı. 1843'te İsa'nın İkinci Gelişi'ne dair iddiası Amerika'da büyük bir taraftar topladı ancak belirttiği yıl geçtiğinde parçalandı. Ardılları arasında, cumartesiyi Şabat olarak gören ve yakın zamanda gerçekleşecek İkinci Geliş'i bekleyen Yedinci Gün Adventist Kilisesi de vardı. Bununla birlikte, belki de ortaya çıkan en etkili grup, ana akım Hıristiyanlığın ve toplumun Şeytan tarafından yozlaştırıldığını düşünen Yehova'nın Şahitleri'ydi. Örneğin Kutsal Teslis'i ve pagan bayramları olarak düşündükleri kutlamaları reddeder ve çok yakında gerçekleşeceğini umdukları bir Armageddon'u beklerler.

1843'te İsa'nın İkinci Gelişi'ni tahmin eden Millercılara ait tablo.

Evanjelizm ve Revivalizm

On sekizinci yüzyılda Kuzey Amerika ve İngiltere'de yeni ve yeniden canlanmış Hıristiyan hareketlerinin ortaya çıkmasıyla Protestanlıkta bir dizi "Büyük Uyanış" yaşandı. Özellikle Metodizm'in misyoner coşkusu Hıristiyanlığın Evanjelik yönünün -İsa'ya iman ederek kurtuluş sözünü yaymak- yeniden canlanmasına katkı sağladı.

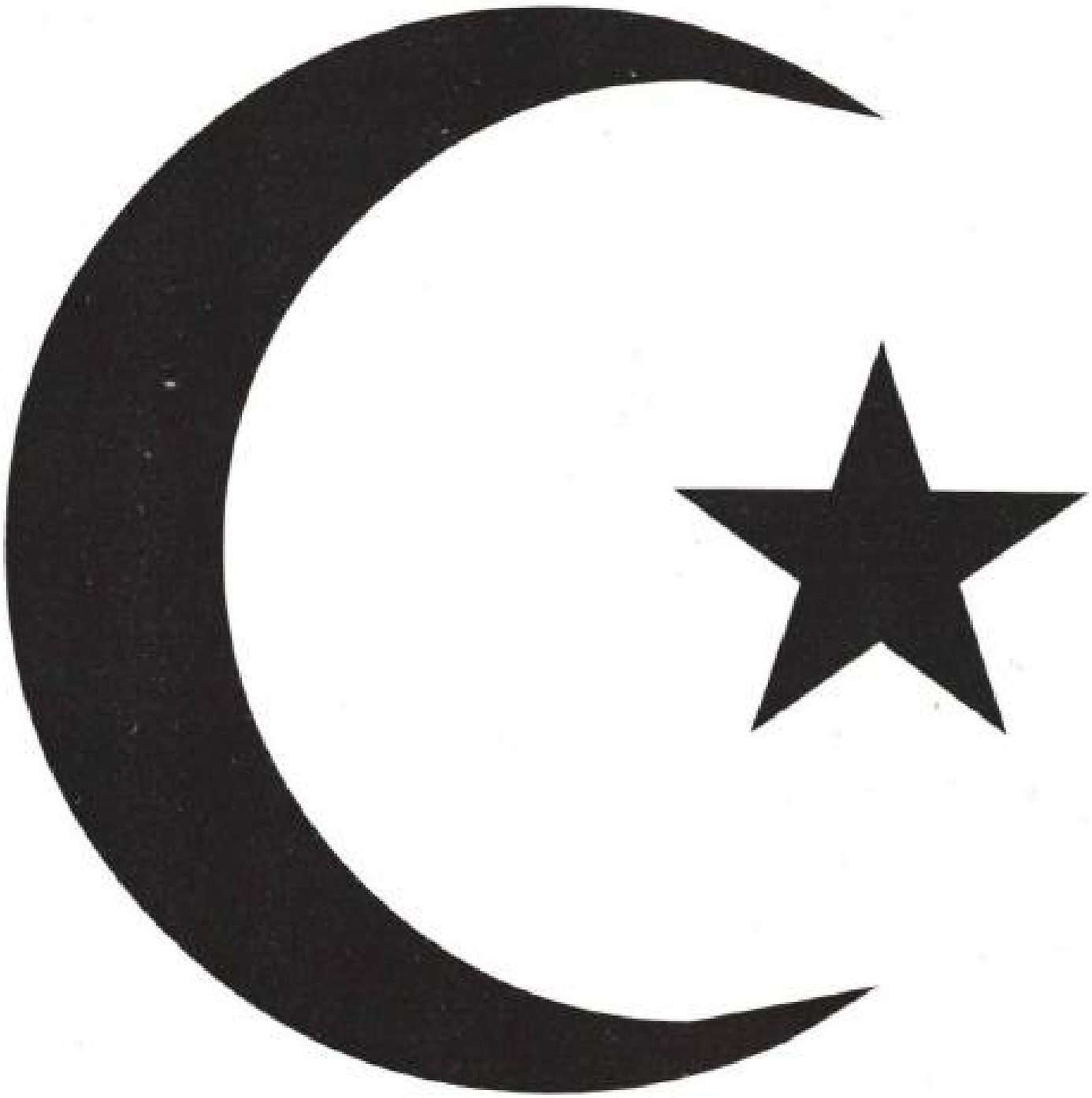
Evanjelizm ayrılıkçı bir hareket değil, "yeniden doğma" deneyimi mesajıyla kiliselerini diriltmeye çalışan Protestan mezheplerinin benimsediği bir tavırdı. Evanjelik Hıristiyanlık, on dokuzuncu yüzyılın Revivalist Uyanışları aracılığıyla ivme kazanmaya devam etti; yirminci yüzyılın başındaki son Büyük Uyanış ile, havarilerin Pentekost'ta yaptığı gibi Tanrı'yı deneyimlemek için Kutsal Ruh ile vaftizi vurgulayan Pentikostalizm'e dönüştü. Evanjelik Revivalist hareketlerin bir özelliği, inançlarının neşeli bir ifadesi ve kişisel bir Tanrı deneyimi lehine ağırbaşlı dindarlığı reddetmeleridir.

İslam

Yedinci yüzyılın başlarında Peygamber Muhammed (yak. 571-632) tarafından tesis edilen İslam, hızla Arap bölgesinin baskın dini hâline geldi. Etkisi kısa sürede Asya ve Kuzey Afrika'ya yayıldı. Bugün dünya nüfusunun neredeyse dörtte biri Müslüman'dır ve en hızlı gelişen büyük din olarak kabul edilir. İslam'ın iki ana kolu vardır: Müslümanların çoğunluğu Sünni'yken müminlerin yüzde 10 ila 20'si Şiiliğe mensuptur.

İslam, Allah'ın (Tanrı) aşkın ve ebedî olduğunu kabul eden mutlak surette tektanrılı bir dindir ("İslam" ve "Müslüman" kelimeleri teslimiyet, barış ve güvenlik anlamına gelen Arapça kelimelerden türetilmiştir ve dinî olarak Allah'a teslimiyet anlamını taşır). Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi İslamiyet'in de kökleri İbrahimî geleneğe dayanır ve bu dinlerin peygamberlerinin çoğunu kabul eder. Ancak Müslümanlar, Peygamber Muhammed'in bu peygamber silsilesinin sonuncusu olduğuna inanır. Onlara göre Allah son mesajını ona bildirmiştir ve bu, İslam'ın kutsal kitabı Kur'an'da kayda geçirilmiştir.

Peygamberler

İslam inancının merkezinde Müslümanlar tarafından Allah'ın elçileri olarak kabul edilen bir dizi peygambere iman vardır. Hem Yahudilik hem de Hıristiyanlığın kutsal metinlerinde yer alan figürler -Âdem, Nuh, İbrahim, Musa ve İsmail- İslam'ın temel mesajını, Tanrı'ya teslim olmayı öğreten peygamberler olarak kabul edilir. Ayrıca İsa da bunlara dâhildir ancak o, diğerleriyle birlikte ilahi olmaktan ziyade bir insan peygamber olarak görülür.

İslam inancına göre bu peygamberlerin getirdiği mesaj İslam'ın hakiki inancından farksızdı. Daha sonra çeşitli yorumlarla bunların özü bozuldu ve Allah, Muhammed Peygamber'i son elçisi olarak seçti. Melek Cebrail aracılığıyla Son Ahit olarak kabul edilecek sözlerini Kur'an olarak bildirdi ve bu ilahi mesajı tüm dünyaya ulaştırma görevini Peygamber Muhammed'e verdi. Müslümanlar, onu Tanrı'nın peygamberlerinin sonuncusu olarak görür ve bir saygı işareti olarak, adını konuşurken ve yazarken andıklarında hemen "Barış ve bereket onun üzerine olsun," diye eklerler.

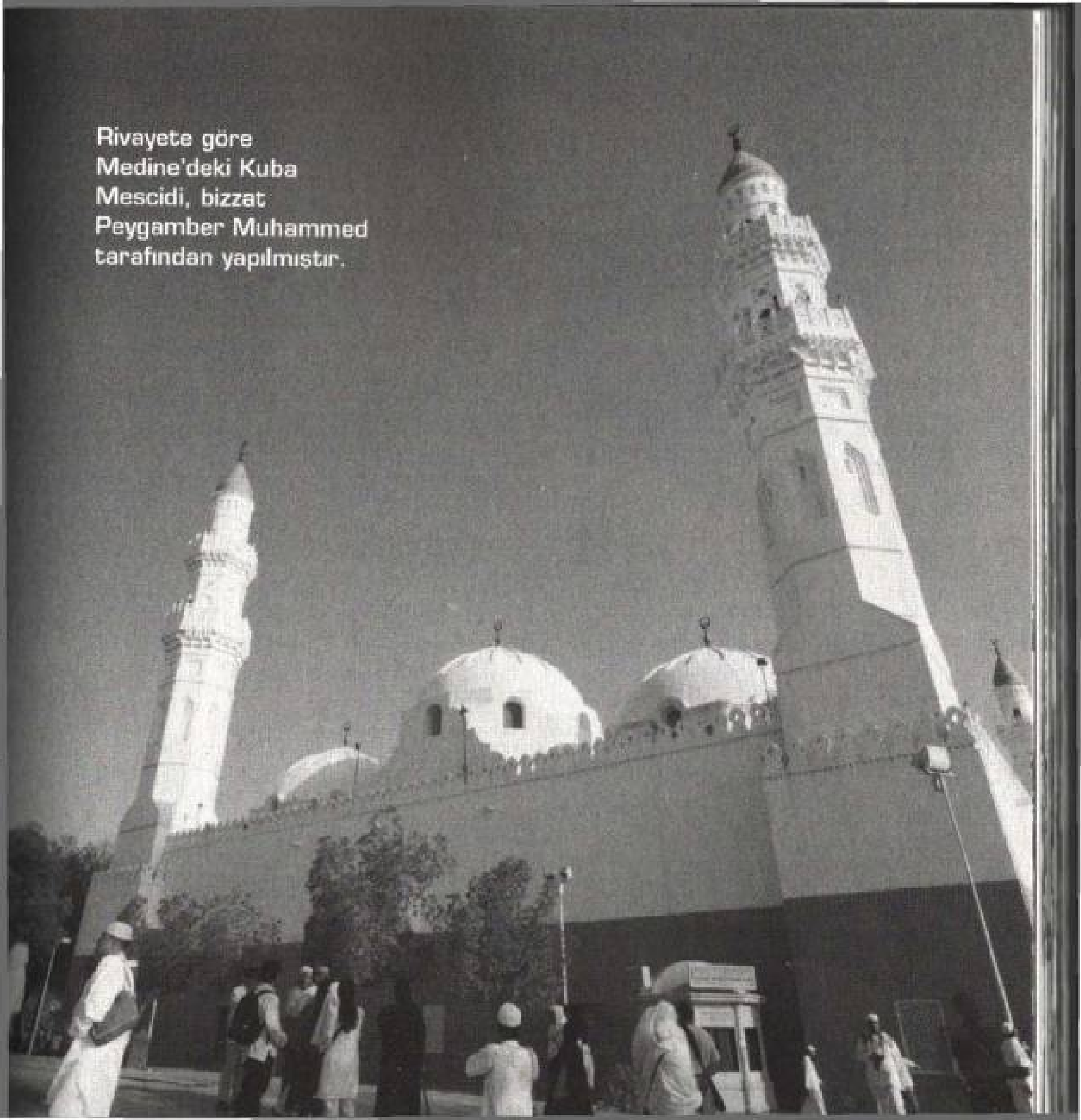

Arapça hat ile Peygamber Muhammed'in adı ve salavat.

Peygamber Muhammed

Peygamber Muhammed Mekke'de 570 civarında doğdu. Bu sırada Arabistan çeşitli geleneksel çoktanrılı dinlere sahip çok sayıda kabileye bölünmüştü. Kendisi küçük yaşta öksüz kalmış, amcası Ebu Talib tarafından büyütülmüş ve Mekke şehrinde tüccar olmuştur. Genç bir adam olarak gün geçtikçe dinle meşgul oldu ve sık sık çevredeki dağlarda inzivaya çekildi. Bu inzivalardan birinde, kendisine Allah'tan vahiy getiren melek Cebrail tarafından ziyaret edildiğini söyledi.

Muhammed Mekke'de taraftarlar topladı ancak yerel kabileler kendisine düşmanca davrandı ve 622'de Medine'ye gitmek zorunda kaldı; bu gidiş Hicret olarak bilinen ve İslami takvimin başlangıcı kabul edilen bir göçtür. Medine halkını siyasi ve dinî liderliği altında birleştirdi. Ayrıca büyük bir ordu toplayıp 629'da önemli bir direnişle karşılaşmadan Mekke şehrini aldı. 632'de vefat ettiği zaman Muhammed'in İslami yönetimi neredeyse tüm Arabistan'a yayılmıştı.

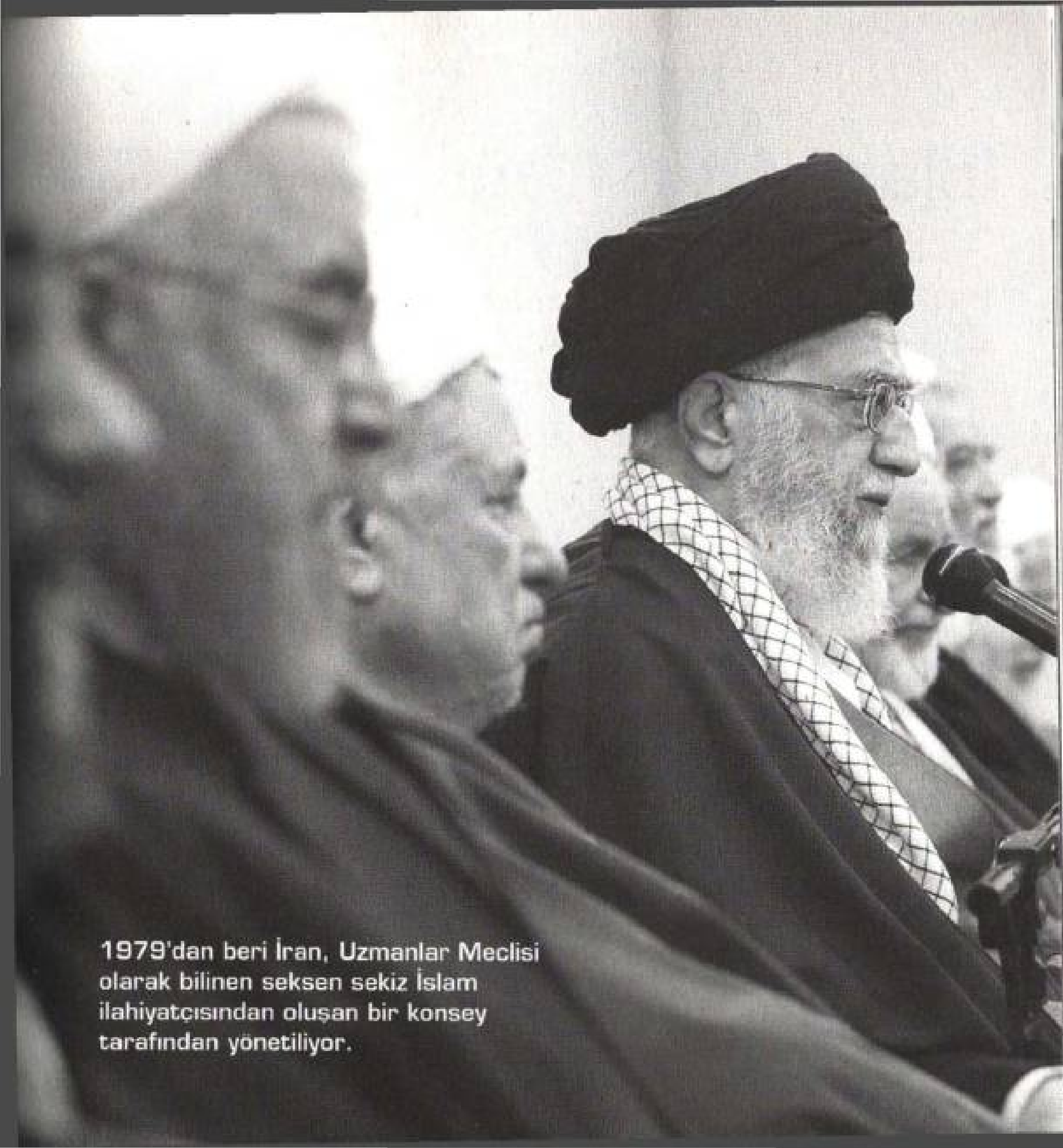

Rivayete göre Medine'deki Kuba Mescidi, bizzat Peygamber Muhammed tarafından yapılmıştır.

İslam İmparatorluğu

Peygamber Muhammed etkili bir askerî ve siyasi lider olduğunu kanıtladı. Birbirinden farklı Arap kabilelerini İslamiyet altında birleştirdikten sonra Medine Vesikası'yla (622 dolayları) bir hükümet kurdu ve Mekke'ye taraftarlarından oluşan bir ordu gönderdi. Sonra Arap Yarımadası'nın çoğunu tek bir devlet hâline getirip İslam imparatorluğunun temellerini attı.

Halife olarak bilinen siyasi ve manevi mirasçıları, Orta Doğu'dan Kuzey Afrika'ya kadar uzanan toprakları yöneten bir dizi halifelikle (Dört Halife, Emevi, Abbasi, Fatımi, Eyyubi, Memluk ve Osmanlı) İslam'ın etkisini İber Yarımadası ve Asya'dan Hindistan'a kadar genişletmeye devam etti. 1918'den sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüyle yeni ulus-devletler ortaya çıktı ve uluslarüstü bir hilafet kurma isteği kayboldu. Söz konusu ülkeler genel itibarıyla İslami etkiyi belirgin şekilde korudu. Bazıları kraliyet aileleri tarafından yönetiliyor, bazılarıysa laik hükümetler tarafından; bazılarında İslam resmî din veya devlet dini olarak geçiyor, hatta günümüz İran'ında olduğu gibi bazısında teokratik yönetim hüküm sürüyor.

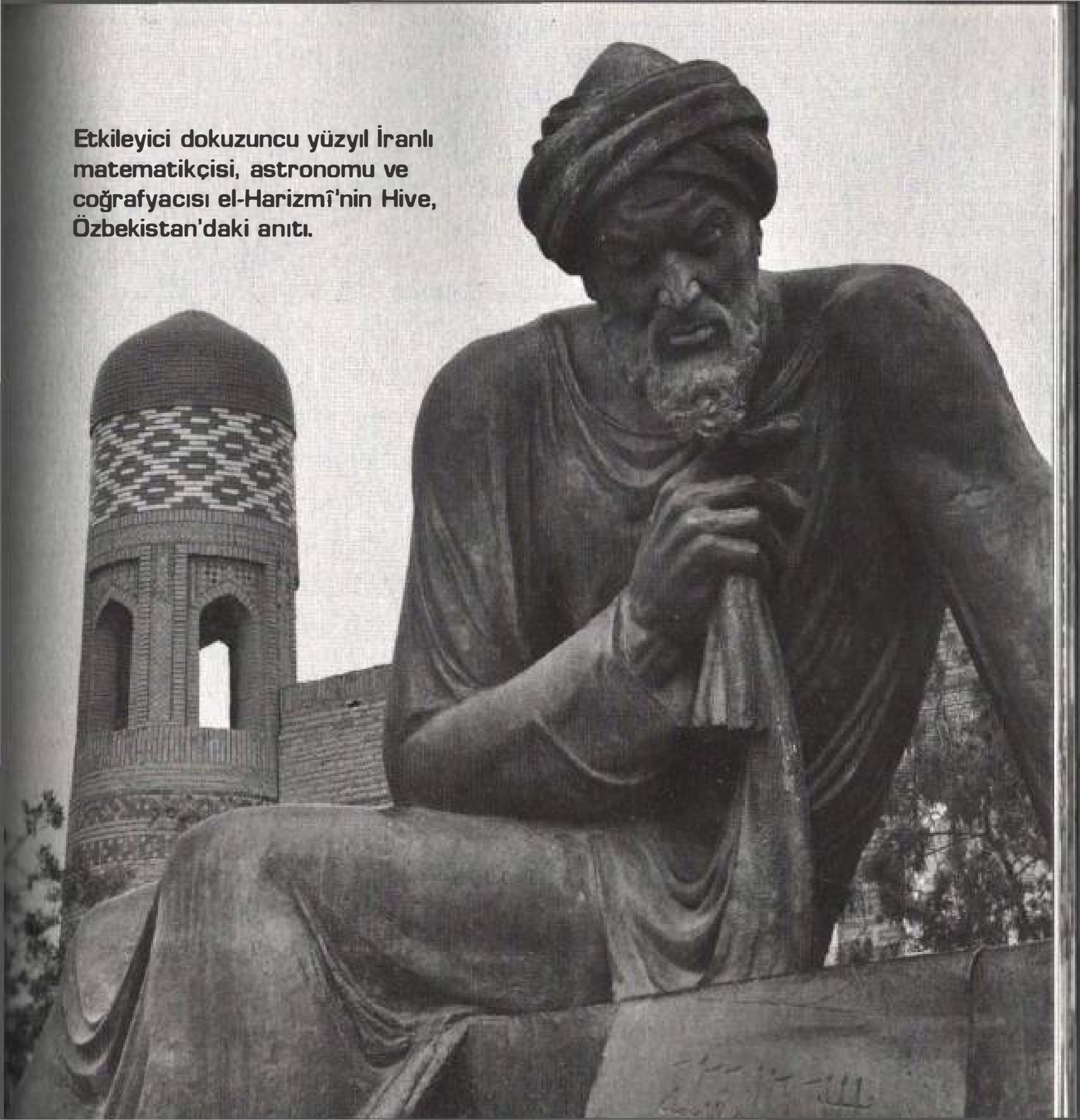

1979'dan beri İran, Uzmanlar Meclisi olarak bilinen seksen sekiz İslam ilahiyatçısından oluşan bir konsey tarafından yönetiliyor.

İslam Altın Çağı

Peygamber Muhammed'in ölümünden sonra İslam dünyasına hükmeden halifelikler Orta Doğu'ya refah getirdi ve sekizinci yüzyıldan on üçüncü yüzyıldaki Moğol istilalarına kadar süren bilimsel ve kültürel başarıların Altın Çağı'nı başlattı.

Halife Harun Reşid (786-809) döneminden itibaren İslam, felsefe ve bilimsel araştırmayı aktif olarak teşvik etti. İlim çok değerliydi ve Bağdat'taki Beytü'l-Hikme (Bilgelik Evi) gibi kurumlar öğrenme ve araştırma merkezleri olarak kuruldu. İslam teolojisi ve hukukunun yanı sıra bilim adamları, birçok önemli metni koruyup tercüme ederek Yunan ve Roma felsefesini incelediler. Astronomi, matematik, tıp, kimya ve mühendislikteki ilerlemeler de dâhil olmak üzere bilim anlayışına önemli katkılarda bulundular; bu da Avrupa'da daha sonra yaşanacak Bilimsel Devrim'in temellerini attı. Akademik disiplinlerin yanı sıra halifelikler ayrıca kültürün gelişmesini ve en güzel İslam sanatı, mimarisi ve şiir örneklerinin bu zamanda verilmesini sağladı.

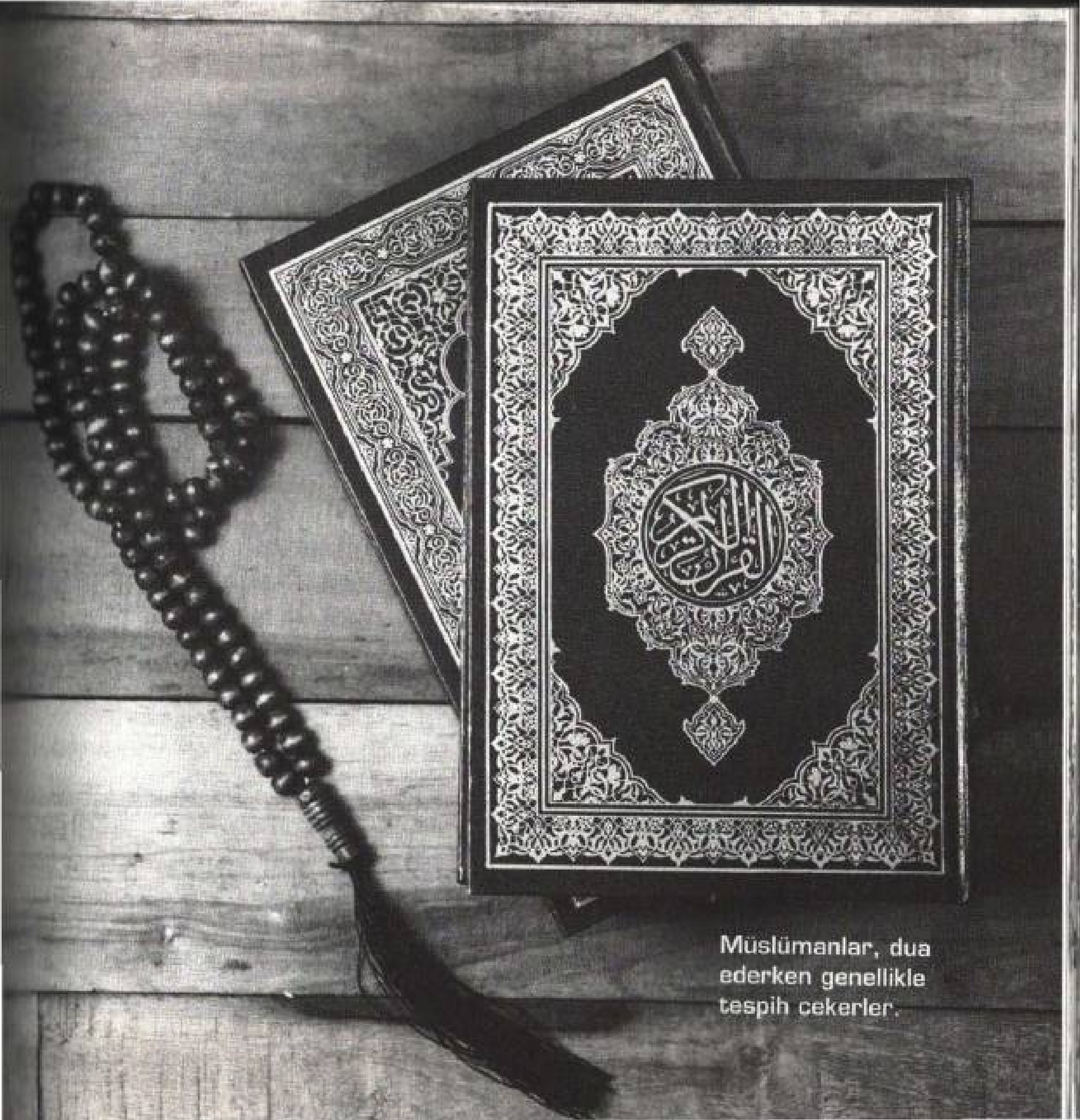

Etkileyici dokuzuncu yüzyıl İranlı matematikçisi, astronomu ve coğrafyacısı el-Harizmî'nin Hive, Özbekistan'daki anıtı.

Kur'an

İslam'ın kutsal kitabı Kur'an, melek Cebrail tarafından Peygamber Muhammed'e 609'dan 632'deki vefatına kadar süren vahiylerin kaydıdır. Müslümanlar, "okuma" anlamına gelen Kur'an'ın Allah'ın sözü olduğuna ve Peygamber'e kelime kelime aktarıldığına inanır. Kur'an, Peygamber Muhammed'in yaşamı boyunca kitap hâline getirilmedi, ezberlendi ve sözlü olarak aktarıldı. Sadece bazı ayetler, aralarında kuzeni Ali bin Ebu Talib'in de bulunduğu bazı takipçileri tarafından yazılmıştır. Kur'an'ın tamamı Peygamber Muhammed'in ölümünden kısa bir süre sonra bu ezberlenmiş ayetlerden ve yazılı parçalardan derlenmiştir.

Arap edebiyatının özü kabul edilen zarif bir şiirsel nesirle yazılan Kur'an, her biri ayet olarak bilinen bir dizi cümleden müteşekkil 114 sureden oluşur. Surelerin çoğu Muhammed'in Mekke'deki zamanına olmakla birlikte yirmi dördü Medine'ye hicretinden sonrasına aittir. Metnin çoğu önceki İncil anlatılarının yeni bir yorumunu aktarır; bu satırlarda ahlaki ve manevi bir rehberlik sunar.

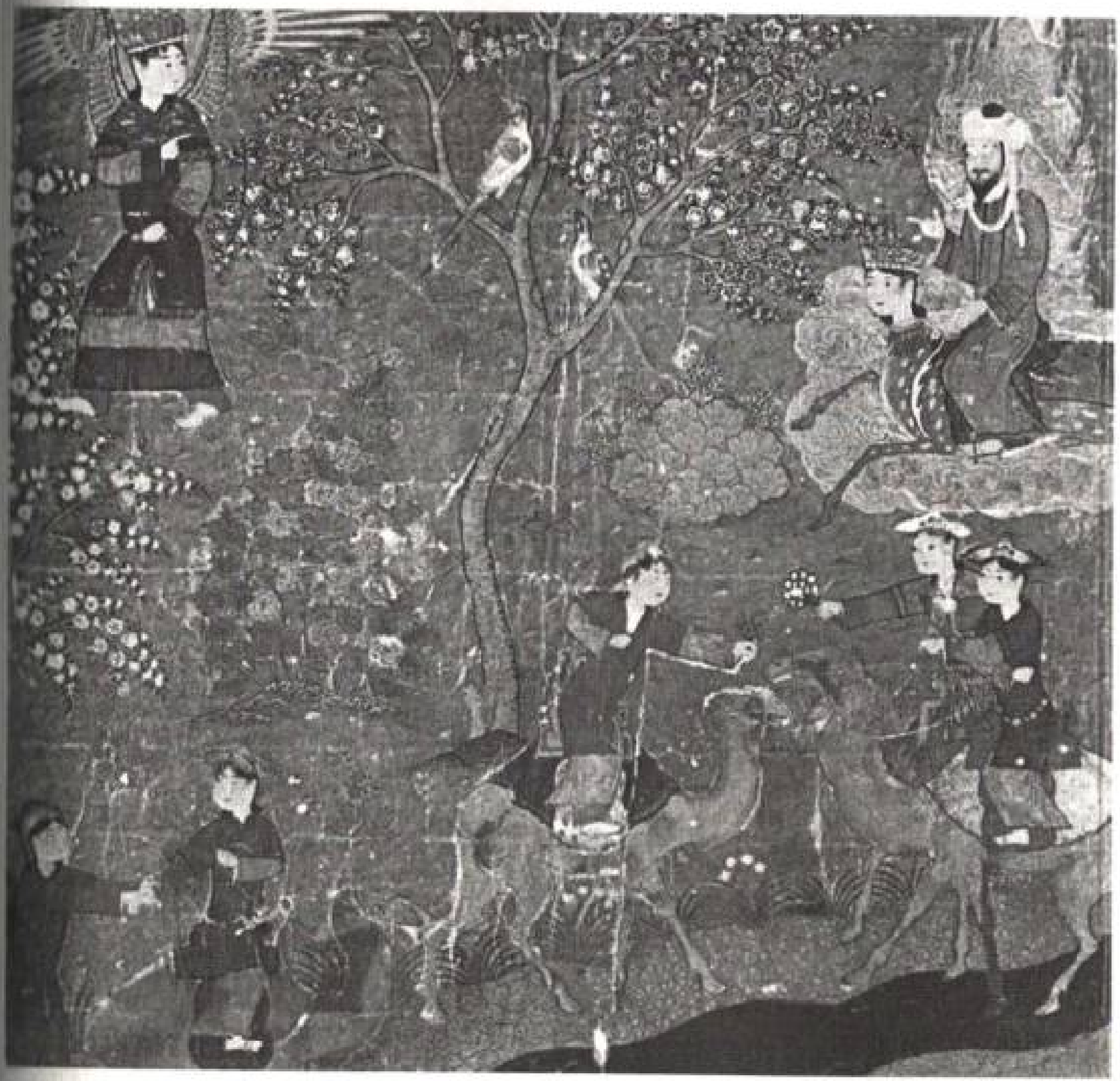

Müslümanlar, dua ederken genellikle tespih çekerler.

Cennet ve Cehennem

Kur'an'da hem ahirete hem de kıyamete atıfta bulunulmaktadır. Müslümanlar, öldükten sonra, Kıyamet Günü olan Yevm-i Kıyamet'e kadar kabirlerinde kalacaklarına inanır. Sonra dünya hayatlarındaki amellerine göre hesaba çekilir veya cennet ya da cehenneme gönderilirler. Müslümanlara, Kur'an'da "Vakit" olarak da geçen, büyük bir gürültünün ardından yaşanacak bir felaket ve sonrasında tüm ölülerin diriltileceği bu yakın hesap gününe hazırlanmaları talimatı verilmiştir.

İyi Müslüman olduklarını kanıtlayanlar, dünya hayatında özlemini duydukları her şeye kavuşacakları bir bahçe olarak tanımlanan cennete götürüleceklerdir. İnançsızlar, sapkınlar, dinden dönenler ve günahkârlar, cehennemin azabının giderek arttığı yedi katından birinde sonsuza kadar ruhsal ve fiziksel ızdırap çekmeye mahkûm edileceklerdir.

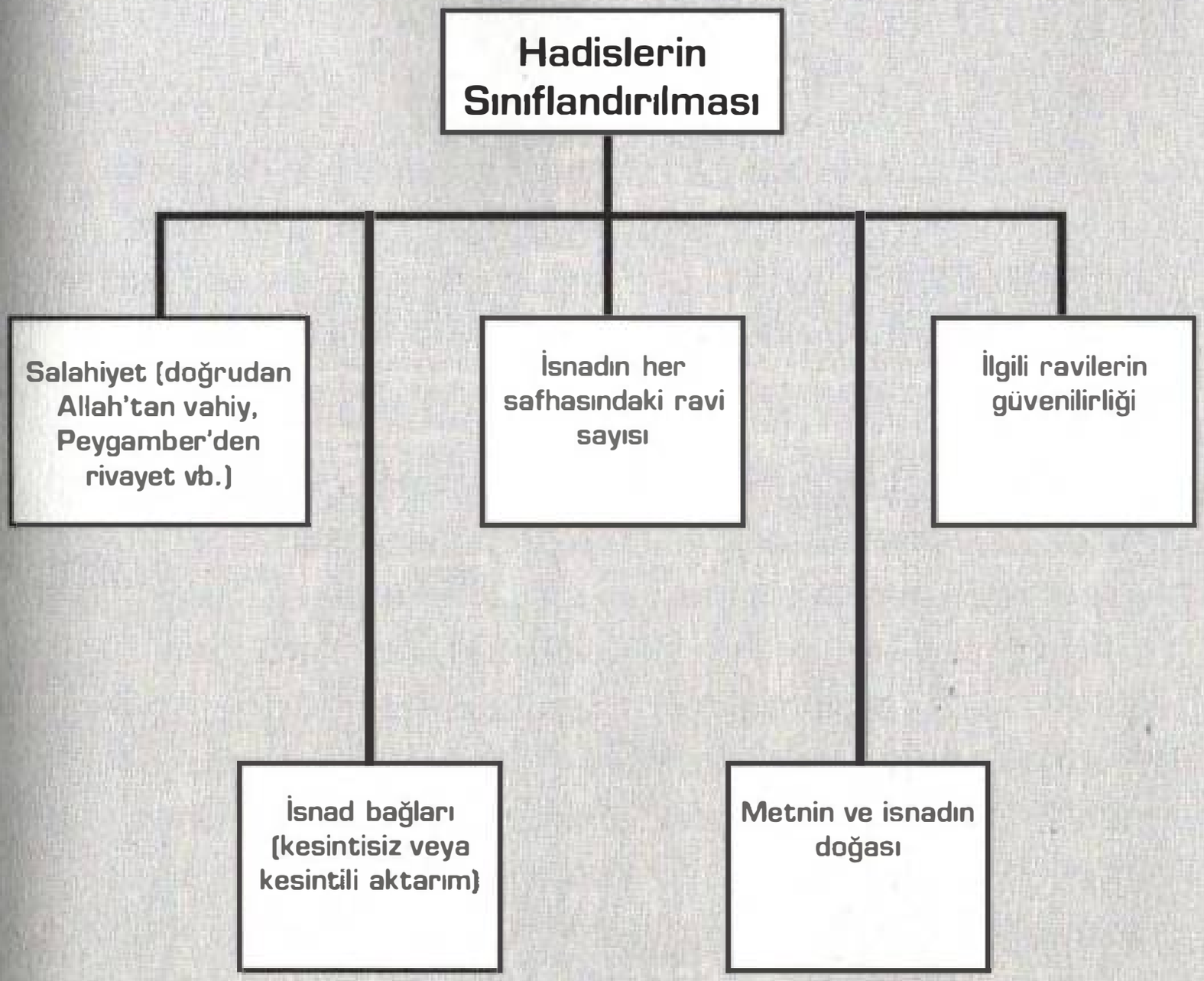

Hadis

Kur'an, İslam'da Allah'ın sözü olarak hürmet görse de manevi rehberlik sunan tek kitap değildir. Ayrıca Muhammed'in öğretilerinin derlendiği ve hadis -"rivayet" veya "anlatı" anlamına gelir- diye anılan eylem ve sözleri ile ilgili metinler de vardır. Bu derlemeler Kur'an'ın öğretisini tamamlar. Bunlar, tüm Müslümanların izlemesi gereken bir örnek kabul edilen Muhammed'in yaşamının -Sünnet (izlenen yol)- kapsamlı bir açıklamasını sunar.

Hadis derlemeleri esas olarak o dönemin sözlü kaynaklarından gelmektedir ve sekizinci-dokuzuncu yüzyıllar boyunca Peygamber Muhammed'in ölümünün en az yüz yıl sonrasında derlenmiştir. Dolayısıyla Müslüman âlimler bazı metinlerin gerçekliği ve doğruluğu konusunda genellikle fikir ayrılığına düşerler.

İslam'ın Sünni koluna ait kanonu oluşturan Altı Kitap (Kütüb-i Sitte) ve Şii kanonunun Dört Kitabı (Kütüb-i Erbaa) gibi birkaç farklı hadis koleksiyonu derlenmiştir.

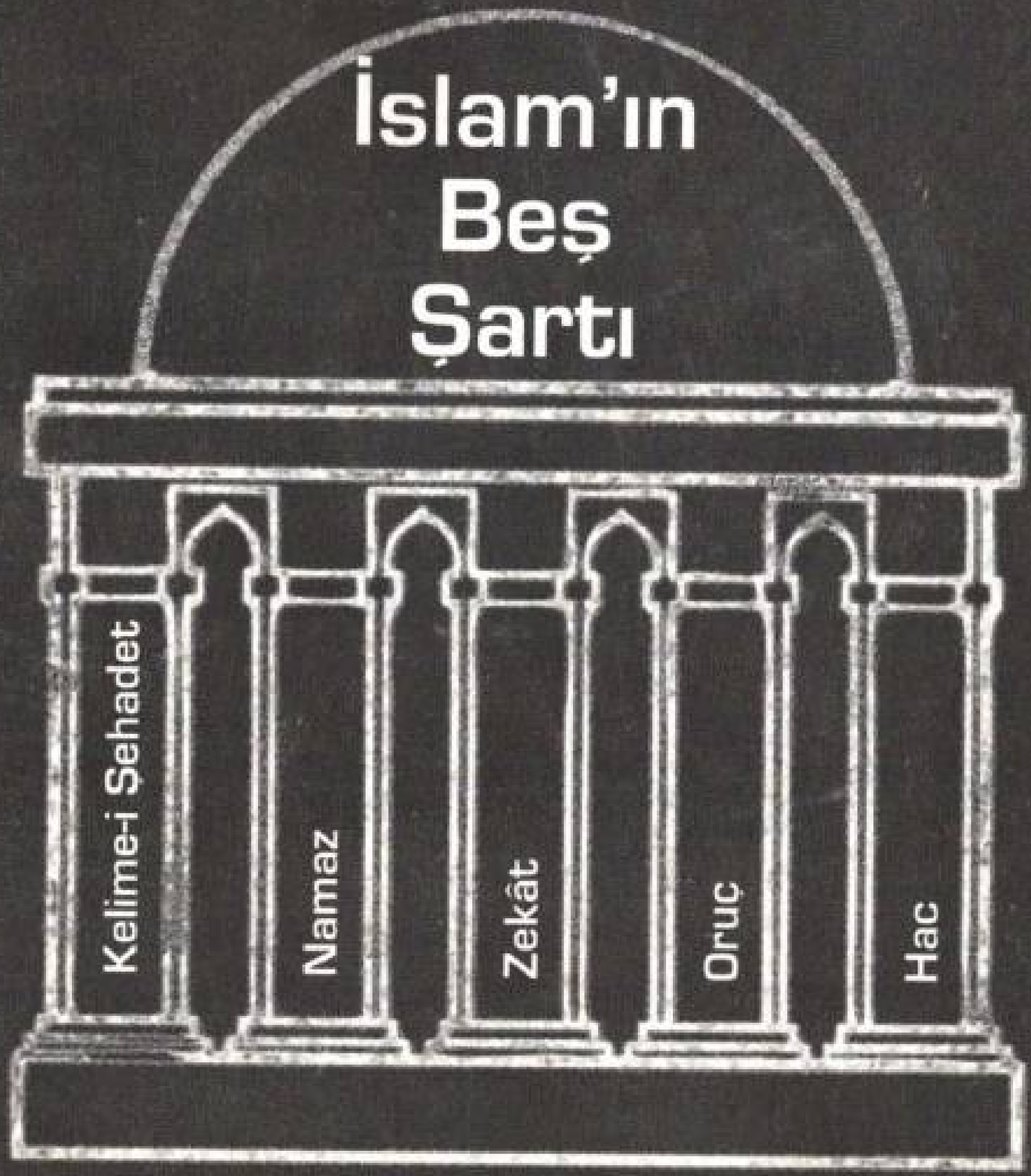
Hadisler hem içeriğini hem de toplanıp yazıya dökülmeden önce içerisinde bulunduğu raviler zincirini (*isnad*) dikkate alan karmaşık bir sistemde sınıflandırılır.

İslam'ın Beş Şartı

Muhammed'in kayınbiraderi Abdullah bin Ömer tarafından aktarılan bir hadise göre Peygamber, İslam'ın genelde "İslam'ın Beş Şartı" olarak anılan beş temel ilkeye dayandığını belirtmiştir. Bunlar kelime-i şehadet, namaz, zekât, sadaka, oruç ve hacdır.

Birçok kimse bu beş basit ilkenin dinin tamamını kapsamadığını düşünse de bunlar; inancın ve ibadetin temel unsurlarını, Muhammed'in her Müslüman için küçük mükellefiyet olarak tanımladığı şeyi kapsar. Beş şart, İslam'ın tüm mensupları tarafından kabul edilip uygulanır. Bazı mezhepler -özellikle Şiiler- listeyi başka uygulamaları içerecek şekilde genişletmiş ve bazı durumlar için anlamlarını biraz değiştirmiştir. Örneğin On İki İmamcı Şiilik, diğer tüm ilkelerin dayandığı temel olarak kabul edildiği için şehadeti şart olarak görmez. Bunun yerine, imanın beş şartını, Usulü'd-Din ve on ameli, Füru'u'd-Din'i (İmanın Kolları) önerir.

İslam'ın Beş Şartı

La İlahe İllallah

İslam'ın beş şartının ilki ve merkezi şehadettir (tanıklık veya şahitlik), genellikle "(Şahitlik ederim ki) Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed Allah'ın resulüdür," şeklinde tercüme edilen iki parçalı bir iman beyanıdır. Birincisi, *tevhid* (Tanrı'nın birliği) inancını tasdik eder. Arapçada Tanrı, *el-ilah* veya *ellah*tan kökenini alan Allah demektir; bu ifade onun tek ve yalnızca gerçek Tanrı olduğu fikrini pekiştirir. Muhammed'in son ve gerçek peygamber olarak kabul edilmesi de kelime-i şehadette yer alır ve onun mesajını dünyaya beyan eder.

Bir kişinin Müslüman olabilmesi için bu basit iman beyanını yapması gerekir. Kelime-i şehadet geleneksel olarak her yeni doğan Müslüman bebeğin kulağına ve ayrıca yeni ölenlerin kulağına fısıldanır. Müslümanların da inançlarını sürekli olarak yeniden tasdik etmeleri ve her gün, özellikle her ezan (bkz. sayfa 322) sırasında günde birkaç kez şehadet getirmeleri beklenir.

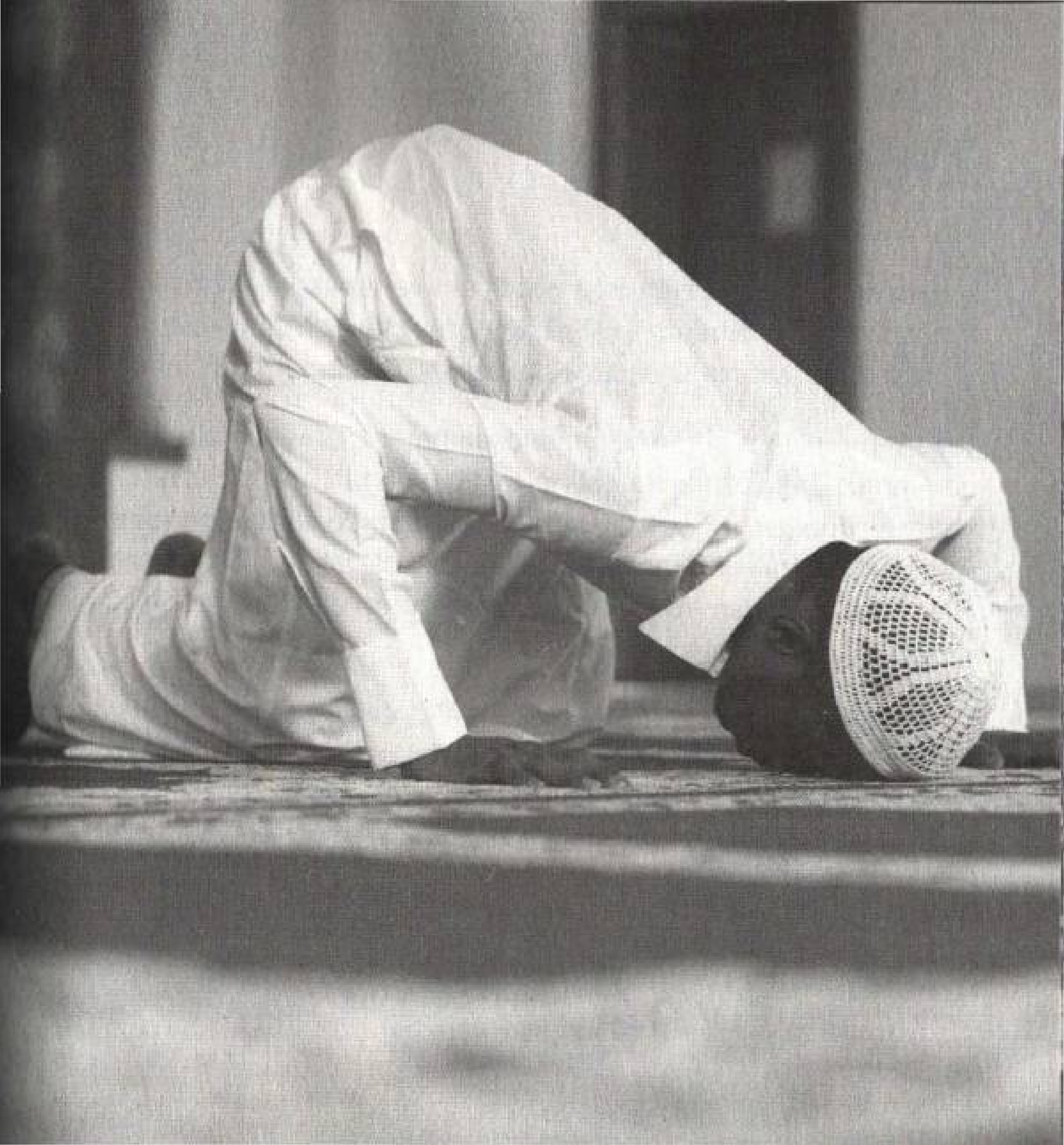

Şehadetin ilk kısmının hat ile yazımı: "La ilahe illallah / Allah'tan başka ilah yoktur."

Ezan

İslam'ın beş şartından ikincisi olan namaz, pratikte her Müslüman'ın günde beş kez yapması gereken bir ibadet eyleminin tüm yönlerine atıfta bulunur. Müminler geleneksel olarak sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı zamanında bir caminin minaresinden müezzin tarafından namaza çağrılır. Müslümanların abdest alıp ardından kıbleye, yani Mekke yönüne dönük olarak farz olan eylem ve duaları yerine getirmesi gerekir.

Namaz, "Allahu Ekber / Allah büyüktür" ifadesiyle başlar ve genelde kelime-i şehadet ve Kur'an'ın açılış bölümü (Fatiha suresi) de dâhil olmak üzere duaların okunmasıyla devam eder. Namaz; ayakta durularak, eller rükûda kaldırılıp indirilerek ve secde edilip dizlerin üstünde durularak kılınır. Günün uygun bir vaktinde herhangi bir yerde, namaza özel bir seccade üzerinde kılınabilir. Müslümanların günün aynı saatinde ibadet etmeleri, aynı ritüelleri yerine getirmeleri ve Mekke'ye yüzlerini dönmeleri inanç birliğinin simgesidir.

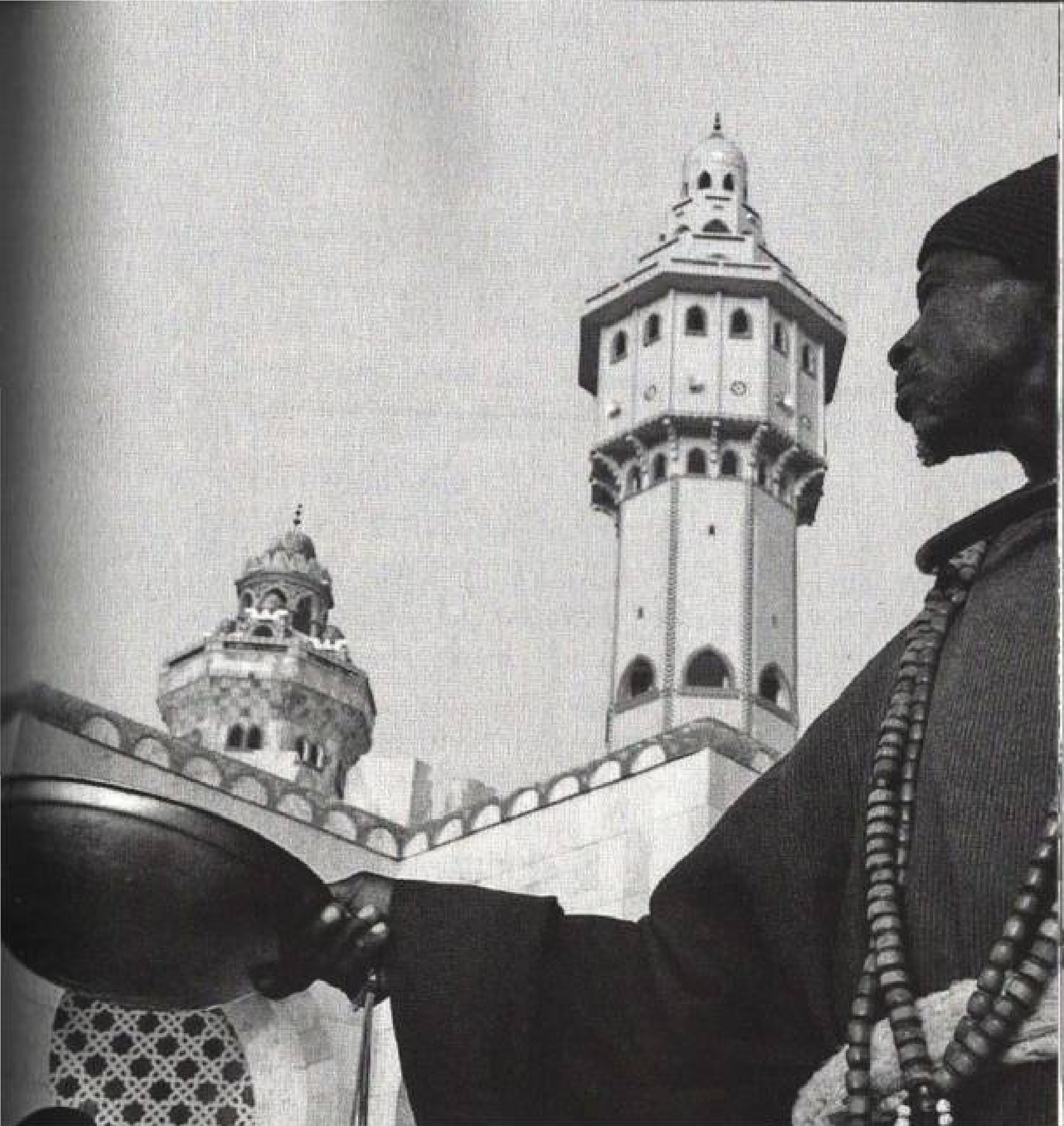

Zekât

İslam'da sosyal sorumluluğa çok önem verilmektedir. İhtiyaç sahiplerine yardım etmek dinî bir görev olarak kabul edilir ve bu, İslam'ın beş şartının üçüncüsü olan zekât ilkesinde kendisini gösterir.

Tüm yetişkin Müslümanlardan sadece hayır işleri yapmaları beklenmez, aynı zamanda gelirlerinin bir kısmını zekât olarak vermeleri de gerekir. Zekât, hem gelire hem de varlığa dayanan bir vergi türü olarak görülebilir ve geleneksel olarak, bir kişinin serveti eğer kararlaştırılan miktarın üzerindeyse servetinin en az kırkta biri (yüzde 2,5) zekât olarak verilir.

Para daha sonra fakirlere ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılır. Aynı zamanda din adamlarına da İslam'a yaptıkları hizmetlerin karşılığı olarak ödeme yapılır. Zekât genellikle gönüllü olarak, imanın bir şartı ve gereği olarak verilmesine rağmen bazı ülkelerde devlet tarafından resmî vergi olarak toplanmaktadır. Zekâta ek olarak bazı mezheplerde ticari, endüstriyel varlıklar veya beklenmedik kazançlardan elde edilen kârın yüzde 20'sinin bağışlanması da gerekli görülür.

Ramazan

Oruç, İslam'ın beş şartının dördüncüsüdür ve manevi arınmanın bir aracı olduğu kadar Müslümanlara özdenetim ve itaat erdemlerini aşılamanın, muhtaçların kötü durumunun farkında olmanın bir vasıtası olarak kabul edilir.

En önemli oruç dönemi İslami ay takviminin dokuzuncu ayı olan Ramazan'dır; bu ayın 27. gecesi Peygamber Muhammed'in Cebrail ile ilk karşılaşmasının yıldönümü olarak kutlanır. Bu ayın tamamında, fiziki gücü yeten tüm Müslümanlar, güneşin doğuşundan batışına kadar yiyip içmekten, cinsel münasebetten ve sigaradan uzak durur; sadece Ramazan ayında özel bir namaz kılmak da dâhil olmak üzere günü tefekkür ve ibadet içinde geçirmekle yükümlüdürler. Çoğu aile hem kendilerini oruca hazırlamak için şafaktan önce (sahur) hem de oruçlarını açmak için günbatımından sonra (iftar) bir araya gelir. Hilalin görülmesiyle başlayan Ramazan ayının sonunda orucun bitişi, İslami yılın en dikkat çeken noktalarından biri olan Ramazan Bayramı'yla (*Iydü'l-Fıtr*) kutlanır.

Ramazan boyunca:

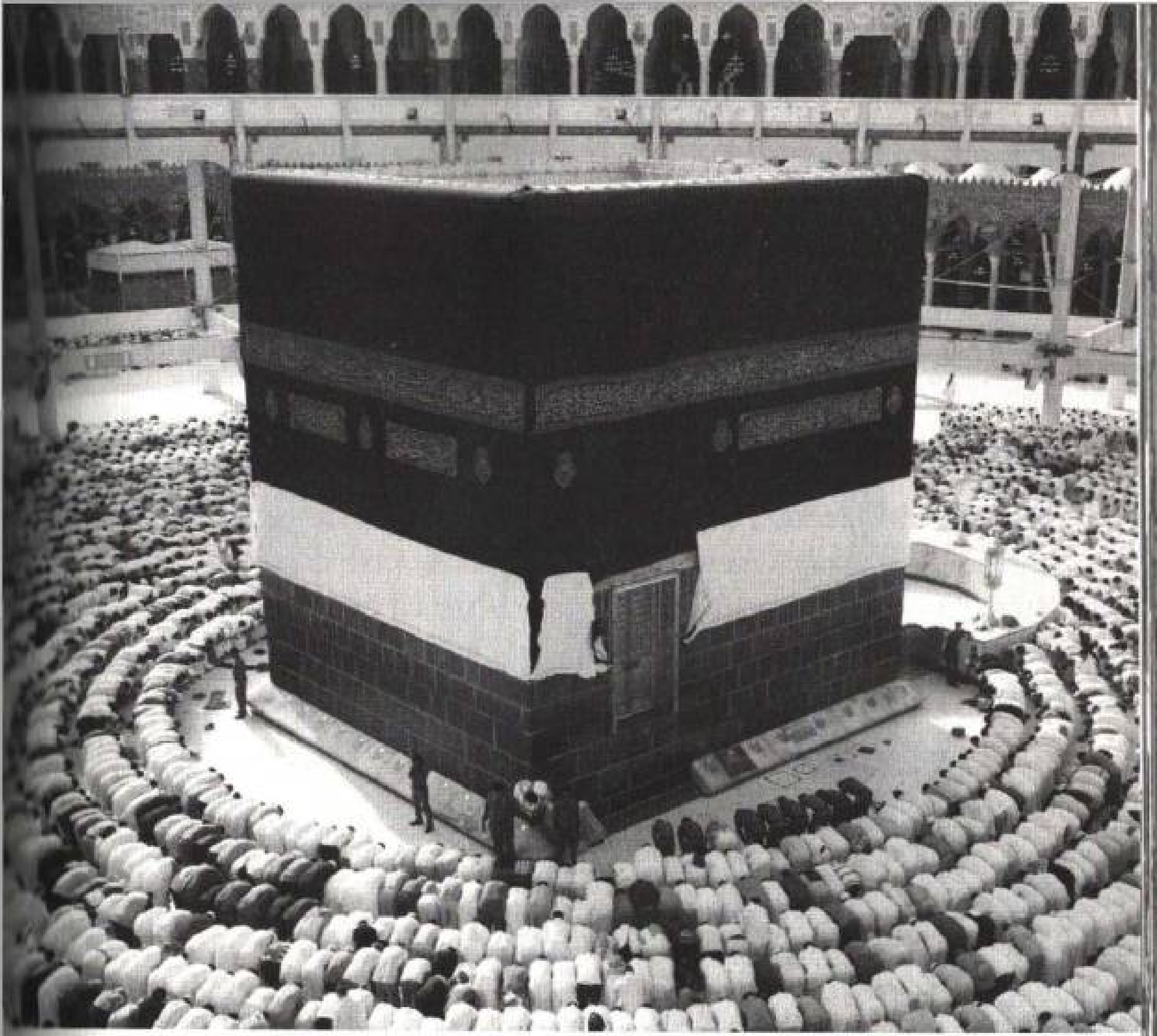
✗ Şafaktan günbatımına kadar yiyip içme.
✗ Bakışlarını indir ve alçak gönüllülüğünü koru.
✗ Tartışma veya kavga etme.
✗ Küfretme veya yalan söyleme.
✗ Sigara içme.
✗ Zamanı boşa harcama.

✓ Günde beş kez namaz kıl.
✓ İslami bilgileri öğren.
✓ Kur'an öğren ve oku.
✓ Allah'ın isimlerini zikret.
✓ Allah'a dua et.
✓ Hayır işleri yap.

Hac

İslam'ın beş şartının sonuncusu, Suudi Arabistan'daki kutsal Mekke şehrine yapılan bir ziyaret olan hacdır. Fiziksel ve maddi güçleri yetiyorsa tüm Müslümanlardan hayatlarında en az bir kez bu dinî görevi yerine getirmeleri beklenir.

Her yıl, 8-12 Zilhicce (İslam takviminin son ayı) arasında, hacılar Mekke'ye gelir ve en kutsal İslam bölgesi olan Mescid-i Haram'a doğru yola çıkarlar. Merkezinde, İbrahim tarafından inşa edildiğine inanılan küp şeklindeki bir yapı olan Kâbe vardır. Binlerce yıldır bu hac yeri, şimdi Müslümanların namaz kılarken yüzlerini çevirdikleri yerdir (kıble). Törensel bir arınmanın ardından hacılar Kabe'nin etrafında saat yönünün tersine yedi kez dönerler ve sonraki hafta boyunca Zemzem Kuyusu'ndan su içmek, sembolik olarak üç sütuna çakıl atarak şeytan taşlamak ve Muhammed'in Medine'deki mezar yerini ziyaret etmek gibi diğer ibadetlere katılabilirler. Bu dönemin sonunda dört günlük Kurban Bayramı gelir.

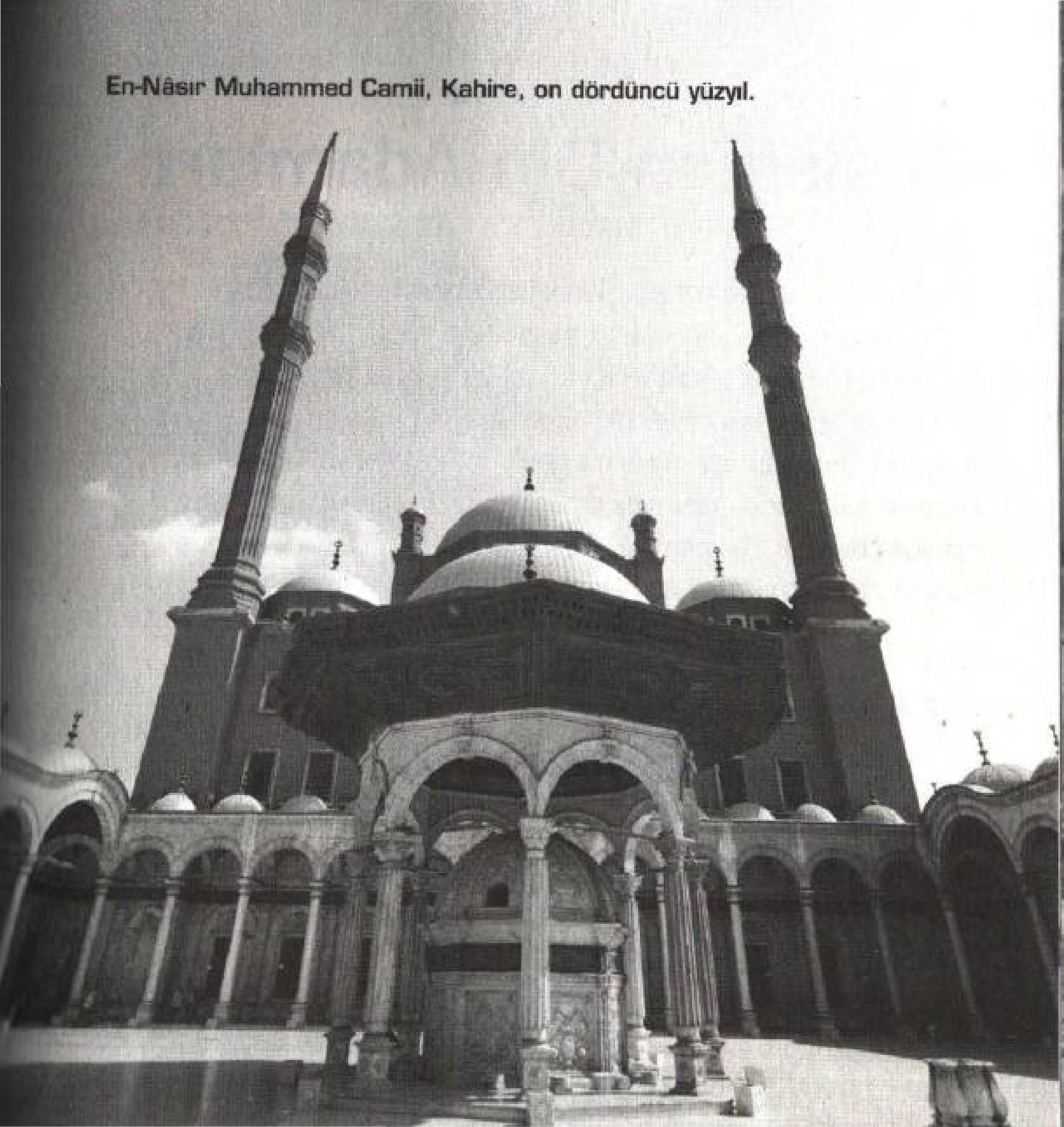
Kalabalıklar Mekke'deki Kâbe'de ibadet ediyor.

Cami

Herhangi bir İslam topluluğunun merkezinde, Müslümanların özellikle cuma günü, namaz kılmak için toplandıkları bina olan cami vardır. Ancak cami, bir ibadet yerinden daha fazlasıdır ve manevi olduğu kadar sosyal bir merkezdir de.

Her caminin merkezinde, girişinin hemen karşısında yer alıp Mekke'ye doğru namaz yönünü gösteren kıble duvarı ile *musalla*dır (ibadethane). Birçok camide ayrıca İslam kültürünün temel unsurları olan ilmî ve sosyal etkileşim için alan sağlamak üzere başka odalar, revaklar ve avlular bulunur.

İlk camilerin çoğu tefekkür etmek ve ilim öğrenmek için serin ve gölgeli geçitler ve cuma namazındaki büyük cemaatleri barındırabilmesi için bir avlu sunan, *hipostil* diye bilinen düz çatılı, sütunlu tarzda inşa edildi. Bazılarının müminler için ezan okunabilecek minareleri vardı. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, İstanbul'daki muhteşem Sultanahmet Camii gibi Bizans'tan ilham alan kubbelere sahip yeni bir tarz ortaya çıktı.

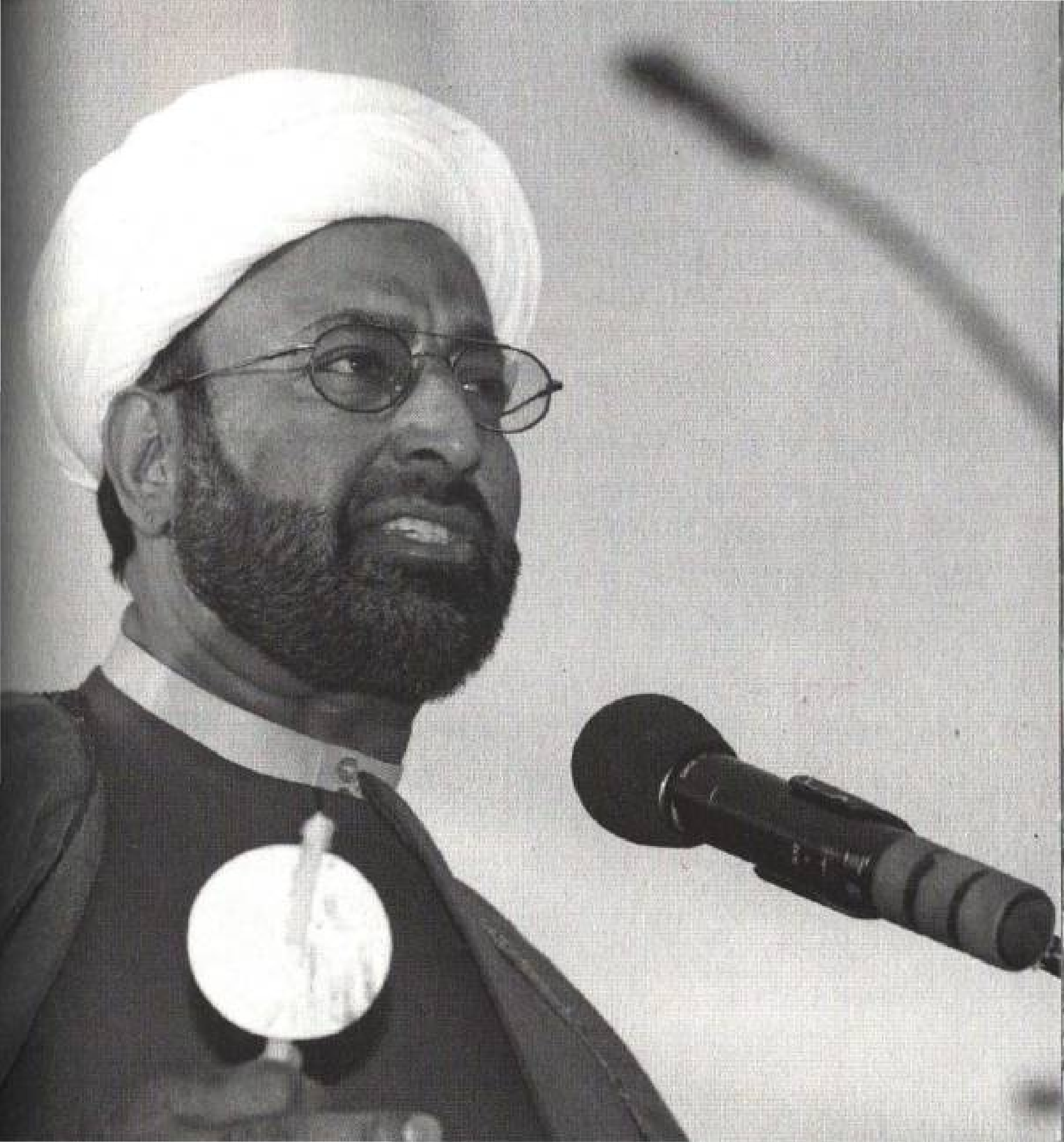

En-Nâsır Muhammed Camii, Kahire, on dördüncü yüzyıl.

Müslüman Din Adamları

İslam'ın en büyük mezhebi Sünnilikte imamlar, Allah ile cemaat arasında ilahi olarak atanmış aracılar değil, ilimleriyle ön plana çıktıkları için seçilen yetkililerdir. Camide üç ana makam vardır: Ezan okuyan müezzin, hatip (vaiz) ve namazı kıldıran imam. İmam dinî konularda rehberlik sunmanın yanı sıra dinî sorumlulukları olan bir topluluk lideridir. Bir camiye bağlı diğer görevliler arasında fakihler, ilahiyatçılar ve âlimler de yer alır.

Azınlık konumdaki Şiilikte imamlar çok farklı bir statüye sahiptir. Şii Müslümanlar, Allah'ın Muhammed aracılığıyla bir silsileye -Ehl-i Beyt- olanak tanıdığına ve bu silsileyi Şii topluluklarının imamlarının seçtiğine inanırlar. Bu Şii imamlar, ilahi memuriyetleri dolayısıyla yanılmaz ve hem ilahi otoriteye hem de ilme sahip oldukları kabul edilir. Son yüzyılda Şiilikte Ayetullah unvanı en yüksek rütbeli İslam âlimleri için kullanılmaya başlamıştır.

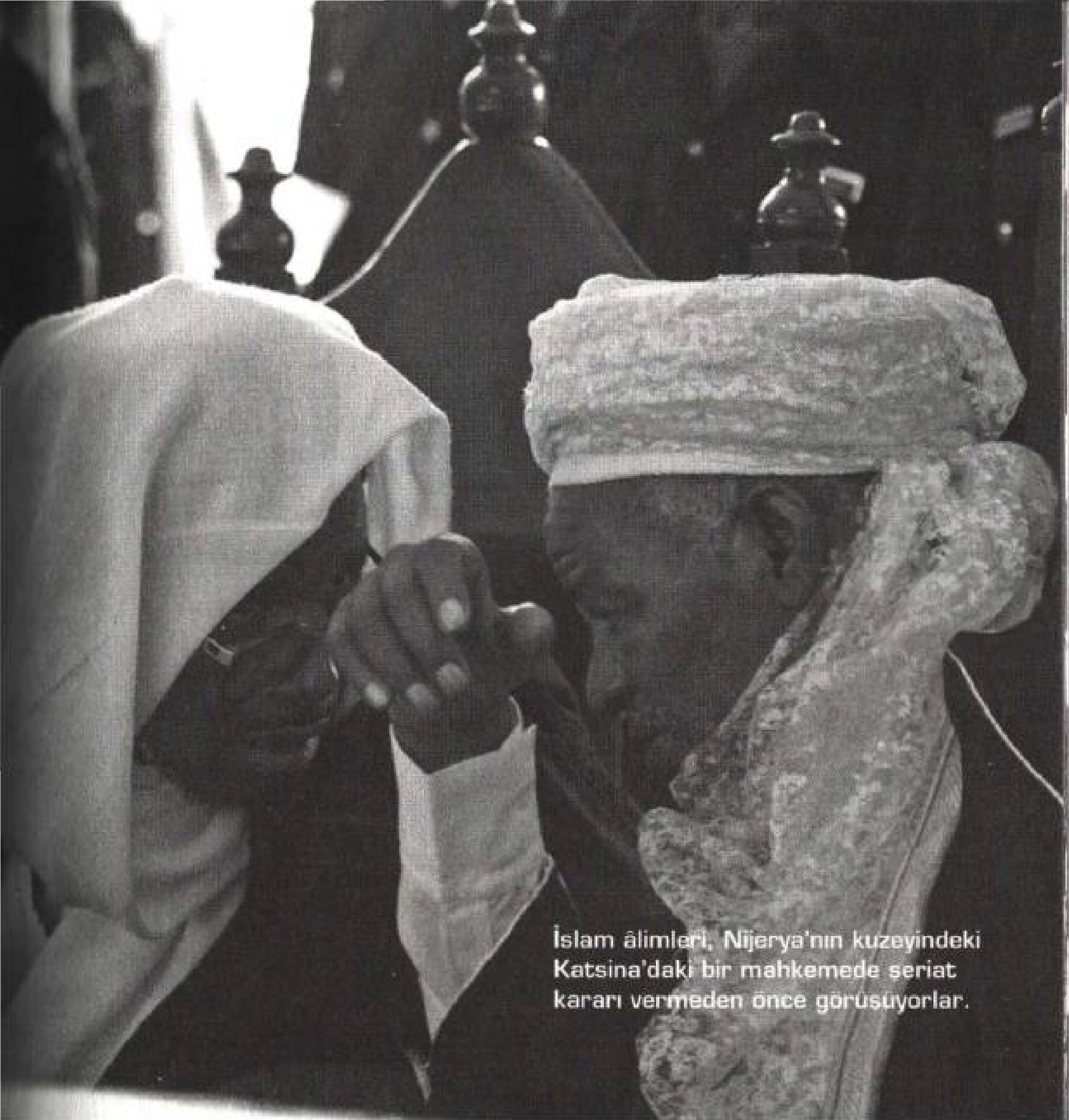

Şeriat

Kur'an, dinî ve ahlaki rehberlikten daha fazlasını sağlar. İslami hukuk sistemi olan şeriat ilkelerine göre Kur'an'ın bir Müslüman'ın yaşamının her yönü üzerinde etkisi vardır.

Şeriat, devletler ve mahkemeler tarafından kararlaştırılan laik yasaların aksine, Allah tarafından belirlenen yasadır. Şeriatın birincil kaynağı; İslam'ın temel ahlaki, dinî ve yasal kurallarının çoğunu ortaya koyan, Allah'ın sözü Kur'an'dır. Şeriatın bazı yönleri de hadislerden (bkz. sayfa 316) türetilmiştir.

Şeriat; suç ve sivil anlaşmazlıklardan sözleşme ve evliliklere, siyaset ve ekonomiden kişisel ahlak ve dinî riayet konularına kadar çok çeşitli alanlarda karar veren çeşitli şuralarca yönetilmektedir. Bazen doğrudan Allah'ın Kur'an'da bildirdiği bir ayete atıfta bulunarak hükümler verilebilir. Kararın açık olmadığı durumlarda hüküm, görüşleri "fetva" olarak bilinen İslam hukuku âlimleri tarafından yapılan Kur'an ve hadis yorumlarına dayanır.

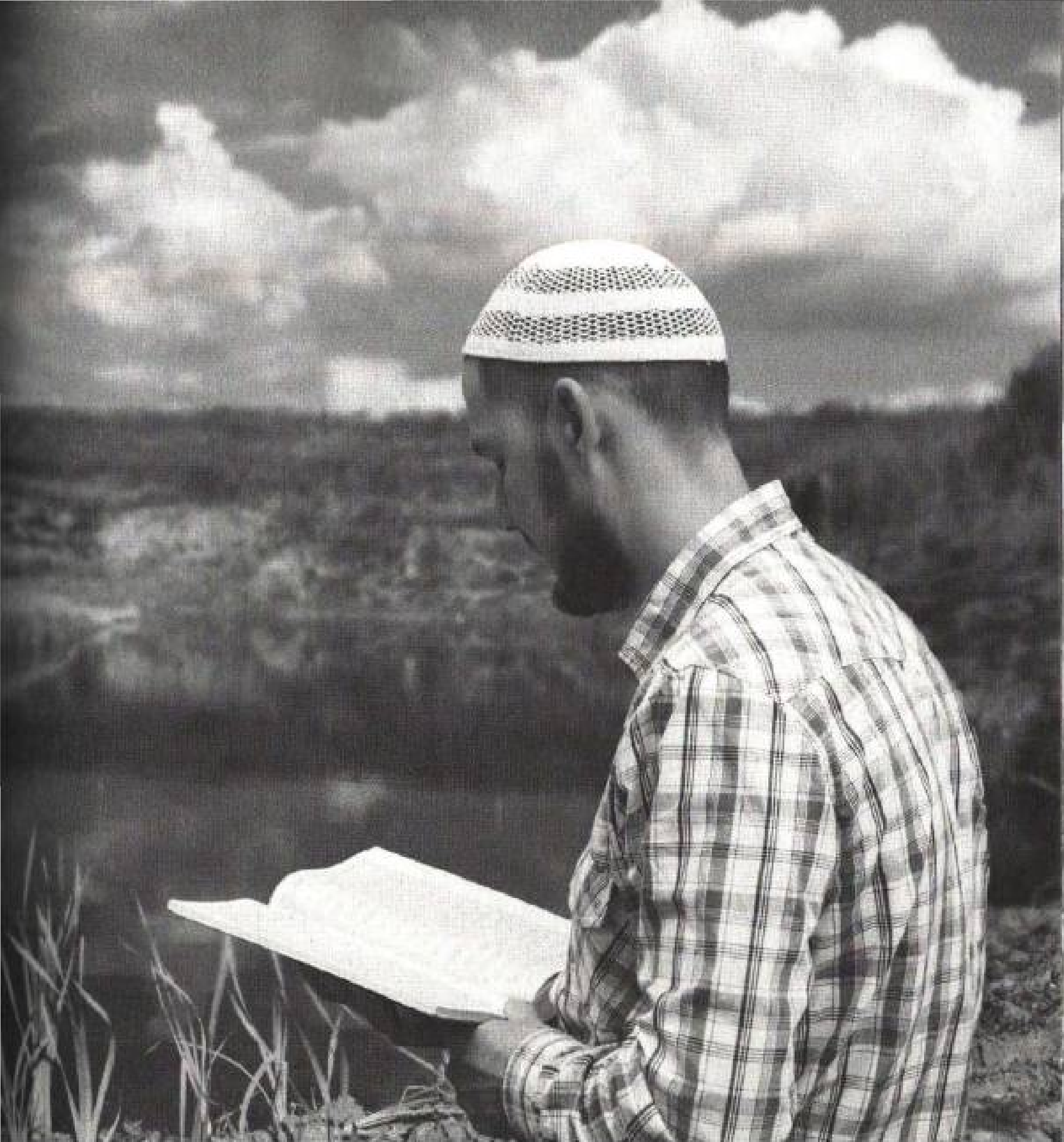

İslam âlimleri, Nijerya'nın kuzeyindeki Katsina'daki bir mahkemede seriat kararı vermeden önce görüşüyorlar.

Cihat

Tüm Müslümanların dinlerini savunmaya yönelik dinî görevi olan cihat İslam'ın temel bir unsurudur. Arapça cihat, "çabalamak" veya "mücadele etmek" anlamına gelir ve hem kişinin kendi içindeki kötülüğe ve iyi bir Müslüman olarak yaşama çabasına karşı içsel bir mücadeleyi -büyük cihat- hem de İslam'ın düşmanlarına karşı dışsal mücadeleyi -küçük cihat- ifade eder.

Bununla birlikte Müslümanlar arasında bile evrensel olarak kabul edilmiş bir cihat tanımı yoktur ve kavram, silahlı çatışma ve terörle bağlantılı kullanımıyla giderek daha fazla tartışmalı hâle gelmiştir. İslam âlimleri genel olarak kişisel cihat (içsel manevi arayış) ilkesinde hemfikirdir ancak cihadın askerî harekâta veya diğer fiziksel şiddet biçimlerine ne ölçüde izin verdiği konusunda görüş farklılıkları vardır. İslam genel olarak barış ve hoşgörü vaaz eder ancak Peygamber Muhammed İslam'ı düşmanlarına karşı savunmak için bazen fiziksel gücün gerekli olduğunu söylemiştir, nitekim kendisi de Mekke'de kâfirlere karşı bir orduyu bizzat yönetmiştir.

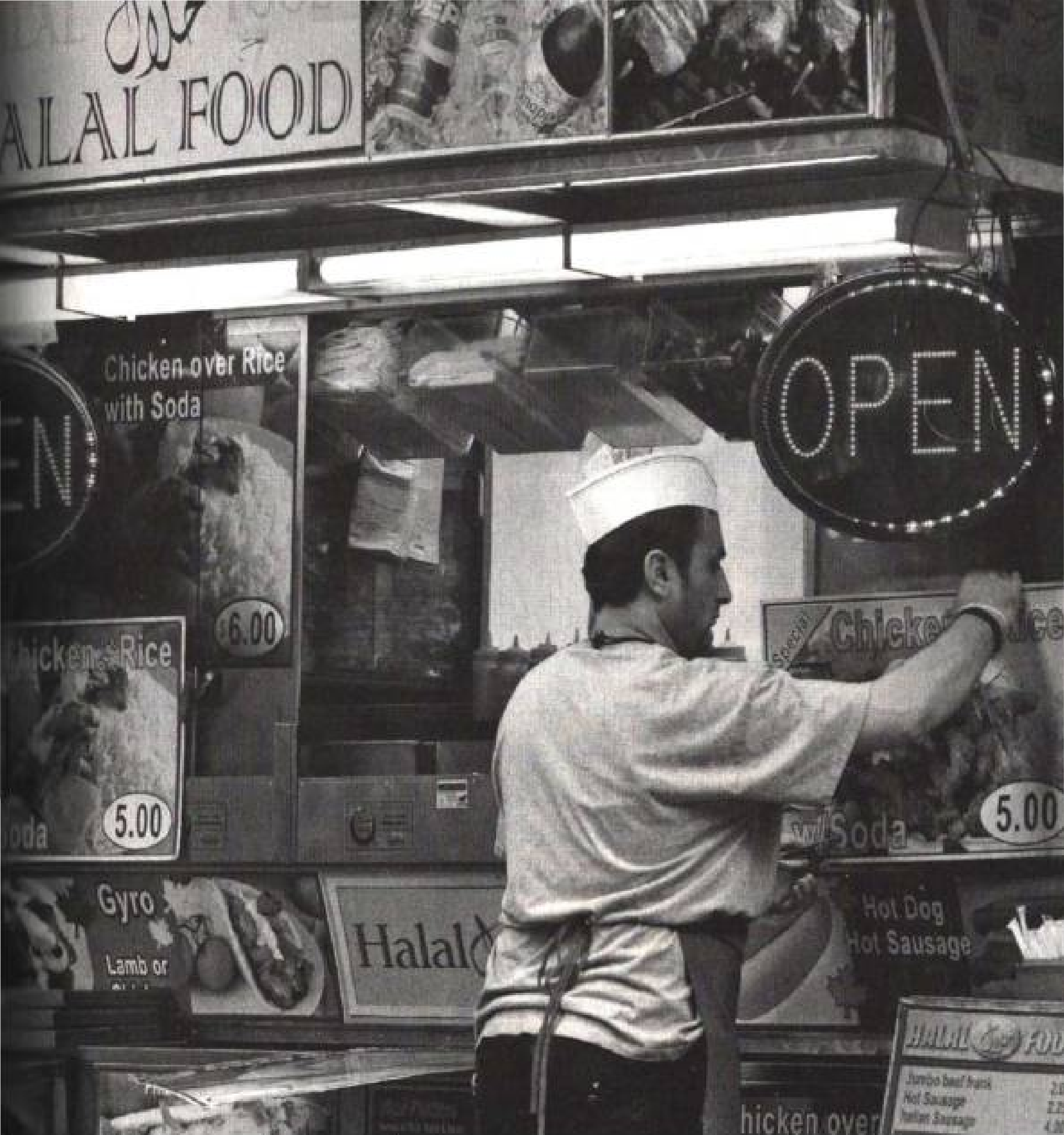

Helal Yiyecek ve İçecek

Müslümanların günlük yaşamda neye izin verildiği veya neyin yasak olduğu konusunda kapsamlı rehberliğe uymaları beklenir. Tüm nesneler ve eylemler İslam hukukuna göre farz (zorunlu), müstehab (önerilen), helal (izin verilir), mekruh (onaylanmayan) veya haram (yasak) olarak sınıflandırılır.

Helal terimi en çok gıda ile ilişkilendirilir. Hem izin verilen gıdalara hem de bunların hazırlanmasına işaret eder ancak genel olarak konuşmak gerekirse bir gıda maddesi bilhassa haram olarak belirtilmedikçe (kan, alkol gibi sarhoş edici maddeler) izin verilir. Ancak kavram, helal olmayan uygulamalar kullanılarak üretilen ürünleri ve haram içerikli ilaçlar, kozmetikler gibi gıda dışı ürünleri de kapsar.

Etle ilgili yasalar bilhassa katıdır: Hayvanlar bir Müslüman tarafından, başı Mekke yönüne çevrilmiş şekilde, Allah'ın adı anıldıktan sonra boğazlanarak kesilmeli; ardından bütün kanın vücuttan akıtılmasına izin verilmelidir.

ALAL FOOD
Chicken over Rice
with Soda
6.00
OPEN
5.00
Soda
5.00
Gyro
Lamb or
Halal
Hot Dog
Hot Sausage

Kadınlar ve İslam

İslam'da kadının statüsü, feminizmin ve kadın haklarının yükselişiyle son yıllarda pek çok tartışmanın odak noktası hâline gelmiştir. İslam âlimleri, Kur'an'ın İslam'ın gözünde kadın ve erkeğin eşit olduğunu belirttiğini iddia ederken bazı şeriat hükümleri kadınlara evlilik, mülkiyet ve eğitim konularında erkeklerden daha az haklar vermektedir.

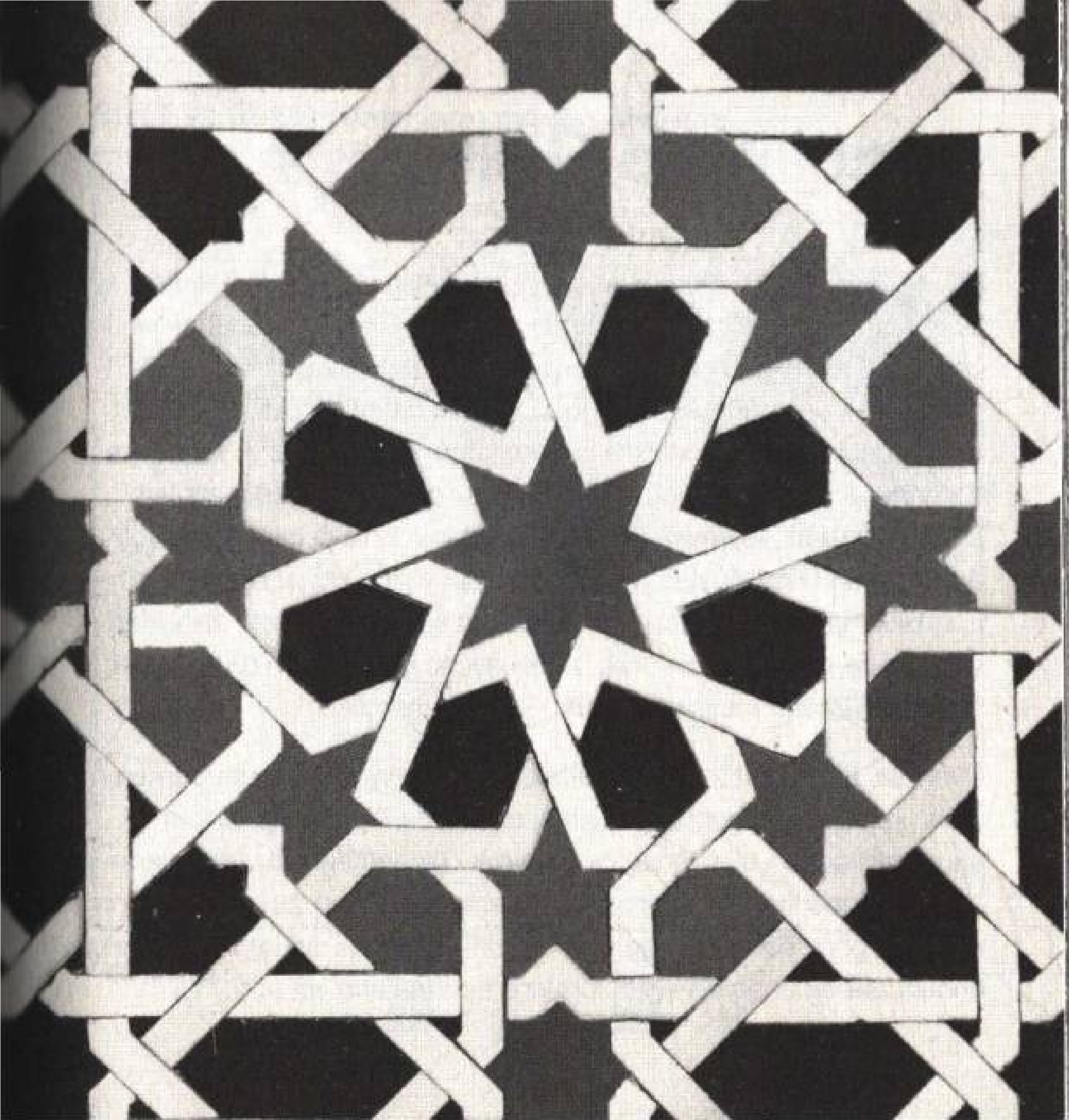
Kadının giyinmesi meselesi Müslüman nüfusa sahip Batı ülkelerinde özellikle tartışmalıdır ki bu toplulukların kadınlar üzerinde baskı kurduğu dillendirilir. İslam'ın kadınları başörtüsü (*hicab*), peçe (*nikab*) veya çarşaf (*burka*) gibi giyim eşyalarını giymeye mecbur bıraktığı yaygın bir algıdır ancak bu, İslami gereklilikten çok yerel uygulama meselesidir. Bu giyim tarzları Kur'an'da veya hadislerde doğrudan geçmez; sadece hem erkeklerin hem de kadınların mütevazı giyinmeleri ve daha belirgin bir şekilde, kadınların güzelliklerini aile dışında sergilememeleri gerektiği belirtilir. Bu işaretin yorumları toplumdan topluma farklılık gösterir.

Sanat ve Mimari

İslam'ın Altın Çağı'nda (bkz. sayfa 310) İslam dünyasında sanatlar gelişti. Özellikle dinî öğretilerin ve bu öğretiler ışığında bilimin teşvik edilmesinden etkilenen İslam sanatı ve mimari tarzları ortaya çıktı.

İslam sanatı neredeyse her daim soyuttu ve öyle de kaldı. Diğer dinlerin çoğundan farklı olarak Tanrı'nın pek tasviri yapılmamıştır ki yapılanlar da bir putperestlik biçimi kabul edilmiştir (Peygamber Muhammed ve diğer peygamberlerin tasvirleri yalnızca erken İslam sanatında görülür). Buna karşılık dinî sanatlar, camilerin süslenmesi ve Kur'an'ın hat ve tezhiple bezenmesiyle ilgilenmiştir. Özellikle bu dönemin camileri, tekrarlayan çiçek ve geometrik figür desenleriyle -örneğin süslü mozaikler hâlinde- veya çeşitli Kur'an ayetlerinden alıntıları barındıran hatlarla bezenmiştir. Benzer şekilde camilerin mimarisi de genellikle gayet geometrik düzenlenmiştir; birbirini tekrar eden sütun ve kemer sıraları veya merkezî bir kubbenin etrafına simetrik olarak yerleştirilmiş kuleler ve kubbeler yer alır.

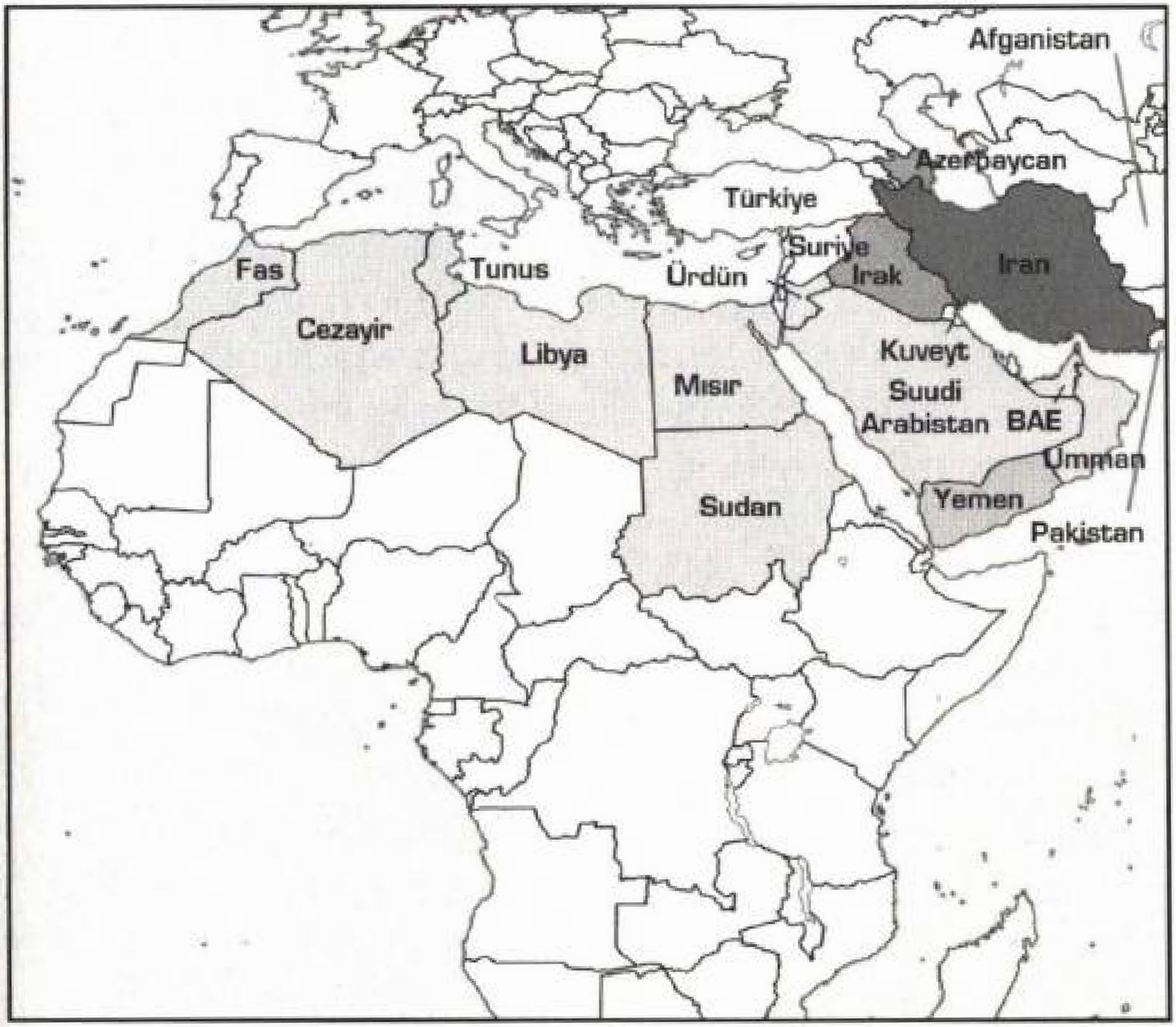

Sünnilik ve Şiilik

Muhammed'in ölümünün ardından, takipçileri onun halefinin kim olması gerektiği konusunda bölündü. En yakın sahabelerinden biri olan Ömer bin Hattab, Peygamber Muhammed'in kayınpederi Ebu Bekir'i aday gösterdi ve Ebu Bekir ilk halife seçildi. Ancak bazı Müslümanlar bu karara karşı çıkarak Peygamber'in kuzeni ve damadı Ali bin Ebu Talib'in halife olması gerektiğini iddia ettiler. Bu anlaşmazlık, İslam'ın iki ana mezhebinin ortaya çıkmasına yol açtı: Bugün tüm Müslümanların yaklaşık yüzde 85'ini oluşturan Ebu Bekir'in "Sünni" destekçileri ve bazı yerlerde önemli azınlıklar olmalarına rağmen İran, Irak, Azerbaycan ve Bahreyn'de nüfusun büyük bölümünü oluşturan Ali'nin "Şii" destekçileri.

Sünniler, Ebu Bekir'in ve ilk halifelerin meşruiyetini kabul ederken Şiiler yalnızca Peygamber'in ailesi olan Ehl-i Beyt'in üyelerinin onun mirasçıları olabileceğine inanırlar. Ali'den sonraki imamların meşruluğuna ilişkin anlaşmazlık, Şiilerin tanıdıkları peygamberlerin sayısına göre Beşçiler, Yediciler ve Onikiciler (Şii'deki en büyük grup budur) olarak daha da alt bölümlere ayrılmasına yol açtı.

Sünni ve Şii Müslümanların modern dağılımı

Şii nüfusu:

< 10%

10–25%

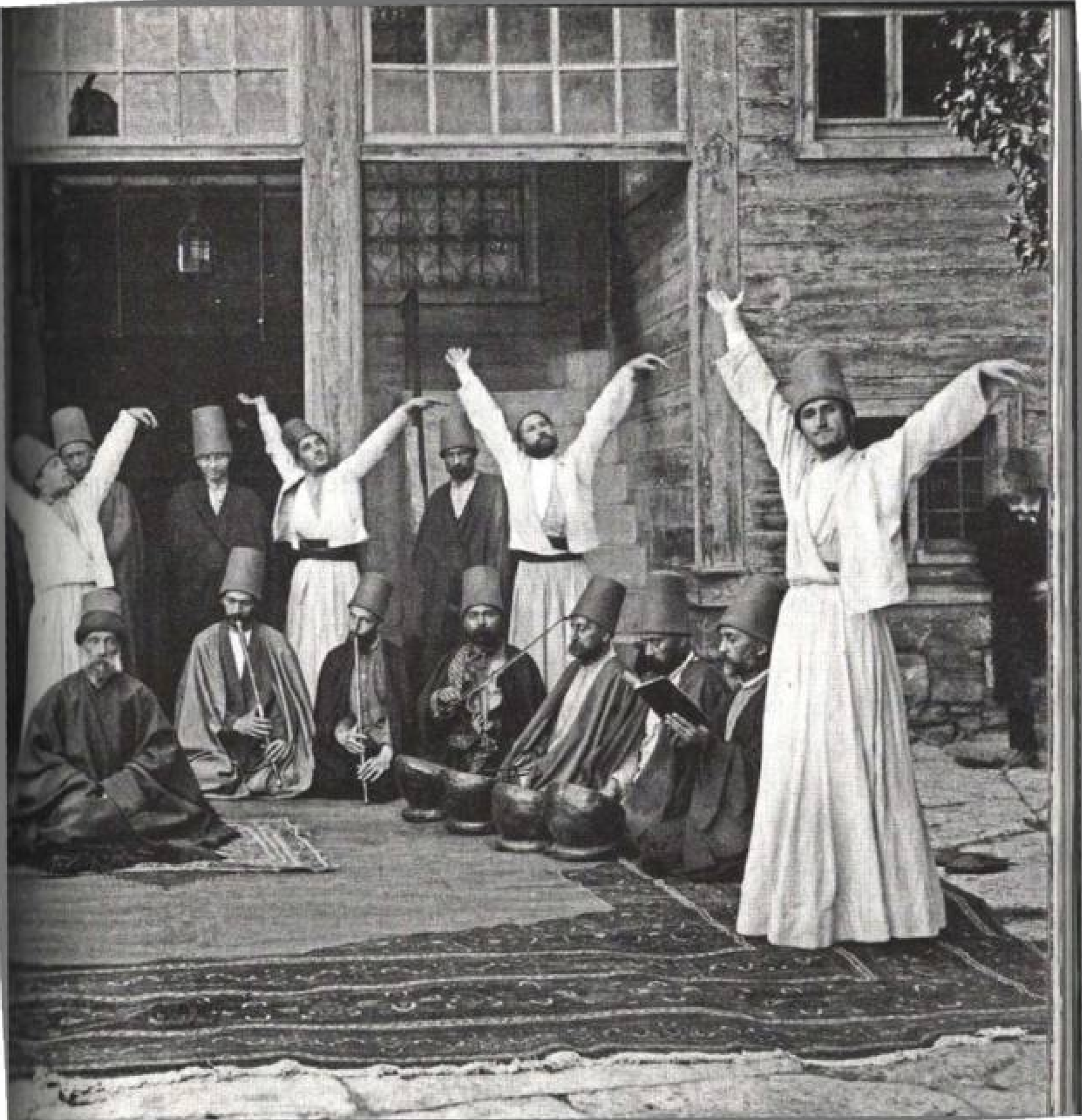
25–50%

> 50%

Tasavvuf

On ikinci ve on üçüncü yüzyıllarda, doğrudan şahsi Tanrı deneyimi arayan Müslümanlar arasında İslam'ın yeni, daha mistik bir kolu ortaya çıktı. Tasavvuf, maddi dünyadan vazgeçip bedeni ve ruhu arındırarak "fena" olarak bilinen çileci bir hayat yaşamayı teşvik etti. Bazen dervişler veya fakirler olarak anılan mutasavvıflar oruç tutar, bekâr kalır ve zikir çekerler.

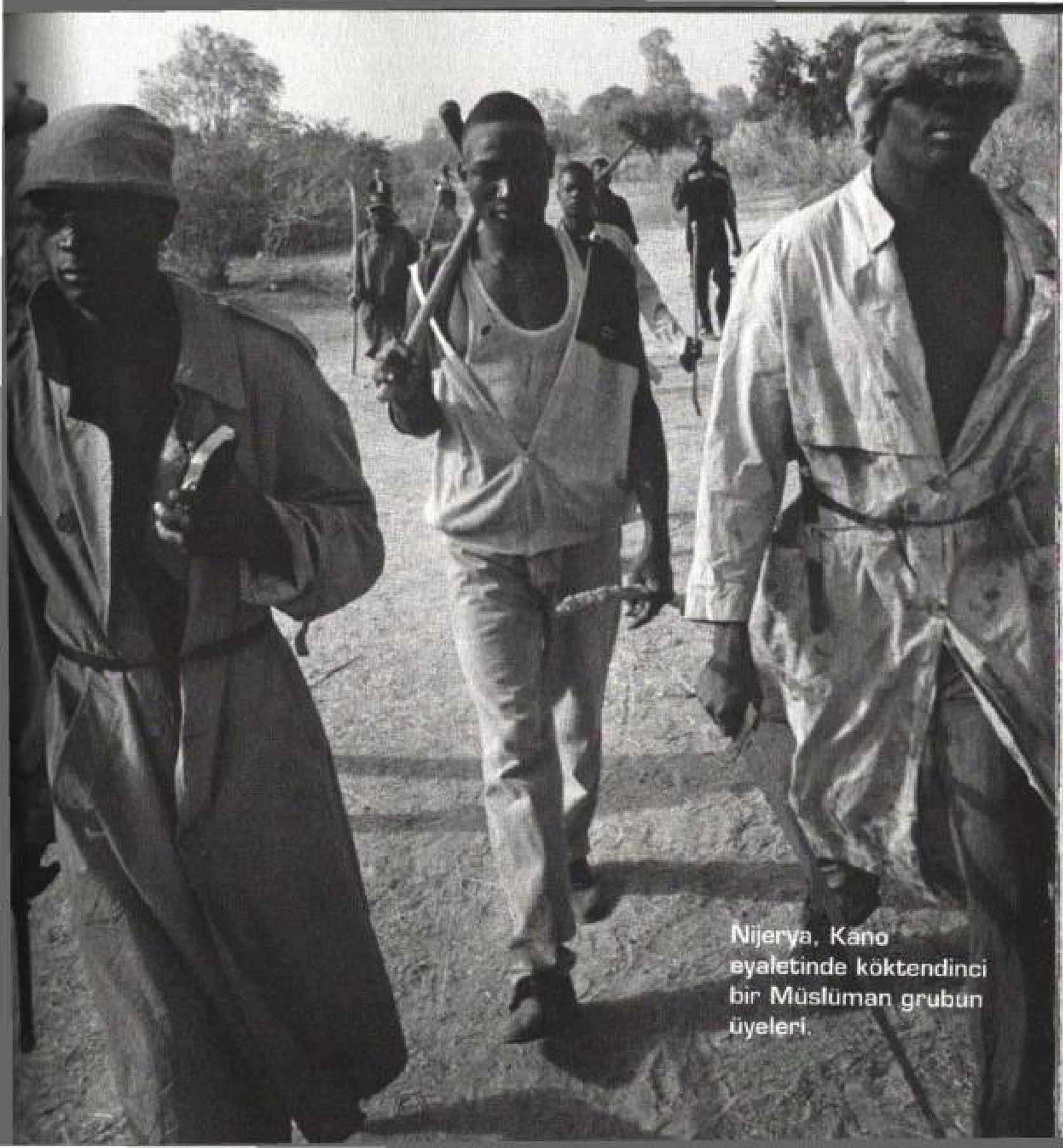
Tasavvufun çokça kolu vardır ve bunlar arasında muhtemelen en bilineni mistik şair Celaleddin Rumi (1207-73) tarafından Türkiye'de kurulan Mevleviliktir. Rumi, Tanrı'yı deneyimlemek için bir vecd hâli uyandırmak adına müzik ve dansın kullanılmasını savundu ki dervişler semada bunu benimser. İbadette müzik, İslam'ın diğer birçok kolunda hoş karşılanmadı; hâlâ da böyledir. Mistiklik de aynı şekilde küfür olarak görülmüştür. Sonuç olarak Sufiler sıklıkla İslam'ın diğer kollarının zulmüne maruz kaldılar. Bu uygulama bazı Müslüman ülkelerde yasaklanmıştır.

Muhafazakâr ve Fundamentalist İslam

Yirminci yüzyılın başlarında İslam'ın siyasi etkisi azalmaya başladı. Babür İmparatorluğu ortadan kalkmış, Osmanlı İmparatorluğu gerilemiş, Batı ülkeleri dünyanın çoğunu sömürgeleştirmişti. Bazı Müslümanlar, İslam'ın dinî değerlerinin aşındığını hissedip temel İslami ideallere dönüş çağrısında bulundular. Diriliş hareketinin odağı başlangıçta Mısır'da, Batılılaşmanın reddini ve cihat fikrinin tekrar gündeme gelmesini savunan Seyyid Kutub'un aktivizmi etrafında şekillendi.

Daha yakın zamanlarda, Batı modernleşmesinin ve sekülerleşmesinin reddi, şeriata (bkz. sayfa 334) sıkı sıkıya bağlı kalmaya çalışan on sekizinci yüzyıl âlimi Muhammed ibn Abdülvahhab'ın takipçileri tarafından, özellikle Suudi Arabistan gibi ortodoks İslam ülkelerinde benimsendi. Sadece İslam'ı savunmak için değil, aynı zamanda düşmanlarını yenmek için de dinî bir görev olarak görülen cihat kavramı, bazı aşırı Vahhabi gruplar tarafından benimsendi ve el-Kaide, Boko Haram ve DAEŞ gibi İslamcı terör örgütlerinin yükselişine kapı araladı.

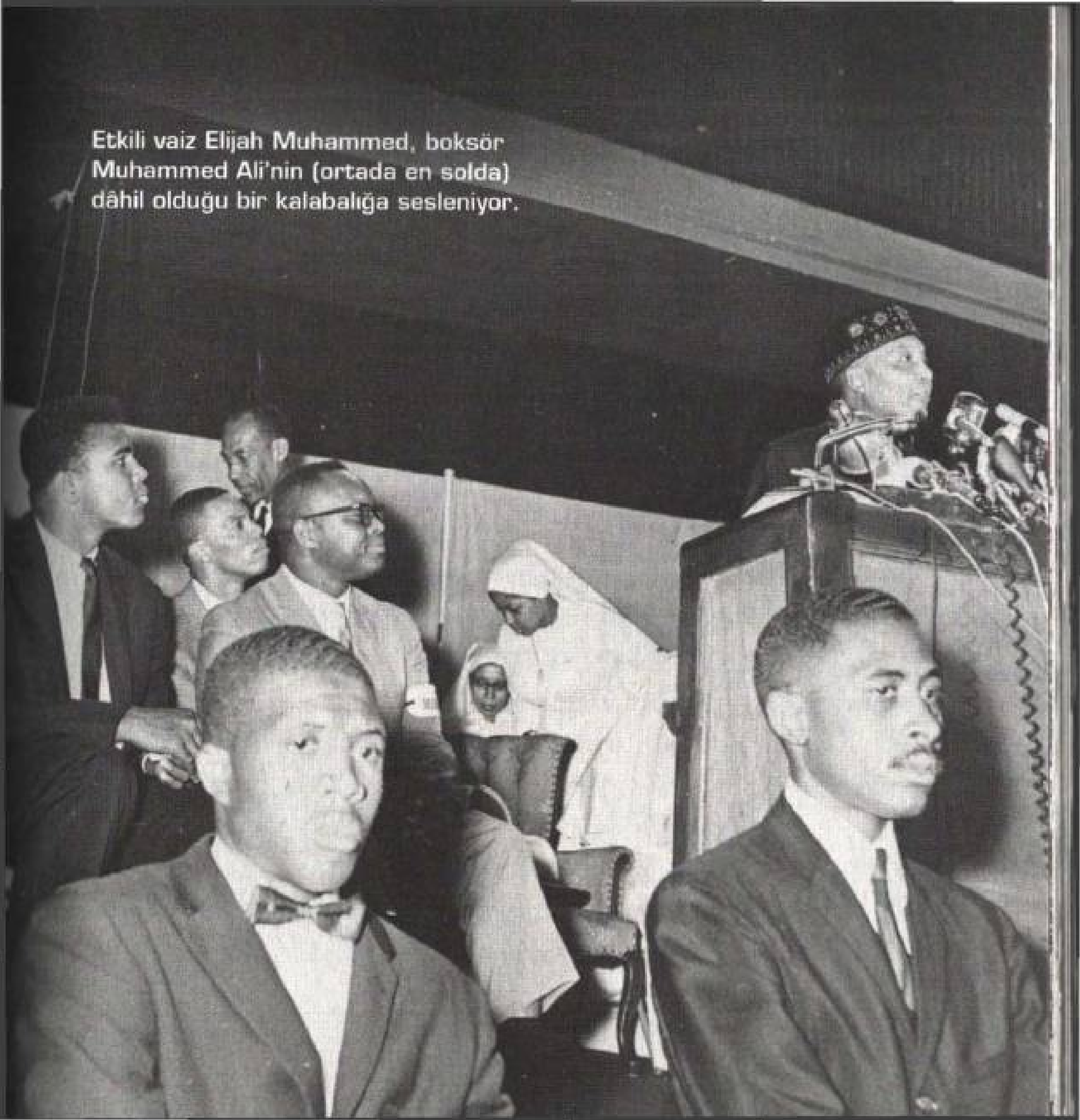
Nijerya, Kano eyaletinde köktendinci bir Müslüman grubun üyeleri.

İslam'ın Yayılması

Halifeler topraklarını Arabistan'dan Asya ve Afrika'ya kadar genişlettikçe İslam, yayılmacı politikalarıyla birçok ülkede yerleşik hâle geldi (bkz. sayfa 308). Ancak etkisi sadece bu politikalar yoluyla yayılmadı. Din, bazı ülkelerde, özellikle Sahra Altı Afrika ve Endonezya'da Müslüman tüccarlarla temas yoluyla yayıldı ki bu bölgelerde İslam hâlâ çoğunluğun dinidir.

İslam, Müslümanların dünyanın dört bir yanına göç etmesiyle birçok ülkede de taraftar kazandı. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde, sıkı olmasa da Sünniliğe bağlı İslam Milleti hareketi, 1930'da Wallace Farz Muhammed tarafından Afrikalı kölelerin torunlarına manevi bir odak sağlamak amacıyla kuruldu.

Bugün İslam, dünyanın en büyük ikinci dinidir ve uluslarüstü İslam İşbirliği Teşkilatı'nın (İİT) üyesi elli yedi devlet, kendilerini Müslüman çoğunluğa veya en azından büyük bir Müslüman nüfusa sahip ülkeler olarak tanımlamaktadır.

Etkili vaiz Elijah Muhammed, boksör Muhammed Ali'nin (ortada en solda) dâhil olduğu bir kalabalığa sesleniyor.

Sihizm

Sihizm, büyük dinlerin en küçüğüdür ve yirmi beş milyondan fazla mensubu ile dünyanın beşinci en büyük dinidir. 1500 yılı civarında bugünkü Pakistan'ın Pencap bölgesinde, yerel Hindu nüfusu ile Müslüman istilacılar arasında artan çatışmanın göbeğinde ortaya çıkmıştır. Hindistan'daki Müslüman Babürlü İmparatorluğu ile hemen hemen aynı zamanda kurulmuştur.

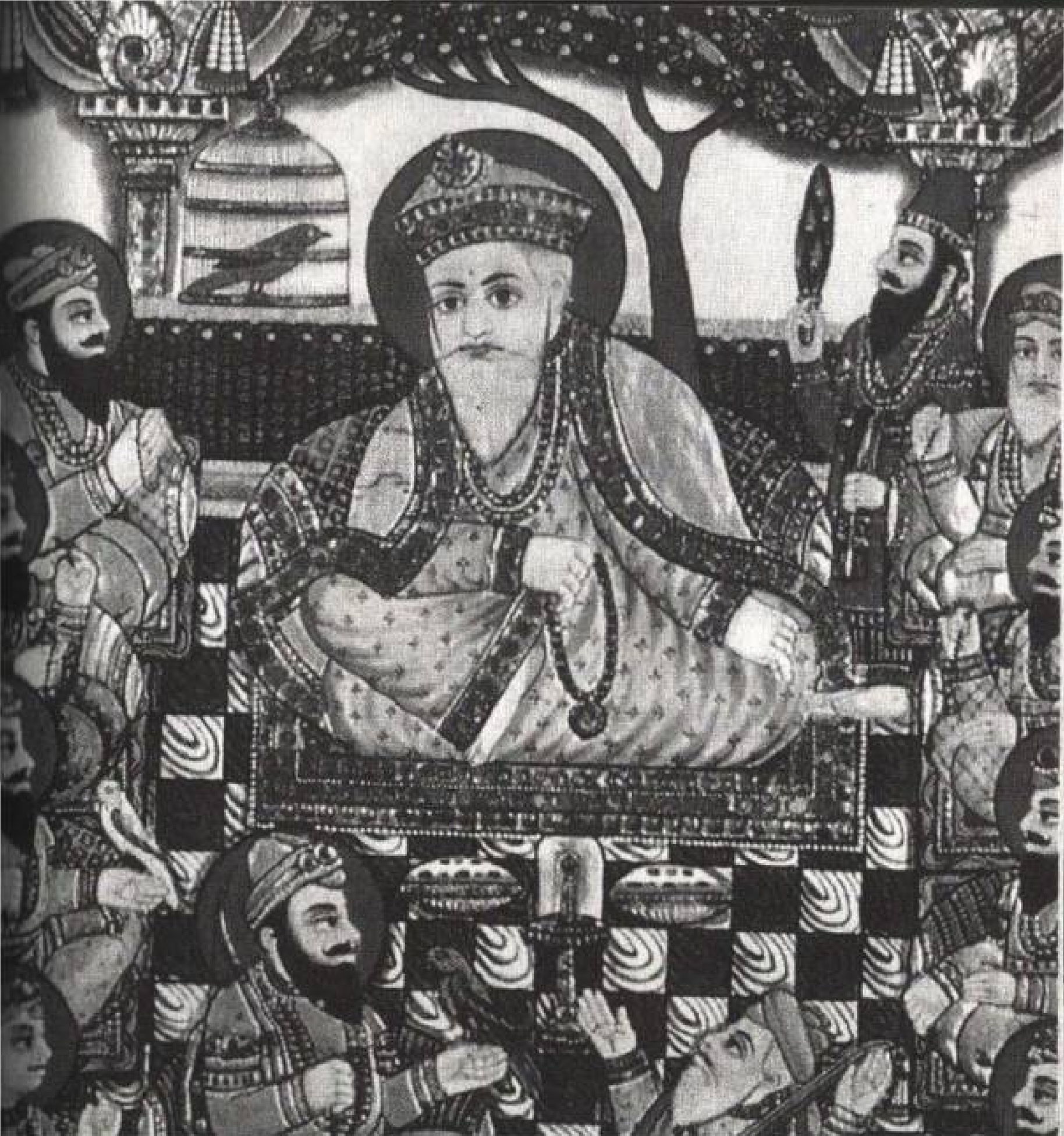
Din hem Hinduizm'in çoktanrıcılığını hem de İslam'ın münhasırlığını reddeden Guru Nanak'ın öğretilerine dayanmaktadır. Bunların yerine tüm dinlerde insanlar için erişilebilir bir ruh olan Ik Onkar (Tek Yüce Yaratıcı) inancını vaaz eder. Guru Nanak, aydınlanmaya ulaşmak için bu zamansız, formsuz ruhla bağlantı kurmak adına meditasyonu ve erdemli, özverili bir ibadet hayatı yaşamayı savundu. Bu açıdan Sihizm, Hinduizm ve Budizm ile benzerlikler taşımaktadır. Bununla birlikte Sihler, dinden bağımsız olarak tüm insanlığın eşit olup saygıyı hak ettiğine, onların yararına çaba göstermenin dinî ve ahlaki bir görev olduğuna inandığından sosyal adalete daha güçlü bir vurgu yapmaktadır.

Guru Nanak

Sih dininin kurucusu Nanak (1469-1539), bugün Pakistan'da bulunan Talvendi (bugün onun onuruna Nankana Sahib) köyünde doğdu. Ailesi Hindu'ydu ve genç bir adam olarak ruhani meselelere hayranlık duyuyor, genellikle tek başına sessizce meditasyon yapıyordu.

Sih geleneğine göre, yaklaşık otuz yaşındayken Nanak nehirde yıkanırken bir vahiy aldı. Kendisine bir kadeh *amrit* (nektar) ikram eden Tanrı'nın çağrısını şu sözlerle yaşadığını söylemiştir; "Bu, Tanrı'nın ismine tapınma kâsesidir... Git, adımla sevin ve başkalarına da bunu yapmayı öğret. Adımı sana armağan ettim. Bu senin görevin olsun." Eve döndüğünde Nanak, "Hindu ya da Müslüman olmadığını, artık sadece insan olduğunu anladığını" açıkladı. "Tanrı ne Hindu ne de Müslüman'dır, izlediğim yol Tanrı'nındır." Hayatını vaaz vermeye adadı, "guru" (öğretmen) unvanını kazandı ve takipçileri Sanskritçe öğrenci veya mürit kelimesinden türetilen "Sih" olarak tanındı.

Guru Granth Sahib

Guru Nanak'ın 1539'da ölümünün ardından, Sih dininin liderliği, 1708 yılına kadar kesintisiz bir çizgide bir dizi guruya geçti. Bunlardan onuncusu Guru Gobind Singh (1666-1708), insan gurularının sonuncusu olacağını ilan etti ve kendisinin halefi olarak Guru Granth Sahib (Sanskritçe *granth* "kitap" anlamına gelir) olarak bilinen Sihizm'in kutsal metinlerini bıraktı. Bu kitabın; önceki tüm guruların bilgeliğini somutlaştıran nihai, ebedî guru olacağını söyledi.

Kitap, gurular ve diğer Sih bilginler tarafından kaleme alınmış birçok metni derler ve Kuzey Hint klasik müziğinin *raga*larıyla ilişkili şiirsel bir tarzda yazılmış 1.430 sayfa ilahi ve duadan oluşur. Guru Granth Sahib'den yapılan okumalar Sih ibadetinin merkezinde yer alır ve her *gurdwara*da (Sih tapınağı) genellikle gayet süslü bir nüshası vardır. Kitaba büyük bir saygıyla yaklaşılır ve *gurdwara*larda, Granthi olarak bilinen bir tapınak görevlisinin gözetiminde işlemeli kumaşlarla korunan bir "taht" üzerine saygıyla oturtulur.

Kurtuluş Yolu

Sihizm kurtuluşa giden bir yol sağlayan doğru yaşam biçimi (*dharma*) konusunda takipçilerine rehberlik eder (bkz. sayfa 90). Sihler için nihai hedef, ruhsal yolculuğun beş aşamasının sonuncusu olan yeniden doğuştan kurtulmaktır.

İlk aşama günahkâr olmaktır; beş kusurdan vazgeçerek (bkz. sayfa 360) ve özverili bir hayat yaşayarak bunun üstesinden gelinebilir. İkincisi, Tanrı'ya ve guruların öğretilerine bağlılık hâlidir. Üçüncü aşama; egonun sökülüp atılması, Tek Yüce Yaratıcı'nın ebedî ve zamansız ruhu olan *akaal* ile ruhsal birliğe ulaşmaktır. Bu yalnızca meditasyon ve duayla değil, aynı zamanda aktif olarak faydalı bir yaşam sürerek elde edilir. Dördüncü aşama sonsuz bir mutluluk hâlidir, beşinci ve son adım ise yeniden doğuş döngüsünden tam kurtuluştur. Evren karma yasalarına (bkz. sayfa 96) tabi olsa da Sihler, Tanrı'nın lütfunun gösterildiğine -çünkü insanlara yaşam verilmiştir- ve bu lütfun kurtuluş yolunda ilerlemelerine yardımcı olacağına inanırlar.

Yeniden doğuştan kurtuluş

Sonsuz mutluluk

Akaal ile ruhsal
birleşme

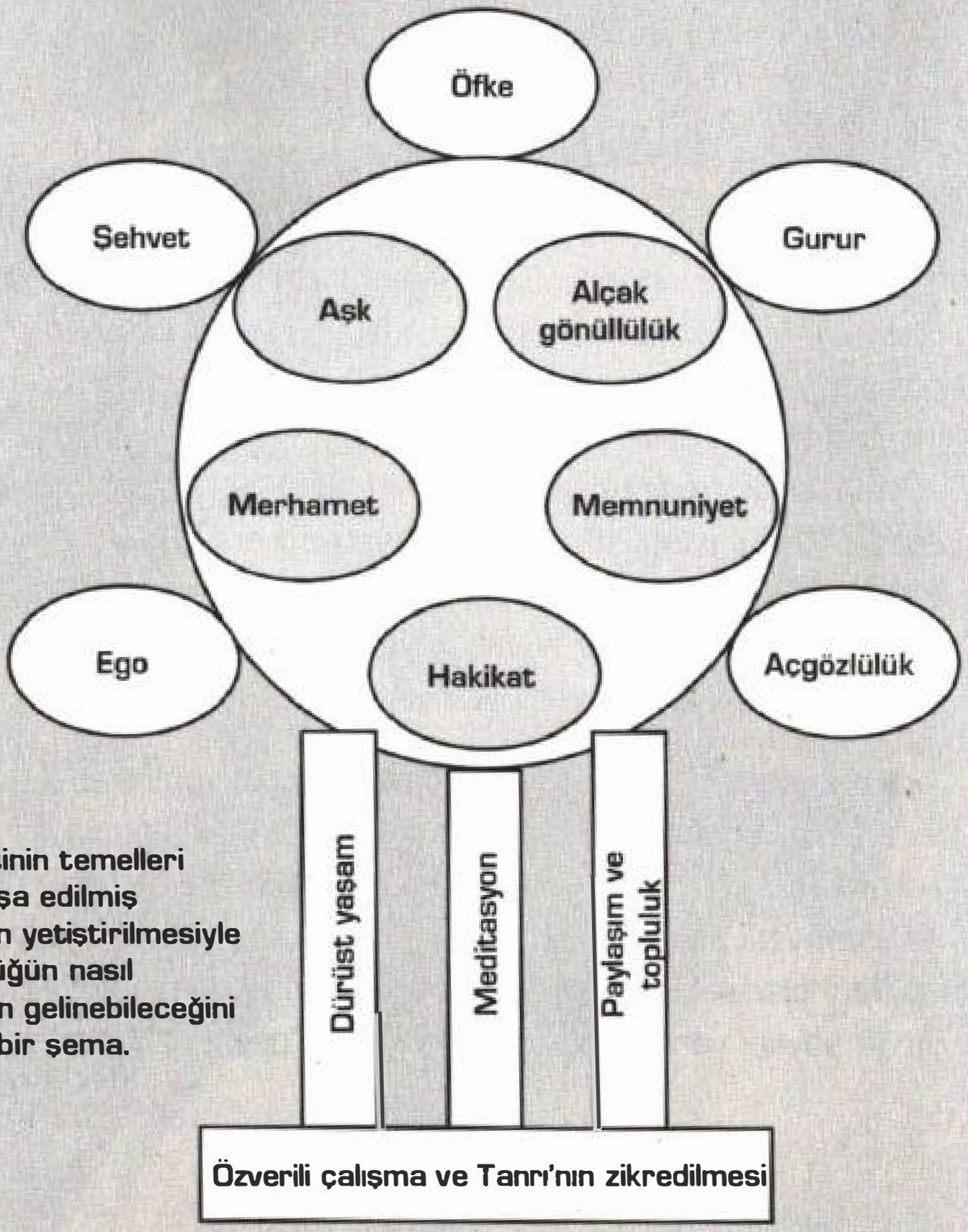
Tanrı'ya bağlılık ve guruların
yolunu izlemek

Günahkârlık

Beş Kötü Alışkanlık

Bir Sih'in Tanrı ile birliğe ve yeniden doğuştan özgürlüğe yolculukta karşılaştığı ana engel, "gerçek dışılığa" benzer bir anlama gelen ve maddi değerin yanıltıcılığını somutlaştıran *maya*dır. Dünya aldatıcı olduğu için değil, insanın manevi değerlere maddi yaşamdan -ve duyusal tatminden- daha fazla değer vermesi bunun sebebidir.

Kurtuluş yolunun (bkz. sayfa 35B) ilk aşamasına başlayan Sihlerin sıklıkla yaptığı bir hatadır bu: Sadece günah işlemek değil, hayatı yanlış şekilde yaşamak da hatalıdır. Maya, bizi gerçek yoldan uzaklaştıran ancak yalnızca geçici memnuniyet ve zevk veren birkaç dünyevi ayartma sunar. Sihler genellikle "beş hırsız" olarak adlandırılan bu kötü alışkanlıkları şu şekilde tanımlar: *Ahankaar* (ego), *kaam* (şehvet), *krodth* (öfke), *lobh* (açgözlülük) ve *moh* (gurur veya bağlılık). Sihler, dünyanın -ve özellikle modern dünyanın- kötülüklerinin mayanın etkisine, maddi mallar ve zevk arayışıyla meşgul olmamıza bağlanabileceğine inanırlar.

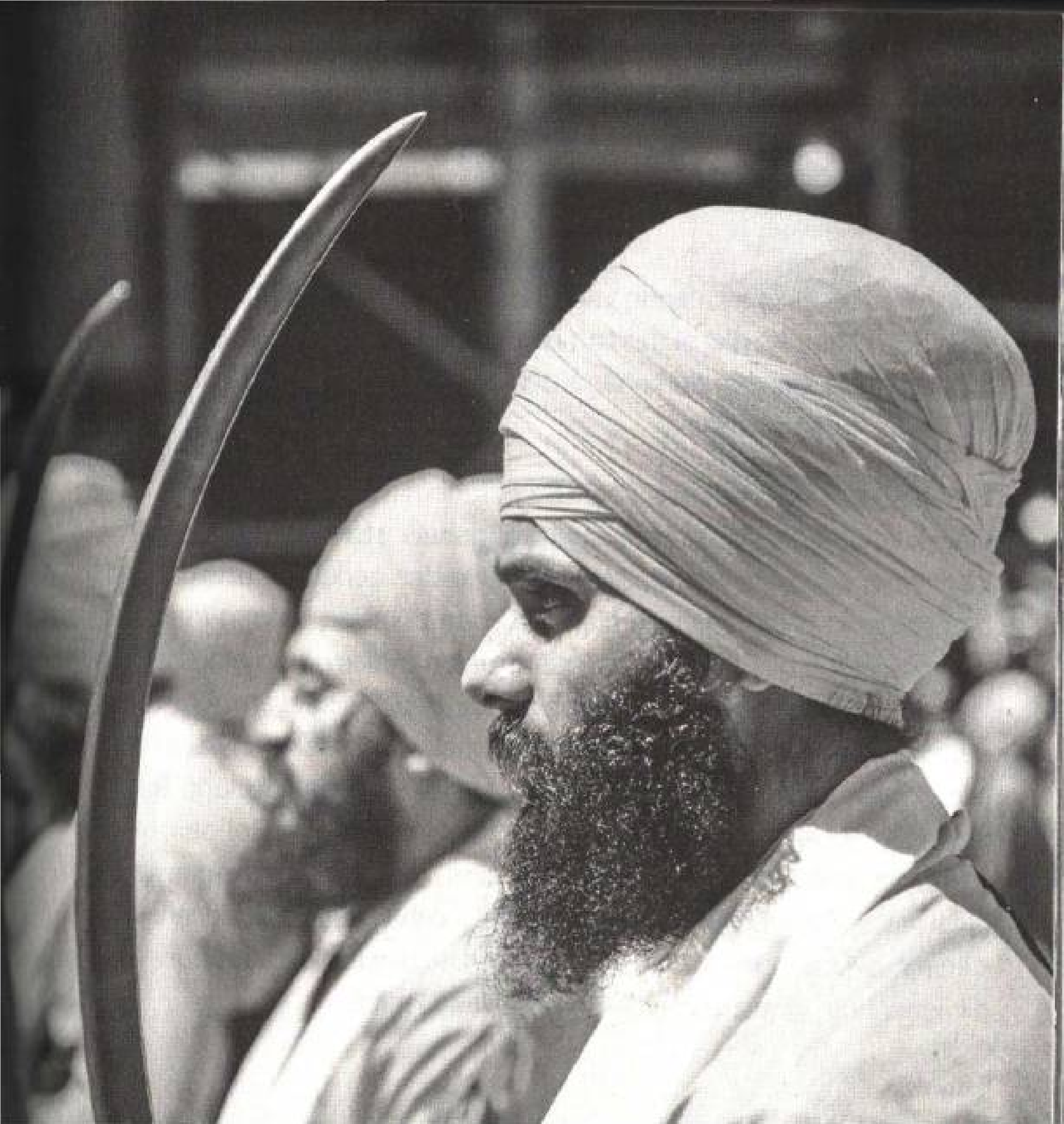

Sih ibadetinin temelleri üzerine inşa edilmiş erdemlerin yetiştirilmesiyle beş kötülüğün nasıl üstesinden gelinebileceğini gösteren bir şema.

Khalsa

İlk on guru döneminde Sihler hem yerel Hindular hem de onların Müslüman yöneticileri tarafından sapkın olarak görüldü ve çoğu zaman zulme uğradı. Buna karşılık son insan guru olan Gobind Singh, inancı savunacak, ezilenleri ve zayıfları koruyacak vaftiz edilmiş bir Sih düzeni yarattı. Bu düzen Khalsa'ydı (Saf); bir aziz hayatı sürerek Sihler dininin temel değerlerini korumaya söz vermiş bir aslanın cesaretine sahip, gerektiğinde bir savaşçı olarak hareket etmeye hazır bir birlik: Sant-Sipahi veya aziz asker.

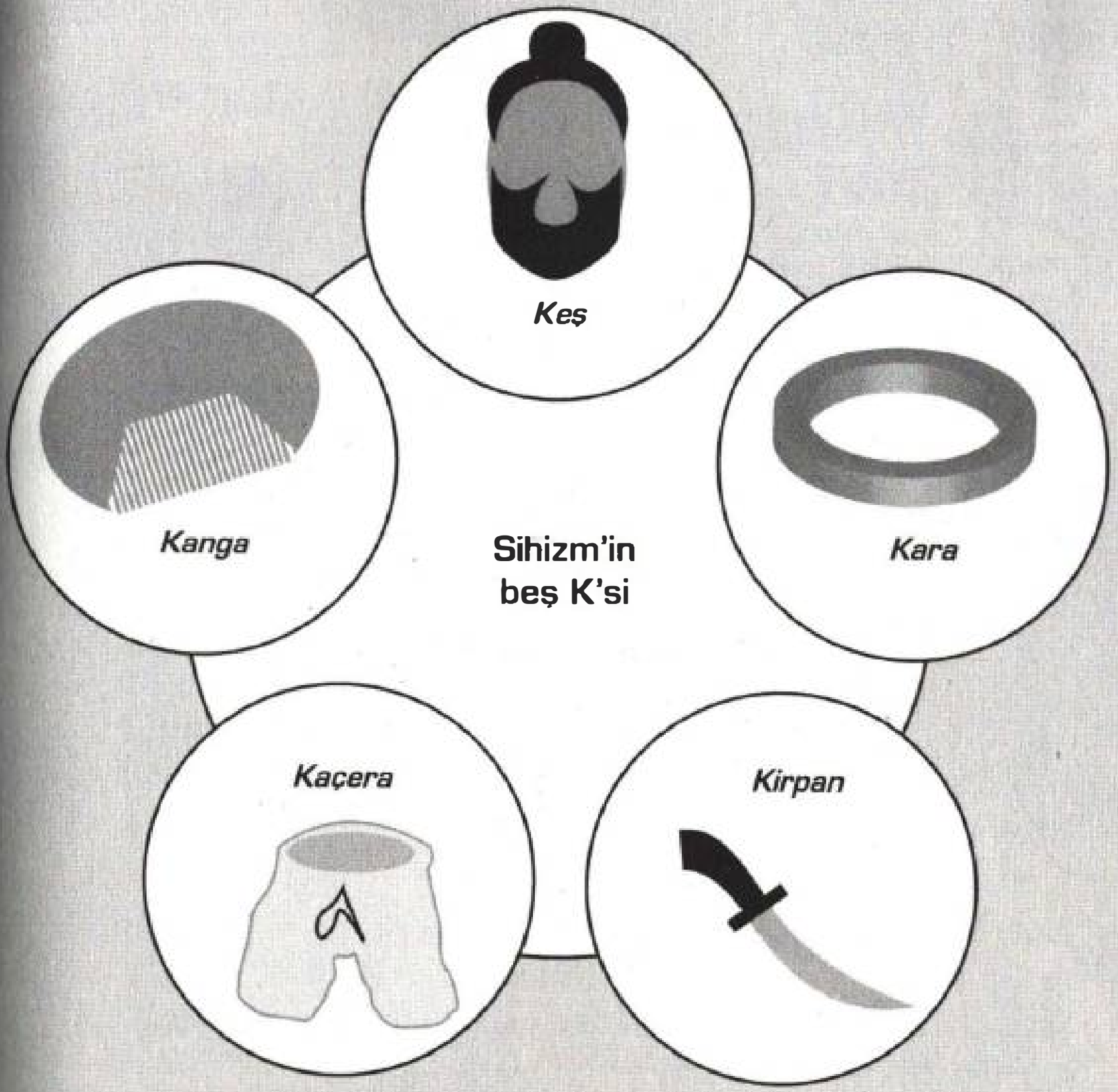
Amrit sanchar ("Nektar ritüeli") olarak bilinen bir kabul töreninde, Khalsa adayı, Tanrı'nın Guru Nanak'a sunduğu nektarı (bkz. sayfa 354) simgeleyen şekerli su içip ant içer. Khalsa üyesi olarak vaftiz edilen Sihler, *Amritdhari* (nektar içenler) olarak bilinir ve erkeklere "aslan" anlamına gelen Singh soyadı verilirken kadınlara Kaur ("prenses") denir.

Beş K

Khalsa'ya giriş sırasında yapılan taahhütlerden biri (bkz. sayfa 362) "beş K" olarak bilinen beş inanç nesnesini takınmaktır. Bunlar vaftizde içilen andın dışa dönük işaretleridir ve her birinin sembolik anlamı vardır.

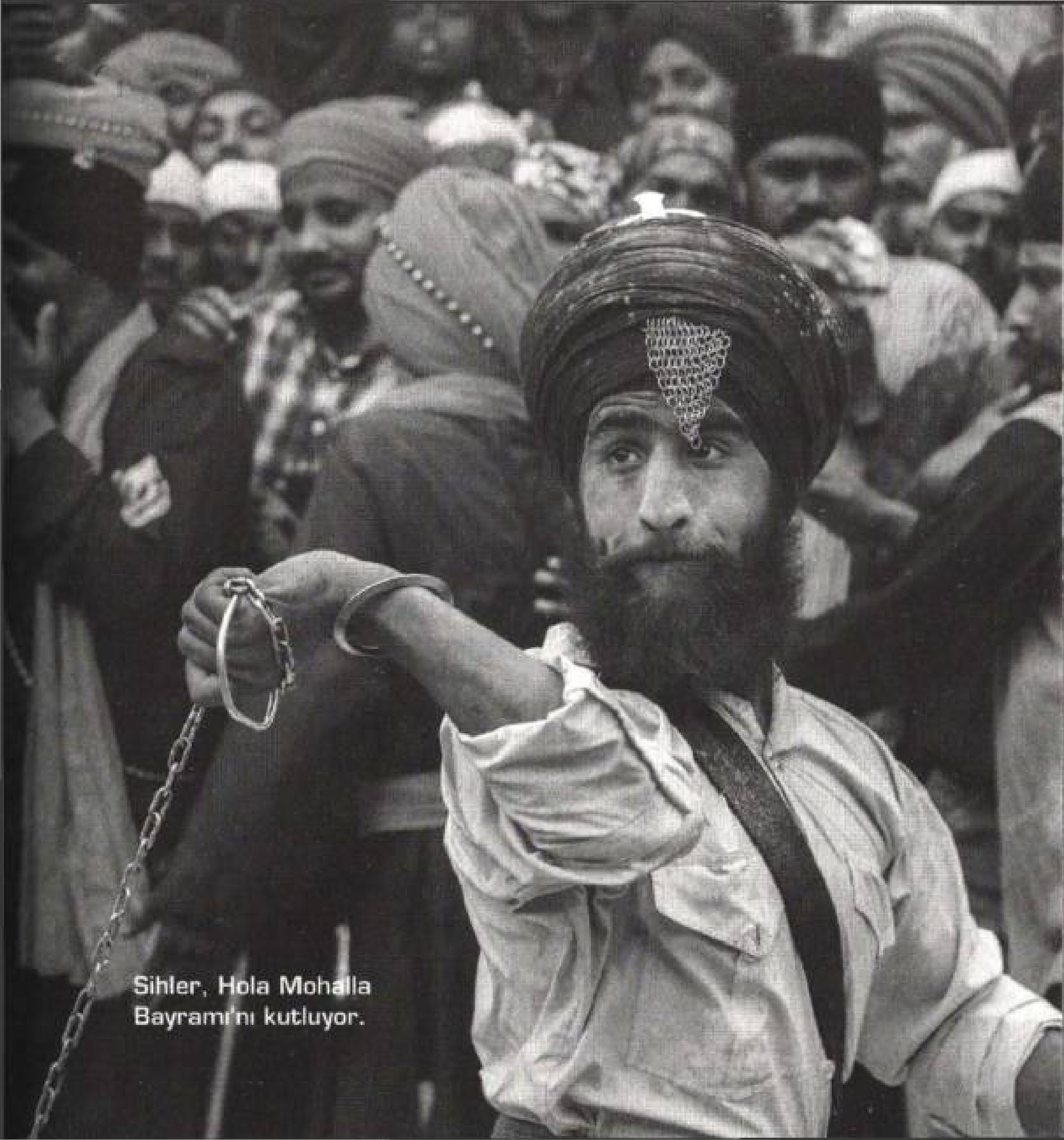
Birincisi, *keş* (kesilmemiş saç). Saç, Tanrı'nın bir armağanı olarak kabul edilir ve keş, niyetine müdahale etmeyerek Tanrı'nın iradesinin kabulünü sembolize eder. Erkekler genellikle uzun saçlarla baş etmenin pratik bir yolu olarak türban takarlar, türban inanç nesnelerinden biri olmasa da muhtemelen Sihizm'in en çok tanınan işaretidir. Küçük bir tahta tarak olan *kangha*, kişisel temizliği sembolize eder ve günde iki kez taranmak için kullanılır. Metal bir bilezik olan *kara*, Tanrı'ya bağlılığı ifade eder ve beş kötülüğü (bkz. sayfa 360) reddetmek için bir andaç olarak kullanılır. Bol pamuklu iç çamaşırı olan *kaçera*, iffet sembolü, arzu ile bağlılıktan kaçınmanın bir hatırlatıcısı olarak giyilir. Son olarak *kirpan* küçük bir tören kılıcıdır, aziz askerin kötülüğe direnme ve zayıfları koruma görevinin bir işaretidir, yalnızca savunma amaçlı kullanılır.

Keş
Kanga
Kara
Sihizm'in
beş K'si
Kaçera
Kirpan

Sih İbadeti

Sih dini hem kapsayıcı hem de eşitlikçi olmaya büyük önem verir. Kurucu Guru Nanak'ın İslam ve Hinduizm arasındaki çatışmayı ve Hindu sınıf sisteminin adaletsizliklerini reddetmesinden kaynaklanmaktadır bu.

Sihler sınıf, ırk, cinsiyet, hatta dinden bağımsız olarak tüm insanların tek bir Tanrı'nın idaresinde eşit olduğuna ve hiçbir dinin mutlak gerçek üzerinde münhasır bir iddiası olmadığına inanır. Bu nedenle Sihizm'de ayrı bir din adamı veya rahip sınıfı yoktur; ibadet eylemi herkes tarafından, her yerde yapılabilir. Kutsal metin olan Guru Granth Sahib de aynı şekilde herkese açıktır; ibadet sırasında, kutsal metinden alıntılar herhangi bir yetişkin erkek veya kadın tarafından yapılabilir. Sihlerin bağlılıklarını ayrıntılı bir ayin veya tören yerine Tanrı adına özel meditasyon yaparak göstermeleri beklenir. Sabah ve akşam duaları basittir ve Guru Granth Sahib'den şarkı söylemekten ibarettir. Sihler yıl boyunca, çoğunlukla guruların hayatındaki olayları anmak için çeşitli bayramlar kutlarlar.

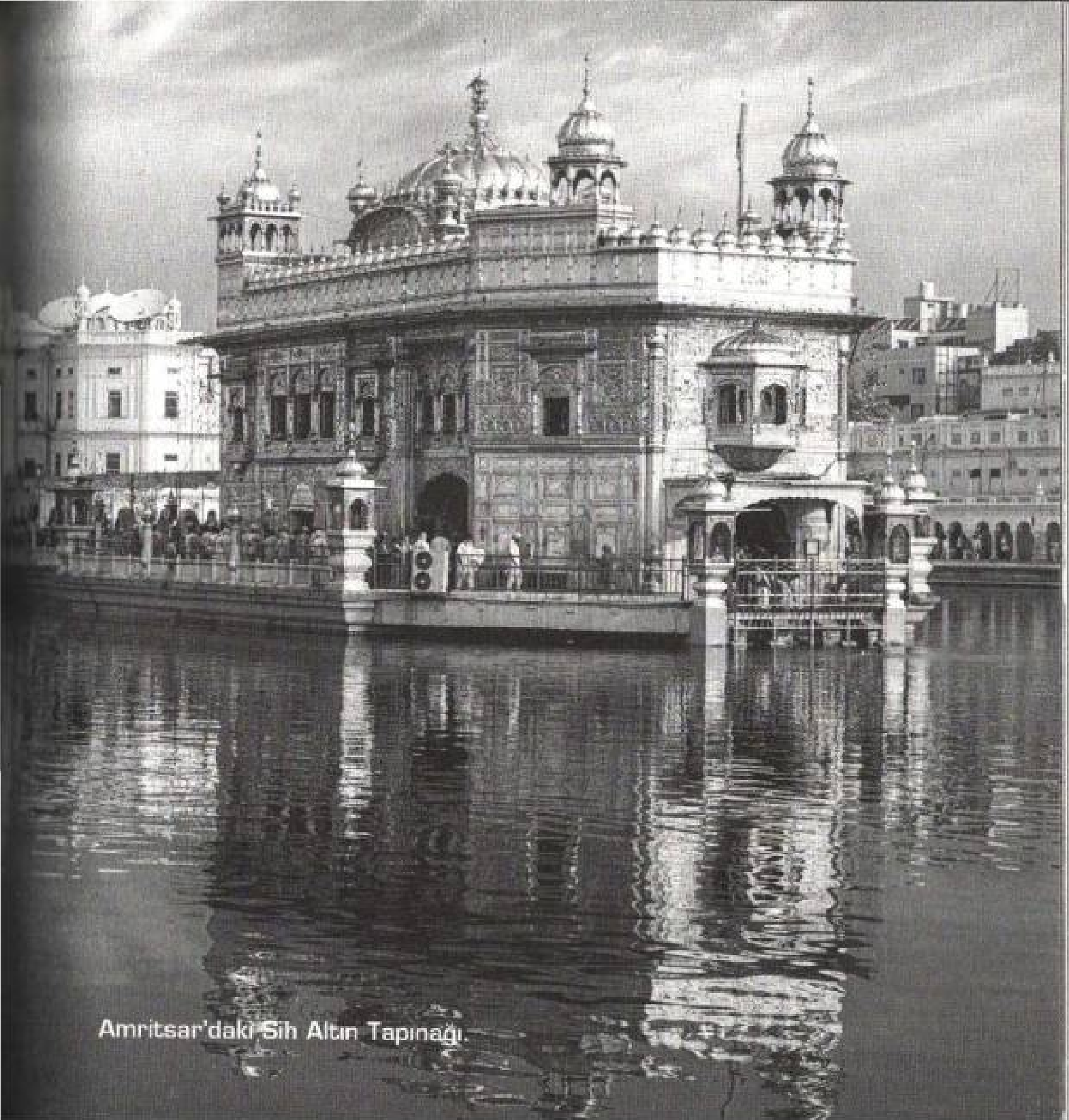
Sihler, Hola Mohalla Bayramı'nı kutluyor.

Gurdwara

"Guruya açılan kapı" veya "gurunun evi" anlamına gelen *gurdwara*, Sihler için bir ibadet yerinden daha fazlasıdır. Bir *harmandir* (tapınak) olarak birincil işlevini yerine getirmenin yanı sıra, Sih topluluğu için bir sosyal merkez olarak da önemli bir rol oynamaktadır.

Geleneksel olarak bir *gurdwara*nın dört kapısı vardır, hepsi her zaman herkese açıktır ve her birinin kendi önemi vardır: Barış kapısı, geçim kapısı, öğrenme kapısı, rahmet kapısı. *Gurdwara* içinde, Guru Granth Sahib önemli bir yerde tutulur ve ibadet eylemlerinin merkezinde yer alır.

Bina eğitim, kültürel faaliyetler ve dinî işler için alan sunar. Sih felsefesinin temelindeki başkalarına hizmet öğretisine uygun olarak herkese misafirperverlik sunar. İhtiyacı olanlar koruma ve barınak bulabilirler; her *gurdwara*da cemaat ile her ziyaretçiye yerde oturup ortak yemek yemek için *langar* (ücretsiz yemek) sağlayan bir mutfak vardır.

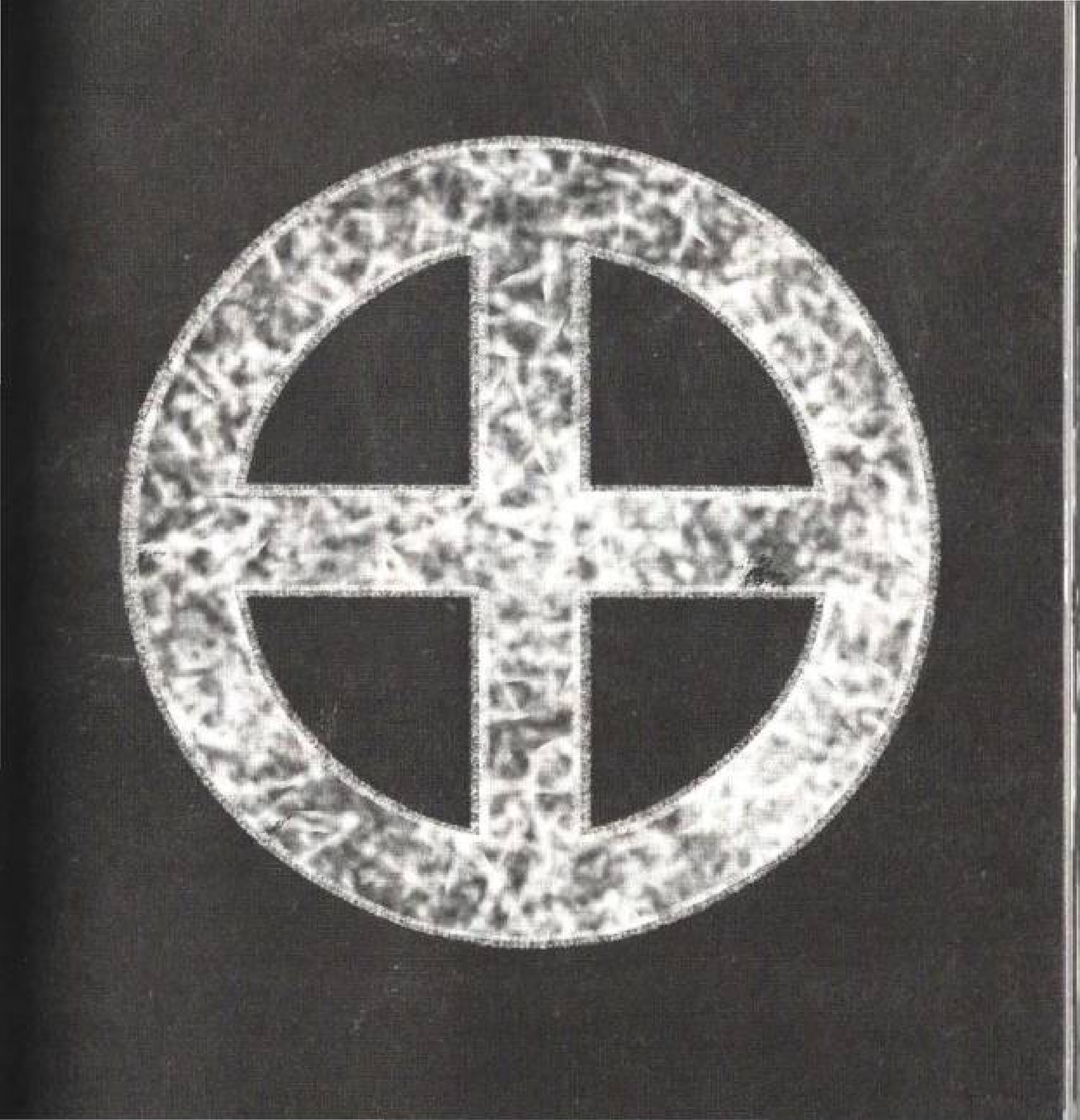

Amritsar'daki Sih Altın Tapınağı.

Gnostisizm

On dokuzuncu yüzyıl, dünya çapında çok sayıda yeni dinî hareketin ortaya çıktığına tanık oldu; bazıları mevcut inançların ayrılıkçı mezhepleriyken bazıları antik dinler veya halk dinleriyle bağlantılı çok daha farklı inançlara sahipti. Erken Hıristiyan Kilisesi ile hemen hemen aynı zamanda ortaya çıkan Antik Helenistik Gnostisizm inancı da bu sırada yeniden canlanmıştı.

Avrupa'da, İbrahimî dinlerin unsurlarını birleştiren, Tanrı'yı anlamanın ve maddi dünyadan manevi bir kurtuluşa ulaşmanın anahtarının *gnosis* (bilgi) olduğu fikrine odaklanan birkaç Gnostik hareket ortaya çıktı. Gnostiklere göre dünya, Tanrı tarafından değil, daha ufak bir doğaüstü ruh tarafından yaratıldı. İyi ve mükemmel Tanrı'nın gerçek doğası, ezoterik marifeti keşfedebilenler dışında, bu kusurlu dünyadan gizlenmiştir. Bu bilginin antik dinlerin mitolojisinde, Budist felsefede, hatta bazılarının *gnosis*in sırlarını ortaya çıkarmak için gönderilen ilahi bir haberci olduğuna inandığı İsa'nın öğretilerinde olmak üzere çok çeşitli şekillerde gizlendiği düşünülmektedir.

Teosofi

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında Teosofi hareketi, ilahiliğin doğası hakkında bilgi edinmeye ve evrenin gizemlerini anlamaya çalıştı; bu bilginin felsefi araştırmalarla keşfedilebileceğine inanıyordu. Teosofi (Yunancada "Tanrı'nın bilgeliği" anlamına gelir, felsefeye açık bir atıftır) ayrıca vurguyu gizli bilgilere yönelik mistik inançlardan -sadece bir dine girenler için erişilebilirdir- daha rasyonel, hatta bilimsel bir bilgi arayışına kaydırdı.

Dinî ve felsefi araştırmanın birleşimi harekete bir derece saygınlık kazandırdı; 1875'te New York'ta kurulan Teosofi Cemiyeti, dünya aydınları arasında hızla taraftar kazandı. Kurucu üyelerinden biri olan Helena Blavatsky (yan sayfada), mistik felsefe ve din üzerine yazdığı kitaplarla meşhur oldu. Kurduğu Teosofi anlayışı, evrensel bir kardeşliğin temelinin ve karşılaştırmalı din çalışmasının altını çizdi. 1891'de ölümünün ardından hareket birkaç ardıl örgüte bölündü.

Spiritüalizm

Viktorya dönemi Britanya'sında ve İngilizce konuşulan dünyanın her yerinde, ölülerle iletişim kurma fikrine karşı büyük bir merak vardı. Ruh çağırma seansları modaydı ve medyumlar -geleneksel şamanların (bkz. sayfa 32) muadilleri- ünlü oldular. Halkın bu ilgisinin yanı sıra, on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren Birleşik Krallık ve ABD'de kiliseler kuran daha ciddi bir Ruhçu hareket vardı.

Spiritüalistler, bir Tanrı'dan ziyade "sonsuz bir akla", evrenin ve içindeki her şeyin bunun bir ifadesi olduğuna inanırlar. Bu evrenin bir parçası insanlıktır ve her birimizin fiziksel ölümümüzden sonra yaşayan ve manevi olarak büyümeye devam eden ölümsüz bir ruhu vardır. Öte dünyadaki bu ruhlarla temasa geçmemiz, onların tecrübelerinden ders almamız mümkündür. Spiritizm olarak bilinen benzer bir hareket Avrupa kıtasında gelişti, daha sonra Güney Amerika ve Fransız Çinhindi'ne yayıldı. Fransız Allan Kardec tarafından yürütülen bilimsel araştırmalardan esinlenerek spiritizm reenkarnasyona daha fazla önem verdi.

Yeni Paganlar

Ana akım dinlerin muhafazakârlığı ve bilim dünyasının maneviyat eksikliği ile ilgili hayal kırıklığı, yirminci yüzyılda Hıristiyanlık öncesi dinlerin yeniden canlanmasına neden oldu. Toplu olarak neo-paganizm olarak bilinen bu dinler; eski İngiliz ve Kelt dinleri, Wicca ve Druidizm'in yeniden yapılandırılmasından ibarettir.

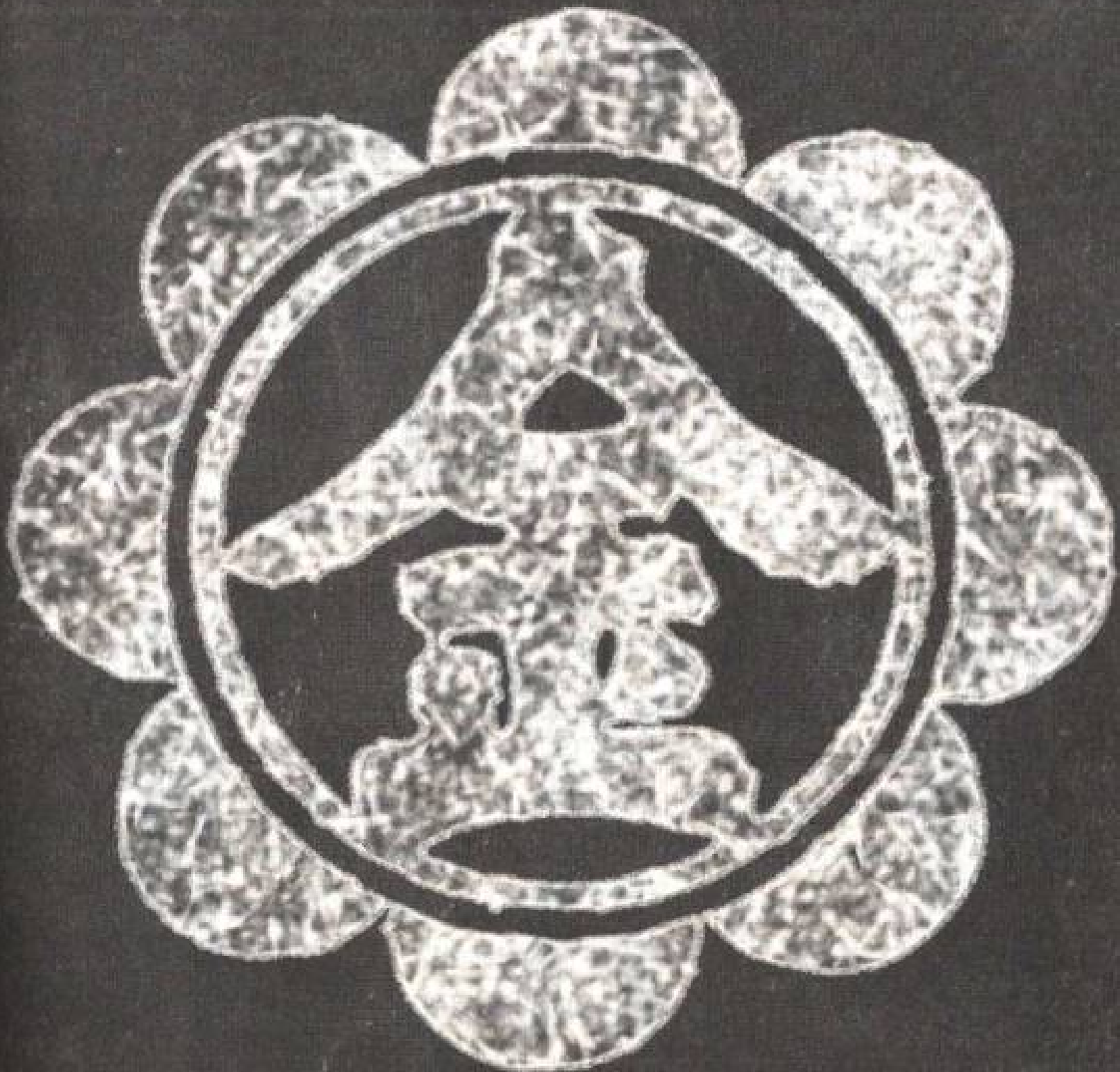
Neo-pagan dinleri genellikle panteisttir ve doğal dünyanın kutsallığına vurgu yapar. Orijinal dinlerin gerçek inançları ve uygulamaları hakkında çok az şey bilindiğinden, hem Wicca hem de Druidizm, ağırlıklı olarak Viktorya döneminde yapılan tanımlamalardan yararlanır. Modern Wicca, 1940'larda İngiltere'de Gerald Gardner'ın takipçileri tarafından ortaya çıkarıldı; dünyevi ve sihirli düzlemlere bölünmüş bir evrene, dünyanın ikiliğini simgeleyip birbirlerini tamamlayan bir Tanrı ve Tanrıça'ya yönelik temel inançlara dair bir dizi farklı yoruma kapı araladı. On sekizinci yüzyılın başlarında kültürel bir hareket olarak yeniden canlandırılan Druidizm'de manevi tarafa yönelik duygu tekrardan canlandı: Başlarda tektanrılı bir felsefe olarak Hıristiyanlıkla uyumluyken sonradan çoktanrılı, neo-pagan bir inanç sistemine dönüştü.

SAMAEL
LILITH

Japon Yeni Dinleri

On dokuzuncu yüzyılın ortalarından beri Japonya'daki yeni dinî hareketlerin önemi o kadar fazla olmuştur ki Şinşukyo (Japon Yeni Dinleri) kelimesi bunları tanımlamak için üretilmiştir.

Belki de ilk belirgin yeni din, 1838'de bir Budist ritüeli sırasında Tanrı'dan gelen bir vahiy sonrasında Miki Nakayama tarafından kurulan Tenrikyo'ydu. Tenrikyo'da Tenri-O-no-Mikoto (Ebeveyn Tanrı), takipçilerini diğer insanlara hizmet ve hayırseverliğin "neşeli yaşamını" sürdürmeye teşvik ederek bencilliğin zihinsel "kirini" ortadan kaldırır. Diğer on dokuzuncu yüzyıl Şinşukyoları arasında, aslında modern Şinto mezhepleri olan Konkokyo (1859'da kuruldu) ile Oomoto (1892'de kuruldu) ve on üçüncü yüzyıl Japon Budist rahip Nichiren'in öğretilerine dayanan Soka Gakkai (1930'da kuruldu) bulunur. Daha modern Şinşukyo arasında kült olarak kabul edilen dinler de vardır. Örneğin kurucusu Ryuho Okawa'nın; Buda, Mesih, Muhammed ve Konfüçyüs gibi dinî figürleri kendisinde topladığı yüce El Cantare olduğunu iddia ettiği, tartışmalara neden olan Mutlu Bilim bunlar arasında gösterilebilir.

Konkokyo Tepesi.

Falun Gong

Çin Halk Cumhuriyeti'nin (1949) kurulmasını, ardından 1960'ların Kültür Devrimi'ni takiben ülkede her türlü din bastırıldı. Mao Zedong'un ölümünden sonra din yasağı gevşetildi; insanların geleneksel inançları takip etmelerine, aynı zamanda yenilerini oluşturmalarına izin verildi. Bunların arasında antik ve modern Çin düşüncesinin birkaç kolunu birleştiren Falun Gong da vardı.

Falun Gong, komünist dönemin ilk yıllarında beden eğitimi olarak popüler hâle gelen dövüş sanatları egzersizi *qigong*dan neşet etti; 1980'lerde dine karşı artan hoşgörü ile Taoizm, Konfüçyüsçülük ve Budizm unsurlarını birleştirmeye başladı. Fiziksel egzersiz -yoga gibi- Budist tarzda meditasyona yardımcı olmanın yanı sıra beden, zihin ve ruhun geliştirilmesini sağlar. "Hukuk çarkı uygulaması" olarak tercüme edilen bu sanat, aynı zamanda geleneksel Çin erdemleri olan *zen* (doğruluk), *şàn* (hayırseverlik) ve *ren* (hoşgörü) üzerine kurulu bir ahlak felsefesini de beraberinde getirir.

Temel Falun Gong egzersizleri

Falun Göksel Dolaşımı

İlahi Güçleri Güçlendirmek

Bin Elli Buda

Falun Ayakta Duruşu

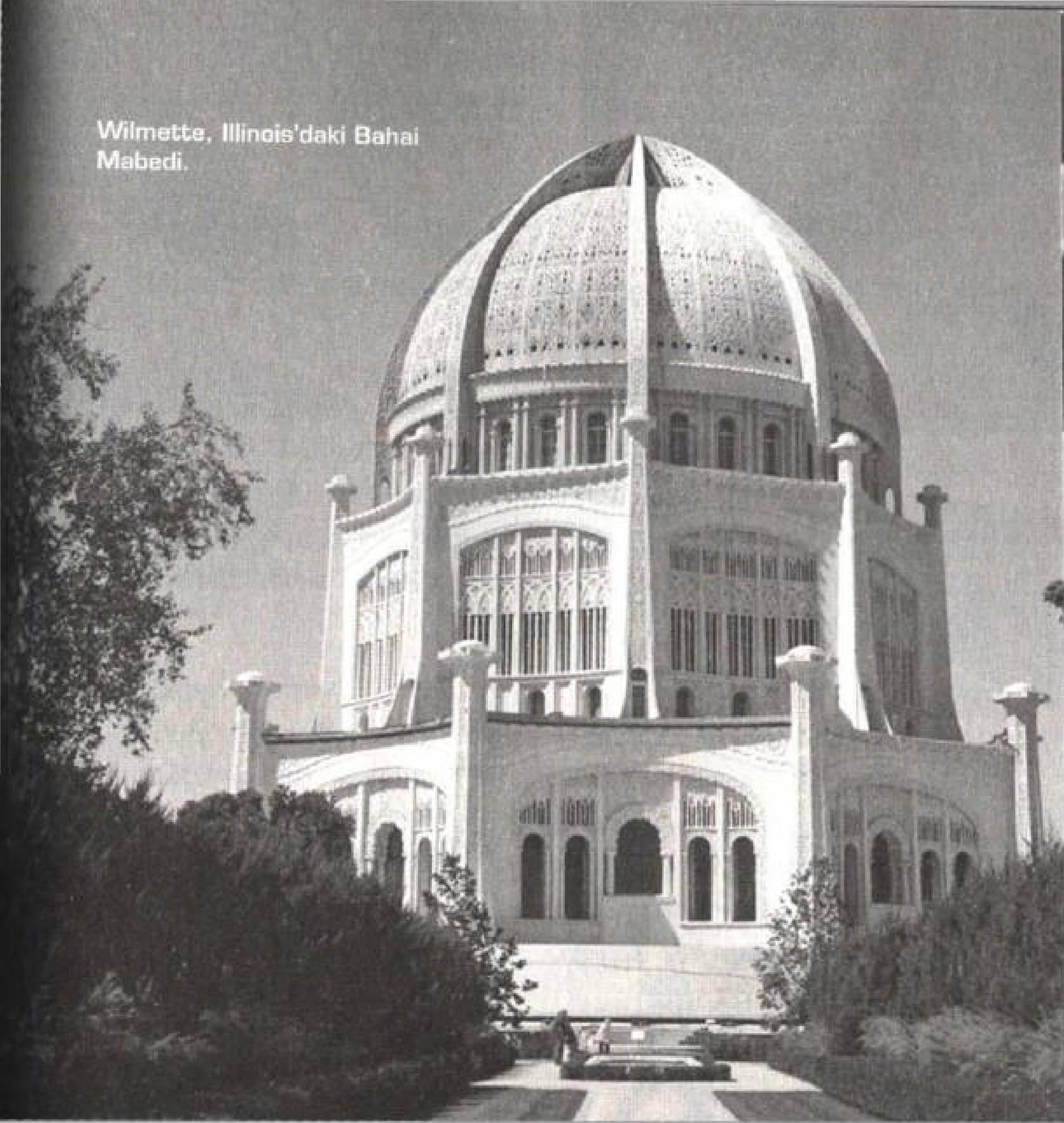

İki Kozmik Uç Noktaya Nüfuz Etmek

Bahai

Bahai dininin kurucusu Mirza Hüseyin Ali Nuri (1817-92) İranlı bir Şii Müslüman'dı ve Babilik mezhebinin takipçisiydi. Bab (kapı) olarak adlandırılan Ali Muhammed Şirazi'nin önderlik ettiği Babizm, dünyaya barış ile düzen getirmek için "on ikinci imamın" yakında döneceğini öngörüyordu. Yaklaşık on yıllık bir süre içinde Ali Nuri, kehaneti gerçekleştiren kişi olduğunu anladı ve 1863'te Tanrı'nın elçisi olduğunu ilan edip Bahaullah, "Tanrı'nın Şanı" unvanını aldı.

Bahaullah; İbrahim, Musa, İsa, Muhammed ve Buda'yı içeren bir dizi ilahi habercinin en yenisi olduğunu iddia etti. Bu "Tanrı tezahürlerinin", belirli bir zamana ve yere göre, farklı isimlerle tek bir Tanrı'nın sözünü getiren kimseler olduğunu söyledi. Öğretilerinin merkezinde birlik, barış, anlayış fikirleri ve karşılıklı saygı yoluyla dinî çatışmaların ortadan kaldırılması vardır. İnançları nedeniyle hapsedildi ancak ölümünden sonra Bahai inancı İran'dan dünyaya yayıldı; bugün tahminî yedi milyon mensubu vardır.

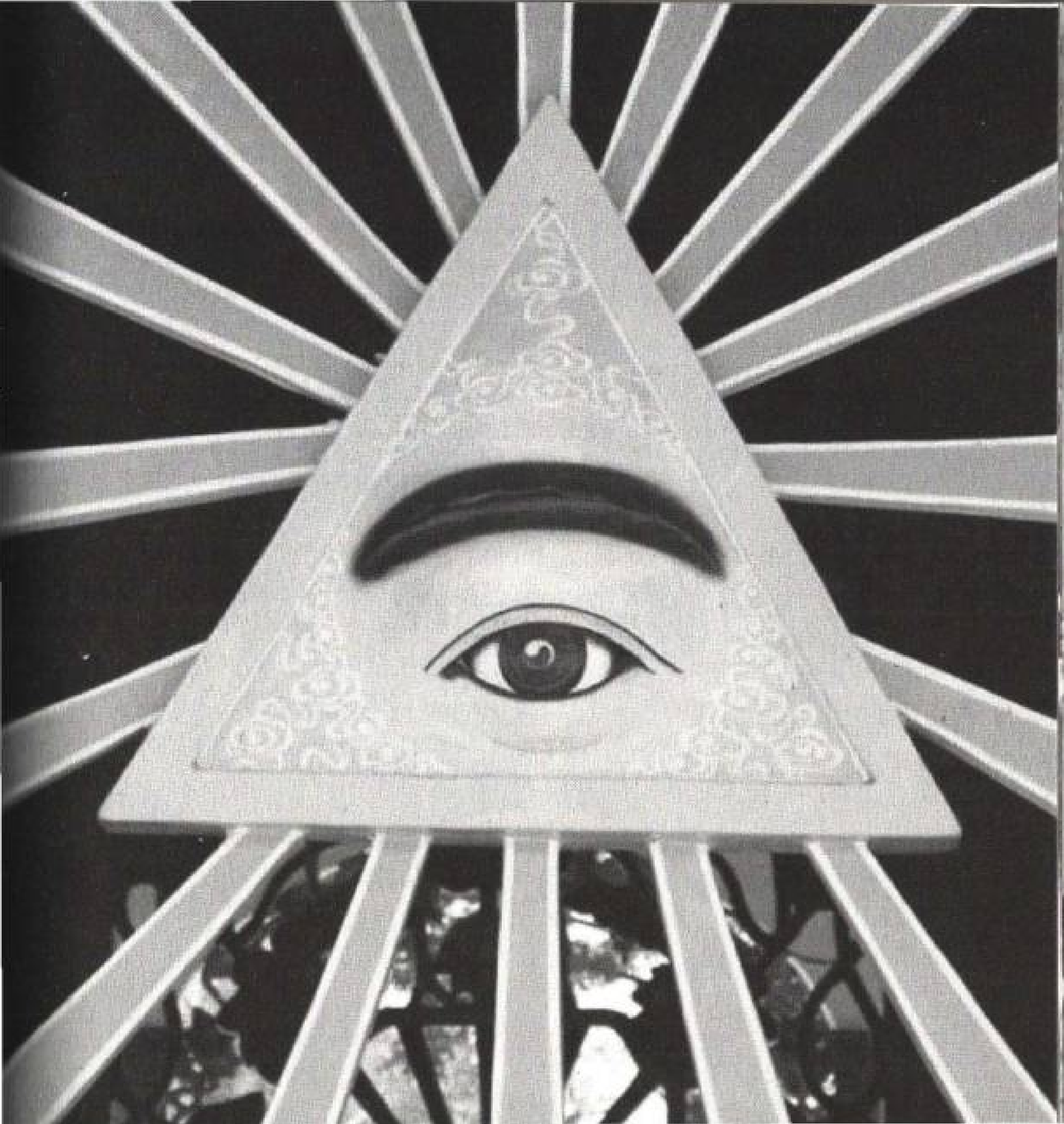

Wilmette, Illinois'daki Bahai Mabedi.

Cao Đài

1997 yılına kadar Vietnam'da bir din olarak tanınmamasına rağmen Cao Đài resmen 1926'da kuruldu ve hızla Fransız Çinhindi'nin resmî olmayan ulusal dini hâline geldi. Spiritüalizm o zamanlar popülerdi (bkz. sayfa 374) ve bir ruh çağırma seansında üç medyum -Pham Cong Tac, Cao Quynh Cu ve Cao Hoai Sang- doğrudan Tanrı ile iletişim kurduklarını iddia etti. Đuc Cao Đai (En Yüce Güç) tarafından, küresel barışı sağlamak için tüm dünya inançlarını birleştirmek amacıyla yeni bir din kurmakla görevlendirildiler.

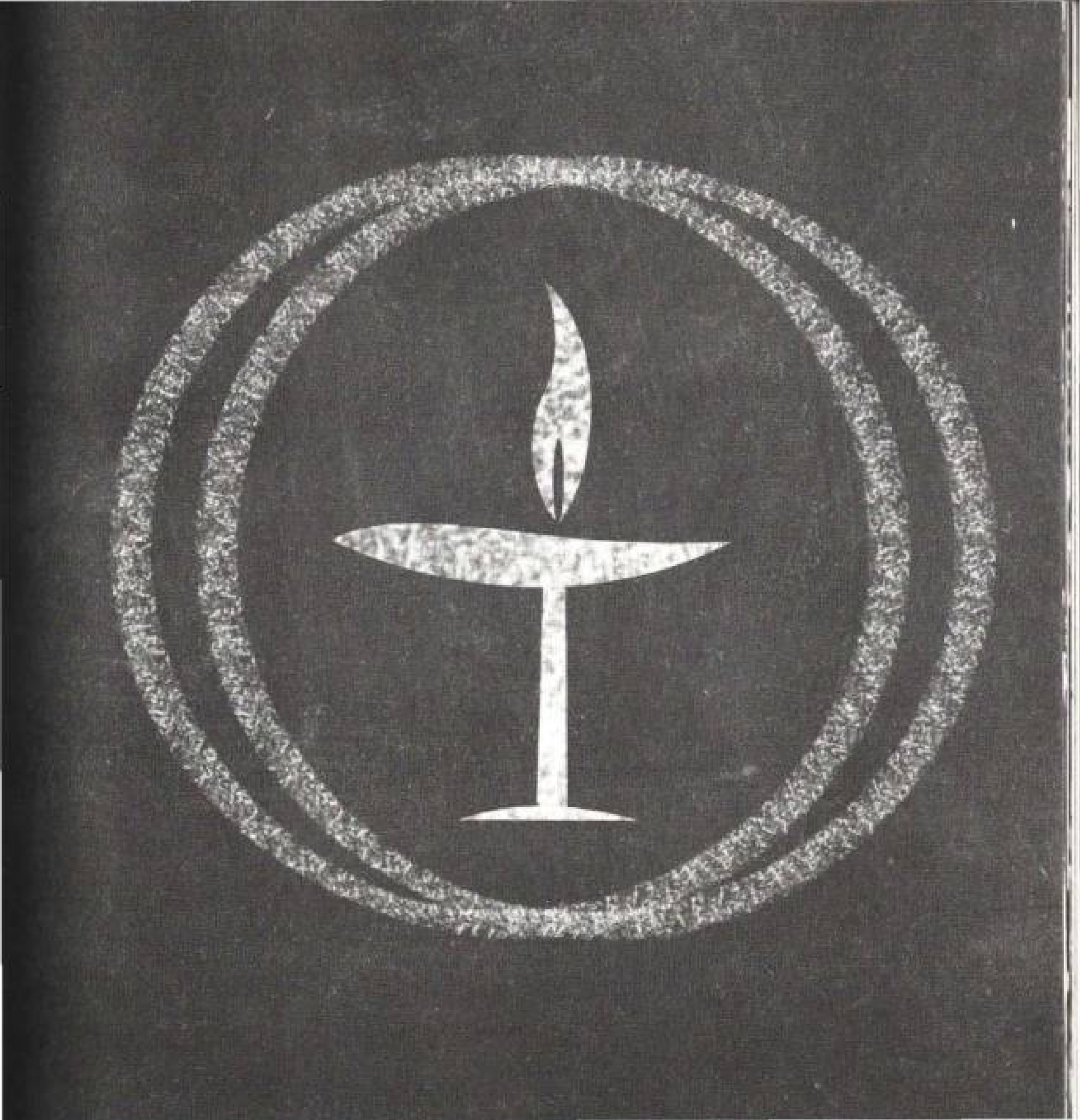
Tam adı Đai Đao Tam Ky Pho Đo'dur, "Üçüncü Evrensel Kefaretin Büyük İnancı"—birincisi Yahudilik ve Hinduizm; ikincisi ise Budizm, Konfüçyüsçülük, Taoizm ve Hıristiyanlık tarafından getirilmiştir. Cao Đai tektanrılıdır ancak yaratıcısı En Yüce Güç kadar çok sayıda peygamberi ve kutsal kimseyi -örneğin İsa, Muhammed ve Buda- tanır; aynı zamanda Jül Sezar, Jeanne d'Arc, Shakespeare ve Çinli devrimci Sun Yat-sen gibi pek akla gelmeyecek isimleri de bu kişiler arasına katar.

Üniter Evrenselcilik

Pek çok yeni din, kapsayıcılık ve tüm dinî inançlara saygı mesajı vaaz ediyor ancak hiçbiri 1961'de kurulan Üniter Evrenselcilik (UU) Kilisesi'nden daha fazla değildir. Hemen hemen tüm diğer dinî kurumların aksine, "gerçek ile anlamı özgür ve sorumlu bir şekilde arama" ve her bireyin inancına saygı duyma taahhüdü dışında belirli bir inanç sistemi veya dogması yoktur. Bunun yerine büyük ölçüde hümanist tarafsız bir duruş sergiler; bir tanrıya veya öbür dünyaya inanmaktan ziyade anlayışa, ibadetten ziyade manevi gelişime daha fazla vurgu yapar.

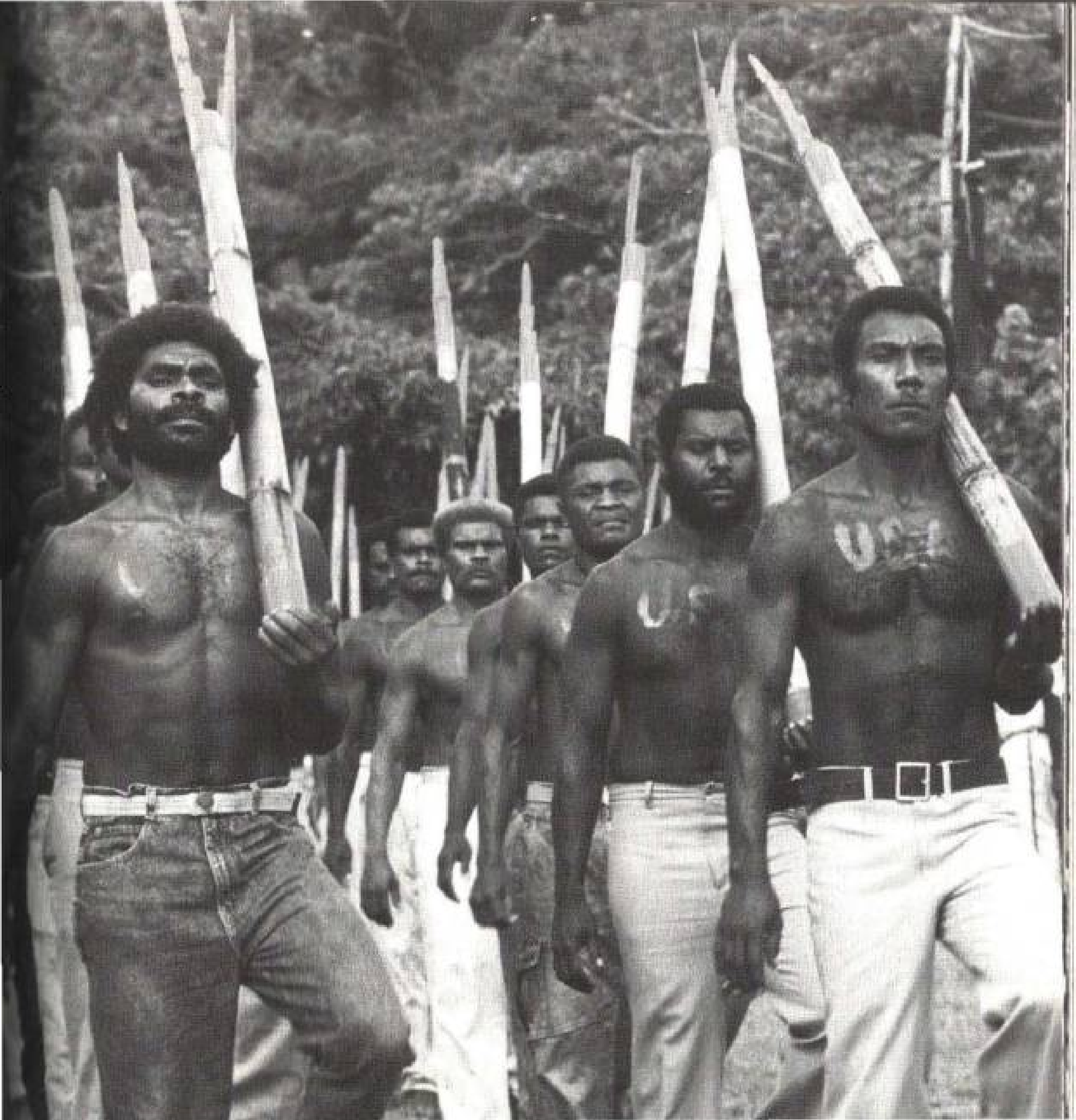
UU, on dokuzuncu yüzyıldaki iki Hıristiyan hareketinden, Amerikan Üniteryen Derneği ve Amerika Evrenselci Kilisesi'nden köken almıştır. Her ikisinin de güçlü bir özgürlükçü geleneği vardı, hem entelektüel hem de manevi özgürlüğe saygı duyuyorlardı. Sonuç olarak UU birçok farklı din ve kültürden fikirleri benimser. Üyeleri çok çeşitli inançlara sahiptir; yaşamlarında manevi bir boyuta ihtiyaç duyan bir dizi hümanist, agnostik, hatta ateist kimse bulunur.

Kargo Kültleri

On dokuzuncu yüzyıldan önce, Pasifik adaları Melanezya, Mikronezya ve Yeni Gine halklarının Batı dünyasıyla çok az teması vardı. Ancak kolonizasyon -ve özellikle küresel ticaretin patlaması- ani bir Avrupalı akını ve onlarla Batı kültürünü getirdi. Ancak adalılar, misyonerler tarafından kendilerine öğretilen Hıristiyanlığı benimsemek yerine, Batılı değerleri şaşırtıcı bir şekilde yerli dinlerine dâhil ettiler.

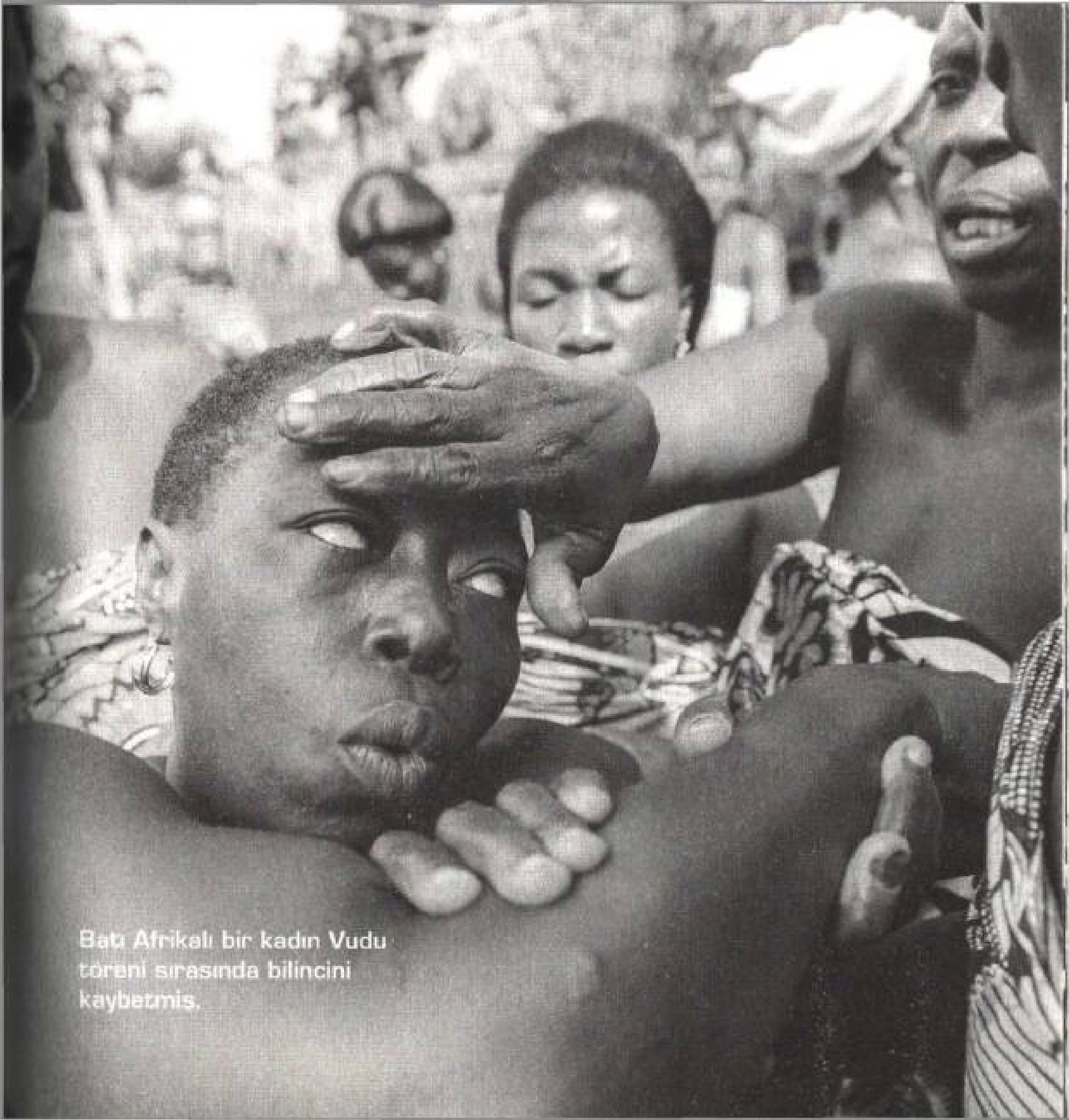
Onlar üzerinde en büyük etkiye sahip olan maddi mallardı ("kargo"); çünkü bunları beyaz adamların, kendi tanrılarından kaçırdıkları hediyeler olarak görüyorlardı. Bazıları bu hediyelerin kendilerine geri verildiğini ve sömürgecilerin John Frum, Tom Navy, hatta Prens Philip gibi çeşitli isimlerde tanınan bir kurtarıcı tarafından sürüldüğünü düşünüyordu. Kargo kültlerinin takipçileri Tanrıları yatıştırmak için Batılı askerlerin askerî tatbikatını taklit eden ritüeller tasarladılar; kurtarıcının lütfunu çekmek adına replika silahlar, hava pistleri, hatta uçaklar inşa ettiler.

USA

Karayipler ve Afro-amerikan Dinleri

Yeni Dünya'daki Afrikalı köleler genellikle sahipleri tarafından Hıristiyanlığı benimsemeye zorlandılar. Ancak Kuzey Amerika'dakiler yeni inancı kabul etme eğilimindeyken Karayipler ve Güney Amerika'dakiler Afrika inanç ve geleneklerine şiddetle sarıldılar. Sonuç olarak onların soyundan gelenler, büyük ölçüde ince bir Hıristiyanlık tabakası taşıyan -örneğin geleneksel ruhları Hıristiyan azizlerinin adlarıyla gizlenmiştir- kadim inançlardan müteşekkil birkaç melez veya senkretik dini benimsemişlerdir.

Muhtemelen bunların en meşhuru on sekizinci yüzyılda Fransız egemenliği altında Haiti'de ortaya çıkan Vudu'dur. Adı Batı Afrika'nın Vudu dininden gelmekle birlikte Yoruba dininden ve Fransız Katolikliğinden fikirler de içeriyordu. Dinin İspanyol kolonilerinde çeşitli varyantları da çıkmıştır; Küba Vudu'su, Dominik Vudu'su gibi. İspanyol Katolikliğinin etkisi pek çok Latin Amerika ülkesinde benimsenen senkretik bir Yoruba/Katolik dini Santeria'da (Azizlere İbadet) ve özellikle Brezilya Kreyol dinleri olan Candomble ve Umbanda'da görülebilir.

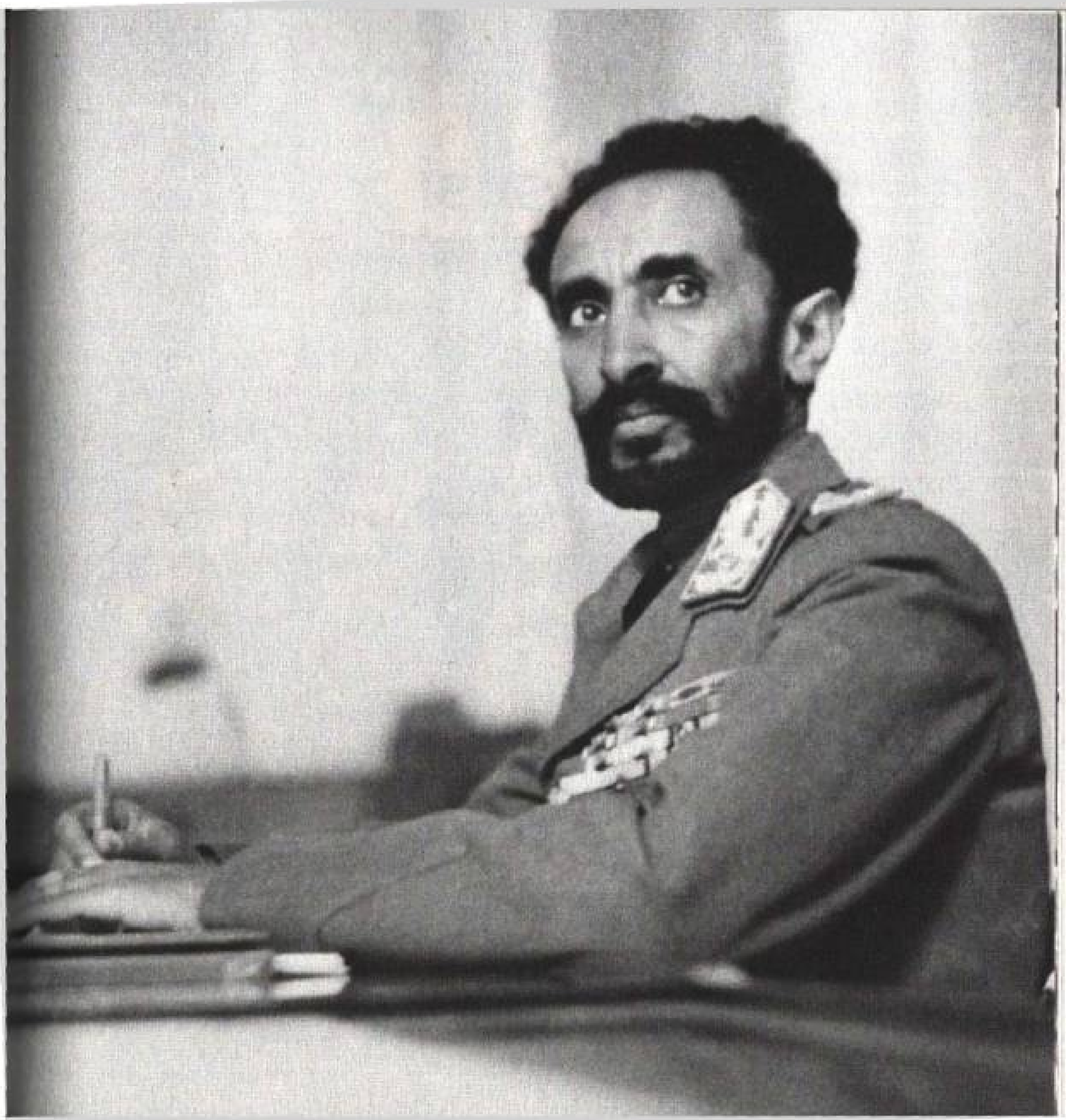

Batı Afrikalı bir kadın Vudu töreni sırasında bilincini kaybetmiş.

Rastafari

1930'larda Jamaika'nın Afro-Karayip halkı arasında, geleneksel Afrika dinlerinden neredeyse hiç etkilenmeyen alışılmadık bir Kreyol dini ortaya çıktı. Rastafari, Afrika dinlerinden etkilenmektense bazı Hıristiyan kavramlarını Yeni Dünya Pan-Afrikanizminden ortaya çıkan yeni bir mitoloji ve Afrika kökenli insanların artan sosyal ve politik farkındalığıyla birleştirdi.

Rastafari hareketi, 1930'da Tafari Makonnen'in (yan sayfada) Etiyopya imparatoru Haile Selassie olarak taç giyme töreniyle kıvılcım aldı. Hareketin adını aldığı Ras (Prens/Dük) Tafari olarak saygı duyulan kişi, siyah Jamaikalılar tarafından müjdelenen Jah (Yahuda Aslanı; kurtarıcı olarak gönderilen Tanrı'nın enkarnasyonu) olarak görülüyordu. Kitab-ı Mukaddes'in Rastafaryan yorumunda, Eski Ahit'in Zion'u aslında Afrika'dır ve Babil -kötülüğün ve sömürünün kaynağı- beyaz Avrupalıların ülkesidir. Din olduğu kadar kültürel ve politik bir hareket olan ve reggae ile ilişkisiyle popüler hâle gelen Rastafari, Jamaikalıların İngiltere'ye göçüyle Avrupa ve Kuzey Amerika'ya yayıldı.

Birleşme Kilisesi

Birleşme Kilisesi'nin kurucusu Sun Myung Moon, Kore'de Konfüçyüsçülükten Hıristiyanlığa geçen bir ailede büyüdü. Bu bakış açısıyla Kitab-ı Mukaddes'in alışılmadık bir yorumuna ulaştı ve İsa'nın dünyadaki tamamlanmamış kurtuluşunu tamamlama görevi olduğuna inandı. Bu amaçla, 1954'te yaygın olarak Birleşme Kilisesi olarak bilinen yapıyı kurdu ve on iki yıl sonra hareketin teolojik temelini açıklayan İlahi İlke'yi yayımladı.

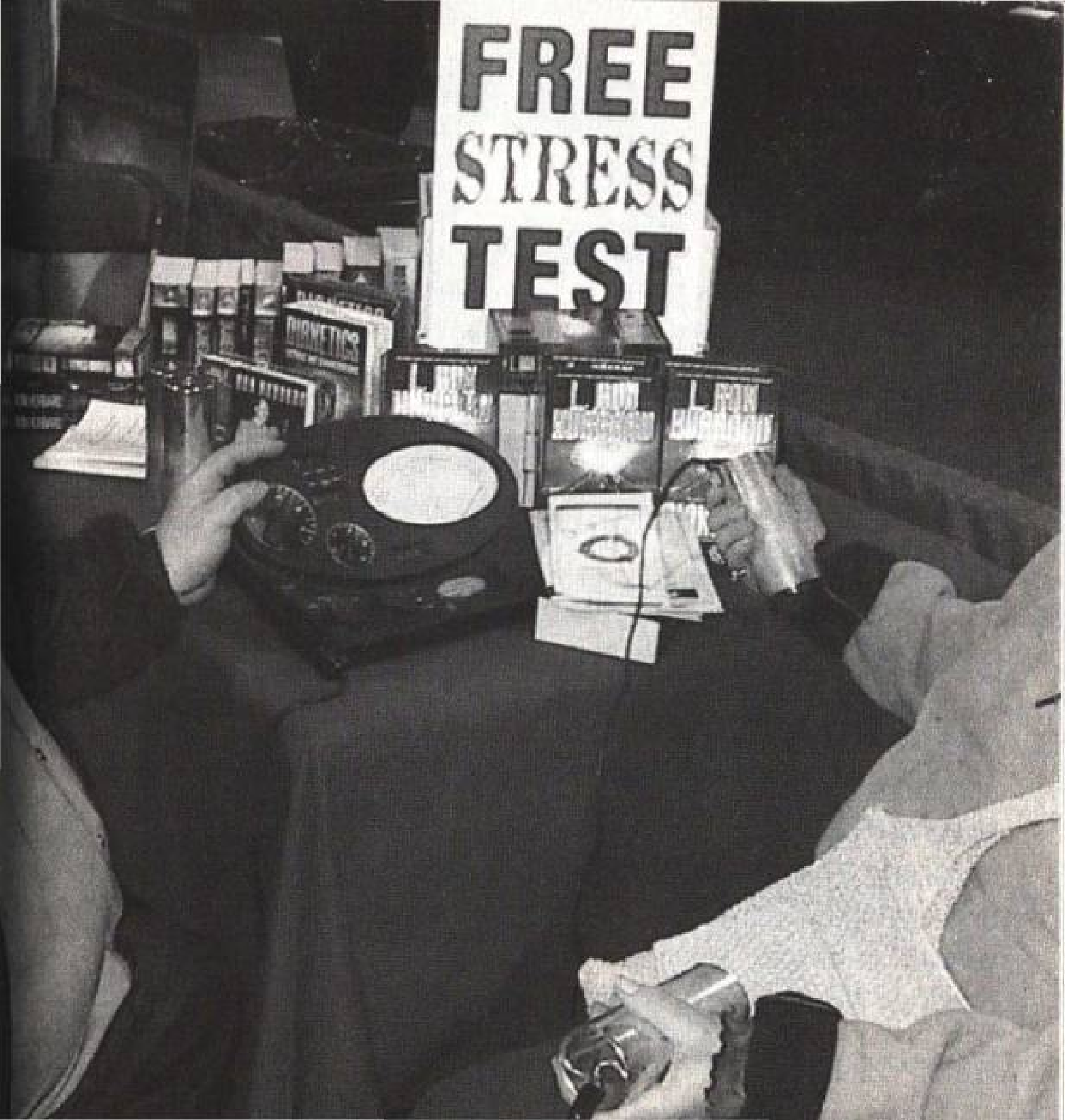
Bu kitapta Moon, Hıristiyanlıktaki Âdem ve Havva hikâyesini yeniden yorumladı; soylarından gelen herkesi yozlaşmış ve günahkâr olarak doğmaya mahkûm eden cennetten düşüşe, Havva'nın Şeytan'a olan ruhsal bağlılığının sebep olduğunu ileri sürdü. İsa insanlığı kurtarmak için gelmişti ancak görevinin en önemli kısmını gerçekleştiremeden, yani evlenmeden çarmıha gerildi. Kurtuluşu sağlamak için Moon, takipçilerini kendi örneğini takip etmeye ve Birleşme Kilisesi'nin Kutsama töreninde, yüzlerce başka çiftle evlilik yemini etmeye veya yeminlerini tazelemeye teşvik etti.

Bilimcilik

En tartışmalı yeni hareketlerden biri olan Bilimcilik, uzun zaman boyunca bir kült olarak kabul edildi ancak bugün birkaç ülkede resmî din olarak kabul ediliyor. Bilimcilik, 1950'de *Dianetics: The Modern Science of Mental Health* adlı kitabı yazan bilimkurgu yazarı L. Ron Hubbard'ın buluşuydu.

Hubbard'ın asıl amacı, bir öznenin zihnini geçmiş travmadan temizlemek için bir "denetim" sistemi aracılığıyla yeni bir psikoterapi biçimi sunmaktı. Daha sonra elektro-psikometrenin veya Hubbard'ın icat ettiği E-metrenin kullanılmasıyla desteklenen süreç manevi bir boyut kazandı ancak dianetik Bilimcilik'te zihinden ziyade "tetan" olarak bilinen ruhu temizlemekle ilgili hâle geldi ve Hubbard, Bilimcilik Kilisesi'ni bu ilkeler üzerine kurdu. Bilimcilik mensupları, "işleyen tetanlar" olmak ve böylece tam bir ruhsal anlayışa ulaşmak amacıyla, "engramlar" diye adlandırılan geçmiş yaşamlardan bilinçaltı hatıraları silerek çeşitli denetleme seviyelerinde ilerlerler.

FREE
STRESS
TEST

İnanmayanlar

Doğaüstü varlıkların varlığı bir zamanlar kesin kabul ediliyordu ancak düşünürler etraflarındaki dünya için rasyonel açıklamalar aramaya başladıkça bazıları bu tür varlıkların varlığını da sorguladı. Bununla birlikte çoğu toplumda -en azından modern zamanlara kadar- dinin güçlü rolü bu tür düşüncelerin yıkıcı olarak kabul edilmesi demekti. Hıristiyan ve İslam filozofları, inançlarına yönelik meydan okumalara yanıt olarak, Tanrı'nın varlığı için rasyonel argümanlar oluşturdular.

Rönesans'tan itibaren kilise siyasi otoritesinin bir kısmını kaybetti ve açıktan ateist olmak daha kabul edilebilir (ve daha az tehlikeli) hâle geldi. Bazen fikirleri nedeniyle teşhir edilseler de Voltaire ve Immanuel Kant gibi on sekizinci yüzyıl filozofları felsefi tartışmayı yeniden açarak daha militan ateist düşünürlerin yolunu açtı. Bunların arasında Ludwig Feuerbach (yan sayfada; bilindiği üzere "İnsan, Tanrı'yı kendi suretinde yarattı," demiştir), Karl Marx ("Din halkın afyonudur,") ve Friedrich Nietzsche ("Tanrı öldü!") vardı.

Bilim ve Din Karşı Karşıya

On altıncı yüzyıldan itibaren bilimsel keşfin hızlanması dine önemli bir sınav sundu. İslam bilimsel araştırmayı teşvik ederken Hıristiyan Kilisesi bunu otoritesine bir tehdit olarak gördü.

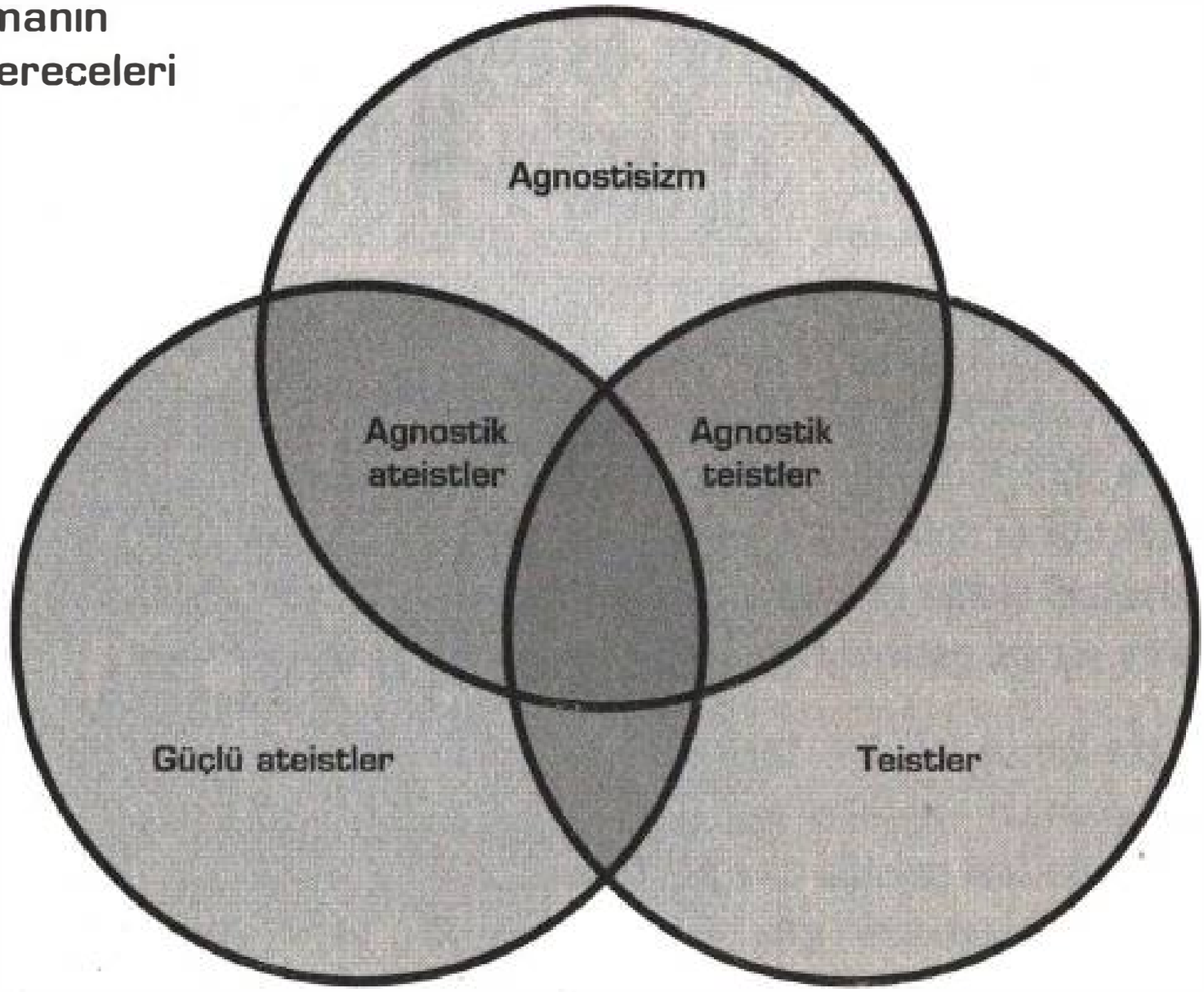
Rönesans Galileo Galilei, Andreas Vesalius ve Francis Bacon gibilerinin öncülük ettiği bir bilimsel devrimin başlangıcına işaret ediyordu. Avrupa Akıl Çağı ya da Aydınlanma Çağı'na girerken bilim ve rasyonel düşünce, birçok düşünür arasında dinî inançtan daha fazla değer görmeye başladı. Bilim, evrenin işleyişini doğaüstü müdahale gerektirmeyen mekanik terimlerle açıkladı; dinler yeni kanıtlar karşısında uyum sağlamak zorunda kaldı. Öte yandan bilim, evrenin tüm sırlarını açıklayamadı veya varoluşsal ve ahlaki sorulara cevap sunamadı. En yeni bilimsel keşiflerin ve teorilerin çoğu neredeyse mistik görünebilir, belki de cevaplarından daha fazla soru ortaya koyar ve dinî inancın temelini tamamen reddetmez.

Agnostisizm ve Ateizm

Dinî inancı olmayan insanlar hiçbir şekilde homojen bir grup değildir. İnanmayanlar yelpazesinin bir ucunda; dinin hayatlarında hiçbir rol oynamadığını düşünen, bazen kendilerini kayıtsız olarak adlandıran kimseler vardır. Diğer uçta ise Tanrı'nın varlığını açıkça inkâr eden "güçlü" ateistler vardır. Arada, esasen bir belirsizlik tavrını benimseyen çeşitli "agnostik" konumlar vardır.

Bu agnostiklerin bazıları doğası gereği ateist veya teistik bir eğilime sahiptir ancak bir şekilde ikna olmaya isteklidir. Bazıları kesin olarak bir şey bilemeyeceğimize dair daha olumlu bir inanca sahiptir. Örneğin filozof Immanuel Kant argümanları inceledi ve Tanrı'nın varlığını rasyonel olarak kanıtlamanın imkânsız olduğu sonucuna vardı. Bertrand Russell sonradan, Güneş'in yörüngesinde dönen görünmez bir uçan çaydanlık olduğuna yönelik inancının çürütülmesi için argümanlar isteyerek bu tartışmayı alaya aldı. Bugün yaygın olarak kabul edilen görüşlerden biri dini, akıldan ziyade bir inanç meselesi olarak görür; bu nedenle rasyonel argümanla ele alınamayacağını ileri sürer.

İmanın dereceleri

Tanrı'nın varlığına veya yokluğuna kesin olarak inananların yanı sıra, bunu bizim bilemeyeceğimize inananlar vardır. Bu agnostikler arasında, her şeye rağmen Tanrı'nın varlığına inanan ya da inanmayan ancak yanıldığının kanıtlanmasını isteyenler de vardır.

Din Diye Bir Şey Yoktur

Güçlü ateistler Tanrı'nın yokluğuna yönelik aktif bir inancı paylaşırken yine de aralarında insanın bir tür inanca ihtiyaç duyduğunu kabul edenler vardır. Bazıları Budizm veya Konfüçyüsçülük gibi bir tanrıya inanmayı gerektirmeyen yerleşik dinlere yönelmektedir. Bazıları insanın doğuştan gelen değerine yönelik inancı doğrulayan ve Tanrı'nın rolünü reddederken geleneksel olarak dinî kurumlar tarafından sağlanan topluluk işlevini yerine getiren hümanist topluluklara katılır.

Pek çok kimse ise dini, tarihi geçmiş bir batıl inanç veya Marx gibi toplumun acı çekenlere sunduğu bir yatıştırıcı olarak görür. Bazıları da faal şekilde dine karşıdır. Çin ve Kuzey Kore'nin komünist hükümetleri gibi siyasi rejimler, dini kendi ideolojilerine düşman olarak görmüş ve dine inanmayı yasaklamış veya inananları zulme uğratmıştır. Filozof Ludwig Feuerbach'tan bilim insanı Richard Dawkins'e kadar uzanan ateistler de dini, en iyi ihtimalle ilerlemenin önünde bir engel, en kötü ihtimalle bir beyin yıkama biçimi olarak tanımlayarak tahripkâr terimlerle andılar.

1929 tarihli bir Sovyet siyasi gazetesi, geleneksel Hıristiyan bayramlarının sanayileşmeyi ve devlet başarılarını kutlayan yeni bayramlarla değiştirilmesini istiyor.

Dinin Geleceği

Özellikle gelişmiş dünyada giderek daha seküler bir toplumda yaşıyoruz gibi görünüyor. Çoğu ülkenin laik hükümet sistemleri var ve çok azının resmî olarak onaylanmış bir devlet dini mevcut... Buna rağmen dünya nüfusunun sadece yüzde 10'u kendisini ateist olarak tanımlıyor.

Aslında insanların büyük çoğunluğu kendilerini dindar olarak tanımlar ve pek çoğu yerleşik bir dinle kendisini özdeşleştirir. Pek çok Kuzey Avrupa ülkesinde dinî inanç düşüşte gibi görünse de büyük dinlerin çoğu takipçilerinin arttığını söylüyor. İlgide sürekli bir canlanma olduğu söylenebilir; ayrılıkçı gruplar ve yeni dinler ortaya çıkmaya devam ediyor. Bazı bilim insanları biz insanların dinî inanca psikolojik, hatta biyolojik ve evrimsel olarak ihtiyaç duyduğumuzu öne sürüyor. Müminler, inanma ihtiyacını bilimsel olmaktan ziyade manevi yönden açıklıyor. Sebep ne olursa olsun, dinin insan yaşamının ayrılmaz bir parçası olduğu ve gelecekte çok uzun süre de bu şekilde kalacağı ortadadır.

Kitab-ı Mukaddes üzerine yemin edilen ABD başkanlık yemini, dinin bugün dahi laikliği en belirgin olan uluslarda bile derinden kök saldığını gösteriyor.

Terimler Sözlüğü

Agnostisizm
Allah'ın varlığını ne kabul eden ne de inkâr eden kimse.

Ahit
Teolojide, Tanrı ile halkı arasında karşılıklı yükümlülük içeren bir anlaşma, taahhüt veya akit. Kelime genellikle Yahudilik ve Tanrı ile Yahudi halkı arasındaki anlaşmayla ilişkilendirilir.

Animizm
Tüm canlıların bir ruha sahip olduğu inancı. Bazı animist dinlerde nehirler ve dağlar gibi cansız varlıkların bile ruhları olduğuna inanılır.

Ateizm
Bir tanrıya inanmama. Buna karşılık antiteizm, bir tanrıya veya tanrılara olan inanca karşı aktif bir muhalefet demektir.

Aydınlanma
1. Budizm'de, ızdırabın nedeni hakkında bir farkındalık veya bilgiye ulaşmak.
2. On sekizinci yüzyıl Avrupa'sında kilise dogmasının bilim ve felsefe tarafından sorgulandığı dönem.

Aziz
Kutsal bir kişi, özellikle istisnai bir kutsallık derecesine sahip olduğu veya bir mucizeden sorumlu olduğu kabul edilen kimse.

Bekârlık
Genellikle dinî nedenlerle cinsel ilişkilerden ve/veya evlilikten uzak durma.

Çoktanrıcılık
Birden fazla tanrıya tapınma veya inanma.

Deizm
Doğal dünyanın rasyonel gözleminin tek bir yaratıcının varlığını göstereceğine inanan teolojik bir konum.

Dharmik dinler
Dharma kavramı (hukuk veya görev anlamına gelir) etrafında merkezlenen Dharmik dinler Hindistan'da ortaya çıkmıştır; içerisinde Budizm, Hinduizm, Caynizm ve Sihizm'i barındırır.

Din Adamı Olmayanlar
Rahiplerin aksine bir dinin halktan takipçileri.

Diriliş
Ölülerin kıyamet gününde yeniden canlanacağına inanmak. Hıristiyanlıkta bu terim, İsa Mesih'in çarmıha gerilmesinden sonraki dirilişini de ifade eder.

Dogma
Hıristiyanlıkta önceden belirlenmiş ve tartışılmaz doktrin kilise tarafından ortaya konmuştur. Terim ayrıca, kanıt veya argüman tarafından desteklenmeyen inançları tanımlamak için de geniş manasıyla kullanılır.

Doktrin
Bir dinî grubun resmî inanç ve öğretileri.

Dua
Bir tanrıya övgüde bulunmak, yardımını ya da bağışlanmasını dilemek için iletişim kurma eylemi.

Enkarnasyon
Hıristiyan teolojisinde, Tanrı'nın oğlunun insan etinde İsa Mesih olarak vücut bulması. Hinduizm'de birkaç tanrı da avatar olarak bilinen insan enkarnasyonlarına sahipti.

Heterodoks
Özellikle kilise doktrini veya dogmasında kabul edilen inançlara katılmamak. Ayrıca bkz. Ortodoks.

Hümanizm
Ahlaka ve dünyanın anlamına yönelik ilahi ilhamdan ziyade insan akıl yürütmesine odaklanan seküler bir yaklaşım.

İbadet
Çoğunlukla toplu törenlerde veya ayinlerde Tanrı'ya tapınma, övgü ve bağlılık sunulması.

İbrahimî dinler
Her biri İbrahim peygamberin ortak ataları olduğunu iddia eden üç tektanrılı din (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet).

İçkin
Dünyada mevcut. İçkin bir Tanrı dünyadaki her şeyi kapsar veya kendini dünyada gösterir.

İlah
Tanrı veya tanrıça için kullanılan başka bir kelime.

Kadir-i Mutlak
Her şeye gücü yeten. Tektanrılı dinlerin çoğunun tanrısının her şeye kadir olduğu varsayılır; ayrıca her şeyi bilen, her yerde hazır bulunan, her şeyi seven olarak da bilinir.

Kâfir
Mutlak surette ateist olmasa da inanmayan,

bu ifadeyi sarf eden kişiyle aynı inançlara sahip olmayan kimse. Benzer aşağılayıcı terimler arasında pagan, beynamaz veya gâvur yer alır.

Kıyamet
Bazı dinlerde Günlerin Sonunu veya Kıyamet Günü'nü müjdeleyen iyi ile kötü arasındaki son savaş.

Köktendincilik
Aşırı muhafazakâr dinî ve ahlaki değerlere dönüşü savunan bazı Hıristiyan ve özellikle İslami hareketleri tanımlayan tartışmalı bir terim.

Kutsal Metin
Tanrı'nın sözü olduğuna veya onun hükmünü barındırdığına inanılan kutsal yazılar.

Küfür
Bir tanrıya, kutsal insanlara, kutsal şeylere hakaret etme ya da küçümseme, saygısızlık gösterme eylemi.

Kült
Geleneksel olmayan dinî bir hareket. Terim genellikle aşağılayıcı bir şekilde, şüpheli saiklerle sahte dinî hareketleri tanımlamak için kullanılır.

Mabet
Genellikle kutsal bir kişiyi veya bir olayı anmaya ayrılan kutsal yer.

Mezhep
Bir dinî hareket veya gelenek içinde farklı inançlar veya uygulamalar geliştiren birbirinden ayrılan gruplar.

Mistisizm
Tanrı ya da bir ilah ile birlik kurmanın bir doktrinden ziyade tefekkür ve mistik deneyim yoluyla mümkün olduğu inancı.

Mürtet
Dinî inancını ya tamamen ya da başka bir dine geçmek için terk eden kimse.

Ortodoks
1. Onaylanmış kilise doktrinine uymak.
2. Hıristiyanlıkta, Roma Katolik Kilisesi'nden ayrılan kilisenin doğu kolları.

Ölümden sonra yaşam
Ölümden sonra ölümsüz ruhun sonsuz yaşamı. Çoğu din, bir tür öbür dünya, genellikle ölülerin ruhlarının gittiği bir yer inancına sahiptir.

Panteizm
Tanrı ve evrenin özdeş, tüm gerçekliğin ilahi olduğu inancı.

Panteon
Bazı çoktanrılı dinlerin bütün tanrıları için kullanılan ortak terim.

Peygamber
Doğrudan Tanrı'dan bir mesaj alan, ilahi bir ilhamla haberci olduğuna inanılan kimse.

Rahip
Ömrünü dua, ibadet ve kanaatkârlık yoluyla Tanrı'nın hizmetine adayan kimse. Benzer şekilde toplumdan el ayak çeken kadınlara "rahibe" denir.

Reenkarnasyon
Budizm ve Hinduizm'de yaygın olan, canlı bir varlığın ruhu gibi bir yönüyle ölümden sonra farklı bir fiziksel formda yeniden doğduğu ve sürekli bir yaşam, ölüm, yeniden doğum döngüsü yarattığı inancı.

Sapkınlık
Ortodoks dinî doktrinle çelişen görüş veya inançlar.

Seküler
Herhangi bir dinden kesin olarak ayrılan.

Senkretik
Orijinal özellikleri bulanıklaştıracak şekilde farklı inançları veya dinleri birleştirip kaynaştırmak.

Şaman
Ruhlar veya tanrılarla iletişim kurabileceği, onlarla insanlar arasında aracılık yapabileceği düşünülen kimse.

Şehit
Dinî inançlarını koruduğu için ölüme veya cezaya maruz kalan kimse.

Şeytan
Tektanrılı dinlerde Tanrı'nın birincil rakibi. Bazı çoktanrılı dinlerde, kötü bir yok edici tanrı, iyi yaratıcı tanrının karşısında yer alır.

Tarikat
Büyük bir din içindeki gruplaşma veya alt bölüm.

Tektanrıcılık
Allah'ın tek olduğu inancı.

Teoloji
Dinî inançların ve Tanrı'nın sistematik incelenmesi.

Transandantal
Dünyanın ötesinde var olan. Aşkın bir tanrı, fiziksel dünya, uzay ve zaman âlemlerinin dışında var olur.

Vahiy
Açıklanan veya vahyedilen şey, özellikle Tanrı'nın bir peygambere mesajı.

İndeks

Afro-Amerikan dini 390
agnostik 386, 402
Ahura Mazda 66, 70
Anglikanizm 266, 276, 292, 294
Angra Mainyu 66, 70
animist inançlar 30
artha 89, 92, 94
Aşkenazlar 202, 214, 224, 228, 230
ateizm/ateistler 402-404
atman 86, 94, 140
aydınlanma 132, 142, 146, 164, 166, 168
azizler 20

Bahai 137, 382, 383
Bakire Meryem 244
Baptistler 290
bayramlar 18, 114, 118, 366
Bilimcilik 396
bilim ve din karşı karşıya 400
Birleşme Kilisesi 394
*bodhisattva*lar 150
Brahma 85, 104-106, 108, 112
Brahmanlar 102, 103, 122
Buda 74, 106, 128, 130, 134, 139, 140, 142, 144, 146, 147, 150, 152, 154, 156, 160, 162-164, 166, 168, 170, 378, 381, 382, 384
Buda (Siddhartha Gautama) 74, 106, 128, 130, 134, 140, 142, 144, 146, 150, 152, 154, 156, 160, 162-164, 166, 168, 170, 378, 382, 384
Budizm 4, 6, 14, 128, 130, 134, 136, 137, 141, 146, 148, 150, 152, 154, 156, 158-162, 164, 166, 168, 170, 352, 380, 384, 404, 408, 411
Büyük Ayrılık 282

camiler 330, 34
Cao -Đai 384
Cayniler/Caynizm 4, 72, 74, 76, 78, 136, 137, 408
cennet ve cehennem 262, 314
cihat 336, 348
*cina*lar 74
çarmıha gerilme ve diriliş 256

dharma 80, 82, 90, 92, 94, 98, 136, 158, 358
dinin geleceği 406
doğal dünya 30
doğaüstü varlıklar 8
dört puruşartha 88
Dört Yüce Gerçek 142
Druidizm 376

Efkaristiya 264, 278
Evanjelizm 300

Falun Gong 380, 381

Ganeş 105, 110
geçiş ritüelleri 218
geleneksel inançlar 380
Gnostisizm 370
gurdwara 368
Guru Granth Sahib 356, 366, 368

hac 20, 75, 116, 118, 328
Hades 46, 47, 50, 52, 54, 55
Hadis 316
hahamlar 210
halk dinleri 34, 184
Hare Krişna 126
Hasidilik 228
Havariler 248, 250, 252, 254, 256, 264, 268, 270, 272, 278, 284, 296, 300
hayatın dört aşaması 88
helal yiyecek ve içecek 338
Herzl, Theodor 234
Hıristiyan bayramları 268
Hıristiyanlık 5, 6, 12, 240, 252, 266, 272, 290, 300, 302, 376, 384, 390, 409
Hinduizm 4, 6, 14, 28, 68, 80, 82, 84, 86, 88, 98, 100, 102, 104, 108, 112, 114, 118, 120, 122, 124-126, 136, 137, 141, 352, 366, 384, 408, 409, 411

İbrahim 190, 192, 194, 196, 218, 304, 328, 382, 409
İbrani İncili 190, 196, 206, 240, 242
İkinci Geliş 260, 298
inanmayanlar 402
İsa 240, 242, 246, 248, 250, 252, 254, 256, 258, 260, 262, 264, 266, 268, 270, 272, 278, 280, 296, 298, 300, 304, 370, 382, 384, 394, 409
İsa'nın havarileri 272
İskandinav dini/mitolojisi 62
İslam 5, 66, 160, 230, 302, 304, 308, 310, 316, 318, 324, 326, 328, 330, 332, 334, 336, 338, 340, 342, 344, 346, 348, 350, 352, 366, 398, 400
İslam'ın Altın Çağı 310, 342
İslam'ın Beş Şartı 318
İslam'ın yayılması 350
İslam İmparatorluğu 308
İslam sanatı ve mimarisi 310, 342
iyilik 16, 90

Japon dini 182, 184, 378

Kabala 208, 230
kadim dinler 12, 36
kama 88, 89, 92, 94
kami 182, 184, 186, 188
Karayip dinleri 390
Kargo kültleri 388
karma 82, 96, 136, 358
Katoliklik, bkz. Roma Katolikliği/Katolik Kilisesi
Khalsa 362, 364
Kilise 20, 26, 182, 250, 252, 266, 270, 272, 274, 276, 278, 280, 282, 284, 286, 288, 290, 292, 294, 296, 298, 300, 370, 374, 386, 394, 396, 398, 400, 408-410

Konfüçyüsçülük/Konfüçyüs 128, 168, 170, 176, 178-181, 378, 380, 384, 404
koşer yemek 222
kötülük 70, 145, 360
Kur'an 302, 304, 312, 314, 316, 322, 327, 334, 340, 342
kutsal insanlar 20, 410
Kutsal Üçleme 240, 258, 298
kutsal yerler 20, 21

Lao Tzu 128, 170, 172, 174, 176
Luther, Martin 286, 288

Mahavira 72, 74
Mahayana 150, 154, 164-166, 168
marga 94, 142
meditasyon 78, 94, 100, 122, 126, 144-146, 152, 156, 162, 166, 168, 354, 358, 366
Mesih 198, 240, 242, 244, 246, 256, 260, 262, 264, 268, 296, 378, 409
Metodizm 290, 300
Mezopotamya dinleri 36
Mısır, antik 28, 38, 40, 196, 198, 200, 216, 348
Millercılar 298, 299
Mithraizm 56
mokşa 88, 94, 120
Mormonlar 296
muhafazakâr ve köktendinci Müslümanlar 348
muhalif hareketler 298
Musa 193, 196-198, 202, 204, 216, 224, 226, 304, 382
muskalar 188
Mutlu Bilim 378

Nanak Guru 352, 354, 356, 362, 366
Neo-paganizm 376
nirvana 136, 148, 166

On Emir 24, 196, 197, 204, 216
Orta Amerika dinleri 17, 34, 64
Orta Yol 138
Ortodoks Hıristiyan 284
Osiris 38, 40
Ölümden sonra yaşam 40

Patriyarklar 192
Peygamber Muhammed 302, 304-308, 310, 312, 316, 326, 336, 342, 344
Protestanlık/Protestanlar 270, 288
Püritenler 292

Ragnarök 62
Rahipler ve manastırlar 154, 193
Ramazan 326, 327
Rastafari 392
Reform 220, 226, 232, 233, 286, 294
ritüeller/ayinler 7, 18, 32, 50, 64, 114, 181, 388
Roma İmparatorluğu/Romalılar 56, 200, 238, 240, 272, 274, 282, 284
Roma Katolikliği/Katolik Kilisesi 266
rta 82
ruh dünyaları 32
ruhlar 22, 32, 42, 74, 184, 262

sadaka vermek (zekât) 318, 319, 324

sadhular ve gurular 122
salavat 305
samsara 80, 86, 90, 96, 158
Santeria 390
Sekiz Katlı Yol 143-145, 152
sekülarizm 348
Sihizm 5, 137, 352, 356, 358, 364-366, 408
sinagog 20, 214
Siyonizm 234
Smartizm 124, 125
Son Akşam Yemeği 254, 256, 264, 268
sosyal sınıflar (varnalar) 102
spiritüalizm 374, 384
Sünnilik 344

Şaktizm 124
şamanlar 32
Şaivizm 124
şehadet 318, 320, 322
şeriat 334, 340
şiddetsizlik 98
Şiilik 318
Şinto 182, 184, 186, 188, 378
Şiva 104-106, 108, 110, 112, 118, 124

Talmud 206, 212
tanrılar ve tanrıçalar 12, 22, 38, 40, 48, 52, 58, 60, 62, 105, 136, 184
Tanrı'nın ahdi ve Vadedilmiş Topraklar 194
Taoizm 168, 170-172, 174, 380, 384
tapınaklar 64, 116
Tasavvuf 346
Tenrikyo 378
Teosofi 372
Theravada 162, 164, 166
tılsımlar 188
tripitaka 134

Üniter Evrenselcilik 386

vaftiz 246, 266, 362
Vaişnavizm 124, 126
Vajrayana 166
Vedik din 82
Vişnu 104-106, 108, 112, 118, 124, 126
Vudu 390, 391

Yahudi diasporası 203
Yahudi kimliği 220
Yahudilik 5, 12, 24, 190, 200, 218, 220, 226, 230, 232, 236, 302, 304, 384, 408, 409
Yaratılış hikâyeleri 10, 36, 46, 70, 204
Yehova Şahitleri 298
Yeni Ahit 240, 242, 252
yeniden doğuş döngüsü 72, 148
yerli dinler 34, 388
yin 44
yin ile yang 44
yoga 94, 120, 122, 126, 380
Yunanistan, Antik 28, 48, 54, 128, 284
Yunan yeraltı dünyası 52

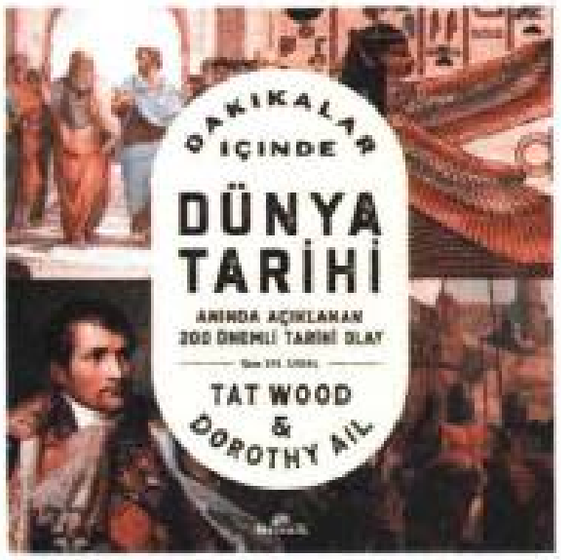
Zen 168, 169
Zerdüşt/Zerdüştlük 4, 66, 68, 70

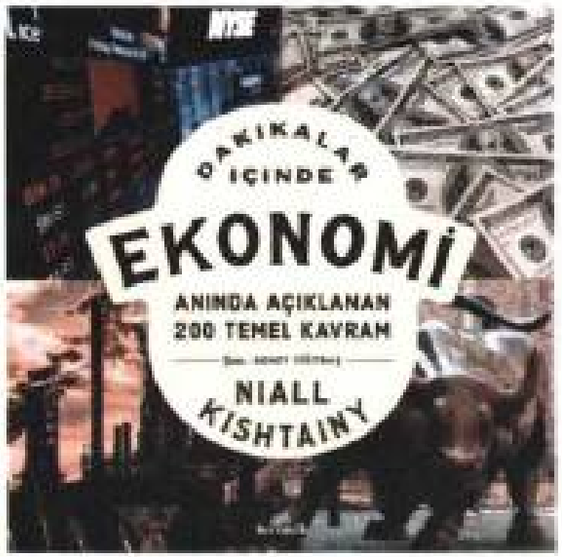
MARCUS WEEKS

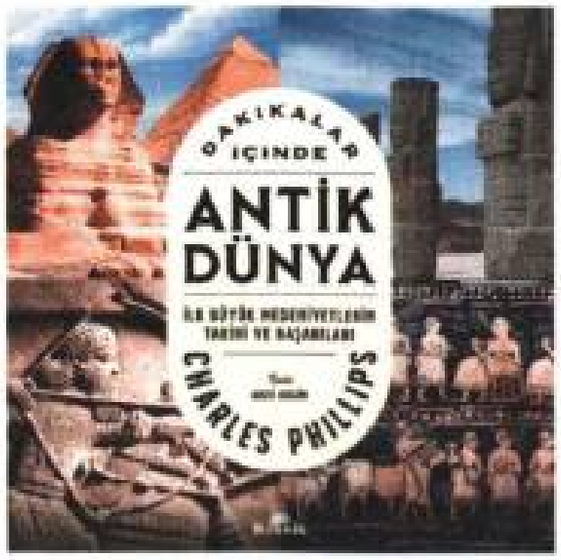
İngiltere'nin güneydoğu kıyısındaki Hastings'de doğdu ve büyüdü. Müzik ve Müzik Aletleri Teknolojisi okudu ve yazarlığının yanı sıra müzik öğretmeni, İngilizce öğretmeni, sanat galerisi yöneticisi, piyano teknisyeni, restoratör, editör, besteci ve aranjör olarak çalıştı. Okurlar tarafından ilgiyle karşılanan *Dakikalar İçinde Felsefe ve Dakikalar İçinde Politika* kitaplarının yazarıdır. Sanat, bilim, psikoloji, felsefe alanında çok sayıda kitap kaleme aldı.

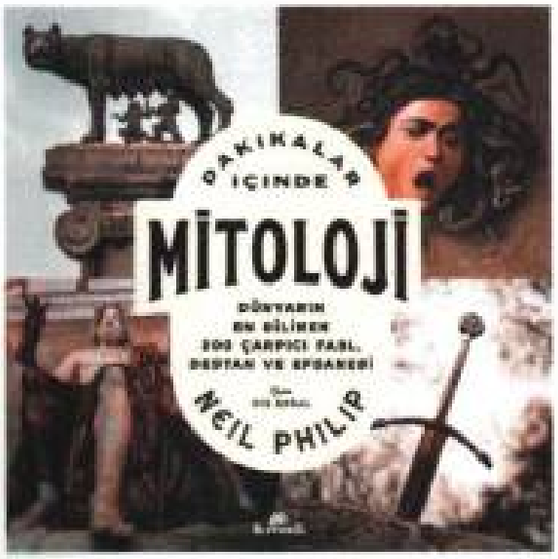
M. MURTAZA ÖZEREN

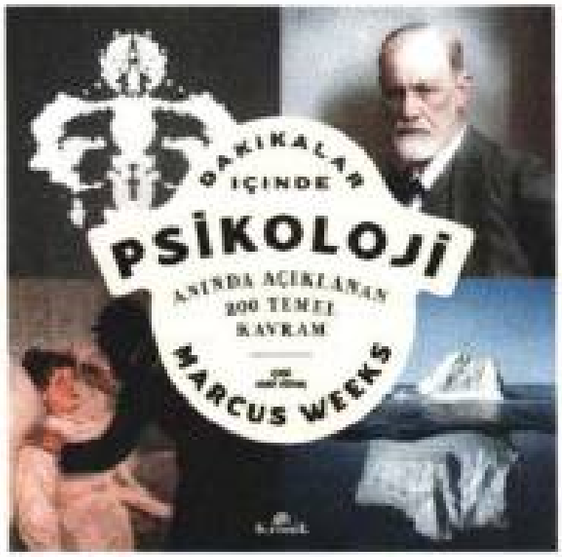
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü mezunudur ve aynı bölümde yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. Charles Holcombe'dan *Doğu Asya Tarihi*, Francis Fukuyama'dan *Siyasi Düzen ve Siyasi Çürüme*, Hugh Kennedy'den *Hilafet*, Bernard Lewis'ten *Hata Neredeydi* çevirisini yaptığı bazı kitaplardır.

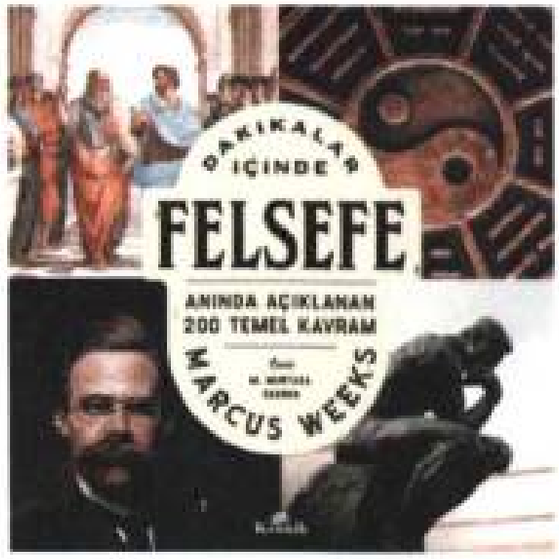

DAKİKALAR İÇİNDE
DÜNYA TARİHİ
ANINDA AÇIKLANAN 200 ÖNEMLİ TARİHİ OLAY
TAT WOOD & DOROTHY AIL

DAKİKALAR İÇİNDE
EKONOMİ
ANINDA AÇIKLANAN 200 TEMEL KAVRAM
NIALL KISHTAINY

DAKİKALAR İÇİNDE
ANTİK DÜNYA
İLK BÜYÜK MEDENİYETLERİN TARİHİ VE BAŞARILARI
CHARLES PHILLIPS

DAKİKALAR İÇİNDE
MİTOLOJİ
DÜNYANIN EN BİLİNEN 200 ÇARPICI FABL, DESTAN VE EFSANESİ
NEIL PHILIP

DAKİKALAR İÇİNDE
PSİKOLOJİ
ANINDA AÇIKLANAN 200 TEMEL KAVRAM
MARCUS WEEKS

DAKİKALAR İÇİNDE
FELSEFE
ANINDA AÇIKLANAN 200 TEMEL KAVRAM
MARCUS WEEKS

YAŞAMIN GİZEMİNİ ANLAMAK ÜZERE İNSANIN İLAHİ YOLCULUĞU

Yaratılış hikâyelerinden mucizelere, varoluştan ölümden sonraki yaşama, kadim dinlerden meditasyona, Zerdüştlükten Hinduizme, Vatikan'dan Medine'ye uzanan ilahi yolculuk... **Görseller eşliğinde dünyanın köklü inançlarına dair 200 temel kavram üzerinden karşılaştırmalı bir okuma...**

Çağlar boyunca dünyanın farklı kesimlerinde çok çeşitli dinler var olmuştur. Bazıları kadim, bazıları silinip gitmiş, bazılarıysa yakın zamanda ortaya çıkmış... Her ne kadar medeniyet dünyaya dair geniş bir felsefi ve bilimsel anlayış getirmişse de yaşamın mucizeleri, ölüm ve evrenin yaratılışı gizemini korudu. İşte dinî inançlar bu gizemler için açıklamalar sunmaya, evreni anlamlandırmaya ve hayatta anlam aramaya kapı aralar.

Sünni ve Şii, Katolik ve Protestan, Budizm ve Konfüçyüsçülük arasındaki farklar nelerdir? Musa, İsa ve Muhammed peygamberler kimlerdi ve gerçekte ne vaaz ettiler? Karma, cihat ve nirvana kavramları neden bu kadar önemli? Dünya dinleri yaşam, ölüm ve ömrümüzde nasıl hareket etmemiz gerektiği hakkında ne diyor?

Dakikalar İçinde serisinden *Din*, köklü inançların ve uzantılarının tarihlerine, önemli dinî metinlere, peygamberlere ve temel öğretilerine dair kapsayıcı bir bakış...

Kronik

kronikkitap.com kronikkitap

ISBN: 978-625-8431-39-1

9 786258 431391